

ta

SCRIERI ALESE

Ediție îngrijită,
studiu introductiv
și bibliografie de
TEODOR YRGOLICI

Vol. II

București
EDITURA PENTRU LITERATURĂ
1963

PRIETENULUI MEU N. D. GIURESCU

Iubite prietene,

De multe ori mi-am întors gândul la zilele pe cari le-am trăit împreună, într-acelel orășel tăcut al Moldovei, în care, foarte des, am avut prilejul să vorbim amîndoi despre lucruri ce ne erau scumpe sufletului. Și nu o dată te-am auzit **povestind**, cu tremurare-n glas și lacrimi în ochi, despre acel care a fost pentru tine *tată*, iar pentru țară, un *erou* : Maiorul Giurescu, viteazul de la Rahova. Ție dar, mai mult ca oricui, se cuvine să închin aceste schițe de război ; ție, — prin urmare **și amintirii lui**.

Primește-le, prietene, cu eroii lor, așa cum sînt, cum i-am văzut și înțeles eu. Căci adevăratul eroism atrage după sine dragostea de oameni, după cum, în aceeași vreme, îndepărtează, cu dezgust, lașitatea.

Îți rămîn cum îți-am fost,

prieten,

EM. GIRLEANU

30 august 1908
București

SANTINELA

Seara se lăsă devreme, umedă și rece. Norii, atârnați ca niște perdele de cer, își țirau capetele pe pământ, împrăștiindu-se din când în când într-o bură de ploaie mărunță și deasă ce înghimpa ca peria. Mirosul înecăcios, pipărat al prafului de pușcă se amesteca peste tot cu cel acru al sîngelui frămîntat, în țărîna cleioasă, de picioarele oamenilor și ale cailor. Apa ce cădea de sus spăla cîmpia, strîngînd prin vîlcele ochiuri adînci, în care cercetașii se afundau pană la glezne. Pe ici-colo, facle fume-gînde își aruncau lumina tristă împrejurul soldaților cari ridicau pe rănii. Și peste tot, orice zgomot de viață se stinsese ; tot furnicarul de oameni, ce cu puțin mai-nainte se zvîrcolise în spasmele furiei nebunești, părea că fusese înghițit de pămîntul căscat deodată supt picioarele lor. Puterile se sleiseră, inimile băteau înăbușite, brațele căzuseră frînte. Și-n față, Grivița se ștersese în întunericul de nepătruns. Dar oamenii vegheau. Se putea ca turcii să încerce un atac în urma izbînzilor avute, după cum și dînșii se temeau ca românii să nu năvălească din nou în zorii zilei. Răniții fură ridicați, faclele se stinseră, iar prin întunerecul ce apăsa cîmpia și supt ploaia ce cădea tot mai repede, santinelele începură să străbată cîmpul ostenite, de-abia tîrîndu-și picioarele, spre dușmanul din față.

Din avanposturile Regimentului 14 dorobanți se pregătea să pornească în patrulă sergentul Nastea, cu soldații Ion A Vădaniei, Pricop Gheorghe și Car-

daș Vasiie. Ieșiseră singuri, cînd locotenentul întrebă cari dintre dînșii aveau **puterea** să mai umble în urma ostenelilor îndurate. Strînși la un loc, în șanțul plin cu apă, își pregăteau muniția. Sergentul se sculă anevoie, se duse la un soldat care adormise cu capul pe raniță și-l trezi ușor :

— Bre, A Măndoaiei!... Scoală.

La lumina felinarului din mîna sergentului, soldatul se ridică buimac, căută să-și îndrepte șalele.

— Dă-mi cartușiera ta... pe-a mea am pierdut-o... Soldatul parcă nu înțelegea,

— Ce-i, domn' sergent?... Care?... Ce-o fi ?

— Mă duc în patrulă.

— A-ha !

Își căută centironul și-l întinse sergentului, apoi căzu înapoi pe raniță, ca o piatră.

Nastea luă cartușiera și se întoarse.

— Mă băieți, camarazii dorm ca bolovanii... tare-s trudiți... A Măndoaiei nici nu știa ce vorbește.

Cardaș își ștergea baioneta ; apoi, într-un tîrziu :

— Is și ei oameni, domn' sergent!

— Mai bine-i de ceilalți ! **adaogă A Vădanii.**

— De cari ?

— Ia, de cei cari s-o dus pe ceea lume !

— Mă băietete, ți-o veni rîndu, n-ai tu teamă.

Pricop prevesti :

— Poate că-n noaptea asta chiar !

Tăcură. Răsufletul oamenilor ce dormeau începu să se audă mai deslușit ; cîte un suspin adine scăpa uneori, ca un gemăt al vîntului. Și deodată, pe deasupra, un șuier subțire îi făcu să ridice capetele. Sergentul șopti :

— Parc-o bîzîit un glonț.

— Da, un glonț.

— Cine dracu să-l fi trimis ? întrebă A Vădanii.

Pricop se gîjdi puțin :

— Vreo santinelă... Cine știe ce i s-o fi năzărit.

Apoi întrebă pe sergent : N-ar fi bine să plecăm ?

— Încă nu-i miezul nopții : atunci ne-o poruncit domn' locotenent să purcedem.

Un soldat trecu încet ca o umbră.

— Cine-i de planton ?

— Îi Vanghele, domn' sergent, zise Pricop. Iacă, vezi ? s-o vîrit ca dracu în toate, ș-o scăpat fără •o zgîrlitură. Eu l-am văzut cu ochii mei cum o străpuns pe turcu cel tînăr care sărise asupra domnului locotenent...

Cardaș nu-l lăsă să isprăvească :

— Rău o făcut, măi Pricop.

— De ce ?

— Că-l lovise altu mai-nainte, și rămăsese fără armă. Vezi ? el l-o tăiet cum tai un pui de găină. Cela numai o-nchis ochii și-o așteptat să-i împlînte *baineta*... Camarade, ș-acela-i om.

— Ce, tu i-ai ales ? întrebă Nastea.

— Nu, domn' sergent, am dat și eu, nu-i vorbă, da' vezi că pe cel făr' de armă nu l-aș fi omorît. De ce ? Că-i păcat.

Tăcu puțin, apoi urmă :

— Că, vezi, și dînșii îs ca și noi. Ne dușmănim toți la un loc, da' fiecare-n parte ce avem ? Eu cu Vanghele am mai multe de des-cîlcit decît cu cei pe cari i-am ucis. Că se cheamă că cu ista-s dintr-un sat. Da' cu cela ? Nu l-am văzut de cînd sînt. Nici acuma nu știu fața celor pe cari i-am omorît... Vai de capul lor !... Trebuie să ne batem, nu zic, să ne batem cu toții, da' cu unu-n parte să n-ai nimic... Eu cînd ucid pe unu, nu zic : „L-am ucis pe *ista*”, eu spun : „Unu mai puțin” ; c-o fi acela sau altu, totuna-i... Cel care n-avea arma ce putea să mai facă ?

Soldații tăcură iar. Sergentul Nastea își petrecu cartușiera pe centiron, își încarcă arma și porunci :

— Haidem !

Dar Pricop nu se-nvoi cu părerea camaradului :

— Ce spui tu ? ! Mă, turcu, dacă nu-ți poate face alta, te mușcă de picior, ca și cinele... Așa făcea și acela dacă nu-l omora Vanghele !

— Atunci turcu ar fi fost vinovat, nu Vanghele.,, răspunse Cardaș,

Și porniră.

Sergentul trebuia să străbată linia avanposturilor, apoi, împrăștiindu-și pe cei trei oameni în santinele, să străpungă, cercetînd, cît or putea mai-nainte, spre Grivița. După ce meraseră cîtăva vreme, umăr la umăr, sergentul se opri deodată :

— Parcă s-a auzit ceva.

Soldații ascultară, ținîndu-și răsufierea. De departe se auzea șuietul vrutului trecînd prin niște tufăriș. A Vădanii răspunse șoptit :

— Q *hi* fost la avanposturile noastre, domnule sergent !

Pricop încredința și el :

— Da, la avanposturi, în urmă.

Atunci sergentul Nastea hotărî :

— De-acu, băieți, ne-mpărăștiem. Tu, Pricop, o iei la dreapta ; A Vădanii, drept în față ; Cardaș, la s'tînga. Eu o să merg după A Vădanii.

Apoi, după ce se gîndi :

— Nu trebuie să ne împrăștiem prea mult. Eu o să dau țigname cu fluierul, ca să nu ne rășchirăm prea tare... înainte, marș !

Soldații își făcură cruce și porniră...

Ploaia se întetea din ce în ce. întunericul era de -nepătruns. Aerul încărcat te înădușa. Santinelele se despărțiră, și-n șuietul apei ce cădea de sus, vuietul pașilor se stinse. Cardaș se opri o clipă, ascultă, din urmă se auzi un țignal ușor, repetit de două-trei ori. Soldatul își șopti :

— Domn' sergent Nastea.

Și porni mai departe. Picioarele îi lunecau, simți că scoboară într-o vîlcea ; se opri din nou. Nu mai auzi țignalul. Ploaia se repezi deodată ca un bici, șfichiindu-i fața. Apa îi străbătu repede mantaua și-i îngreui ranița.

Cum mergea, își aminti deodată că pe locurile acelea mai călcase și dimineață. Lupta i se desfășura parcă înaintea ochilor: ređuta, plutoanele alergînd, ofițerii avîntîndu-și săbiile, apoi căzînd deodată ca fulgerați... Și repede își aminti că sublocotenentul Cristodorescu fusese omorît ; și Vulpe, cornistul, și căprarul Bujăniță ; și sergentul Toma.

— ba nu, pe sergentul Toma îl rănise numai și-l duseseră în urmă, la ambulanță. Iar el scăpase ne-atins ; doar o întepătură de baionetă, care mai nici nu-i străbătuse postavul tunicei. Poate că oțelul pătrundea mai adînc dacă, în clipa cînd i-a văzut fulgerarea, un pat de armă n-ar fi culcat pe turc la pămînt. Cine să-i fi venit în ajutor ? Poate Stoilă, că lupta alături. Stoilă ? Nu. Stoilă căzuse de mult, împușcat în picior. Atunci cine ? Și din toate chipurile care și le amintea, nici unul nu-i răsărea lămurit ; la urmă se amestecaseră companiile, sergenții îndemneau soldații din alte secții, și într-un tîrziu îi adunase un maior pe care nu-l mai văzuse și care le striga întretăiat, ca și cum se îneca : „După mi-ne, băieți, după mi-ne băieți”. Așa i-a adus prin rovinele semănate de morți, înapoi...

Deodată își dete seama că, furat de gînduri, înaintase prea repede.

Amintirile i se șterseră, capul i se învălmăși, îl apucă parcă amețelile, se întoarse în loc, neștiind încotro s-o ieie ; pe urmă merse la întîmplare. Parcă-l cuprinsese frica. Ascultă puțin. Nimic. Atunci, cu glasul stins, strigă de cîteva ori :

— Domn' sergent ; domn' sergent Nastea !

Nu primi nici un răspuns. Teama că se rătăcise îi îngheță sîngele în vine. Plecase de mult, trebuie să fi ajuns departe, poate chiar în fața Griviței. O toană de vînt îl înfășură într-o pînză de apă, luîndu-i răsufletul, și de sus se porni deodată ca un potop. Nu era chip să rămîie acolo, mai cu seamă că i se părea că scoboară într-o văgăună. Se uită în toate părțile, să găsească un adăpost. Freamătul frunzelor unui copac îi lovi spre dreapta auzul. Atunci se îndreptă într-acolo. Grăbi, buimac, pasul, dar cînd ajunse, se opri deodată, dînd piept prin întuneric cu un om. Soldatul se dezmeticî îndată și puse degetul repede pe trăgaci, dar celălalt aruncă un cuvînt domol, un cuvînt străin, pe care Cardaș nu-l cunoștea, dar pe care sufletul lui îl înțelese. Necunoscutul parcă spusese :

— Lasă !

Cardaș lăsă trăgaciul, apoi se uită la tovarășul care se lipise de trunchiul copacului, să se adăpostească, și el, de ploaie. Când ochiul i se deprinse mai bine, desluși chipul și trupul omului de lângă el. Era un soldat turc, o santinelă rătăcită ca și dînsul, trimisă să iscodească dușmanul. Cardaș se rezemă de copac, cu pușca lângă el, și se gîndi: „cine știe cîte oboseli, cîte neazuri îi sleise și lui puterile, de nu mai dorea acum decît să se odihnească” ; umărul lui ajungea pe al străinului și-l simțea cum tremura. Îl pipăi : 'turcul era îmbrăcat numai în venghercă, fără manta. Și lui Cardaș i se făcu milă. Ca și cînd i-arfi cunoscut limba, dorobanțul îl apucă de braț și, ținîndu-i haina între degete, îl întrebă :

— De ce n-ai luat mantaua, bre ?

Păgînul dădu din mîină, în gol, și parcă iar răs-punse cu glasul lui stins :

— Lasă !

Un gînd trecu prin mîntea lui Cardaș : „Dacă vine cumva și domn' sergent, cu ceilalți ? Pricop îl taie pe bietul turc bucățele.” Și i se muie inima. „De ce, săracu ? Cine știe de unde l-au adus pe meleagurile astea ? cine știe pe cîți hrănea dînsul acolo, într-un sat, în vreo cocioabă hrentuită ?... își făcea și el datoria, ca oricare soldat. Iacă, se cheamă că au stat alături, că s-au încălzit umăr la umăr, fără să-și cunoască fața bine, întîlnindu-se acuma pentru întăiași dată, și poate că valurile vieții n-o să-i mai aducă niciodată față-n față. Ori o scăpa amîndoi să se ducă acasă, ori unul dintre ei s-o-ntinde într-o bună zi, făr' de suflet, cu pușca lângă el, pe cîmpul de luptă : că glonțul n-alege...”

Și cum gîndea astfel, deodată din pieptul turcului scăpă un oftat sfișietor, atît de adînc, încît lui Cardaș i se păru că suspinase el. întoarse capul ; turcul, încovoiat, adormise în picioare, trudit, frînt de osteneală. Cardaș îi simțea mîna caldă și atît de slabă, că-l împungea osul umărului prin manta. Deodată parcă îi veni pană la ureche un țignal. Tre-sări, scutură pe turc și-i strigă :

— Camarade, camarade !

Acesta se trezi zăpăcit, se uită la Cardaș, îl bătău pe umăr și bolborosi cîteva cuvinte. Apoi, ridicîndu-și pușca cu greu, se pierdu în noapte...

Ploaia se mai domolise. Cardaș o luă înapoi ; peste cîteva clipe auzi deslușit țignalul, și în curînd ajunse la sergentul Nastea, ce-l aștepta cu cei doi soldați.

— Bine, măi, credeam că te-o fi mîncat turcii... Ce-ai văzut ?

Cardaș se opri scurt :

— Nimic, bună pace, să trăiți, domn' sergent !

Și patrula porni înapoi, în ploaie, spre. avan-posturi.

(1 9 0 8)

UN VITEAZ

Întâlnirea dușmanilor a fost grozavă. Întreaga linie a călărașilor se izbi ca într-un zid de pieptul cerkezilor și al bașbuzucilor. Și-n cea dintâi clipă, când săbiile rămaseră amenințătoare în aer, căutând parcă unde să lovească, iar privirile se străpungeau unele pe altele, pe tot frontul de luptă se auzi răsuflul adânc al cailor și al oamenilor. Apoi, cum s-ar deșerta un nor de grindină, așa zurnui opințirea deznădăjduită a luptătorilor. Pintenii intrară adânc în coastele fugarilor, și fiecare căuta să-și croiască un drum prin valul de chipuri necunoscute, aduse de vântul soartei pe câmpul de bătălie. Călărașii loveau la mir, scurt, cu brațul zgîrcit, cu mâinile încleștate pe garda de alamă a săbiei grele. Turcii învîrteau hamgerele întoarse, și cu o furie sălbatecă, întovărășită de strigăte răgușite, împărștiau lovituri de moarte în dreapta și în stînga.

Căpitanul de călărași Beloiu lupta alături de sublocotenentul Crainic, și lîngă acesta ridica și scobora sabia într-una sergentul Ciucă. În urma lor se ținea dîrz trompetul Boangă, care nici n-avusese vremea să scoată sabia din teacă, ci trecea printre dușmani sunînd, ca sărit din minți, *Șarja*.

Încăierarea începu să se liniștească. Bașbuzucii năvăleau pe rînd pe caii lor iuți ca vîntul, apoi, cîți scăpau teferi, ocoleau repede, se alcătuiau la loc și se pierdeau în zare. Călărașii se adunară înce-

tul cu încetul, și cel din urmă pîlc de călărime turcească avu mult de furcă pană să se poată desprinde la rîndul lui.

Dar dinspre aripa stîngă deodată se ridică un murmur prelung ; un ghem strîns de trupuri se zvîrcoleau în mișcări repezi. Alți călărași se repezeau într-acolo în ajutor, și-n urmă își îndemnă calul spre partea aceea și căpitanul Beloiu, cu Crainic, Ciucă și trompetul Boangă, care suna mereu *Șarja*. Ajunși aproape, văzură, în mijlocul unui pluton de călărași, luptînd doi bașbuzuci. Unul, bătrîn, scurt, cu barbă; celalt, tînăr, cu mustața de-abia mijită. Ridicați în scări, își învîrteau brațele cu repezi-ciunea unor moriști. Călărașii cădeau cîte doi-trei o dată, fulgerați de hamgerele înroșite. Deodată bătrînul își întoarse calul în loc c-o smuncitură, doborî un potrivnic și, ca o săgeată, străpunse pilcul, pe unde era mai puțin des, și se făcu nevăzut, după ce strigă însă de două-trei ori pe ofițerul tînăr. Acesta însă nu se mișca ; rînjind parcă la fiecare lovitură de moarte ce arunca, stătea înfipt deasupra șelei, neobosit, ca și cînd își pusese în gînd să curețe el singur toată cîmpia de călărași. Atunci sergentul Ciucă își zbirii mustața, strînse pulpele și-și croi drum pană la el, fără să audă glasul căpitanului, care-i strigase : „Ia seama, sergent!” Bașbuzucul îl ochise, îl aștepta ; sabia clincheti în lama scînteietoare a hamgerului și sări în bucăți, iar sergentul se plecă închizînd ochii supt lovitura care avea să-l doboare. Dar în aceeași clipă sabia sublocotenentului Crainic, care sosise, îl acoperi. Atunci, văzînd puzderia de călărași ce se-ndeseau tot mai mulți, ofițerul turc, cu o-ntorsătură ca de fulger, își suci, ca și celalt, calul pe picioarele dinapoi, pe urmă printr-o săritură ogărească, peste un cal căzut și printre doi călărași ce voiau să-l țintuiască locului, se așternu pe fugă. Soldații rămaseră încremeniți, dar căpitanul, sublocotenentul,

sergentul Ciucă și gornistul Boangă porniră pe urma lui.

Era o goană nebună. Bașbuzucul, aplecat pe gîtul calului său alb ca laptele, zbura deasupra cîmpului. Cel mai aproape de dînsul era sublocotenentul Crainic. Fugarul privi înapoi, pe urmă trecu hamgerul în stînga și, întorcîndu-se din nou, slobozi patru focuri de revolver. Un glonte zgîrie calul căpitanului, iar altul străbătu sfîrcul urechei lui Boangă. „Tiii!” făcu trompetul, și, simțind-smgele șurluindu-i pe gît, își domoli goana calului. Ofițerul turc se uită iarăși înapoi. În urma celor patru urmăritori, călărașii, dezmeticiți, soseau în pilcuri. Nu mai era scăpare. Sublocotenentul Crainic zări pe bașbuzuc îndreptînd revolverul spre el, apoi rămase mirat văzînd că fugarul se răzgîndise, întorcîndu-se iar cu fața înainte, vroind parcă să-și păstreze glorițele.

Erau numai cîteva azvîrlituri care îi despărteau ; cei din urmă soseau și dînșii ; atunci se întîmplă ceva la care nu se așteptase nimeni.

Başbuzucul scoase un strigăt ascuțit și sălbatec, ca să-și avînte calul, și, într-o hotărîre de al căruia sfîrșit nu se-ndoia parcă, se culcă de tot peste coama lui, îl apucă cu mîna stingă de supt grumaz, iar cu dreapta îi puse revolverul în ureche și trase. Ca un fulger, așa sclipi trupul alb al calului în saltul cu care se prăbuși, trăsînit, la pămînt. Căii sublocotenentului și al căpitanului, în vîntul goanei, trecură mai departe, pană ce călăreții să-i poată opri. Apoi, tăcuți, de-abia trăgîndu-și sufletul, se întoarseră la pas. Calul alb al bașbuzucului zăcea ghem, fără de viață. În căderea lui se rostogolise peste trupul ofițerului tînăr, care rămăsese mort pe loc, cu buzele pătate de sînge. Era un băiat ca de vreo nouăsprezece ani, cu nasul scurt, fruntea îngustă și cu acel zîmbet de batjocură împrăștiat pesta față, zîmbet care nu i se ștersese chiar după

strașnica lui moarte. În mîna dreaptă, întinsă în lături, ținea încă strîns revolverul care fumea.

Călărașii se făcură roată și priveau tăcuți cu toții la mîna aceea care împrăștiase moartea printre ei. Sublocotenentului Crainic îi veniră lacrămile în ochi ; căpitanul făcu un pas să se apropie de viteaz, să-l vadă mai bine ; iar trompetul Boangă își apăsă basmaua pe sfîrcul urechei ce sîngera încă și, privind la mort, apoi la călărași, își scăpă gîndul prin vorbe :

— Strașnic *lomîn*, măi băieți, mă !...

(1 9 0 8)

PALMA

La 27 noiembrie se aflase, de cu vreme, că din pricina lipsei de hrană și a nerăbdării soldaților, Osman-pașa va încerca o ieșire ; se și băgase de seamă oarecare mișcare spre Vid, mai sus de Dolny-Dubnik ; generalul Ganetzki, care se părea că va suferi atacul, își luase toate măsurile de împotrivire.

Căpitanul Merișescu primise porunca să-și ducă escadronul de călărași la locul însemnat pe hartă, ca să acopere drumul de care ce ducea spre Dolny-Etropol. Mai-nainte de a se lumina era la locul arătat, ascuns, mai la o parte, după un dîmb. O negură deasă învăluia totul ; frigul străbătea hainele ; caii tremurau ; și călărașii descălecase, tropăiau din picioare, își suflau în mâni, să și le încălzească...

Încetul cu încetul lumina împrăstie ceața, dîmbul începu să se vadă, acoperit de brumă,- cit și drumul îngust, bătătorit. Căpitanul porunci încălecare, trimise o patrulă înainte și se uită la ceasornic. În aceeași clipă, dincolo de Vid, bubui tunul turcesc ; apoi bubuiturile se-ndesiră, puternice, grozave, dintr-o parte și dintr-alta, — linia de investire răspundea. Patrula se întoarse în galop ; de pe dealul din față lupta se putea urmări bine. Se părea că turcii trecuseră Vidul și că se apropiaseră de cea dintâi linie de întăriri. Lupta se da grozavă ; de departe se auzea un vuiet nedeslușit, adînc uneori, ca al unei mări furtunoase, alteori ca

al unui cutremur ce prăbușea pămîntul. Iar salvele pîrîiau neînterupt, cu sunetul sec al lemnelor uscate ce ard. Mai tîrziu se auzi un tropot, și încolo, pe la spatele escadronului, spre Gorny-Etropol, trecea grăbit un regiment de cazaci. Un ofițer de ordonanță se zărea departe, ca o vedenie, străbătînd cîmpul ; fără îndoială purta un ordin către întăriri. Apoi călăreții se încrucișară pe rînd, cîte mai mulți sau singuri.

Călăreții așteptau tăcuți, îngrijorați, cu dîrlogii cailor înfășurați pe după pumnul mîinii stingi. Lupta ținea de trei ceasuri, și acum urma parcă o clipă de liniște. Căpitanul Merișescu pierdu răbdarea. Dete pînteni calului și, urmat de un cornist, sui dealul din față. În vîrf se opri să se uite cu binoclul. În apropiere cîmpul era gol, spre dreapta lupta urma întăritată, cruntă. Pe frontul rusesc întăririle veneau mereu ; se vedeau sosind în pilcure — fără să se deosebească de-s ruși sau romîni — ddsfășurîndu-se, grabnic, într-o parte și-ntr-alta. Apoi se putu desluși bine mișcarea de înapoiere a turcilor : erau trespînși.

Căpitanul își dete seama că, firește, în frămîntarea luptei, nu se mai gîndise nimeni la escadronul său, dar înțelese că drumeacul Dofny-Etropolului nu mai avea de ce fi păzit. Pe căpitan nu-l mai rabdă inima să steie locului ; trimise cornistul cu porunca să rămîie în urmă o patrulă, iar restul escadronului să-l ajungă. Peste cîteva clipe înaintau cu toții pe șesul din fața Opanezului, pe malul sting al Vidului. Se zărea bine îmbulzeala de pe malul rîului ; turcii căutau să-l treacă înapoi. Salvele îi urmăreau. Lupta avea să se încheie.

Un sublocotenent tînăr de cazaci ajunsese escadronul din urmă. Purtase o poruncă, și acum se-ntorcea ? într-o franțuzească stricată dase deslușiri căpitanului : grosul cavaleriei unite aștepta la spatele frontului de luptă între Dolny și Gorny-Etropol. Căpitanul vroia atunci să ocolească, să meargă spre gros, cînd, înspre stînga, de după niște spinării, departe, răsări un pilc de călăreți, vreo sută

poate. Ofițerul de cazaci se uită bine și spuse : „Cerkezii !” Căpitanul Merișescu opri puțin escadronul. Își închipui că avea în față o patrulă mai mare, dintre puținii călăreți ce erau în Plevna, o patrulă pusă la o aripă ca o flane-gardă. Dar n-avu vreme să se sfătuiască mai mult cu ofițerul rus, căci cerkezii ocoliră și o luară în trap spre ei. Nu mai era nici o clipă de pierdut căpitanul își puse escadronul în marș, ondulînd pe șes ; apoi ocoli și el, ca să facă față dușmanului, mai puțin numeros, dar foarte iute. Cînd cele două pilcuri de călăreți se zăriră bine unii pe alții, căpitanul Merișescu porunci „năvala”. Călărașii traseră repede săbiile și, plecați pe coama calului, cu pulpele strînse, cu pumnul încheștat pe dîrlogi, se repeziră strigînd „ura !” înspre ceata cerkezelor. Aceștia într-o clipă de ochi se răriră unul de altul. Căpitanul Merișescu și sublocotenentul rus galopau alături ; drept înspre ei venea singur un cerkez bărbos, acoperit de fireturi, pe un cal sur, mărunțel, ce alerga într-o goană ne bună. Sublocotenentul de cazaci ridică sabia arcuită, să o avînte spre potrivnic, cînd, apropiindu-se, băgă de seamă că cerkezul venea dezarmat, cu mîna stingă în coama calului, cu dreapta în șold. Cazacul îl privi țintă, apoi Jăsă sabia în jos, nevrînd să atace pe un om fără de arme. Calul cerkezelui trecu repede, ca o săgeată, atingînd pe cel al cazacului ; și-n clipa ceea de apropiere, căpitanul Merișescu prinse, ca într-o sclipire, mișcarea cerkezelui, care întinse mîna și, cu putere, trînti din vînt cazacului o palmă grozavă. Ofițerul rus se lăsă pe spate, aproape să cadă, apoi se plecă înainte, trecu sabia în mîna stingă, în care ținea și dîrlogii, iar cu dreapta își apăsă ochii orbiți de lacrimi.

Escadronul se opri cu greutate din fugă. Cerkezii nu suferiseră nimic, se-ntruniseră și, ocolind, se pierdură spre Vid. Trei călărași fuseseră răniți. Sublocotenentul își apăsa mereu fața cu mîna. Căpitanul se apropie de dînsul, să se uite ; pe obrazul ofițerului rămăseseră trei dungi roșii, urmele

degetelor cerkezelui. Sublocotenentul de-abia putu îngîna, de furie : „Ticălosul !”

Apoi, la pas, o luară înapoi...

Turcii trecuseră înapoi Vidul, cu pierderi grozave ; Osman fusese rănit ; după prînz se dădură învinși. A doua zi biruitorii intrau în Plevna. Ofițerii turci, descinși, se-ntîlneau, vorbeau și se salutau cu ofițerii romîni și ruși. Mînceau la un loc chiar. Căpitanul Merișescu și sublocotenentul de cazaci nu se mai despărțiră. Spre seară intrară într-un birt mic, cu tavanul jos, înecat de fum. Se așezară la o masă și porunciră două ceaiuri, cînd cazacul se uită în fund, apoi, apucînd pe căpitan de mină și arătînd spre un colț, întrebă cu glasul tremurat :

— Acela nu-i cerkezul ?

Căpitanul se sculă în picioare și privi într-acolo. Printre mai mulți ofițeri turci, dimprejurul unei mese acoperite cu pahare și cești, cerkezul fuma liniștit.

Căpitanul răspunse :

— Da, el e.

Ofițerul rus se stăpîni, apoi îi spuse :

— Fiindcă soarta mini scoate iar în cale, du-te și *provoacă-l* din partea mea.

Căpitanul Merișescu sorbi o dată din paharul care aburea în fața lui, apoi se uită primprejur. Nu mai era nici un alt ofițer rus sau romîn.

— Mă duc singur, zise.

Se sculă, apoi păși încet spre masa ofițerilor turci. Ajuns acolo, se opri, salută și, îndreptîndu-se spre cerkez, îl întrebă dacă îi poate vorbi în franțuzește. Cerkezul nu știa, dar un alt camarad de alături primi să le slujească de tălmaci. Căpitanul vorbi rar, dînd vreme tălmaciului să spuie în turcește ce auzea :

— Vin din partea sublocotenentului de cazaci Smirnoff, începă căpitanul, acela care, dimpreună cu mine, a avut cîntea a vă șarja ieri... în fața faptei de om de inimă, căci, văzîndu-vă fără arme, n-a vrut să vă lovească... d-voastră ați răspuns, din

fugă, c-o palmă, a căreia urme se văd încă pe obrazul ofițerului. El vă cere o luptă cu armele, spre a spăla insulta ce i-ați adus.

Căpitanul tăcu ; cerkezul, după ce află din gura tălmaciului cele de pe urmă cuvinte, se sculă în picioare :

— Atunci cînd am șarjat, zise dînsul, și tălmaciul vorbi după el, știam că *gaziu* e rănit... înțelegeam că vom fi învinși... în pistol nu-mi mai rămăsese nici o încărcătură, sabia îmi era frîntel. Trași deoparte, ne odihneam caii purtați pană atunci, cînd v-am zărit; v-am atacat... N-aveam nevoie de arme, am înfruntat moartea... Am văzut pe camaradul d-tale că pleacă sabia, și-am înțeles de ce... Aceasta însă era un dispreț pe care mi-l arunca, și pe care, ca soldat, nu-l puteam primi... Iertarea e milă, și eu nu mă dădusem învins de vreme ce atacam... N-am făcut decît să pedepsesc disprețul ce mi se arătase... Dar primesc duelul.

Cînd tălmaciul sfîrși, căpitanul Merișescu rămase locului, fără să mai adaoge ceva. Ofițerii turci se sculară, dădură mina camaradului lor, și doi dintre dînșii se duseră îndată lîngă căpitan, să se înțeleagă asupra celor ce aveau să urmeze...

A doua zi, dis-de-diminează, pe cîmpul acoperit încă de trupurile celor morți în luptă, cazacul și cerkezul se întîlniră. Martorii măsurară zece pași, și-n urmă le aduseră pistoalele. Cei doi potrivnici ridicară brațul, se uitară țintă unul în ochii celuilalt, același gînd le străbătu mintea, și la comanda „foc !”, sloboziră gloanțele în aer *, apoi, mai-nainte să li se poruncească să tragă din nou, lăsară pistoalele în jos, amîndoi deodată, se apropiară și-și deteră mîna.

(1 9 0 8)

RĂNIȚII

Cit putuseră, cercetași! și sanitarii cutreieraseră cîmpul la lumina faclelor și căraseră, pe tîrgi și pe năsălii, sute de răniți. Îi adunaseră așa, cum îi găsisese, ruși și romîni la un loc. Dar noaptea coborîse repede, și prin pîcla groasă care înăbușea ca fumul, soldații de-abia puteau pătrunde. Și gemetele parcă amorțise ; tăcerea adîncă a morții pusesse stăpînire peste întreg cuprinsul... Dar în zorii zilei, cînd prin valurile de pîclă începu a se zări ca la lumina unui chibrit, căciularii porniră din nou, să caute printre căzuți. Cea mai mare parte dintre ei zăceau întinși pe spate, cu pușca alături, încinși cu centironul, a căroră cartușiere, deschise, lăsară cartușele să cadă împrăștiate alături. Trupurile stăteau înțepenite de fiorul morții, și pe obrazurile vinete bura de ploaie lăsase picături, ca lacrimile. Toate fețele aceste, a căroră ochi închiși înfățișau icoana mincinoasă a somnului, părea că plînseseră prin vis.

Puțini mai erau acei care mai trăiau încă în urma atîtui sînge pierdut. Unii își dădură sufletul îndată ce îi mișcară din loc, într-un suspin de ușurare. Pe aceia îi lăsau acolo, spre a fi îngropați în groapa mare, care avea să-i primească pe toți în cuprinsul ei. Dar dintr-o vîlcea, în care apa de primprejur se prelingea cu linceriri ușoare, străbătea un gemăt răgușit, care uneori se ridica, aspru și trăgănat, ca o chemare deznădăjduită.

Un fior parcă trecu prin vinele căciularilor din apropiere. Dînșii ascultară o clipă, să-și deie seama bine încotro trebuiau să apuce, apoi luară năsăliile și porniră într-acolo. Ajunși, scuturară scrumul faclelor, a căror flacără, apăsată de pîclă, scăzuse, și, la lumina care se împrăștie dintr-o dată, soldații văzură deslușit grămada de oameni, căzuți unul peste altul, încremeniți parcă în cea din urmă tresărire a unei lupte sălbatice. Deasupra tuturor, un grenadir rus, un uriaș, scotea gemete prelungi. Glasul lui era acela care pătrunsesse până la urechea cercetașilor. Căciularii și sanitarii se puseră îndată pe lucru, ridicară pe rus, apoi, dintre alți doi grenadiri morți, scoaseră pe un sergent de dorobanți al căruia piept se ridica încet, cu greutate. Un căciular se plecă și strigă, uimit :

*— Îi domn' sergent Morcan, de la a opta...

Îl întinseră binișor pe năsălie, și sergentul rămase cu ochii pe jumătate închiși, cu o picătură de singe la colțul din stînga al buzelor.

Soldații se făcură roată, apropiară faclele, și unul întrebă :

— Unde-o fi lovit ?...

Dar un scîncet ușor le lovi din nou auzul. Un căprar îi îndemnă :

— Hai! băieți; i-auziți, mai este unul cu viață.

Și iarăși dădură la o parte trupuri înțepenite, vreo patru, și dedesuptul lor o mîină se mișcă. Soldații rămaseră înfiți locului. Căprarul nu-și credea ochilor :

— Un turc !

— Ce-o fi căutînd *ista* ? întrebă un sanitar.

Și-un căciular nu știa ce era de făcut :

— Pe *ista* îl luăm, domn' căprar?

Căprarul stete puțin pe gînduri, pe urmă vorbi hotărît:

— Cum să nu-l luăm ! Se cheamă că-i om, și că-i rănit... Să-l ridicăm... Da' ce-o fi căutînd el aici ?...

Soldații se plecară și-l luară pe mîini. Atunci un strigăt sălbatic, ca un blestem, porni din pieptul

rusului, care se uita cu ochii mari și încerca să dea din mini.

— Ce-o fi avînd de zbiară așa ? întrebă unul.

Căciularii se uitară la el, apoi unul păru că-l pricepuse din semnele și din mînia lui :

— Știi ce, domn' căprar ? i-i ciudă că ridicăm pe turc.

— Taci !!

^Rusul urla înainte, încercă să se scoale și izbuti să arate cu mina, ca și cum vroia să gîtuie pe cineva.

Dar căprarul nu se înduplecă ; țipă la rus :

— Ia, nu mai biigui acolo ! Și porunci soldaților să pornească : Hai, gata ; ridicați-i și porniți.

Pînza țargei pe care trupul uriaș al rusului se zvîrcolea de furie se lăsă până-n pămînt, și cercetașii plecară încet, unii după alții, luminați de facle înainte și pe lături. În unele locuri se opriră, ca să poată trece peste cei ce zăceau nemișcați; apoi pîlcuri-pîlcuri de alți cercetași se adunară, și "Ș"/ strinși la un loc, intrară în cîmpul de dincolo de partea pe care se desfășurase lupta.

În vreme ce mergeau, căprarul chemă pe un sergent:

— Domn' sergent Stoica ! Am ridicat pe-un turc.

Sergentul se apropie, și mai-nainte de-a vedea pe turc, dădu cu ochii de dorobanțul rănit :

— *Ista-i Morcan...* de la a opta... Și mai strigă pe alții: Mă Ciută... Ciută! Vîrtane !... Morcan i-aici.

Ceilalți gradați se apropiară. Căprarul arătă pe turc :

— Uitați-vă și turcul.

Atunci, un soldat din compania lui Morcan povesti :

— Îra ! *ista-i* turcu cel de-o căzut de pe parapet...

L-am văzut eu cu ochii mei... se lupta amarnic; l-o-ncunjurat și de-ai noștri, și rușii, și l-o tras încoa... era și domn' sergent Morcan. Pe urmă n-am mai văzut nimic, că dedea companiile celelalte

peste noi, și ne-am retras... Da' pe turc l-am văzut cu toții cum dedea cu baioneta...

Un glas răzleț bănuie atunci :

— Ce l-ați mai ridicat ?

În urmă răsăriră și câțiva grenadieri ruși. Uriașul, obosit de atîta strigăt, îngînă în limba lor ceva, și dînșii se uitau încruntați la căprarul de sanitari...

Se luminase bine de ziuă cînd ajunseră la ambulanță. Ofițerul de serviciu veni să ia pejăniți în primire, și porunci cercetașilor să-i ducă în baraca de scînduri care rămăsese goală, căci cei doi răniți ce fuseseră așezați într-însa muriseră peste noapte. Repede veniră doctorii, și maiorul se apropie de cele trei tîrgi puse una lîngă alta. Întăi se opri la căciular, se plecă și citi placa de alamă, cusută pe tunică :

Morcan Ion, sergent, compania 8-a din Regimentul 16 de dorobanți.

Îl dezbrăcăm încet, și-l căută. Îi străbătuse un glonț prin partea dreaptă a pieptului, și unul, prin coapsă. O tăietură de baionetă îi deschisese în două mușchiul mîinii drepte. Maiorul dădu din cap și se întoarse către ceilalți :

— Prea mult sînge pierdut !

Apoi le porunci ce aveau de făcut.

Rusului — Nicolai Nicolaieff — din regimentul de grenadieri, loviturile de baionetă îi zdrențuiseră toată partea de jos a spatelui, și un glonț îi atinsese șira spinării ; nu mai era nici o scăpare.

La urmă toți se opriră lîngă targa pe care zăcea, cu ochii închiși, galben ca ceara, turcul. Maiorul se miră la rîndul lui :

— Ce caută nizamul ăsta la noi ?

Atunci căprarul povesti cele ce auzise de la soldatul din compania a opta.

În fața rănilor turcului toți se dădură înapoi, îngroziți : întreg era potocolit de baionete. Maiorul se miră de așa putere de viață :

— E de necrezut cum mai trăiește omul ăsta !... Are șapte suflețe, ca mița,

în vreme ce sanitarii îi spălau rănile, doctorul aștepta lîngă el. Turcul deschise într-un rînd ochii și se uită pierdut împrejur. Atunci, deodată, glasul rusului, țintuit locului de legăturile cu care-l înfășurase, zbučni din nou. Întoarse capulși, cu ochii holbați, vorbea repede, suflînd din greu.

Căprarul dădu deslușiri :

— Și cînd l-am ridicat, tot așa a țipat, să trăiți, domnule maior... că i-am găsit pe cîteșitrei la un loc.

Toți se uitară mirați la grenadir; maiorul își dete seama :

— Să știți că s-au luptat; cîteva din loviturile din spatele rusului or fi și ale ăstuia.

— Ș-acum nu-l iartă.

Un sublocotenent tînăr parcă se mira de asta:

— Auzi dumneata !

Apoi rusul se mai liniști. Cîteșitrei răniții păreau mai ușurați, răsufiau aproape deodată ; numai pieptul grenadirului izbucnea uneori mai puternic, într-o rîciială ca de fierăstrău.

Afară cerul se spălase și, prin cele două deschizături ale șandramalei de scînduri, o adiere de vînt căldîșor se împrăstia pană peste fețele celor ce zăceau. Doctorii statură pană ce-i bandajară și le dădu doctorii care să-i liniștească, la cîteșitrei, apoi ieșiră. La ușe se opriră, și maiorul le spuse :

— Ăștia se duc pană diseară... E de ajuns ce le-am făcut. Operația ar fi zadarnică. Să-i lăsăm să moară liniștiți.

Sublocotenentul cel tînăr, cu gîndul tot la ura rusului, își șopti iarăși :

— Auzi dumneata !

Și-n aceeași vreme se auzi din baracă un gemăt adînc și-un glas înăbușit :

•— Domn' maior, domn' maior...

Toți intrară repede și se uitară spre patul sergentului de dorobanți, care, cu capul întors spre ceilalți doi răniți, se încerca să spuie cit putea mai tare :

— Uitați-vă... rusul... îl înăbușă...

Toți întoarseră capetele, și-un strigăt de spaimă izbucni din pieptul tuturor : rusul întinsese brațul și, înfingându-și degetele, încleștate ca niște gheare, în fața turcului, strângea cu ochii închiși, scrișnind din dinți. Nizamul gemea prelung.

Maiorul strigă infuriat grenadirului:

— Lasă-1, lasă-1, n-auzi ?

Dar rusul părea că n-aude, că împietrise în încordarea de ură și de răzbunare în care i se sleiau cele din urmă puteri.

Atunci deodată, infuriat, ca scos din minți, sublocotenentul de infanterie se năpusti spre rus și, desprinzându-i dintr-o smuncitură mâna, îi țipă, tremurînd :

—• Ticălosule ! ticălosule ! ticălosule !

Pe obrazul turcului se prelungeau șiruri de sînge, și din ochii lui deschiși cobora încet un rînd de lacrimi.

Toți tremurau, înfiorați, dar rusul întoarse capul, și-n limba lui bănuia, în cuvinte care se cunoșteau a fi de ură, căciularului care chemase în ajutor.

Atunci maiorul porunci sanitarilor numaidecît:

— Depărtați-le paturile... și să rămîna aici două plantoane...

Un doctor șterse de sînge și legă obrazul nizamului, și toți ieșiră zdruncinați, mai înfiorați de fapta ce văzuse decît de întreg răsunetul și vaietul prelung al luptei din ajun.

Doctoriile ce le băuseră parcă mai răcorise pe cei trei răniți. Plantoanele lăsară în jos pînza de cort a deschizăturilor baratei, și-n liniștea umbrită dintre pereții de scînduri, tustrei păreau că gîndesc la ceva. Deodată, de sus, dintr-o crăpătură a acoperișului, străbătu o rază de soare, scoborînd pană jos, topindu-se pe pămînt într-un bănuț de aur. Și ochii celor trei oameni se îndreptară deodată spre dînsa, ca la ceva la care aveau cîteșit dreptul să se uite și de lumina căreia să se bucure. Și-n scînteierea razei celeia, rînd pe rînd, se întrupau priveliști deosebite, din țări depărtate,

chipuri de oameni străini unii de alții : ...Ochii sergentului Morcan se înfipseră în pereții albi, văruiți din Pastele ce trecuse, ai căsuței dintre cei doi zarzări, în care stoluri de vrăbii te asurzeau. Și parcă pe poarta ogrăzii îi intra carul, cu boulenii lui, cu Crivăț, dulăul, în urma... De ce n-or fi tăiat încă lemnele ?... Ce Dumnezeu ? dădeau în iarnă, și tot clădite în stînjeni le lăsaseră... Uite, uite, mămuca, ce sprintenă aleargă la poartă... Și pune mîna la ochi... Poștașul trece... nu-i lasă nimic... Și el nu-i scrisese în urmă... De ce nu-i scrisese, săraca ?... S-a pus jos cu barba în palmă... și-l așteaptă... „Așteaptă, mămuțuță, așteaptă... c-o să vii"...

Și raza de soare tremură, și parcă din fața ochilor sergentului Morcan totul se șterge, în vreme ce ochii rusului tot mai prind încă herghelia de cai ce împînzește cîmpia întinsă și verde : ...Și de ce oare calul lui nu ajunge herghelia ca altădată ? De ce caii ceilalți se depărtează mereu, se duc, se tot duc, se fac tot mai mici, pană ce se șterg în zare ?... Și de ce parcă o mină nevăzută îi întoarce dîrlogii fugarului, și se vede, el pe el, cu capul plecat, înapoi, pe drumul către casă ?... O piatră parcă îl lovește în șale... și cade...

Raza de soare tremură pe cînd trupul uriaș al rusului se-nfiorează...

Ca legate de sîrma de aur, se clatină în aer chipurile celor doi copilași ai nizamului... Acesta îi vede bine, îi deslușește... iar se sting, iar se aprind, ca niște scînteii... apoi... nu se mai văd... Și pe obrazul turcului un nou șir de lacrimi lunecă încet.

Ziua trece. Plantoanele dormitează. Raza de soare s-a topit toată în bănuțul de aur, care s-a șters parcă și el, de vreme.

Seara se lasă... Și o dată cu umbrele înserării, o undă de fierbințeală a cuprins pe cei trei răniți ; parcă tot sîngele ce le mai rămăsese în vine li se ridicase la cap. Fețele li se acopere de sudoarea ce li se scurge de pe frunte. Sergentul începe să murmure încet cuvinte fără *de legătură. Plantoa-

nele se trezesc, se apropie unul de altul și rămân nemișcați lângă ușă. Unul zice :

— L-a apucat frigurile morții.

Celălalt deschide ochii mari, se uită și-și face cruce :

— Doamne, Doamne !

Un gemăt prelung răspunde îngăimărilor căciularului.

— I-auzi, turcu ! spuse plantonul.

Și după câteva clipe, ca și când o furtună s-ar fi abătut peste sufletele lor, să le zdruncine, grenadirul scoase un strigăt care cutremură baraca. .

Cîteșitrei se zbat în ghearele morții.

...Sună corniștii,* drapelul flâie pe linia frontului, și din flamura lui cad, sfișiate de gloanțe, fișii zdrențuite... E un învălmășag cumplit. Rușii stau la cot cu românii și pășesc încet, pas cu pas, ca împotriva vîntului... „Așa.., măi... lângă mine, tot lângă mine, băieți... Ai căzut, bre, Stancule?... dă-mi fanionul mie. Așa... n-ai grijă"... Sergentul se zbate, mai are cîteva pași pană la reductă... Ceva cald parcă îi străbate coapsa... Un rus uriaș îl dă la o parte și pornește ca un nebun înainte... De pe parapet se prăvale un turc, dar se ridică repede în picioare, și cu o lovitură de baionetă culcă la pămînt pe Părîngu Vasile... Rusul cel nalt se ia la luptă ; se repede și el, dar cade... Trei lovituri una după alta îl rănesc în spate, dar rusul nu se dă. Doar e o dată om ! Se avîntă, și baioneta se împîntă în coapsa nizamului, care se clatină. Se clatină, dar tot mai are puterea să-l izbească. Atunci, cu o lovitură de armă îl doboară. Rusul simte că o dată cu vrăjmașul pică și el, și alții... Supt greutatea trupurilor care-l acoperă, turcul vede că totul s-a sfîrșit, închide ochii și rămîne cu minile întinse, ca-n semnul crucii, în semnul credinței acelor care l-au înfrînt...

Și cu cea din urmă încordare, cîteșitrei vreau să se ridice. Un gemăt prelung, ce seamănă la sfîrșit c-un plînset, înclină capul turcului pe piept. S-a sfîrșit. Ca un strigăt de izbîndă răsună risul grenadirului,

care, în clipa aceea, poate că înțeleșese suspinul de ușurare al potrivnicului său.

Un planton spuse :

—• Camarade, să știi că turcu o murit... Du-te și adu un fanar.

Peste câteva clipe lumina ștearsă a gazului împărășie umbra bătăcei. Plantoanele se apropiară de patul nizamului. Capul i se plecaseră moale, cu bărbia înfiptă în piept. Plantoanele îl priviră puțin, apoi se întoarseră spre rus, al cărui trup se zvîrcolea în zvîcniri repezi. Pe urmă se apropie de patul sergentului. Soldatul cu lampa zise, după ce se uită :

— S-o dus și domn' sergent Morcan, s-o dus de mult. Și-i apucă mîna : Ii rece.

Căciularul murise, fără să geamă, cu fața întoarsă spre locul în care lunecase raza de lumină.

Și cum priveau așa, un horcăit scurt, spăimîntător, îi întoarse repede în loc. Rusul se încorda, apucă marginile patului și, strîngîndu-le cu minile, se întinse. Apoi rămase nemișcat.

Soldații se uitară unul la altul, înfricoșați, apoi își făcură cruce. Cel cu lampa spuse celuilalt:

— Du-te și raportează domnului maior c-au murit.

Și după ce acela se duse, plantonul așeză lampa pe măsuta plină de sticle cu doctorii, din colț, și el rămase așteptînd, cu ochii spre cei trfei morți, ca și când se temea ca unul din ei să nu se scoale.

Gînduri ciudate îi treceau prin minte : se luptase și dînsul în ajun, călcaseră și el peste trupurile celor căzuți, dar altfel i se părea moartea cînd tăcerea ei nu era tulburată de nimic... Glasuri se apropiară, și-l smulseră gîndurilor ; pînza baratei se ridică, și maiorul, urmat de o mulțime de doctori și ofițeri, ruși și romîni, intră. Se mai aduseră câteva felinare, și cei ce pătrunseră înăuntru se descoperiră în fața celor trei morți, a cărora întîmplare o cunoșteau acuma cu toții. Toți tăceau și priveau,

munciți parcă de același gând, că mine puteau fi priviți la fel. Dar cum numărul celor ce veniseră era mare și nu încăpeau în baracă, maiorul porunci să li se facă loc.

— Aproțiați-le paturile... acum s-au isprăvit toate între dînșii...

Și, rînd pe rînd, intrau să se uite la cei trei soldați întinși unul lîngă altul, la cei trei oameni pe cari aripa ocrotitoare a morții îi înfrățise.

(1 9 0 8)

PRIZONIERUL

Turcii fugiseră din Smîrdan și își găsiseră scăparea spre Vidin, lăsînd în drumul lor rămășițele goanei înfricoșate : tunuri, puști, muniții, toate îngrămădite la un loc, unele peste altele ; și hrană, bucăți de pine înghețată, sau pesmeți tari ca fierul. Din spatele Smîrdanului, pană departe, îngustîndu-se din ce în ce ca o panglică, se trăgăna drumul bătut de pașii fugarilor. Fulgii nu putuseră acoperi toate urmele, lor ; călărașii cari patrulau prin împrejurimi goneau, de pei hoiturile cailor căzuți, stolurile de corbi ce zburau croncănind, se roteau prin aer, iar cînd patrulele se ștergeau în depărtare, se lăsau iarăși, puzderii, și se alungau unii pe alții de la stîrvurile care îi îndestulau.

Turcii fugiseră înfrînți, după o luptă crîncenă ; dar oboseala atîtor zile de încordare dădu pe mulți dintre ei prinși în minile dorobanților ; unii se așezaseră jos, cu capul plecat, cu brațele încrucișate, și, așa, își așteptau soarta, de care erau incredințați că, dacă le era scris, nu puteau să scape. Ai noștri îi prinseseră. A doua zi după luptă pornise spre Dunăre cîteva pilcuri de prizonieri, și astăzi avea să se ducă cel din urmă, vreo cincizeci de pedestrași, între care se aflau și cîteva ofițeri. Ca și ceilalți prinși, trebuiau să facă drumul pe jos pană la Dunăre, supt paza călărașilor. De cu seară sergentul-major Mănciuc primise toate poruncile în privința aceasta. Trebuia să ieie zece călărași și doi gradați, pe sergentul Ghenciu și brigadirul

Păilă, și, în zorii zilei, să pornească. Pană noaptea târziu, soldații și prizonierii se pregătiră, luară fiecare hrana trebuitoare — pîne și brînză — și cînd se crăpa de ziuă, călărașii erau pe cai, iar turcii, cîte patru, în coloană de marș, între ei. Și porniră, în ajun contenise din nins, dar peste puțin începuse din nou, și fulgii mari se cerneau, înfoieți, în dimineața sură și înghețată. Prizonierii se îmbrăcaseră care cum putuseră. Unii din ei aveau mantale, dar cei mai mulți erau numai în vengherca lor albastră, scurtă și zdrențuită ; cu fesul îndesat pană* după urechi, mergeau încovoiați și slabi, cu mîinile vîrîte în buzunarele șalvarilor, de-abia seotînd cizmele — legate cu sfoară, să nu le cadă talpa — din troianele prin care pîrțiile fuseseră din nou astupate. În frunte mergeau cei trei ofițeri : doi căpitani de-ai lor și un sublocotenent; cei dintăi îmbrăcați în mantăli lungi, iar acest din urmă, numai în tunica pe care se mai deslușeau urmele galanelor de fir. La plecare, un soldat, un cerkez, îi dăduse mantaua lui, dar el nu o primise, și, vînat de frig și slab, de i se vedeau oasele obrazului cum îi străpungeau pielea, înainta cu greu, cu ochii tulburi și parcă urmărind ceva în depărtare.

Smîrdanul se pierdea în urmă ; și-n curînd albul nepătat al cîmpului obosi vederile. Oamenii își duceau uneori mîinile la ochi și îi frecau, vrînd parcă fsă le ieie ceața ce-i învăluiseră. Cîțiva mergeau buimaci, ca amețiți, iar în capul coloanei, calul negru al sergentului-major Mănciuc tăia vînjos valurile de omăt, cu capul în piept, cu mușchii picioarelor întinși ca niște coarde. Din cînd în cînd sergentul-major se întorcea, își puriSS calul pe flanc și lăsa să-i treacă pe dinainte convoiul. Atunci își încrunta fruntea și striga, apăsător, la cîte vreunul :

— • Mă Stavere, o s-adormi pe cal ; atunci ce-o să facă cel de pe jos, ha ?

Pe urmă dădea pînteni și își lua locul în fruntea coloanei, cu capul în piept, și el, ca și calul, legă-nîindu-se cînd la dreapta,, cînd la stîngă.

Strașnic om era sergentul-major Mănciuc. Întreg regimentul îi ducea frica, și chiar ofițerii îi vorbeau lui mai altfel. Scurt, îndesat, cu capul mare și ochii verzi, numai c-o mustață — că pe una i-o luase, dimpreună cu un capăt de buză, zvîrlitura unui cal — își șuiera cuvintele mai mult decît și le spunea. Doi dinți îi rămăseseră goi, și totdeauna părea că rînjește. Viteaz și vînjos ca un taur, se repezise odată într-un pîlc de cerkezi, fără să-și scoată sabia, și, împlîntîndu-și mîinile în gîtul celui dintăi, îl smulse de pe cal și se întorsese cu dînsul, tîrîș, în mijlocul escadronului înmărmurit.

Multe însărcinări avusese sergentul-major Mănciuc, dar de nici una nu fusese mai mîndru ca de aceasta din urmă. Celelalte convoiuri plecaseră comandate numai de ofițeri, lîngă cari îl puneau și pe el acuma. Fără o putere de judecată mai largă, el știa una : era soldat, și-n război dușmanul nu trebuie cruțat. Năpîrcii trebuie să-i zdrobești capul. Dacă el ar fi fost în locul oricărui din cei ce-l urmau, cu capetele plecate în jugul înfrîngerii, și-ar fi primit soarta fără să crîcnească. De cînd plecase, la un lucru se gîndea, și nu-i putea da de rost : la ce ducea în țară pe toți prizonierii ăștia ? la ce i-ar fi hrănit statul ? la ce, ajunși cu bine, dacă vor ajunge... și. la gîndul acesta musteața îi tremura și fruntea i se-ncrețea — i-ar fi trimis înapoi în țara lor ? Nu, asta n-o înțelegea. Să-i fi dat pe mîna lui : la rînd, în front, *aliniera* ! un pluton cu carabinele încărcate în fața lor, „foc ! !” și gata...

Așa gîndea sergentul-major Mănciuc, cînd i se păru că-i miroase a țigară. Întoarse capul și, printre călărașii ce mergeau în frunte, văzu pe unul dintre cei trei ofițeri turci, pe unul bărbos, fumînd. Mănciuc întoarse calul, înfipse cu ciudă pîntenii și, despîcînd rîndul, smulse țigara și o aruncă.

— Nu e voie. Auzi ?... Nunțtelegi ce-ți spui ?... Ei ! să știi că nu e voie...

Căpitantul se uită cu ochii mari la el, cu un zîmbet de dispreț și mînie, de cșre buzp. de jos îi tre-

mura ușor. Mănciuc se ridică în scări și, euprinzînd cu ochii, pe deasupra convoiului, pe călărași :

— Dacă mai fumează unul... apoi!...

N-avea nevoie să sfîrșească. Călărașii îl cunoșteau. Sergentul-major Mănciuc nici comenzile nu și le sfîrșea ; cu toate astea, escadronul se învîrtea ca o vîjiitoare.

Dar drumul se îngreua, ninsoarea se îndesea din ce în ce mai tare, și un vînt aspru începu să sufle dinspre Dunăre, purtînd troienile dintr-un loc într-altul, ca pe niște valuri.

Caii suflau din greu, iar oamenii, întepenii, cot la cot, pășeau încet, trăgîndu-și sufletul, ca și cum se înăbușeau. Sprijinindu-se fiecare de celalt, se apucau pe după mijloc unii de alții, se aplecau ca și cum iar.fi tras la'plug și își regulau mersul, în-cordindu-se, cu toții deodată.

După două ceasuri, sergentul-major Mănciuc opri convoiul. Atunci, cu ochii iscoditori, privi peste capetele tuturor și-i numără ; erau toți. Se ținuseră bine. Dar pe fețele unora ninsoarea înghețase, și din ochii rătăciți, din răsufierea grăbită a piepturilor se vedea bine că la a doua postată erau să cadă.

Prizonierii se așezară jos în zăpadă ; unii își suflau în mini, să și le încălzească. Sublocotenentul, învinețit de frig, părea că nu mai simte nimic, că nu vede. Împrejurul gîtului, pe fes și pe umeri, ninsoarea se strînsese într-un strat grot, ca o blană albă, care poate îi ținea cald. Căpitanul bărbos îi vorbea ; îl îmbărbăta. El nu răspundea nimic, ca și cum n-ar fi auzit cuvintele tovarășului. Căprarul Păilă se uita la el, și-n sufletul lui de om milos parcă se făcu un gol. Îi părea rău de tinerețea, de știința copilandrului care ajunsese ofițer și care avea să cadă acuma, departe de toți ai lui, de toți care-l iubeau. Păilă se luptase, nu dăduse înapoi niciodată, că era soldat doar, dar așa era firea lui : îi era milă și de-un cine. Ofițerul turc își scoase fără să vrea mina, vînată de frig, și o duse la

gtiră ; atunci brigadierul desfăcu coburii, se uită spre Mănciuc și, cum acesta privea într-o parte, se plecă și-i dete sublocotenentului perechea de mănuși ce o avea mai mult la el. Ofițerul le luă, deschise ochii mari,, apoi zîmbi și dădu din cap. Puse mânușile și rămase iarăși nemișcat.

Sergentul-major strigă :

—• Ei, Știucă ! ia calul în trap și vezi, ce se zărește colo, ce-o fi pata cea neagră ?

Călărașul porni, soldații și prizonierii îl urmăriră cu privirea, îl văzură cum descăleca, cum ridică apoi ceva din omăt și se întoarce.

—• Să trăiți, domnule sergent-major, iacă, o scurteică ferfenițită și un fes.

Mănciuc scoase sabia, le luă în vîrf și arătîndu-le :

—• E-he ! ista-i unul dintre cei porniți de ieri.

Prizonierii Înțeleșeră : era unul de-ai lor, căzut în ajun, sfîșiat de lupi ; și un fior le trecu prin trup. Sublocotenentul ridică ochii, și parcă privirile îi rămaseră atîrnate de bucățica de haină zdrențuită în dinții fiarelor.

De sus, din înalt, se auzi un vaier, ca o tînguire, și vîrtejuri de corbi împînziră zarea. Toți priviră spre cer.

Unii dintre prizonieri se gîndiră poate la spăimîntătorul sfîrșit, acolo, în largul cîmpului, cînd, de-abia căzut, ești ciuruit, găurit de ciocurile hrăpărețe ale păsărilor, mai îndărătnice și mai lacome decît lupii, ale păsărilor care se hrănesc din trupurile oamenilor și ale cailor căzuți în războaie, care-și mînjesc aripile de sînge ca să ducă apoi, în adîncul senin al cerului, semnul vrajbei și nimicniciei de pe pămînt.

Mănciuc ridică în sus capul și șopti printre dinți:

— Ne vin musafiri.

Apoi dădu porunca de plecare. Dar prinșii se sculară anevoie, și doi dintre ei rămaseră jos, strînși cu bărbia la genunchi, cu mînile întepenite, ca și cum înghețaseră acolo. Călărașii le strigă să se scoale, cîțiva prizonieri îi ridicară și-i luară pe

mini. Convoitul porni încet, tragănat, lungindu-se din ce în ce din pricina mersului tot mai îngreuiat al oamenilor.

După cîtăva vreme, un șir se opri : unul dintre cei doi prinși pe cari îi luaseră ceilalți să-i poarte își dăduse sufletul. Supt de boală, sleit de oste-neală, își găsisse sfîrșitul. Tovarășii îl lăsară jos, vroiră să-l acopere cu zăpadă, dar sergentul-major băgase de seamă și răcni : „înainte !”

Trupul celui dintăi căzut rămase în urmă ca o pată. Nimeni nu mai întoarse capul să se uite înapoi, dar un vaiet surd, un învălmășag prelung în aer arăta deslușit ce se întîmpla acolo. Stolorile de corbi coborau spre pămînt...

Căzuseră șapte prizonieri, dintre care doi fuseseră părăsiți suflînd încă. Brațele tovarășilor erau prea înțepenite să-i poată ajuta, adăpost nu se găsea, și seara cădea mohorîtă, cețoasă. Călărașilor le înghețase și lor picioarele în cizme, lăsaseră dîrlogii pe gîtul cailor și-și băteau palmele una de alta. Numai Mănciuc mergea tot în frunte, calul lui lua tot cel dintăi troienite în piept, cu mușchii picioarelor încordați ca niște otgoane.

Sublocotenentul turc pierdea puterile din ce în ce ; căpitanii îl luară între dînșii, îl purtau aproape ; dar el își dete în curînd seama că i-ar fi peste putință să meargă pană la sfîrșit. încetul cu încetul rămase în urmă, în rîndul al doilea, apoi se perindă prin toate celelalte rînduri și, cînd cei din urmă patru prizonieri, la cot cu care mergea, vroiră să-i deie ajutor, dînsul nu primi, îndărătnic, hotărît parcă în slăbiciunea lui. Brigadierul Păilă se uita la el, îl văzu că se clatină ; bucuros i-ar fi dat calul o parte din drum, pană se va mai întrema ! Dar cunoștea bine pe sergentul-major Mănciuc : ar fi fost în stare să-l împuște. Se plecă numai, atinse umărul ofițerului și-i arătă în zare :

— Colo... nu mai este mult.

Sublocotenentul înțelese din mișcarea călărașului ce-i spunea, își întinse într-un zîmbet buzele înghețate și dădu trist din cap.

Cu lăsarea serii, crivățul părea că se întetește, și din depărtări veneau vaiete neînțelese, din păduri pe care le frămînta vîntul, sau din adîncuri de văi în care urlau fiarele,

O jale mare cuprinse pe Păilă. Se întorcea acasă după atîta vreme de lipsă, scăpase de la moarte, și, cu toate aceste, parcă ceva i se rupsesse în piept ; nu putea să înțeleagă, în sufletul lui de creștin, cum avea să lase să se prăpădească în pustietățile astea pe ofițerul tînăr, care, ca și dînsul, se luptase. Și cum gîndea astfel, deodată parcă se făcu un gol lîngă dînsul ; întoarse capul și văzu că sublocotenentul lunecase în omăt și rămăsese acolo, nemișcat.

Opri calul, dar în clipa aceea glasul sergentului-major răsună aspru :

— Mai repede !... Brigadier, ne apucă noaptea...

Și porni. în fața ochilor însă i se pusese o pînză prin care nu putea privi și între gene îi răsăriră două lacrimi. .

Nu-l știa pe copilandrul cela, nu-l mai întîlnise niciodată, și totuși i se părea că-l iubește ca pe un camarad, ca pe un tovarăș de arme... îl văzuse bine cum căzuse și cum rămăsese nemișcat... Poate că murise... Ar fi fost mai bine, scăpa... Dar dacă trăia încă ? Ce spaimă, ce grozăvie să rămîi în mijlocul eîmpului, să vezi cum zbor spre tine corbii.

...Și-ai tăi, ai tăi, acasă, te așteaptă!... Da, mai bine ar fi fost să fi murit. Gîndul acesta îl necăjea, i se înfipse în minte. Deodată strânse dîrlogii, și calul se opri. Convoitul mergea înainte, și cînd se depărta, Păilă se întoarse și porni în galop. Prin lumina cenușie a serii, zări trupul ofițerului, sprijinit într-o mîna.

Prizonierul rămăsese așa, împietrit, uitîndu-se cu ochii mari deschiși, țintuind parcă o priveliște de groază. Brigadierul descăleca, se plecă și-l luă în brațe. Vroi să-l ridice în picioare, dar genunchii ofițerului se muie și trupul lunecă în jos, ca și cum s-ar fi topit. Călărașul privi împrejur... nimic și nimeni.

Nu-l putea lua, iar inima nu-l lăsa sa-l părăsească. Atunci, un gând îi străbătu prin minte.

Duse mîna la centiron, la spate, și scoase revolverul, apoi îl întinse prizonierului. Acesta înțelese, prin ochi îi trecu o licărire de bucurie, și de-abia luă arma cu amîndouă mînile. Călărașul se sculă și întoarse capul, ferindu-se să vadă ceva groaznic ; și, după cîteva clipe, cît trebuiră degetelor înțepenite ale ofițerului să apese pe trăgaci, se auzi o detunătură pe care crivățul o fură repede și o pierdu în depărtare.

Călărașul privi : sublocotenentul își descărcase revolverul în inimă și rămăsese întins, încremenit în cea din urmă zvîcnire a trupului cuprins de moarte. Brigadierul se plecă, se uită îndelung la fața care aproape nu se mai putea desluși din umbrele serii. Tremurînd, ridică revolverul, îl vîrî în toc, apoi acoperi trupul cu omăt. Își mai aruncă ochii o dată ; nu se vedea nici o urmă : supt giulgiul alb al cîmpului parcă nu se întîmplase nimic. Călărașul își simți sufletul împăcat acum ; era liniștit, încalecă, și peste puțin ajunse convoiul. Lipsa nu i se băgase de seamă. De sus cădeau fulgii într-una, foșnind, ca An șopot; și-n frunte, calul vînjos al sergentului-major Mănciuc tăia, pieptiș, troienile. Iar oamenii mergeau cu capetele plpcate... Și noaptea cădea.

(1 9 0 8)

DIN LUMEA CELOR CARI NU CUVINTĂ

*Am scris aceste schițe
să le citesc*

RODICĂI

*Cea mai iubită GIZĂ
din lumea gizelor mele*

CIT UN FIR DE NEGHINĂ

„Nu trebuie să fii cât un munte de mare ca să poți judeca. Ci de-ai fi cât o neghină, ori cât un fir de colb, dacă ai în căpușorul tău scînteia dumnezeiască ce cuprinde lumea, ți-i de ajuns : știi ce ești, de unde vii și-ncotro trebuie să te îndrepti.” Gîndirea acesasta i-o spusese gînganiei o furnică. Și spusa muncitoarei îi intrase atunci pe o ureche și-i ieșise pe alta. De-abla văzuse de cîteva zile lumina soarelui, pămîntul, florile ! In iarbă i-au părut toate un rai ; dar cînd a întins aripioarele și-a zburat, mirîndu-se că poate să străbată aerul, cînd apoi a căzut, istovită de oboseală, pe-o frunză, atunci întîiași dată a cunoscut greul. Și spusele furnicii i-au venit în minte... Ce era ? O gînganie mică, fără strălucire, rotundă, ca o sămînță. De unde venea ? Din iarbă ; ținea minte că se trezise supt o *rochița-rindunidii*. Dar încotro avea să se îndrepte ? Ei, asta era greul !

S-a scoborît de pe frunză și-a purces să caute din nou furnica. A umblat încoace, încolo, — furnica nicăiri. Altele a întîlnit, dar grăbite. Furnicile nu prea stau de vorbă. A mers mult și bine ; altă gîndire n-a mai auzit. „înțelepciunea e rară”, se gîndea biata gînganie. Și acesta a fost al doilea necaz al ei. E greu începutul ! Intr-o zi o prinse ploaia ; din nebăgare de seamă, căzu într-un șivoi. De-abia

scăpă, pe-un pai. Iar altă dată, ce. spaimă, Doamne ! stătu o clipă, fără suflare, supt talpa cizmei grădinarului. Avusese noroc de-o pietricică ce lăsase lingă dinsa un gol. De ce-ți atîrnă viața în ziua de azi ! Dar trebuia să se păzească cu tot dinadinsul. Trai e acela cînd ești nevoit să-l cumpănești în fiecare clipă? Umbla numai pe dibuitele : cercetîndi ocolind, ispitind. Colo e apă, dincolo oameni, mai la o parte un cărucior cu copii. „La ce m-a lăsat Dumnezeu dacă n-am pîrticica mea de pămînt ? se întreba gîngania. Unde să mă așez ca să rămîn liniștită?” Atunci în fața ei se ridică deodată casa, locuința stăpînului gradinei. „Sus, acolo, trebuie să fie bine... dar e prea înalt.” Șă se ridice cu cumpătare. întîi zbură pe vîrful unei gherghine; de acolo, pe-un copăcel, pe-un călin; pe urmă, pe iedera dimprejurul balconului. In sfîrșit, iat-o : a ajuns. S-a așezat pe marginea streșinei. Uf ! cum arde tabla. Soarele o dogorește, un chin ! Va să zică, și aici, iad. Și gîndul o munci iar : Ce rost avea pe lume ?... Toate celelalte vietăți păreau că au o chemare. Și fluturul ? Cum de nu. Dar fluturai e încîntarea ochilor, e floare zburătoare, e o picurare vie din curcubeu. Furnica își face casă, agonisește, trăiesc mii la un loc; furnica, dacă ar fi de o sută de ori mai mare, i-ar fi destulă mintea pe care o are acum, în vreme ce atîtea dobitoace, mari cît munții, dacă ar fi de o sută de ori mai mici, nu le-ar ajunge mintea pe care o au cum sînt. Albina... Toate, toate. Și ea? Seama ei pe lume ?...

In clipa ceea gîza prinse cu ochișorii o semene a ei zburînd pe sus, căutînd poate un loc de scăpare ca și dinsa. Dar nici n-apucă bine să se uite la ea, cînd, ca o săgeată, o rîndunică se repezi din cuibul de supt strelșină și prinse din zbor tovarășa de suferință. Peste o clipă se auzi țipetele de bucurie ale puișorilor cărora rîndunică le aducea

hrană. Și gîngania, biata, își dete seama : „Vezi, asta e soarta noastră : să hrănim paserile, cari au ce căuta pe lume !”..,

...Gîza întinse aripioarele, se lăsă în gol, pluti puțin ; apoi săgeata străbătu din nou aerul. Se auzi o pîlpîire de aripi. Și, îndată, puișorii primeau, gălăgioși, pe mama bună ce le aducea iar hrană.

(1 9 0 9)

GÎNDĂCELUL

Cum venise pe lume, nici el nu-și dădea seama. S-a trezit ca dintr-un somn și parcă era de cînd pămîntul. Nu simțise nici durere, nici bucurie. Și mult își muncise gîndul : cum răsărise, și-al cui era ? Mic cît un fir de linte, mișca piciorușele fragede și ocolea, pe de margini, frunzișoara care-l adăpostise. într-o zi încercă o pornire lăuntrică : ieși de supt umbra răcoroasă și dădu buzna afară, în ploaia de lumină. Atunci rămase pe loc, orbit de atîta strălucire. încetul cu încetul îi veni inima la loc și îndrăzni : deschise ochișorii mai mult, mai tare, mai mari, îi deschise * în sfîrșit bine-bine și privi în sus. Se făcuse parcă mai mititel decît fusese. Cu cită strălucire, ce adînc și albastru se dezvelea cerul ! Și ce minune ! cu ochișorii lui mărunți, cît niște fire de colb, îl cuprindea întreg. Și ce întunecime, cită umezeală supt frunzișoara lui. Ce căutase dînsul acolo ? Iar din mijlocul tăriei albastre, un bulgăre de aur aprins arunca văpăi.

Tresări. Era el altul ? Piciorușele nu mai erau ale lui de scînteiau așa ? Și mai era îmbrăcat în aur ! Căci și trupușorul lui, pe care și-l vedea pentru întîia oară, scînteia. Nu cumva era o fărâmiță căzută de acolo, de sus, o fărâmiță de lumină înche-gată, rătăcită pe pămînt ? Și, ca o adevărită, pe țărîna neagră trupul arunca o lumină dulce. Ce se mai întreba ! Fără îndoială, de acolo căzuse, acolo trebuia să se întoarcă. Dar ce depărtare ! Și cum să ajungă ? Privi în sus ; și atunci, deasupra căpușo-

rului, zări lugerul unui crin ce se ridica așa de înalt, că parcă floarea din vîrf își deschidea paharul chiar dedesuptul bulgărului de aur, să-iculeagă razele.

în mîntea lui își înjghebă planul. Să se suie pe luger în sus, să meargă, să meargă și să meargă pînă în vîrf ; și de acolo, la bulgărul de aur, din care credea că se desfăcuse : o săritură, — sau o vedea el ce-o face.

Atunci se mișcă din nou și, după ce trecu peste un grăunte de piatră cit un munte și scoborî dincolo, se trezi la rădăcina crinului. Se odihni o clipă, apoi la drum, băiete ! Mai întîi se rostogoli de pe tulpina lucie de cîteva ori în țarină. Văzînd asta, se ridică pe piciorușele de dinapoi și, fără să știe pentru ce, cu cele dinainte își făcu, moșnegește, cruce. Pe urmă încercă din nou și văzu că poate. Luciu i se păruse lugerul crinului, și cînd colo avea atîtea adîncituri, atîtea ridicături : văi, dealuri. Dar ce mireasmă se revărsa de sus !...

Și-a mers voinicul, a mers. Mult să fi mers. Se uită în jos și-l prinse amețeala. Privi în sus și se cutremură. Ce, nu făcuse nici un sfert din sfertul drumului ! Puterile îi cam slăbiseră, dar nu se lăsa. încă vreo cîțiva pași, și ici, deasupra, parcă se întruchipa o frunzișoara lătăreață, ca o prispă. Acolo o să se odihnească. Și iar purcese la drum ; și umblă, și umblă, băiete și de-abia ajunse. Iar cînd a poposit, ud de sudoare, că părea o picătură de rouă, bulgărele de aur scăpătase de amiază. Și voinicul privi iar în sus. Privea în sus și nu-și credea ochilor : zile, săptămîni, luni avea de umblat. Și cît era de hotărît și de vînjos drumețul, nu-și putu opri un oftat :

— Uf ! că mult mai am de suit, Doamne !

(1 9 0 9)

SĂRĂCUȚUL !...

S-a iscat un vîrtej ca din senin. S-a înșurubat în pămînt, apoi a pornit-o, tehui, peste cîmp, curți și livezi, luînd cu el tot ce găsea mai ușor în cale. Și dacă de pe jos fura flori, pene și hîrtii, de pe-o ramură luă un cărăbuș, un cărăbuș mititel, castaniu, cu aripile fragede, cu ochisorii ca două neghiniți. Cărăbuș -de primăvară. Cînd l-a luat vîrtejul pe sus, și-a strîns și el piciorușele și a văzut că poate zbura și fără să dea din aripi.

Vîrtejul și-a făcut gustul, și-n mijlocul unui drum de țară, lîngă o curte, s-a înțepenit o clipă ea un sfredel, apoi s-a topit deodată, lăsînd tot ce luase, baltă, la pămînt. Iar cărăbușul căzu pe-o bucățică de hîrtie albă și rămase acolo, amețit. Cînd s-a trezit, privi împrejur : un drum prăfuit. Și din capătul drumului, țanțoș, cu pieptul în platoșă, cu pintenii arcuiți, venea un cucuș. „Ia ! scap de unul, și dau peste altul, își zise cărăbușul ; ăsta mă-nghite !” Cucușul s-a apropiat, s-a uitat cu un ochi la cărăbuș și a trecut mîndru înainte. „Am scăpat !” gîndi cu bucurie cărăbușul, și se întoarse să privească după cucuș. Atunci încremeni de spaimă. Din celălalt capăt al drumului sosea un curcan. Cărăbușul se făcu mai mic decît era, ținîndu-și sufletul : „Acuma chiar c-am pățit-o !” Cînd ajunse curcanul în dreptul cucușului, se înroti, își roși mărgelele și își dădu capul pe spate ; iar cucușul scoase pieptul și mai în afară, se înălță în picioare și forfecă aripile de cîteva ori în pămînt : își dădeau

binețe. Cucușul s-a dus, curcanul se feri parcă să nu calce cărăbușul cînd îl ajunse, și acesta, bietul, răsuflă : „Bine c-am avut noroc !” Dar, deodată, de după gard, sări, mare, cu coada rotundă cît soarele la răsărit, un păun. Paserea se legănă o clipă, apoi își strînse coada și zbură în drum. „De ăsta nu mai scap !” crezu cărăbușul. Păunul s-a apropiat, l-a răsturnat cu ciocul pe spate, apoi iar la întors cum îl găsisese și, lăsîndu-l, își văzu de drum. Cărăbușului nu-i venea să-și creadă ochilor că mai e în viață. Dar uite : colo e drumul, supt el hîrtia, pe dreapta gardul, — trăiește. Ia să zboare acuma, cît putea mai repede, de-acolo, pe vreo creangă de copac. Să-și încerce aripile. Și le desfăcu. În clipa aceea un pui de sturz, mai mărișor ceva decît o nucă, zbură spre el. „Ei ! de așa paseri mici, mai de seama mea, mi-i drag și mie”, gîndi cărăbușul, pregătiMu-se chiar să dea sturzului „ziua bună”. Dar sturzul se lăsă lîngă bucățica de hîrtie, deschise pliscul, apucă, cu lăcomie, cărăbușul și : hap ! hap ! mai să se înece, îl înghiți.

Sărăcuțul cărăbuș !

De pe gard, o vrabie, care văzuse multe în viața ei, își așezase puișorii în rînd, să privească, de cum zărise cărăbușul jos. Și acum își lua zborul într-alt loc, strigîndu-și după dînsa odraslele cari duceau în minte o învățătură mai mult.

(19 10)

CĂLĂTOARE !...

E călătoare! A ieșit din mușuroi furnica și-a pornit, cum face în fiecare dimineață, a pornit să vadă lumea... Ea știa că ochii duc și mintea întoarce ; că, văzînd multe, știi destule și ai de unde da și la alții. Și ce fericire să călătorești dimineața, în revărsatul zorilor, cînd iarba e proaspătă supt rouă, aerul jilav de răcoare, și cînd pe cer se prelinge' lumina ca o undă de aur. Ș-apoi dimineața privești altfel lumea, altfel o judeci ; gîndurile nu-ți sînt spulberate, ci se limpezesc, ticnite, din prisos. De aceea furnica se scoală cu noaptea în cap și pornește la drum.

În dimineața aceasta a luat-o spre răsărit. Încîntată de frumusețea soarelui, care se prevestea prin mănunchiurile lui de raze, totuși avu puterea să se gîndească, drumeața, că, privind și minunîndu-se numai, nu eîștiga nimic. De aceea, îndată ce dădu, prin miriște, de cizma unui vîntor, își și puse în gînd să cerceteze, să cunoască mai bine făptura omenească în apucăturile ei. Îndrăzneată și destoinică, se ridică pe eălefiul pe care cîteva fire de nisip se pririseră, apoi, cu iscusință, o luă încet pe cusătura carîmbului, în sus. Călătorea își dete toată silința să se urce mal repede pe cizmă, căci vederea ei îi amintea, cu groază, priveriștea pe care cizma unui alt vîntor i-o dăduse într-o zi : trei tovarășe din furnicar strivite, dintr-o dată, supt talpa grea a omului. „Ciudat, gîndi furnica în sine, s-ar zice că numai pentru ca să facă

rău își învelesc oamenii picioarele în pielea groasă a încălțămintelor." Și tot gîndind astfel, furnica ajunse la pînza îmbîcsită de praf a pantalonilor vîntorului. Îi sui și pe aceștia, în zigzag, și, cînd dădu de cel dinții buzunar al surtucului, se opri. Să se scoboare, să nu se scoboare-n el ? Din cele ce învățase dintr-atîtea călătorii, și de la alții, știa că pe oameni, mai ales, cu greu îi poți cunoaște pe dinafară. Iar în buzunarul unui om, îi povestise o bunică a ei că picase odată peste un pumn de ouă furate dintr-un furnicar; bunica dăduse de veste numaidecît, întreg neamul furnicesc venise și, în vreme ce drumețul dormea în iarbă, cît ai clipi, cărăbăniră toate ouăle, ca pe-o pradă de război. Așa, furnica își luă inima în dinți și, ușoară, se scoborî în buzunar. Scotoci încolo și-ncoace ; într-un colț dădu peste cîteva bani de aramă. Îi pipăi, îi miroși — întrebuițare. nu le putu găsi! „Ce-o fi făcînd oamenii cu lucruri cari, după cît se vede, nu le aduc nici un folos ?" judecă ea. Porni mai departe. Mai în sus, alt buzunar. Hai și-acolo ! De-abia se scoborî însă, și, repede, căută să fugă înapoi. Buzunarul, îmbîcsit cu foi de tutun, o amețise. „Iată ce fel de buruieni știu culege oamenii!" își zise, dezgustată, furnica. N-avea noroc ! O luă mai sus ; se urcă pînă după gîtul vîntorului. Acesta ridică tocmai atunci mîna. Ispititoare, veni, sprintenă, pe mîneacă, pînă lîngă pumnul încleștat pe gîtul unei puști. Și cum căta ce anume vrea să facă omul cu lucrul cela ce-l ținea în mîini, cît ai clipi, prinse drept înainte zborul unei prepelițe. În vremea aceasta, o bubuitură groaznică răsună și-un nor de fum învălui furnica în ceață, în mirosul lui pipărat și acru. Vîntorul alergă și, mai dincolo, ridică prepelița moartă și-o puse în tolbă. Furnica, îngrozită, o luă la fugă pe mîneacă în sus, apoi, de cealaltă parte pe care se urcase, se scoborî pe haină. Ca să ajungă jos, trebuia să treacă peste tolbă. Pășii iute peste geanta de la șoldul vîntorului și, la marginea ei, îi mai veni sufletul la loc. Tocmai atunci ochii furnicii zăriră o 'bucățică de

pîine ce rămăsese prinsă în rețea. Oricît era de grăbită, lucrul găsit știa că nu se lasă-n drum ; mai ales merindele. „Bine că m-am ales măcar cu ceva”, își spuse în gînd și se grăbi să culeagă fărămitura. Dar cum o apucă, îndată o și lăsă la loc : fărămitura era udă de sîngele paserii. „Brrr ! va să zică ăsta e omul !” gîndi furnica ; și repede-repede-repede o luă pe cizmă în jos. Se scoborî pe-un fir de iarbă și își scaldă, cu mulțumire, trupul într-o picătură de rouă.

(19 10)

MUSCULIȚĂ ~

În odaie e tăcere. Prin fereastra deschisă soarele scoate sclipiri din sticlăria de pe poliți. În fața ico-nostasului clipește candela. Pe masa din mijloc stă deschis, uitat acolo de către copiii sfinției-sale, un ceaslov vechi, scorojit și unsuros. O musculiță, cît o gămălie, strălucitoare ca un licurici, intră bîzîind, să caute ceva dulce de gustat. Zboară în-colo și-ncoace. Se uită prin străchini, se așează pe marginea unui pahar, se plimbă pe la icoane, ca și cum s-ar închina, ha intră pînă și-n potcapul cel nou, pe care plodurile îl așezaseră pe pat cu fundul în jos și-l prefăcuseră într-un cuibar de ouă roșii, căci e Pastele. Nimic...

În sfîrșit, dă Dumnezeu și ajunge și la măsuță, drept deasupra ceaslovului. Se lasă ușoară, zbîr-nîind mulțumită, pe foaia unsuroasă, pe ale căreia colțuri de sus picăturile de ceară stau ca niște pe-ceți. E doar obișnuită cu cărțile bisericesti ; nu o dată ieșise sătulă din biserică de peste drum. E atîta hrană pe foile îngroșate parcă de urmele degetelor tăvălite prin grîul dulce al colivilor. Iar aici, pe o margine, a dat tocmai peste ce căuta : o pată, zaharisită proaspăt, arăta că degetelul ce-și lăsase urma avusese grija să se înmoaie dintru-ntîi în dulceață. Musculiță se pune pe ospătat ; prăpădenie de laicotmă ce-i ! Numai dim cîind în cîind pirinide, cu ochișorul, roșul slovei mari din susul foii, un S frumos, încondeiat cu măiestrie, ca și cum ar fi fost

țesut la începutul rîndului: „*Slavă ție*!”. Atunci își aduse aminte cum necăjise mai zilele trecute, la o leturghie, pe-un dascăl, căruia îi rămăsese pe barbă, lîngă buze, un fir de grîu uns cu miere. Pînă ce n-a gustat din miere, nu s-a lăsat ; dar bietului om i-a ieșit sufletul alungînd-o.

Acum s-a săturat; se suie binișor pînă-n mijlocul slovei roșii, care o atrage. Își scutură aripioarele, își întinde piciorușele de dinapoi și le freacă unul de altul, ca și cum ar ascuti două cuțite ; apoi, le-neșă, ațipește.

În clipa aceasta ușa se deschide dintr-o dată. Sfinția-sa, popa Gheorghe, intră supărat, aprins la față, răsufllnd din greu. A făcut slujba la (biserică, pe urmă s-a abătut pe la Petru Ibacalul, așa, în treacăt, a luat un pelinaș și s-a întors acasă. Și poftim ce găsește : preoteasa nicăiri, — dusă prin vecini ,• copiii la hoinărit, după ce spărseseră mai întîi toate învelitorile gavanoaselor cu dulceți de pe fereastra din sală.

— Poftim!... ei poftim! strigă părintele înfuriat. Apoi își aruncă ochii pe masă și se supără și mai rău : Pînă și cărțile mi le-au vrăfuit !

Repede, cu o mișcare iute, sfinția-sa închide ceaslovul și-l aruncă, la loc, în dulap.

Iar în mijlocul slovei roșii, musculiță, strivită, se făcu una cu hîrtia tocmai în clipa cînd, mai admirată, izbutise să-și statornicească în căpușorul ei un gînd : „Ce bine e să trăiești și să mori sătulă !”

(19 0 9)

CÎNTĂREȚUL

E de neam! între toate lighioanele lumii, gîndește el, nu era alta care să aibă strămoși mai aleși și mai de viță. Pămîntul era o nimica toată, un boț de humă ce orbecăia fără de nici un căpătîi prin văzduh, cînd neamul lor grieresc își ridica osanale lui însuși, supt frunzele uriașe din cari astăzi nici măcar urme n-au rămas. Ei biruiseră vremea, dăinuiau stăpîni în lung și-n lat, ca și pe atunci. Chiar un străbunic al lui, cu mii de ani înainte, fusese cîntăreț în cuptorul brutăriei lui Por-împărat. Și astea nu erau vorbe de ici, de colo, ci le povesteau bătrîni în toate mințile lor, și ei, firește, de la alți bătrîni pricepuți le auziseră. Căci doar așa rămîn poveștile pe lume.

Toate gîndurile acestea năvăliseră grierului în cap într-o seară, cînd nu putea ațipi din pricina unei privighetori care-i împuiase capul cu cîntecele ei, de sus, din copacul supt care dînsul se odihnea. „Mă rog, n-aș putea-o vedea și eu pe dihania asta ? Ce neam așa de obraznic să fie *V* se întreba grierul. Și cum numai de întrdbat se putea întreba singur, ca să afle și-un răspuns, își puse în minte să iscodască pe o lăcustă, deși numai la gîndul că avea să vorbească unei obrăznicături care îndrăznise să se întreacă din sărit cu el îl apucau furiile. O căută totuși și n-o găsi. „Firește, gîndi grierul, lăcustă și să stea acasă, dracul a mai văzut ? !” Și cum luna se ascunsese într-un nor, rugă pe un licurici să-i lumineze calea. Și, așa, se întoarse.

Toată noptica nu închise ochii. Privighetoarea își făcuse de cap. îl mai mîngîie însă pe grier iubirea și laudele pe care o mulțime de *vaca-Domnuui* — gîngăniile cele roșii stropite cu negru — i-o arătau. Lasă că-l căinau că nu putuse dormi, dar din semnele lor grierul înțelese că și ele erau mirate de îndrăzneala unei paseri venetice care turbura liniștea (băștinașilor de neam. Grierului i se umfla inima în piept de mîndrie și, în zori de zi, li se închină cu plecăciune, poftindu-le în juru-i, să-l asculte. Și, cu toată oboseala, grierul le cîntă, în cinstea lor, un imn al dimineții. Iar vacile-Domnului îl rugau să nu mai contenească, fiindcă ele altceva n-aveau de făcut decît să-l asculte.

Și le-a cîntat grierul pînă ce soarele s-a ridicat de cîteva sulii pe cer. Iar încălzindu-se grozav, cîntărețul se rugă de iertare, să ațipească puțin. Și se adăpostii supt frunza unei rochița-rîndunicii. Iar vacile-Domnului se sfătuiră, se ridicară pe firicelele de iarbă dimprejurul culcușului cînstitului cîntăreț și, legănîndu-se ușor, începură să-i facă vînt, să doarmă în răcoare, cum se și cuvenea unui mîndru crai ce era.

(19 10)

HOINAR

O clipă ținu noaptea, cît țin nopțile de vară, cînd întunericul e numai o strîngere de aripi a luminii. Și totuși, îndată ce se trezi, fluturul, în răcoarea umedă a dimineții, i se păru că dormise de cînd lumea ; de aceea zise în sine, bănuind :

„Ce Dumnezeu răsare soarele atît de tîrziu !”

Dar ca și cum Dumnezeu i-ar fi făcut pe voie, deodată se resfiră din înalt mînunchiul strălucitor al razelor de soare, și peste cîmpie năvăli un vâl de aur. Fluturul își pîlpîi de cîteva ori aripile și, din vîrfurile galbene al tulpinei de *luminărică*, unde poposise de cu seară, își luă, zglobiu, zborul. Fiindcă nu fusese de mult pe la tîrg, «o luă într-acolo.

Curînd zări o grădină cu fel de fel de flori. Trecu pîrleazul, și, mehenghi, se furișă întîi pe la ferestrele casei. Perdelele erau încă lăsate. Ce să vadă ? Nimic ! în schimb, de jur împrejurul privazurilor, cununi de *zorele* se împleteau, cu florile deschise, fragede, liliachii bătînd în albastru, sinilii bătînd în roz, acoperite de rouă ca de niște nestimate. „Fragede flori”, gîndi fluturașul și, bătîndu-și aripile albastre stropite cu aur, le sărută pe rînd. „Aici o să stau astăzi pe vremea arșiții”, gîndea ștrengarul. Dar tot privind la ele, găsi zorelelor o scădere, prea își schimbau fața : dimineața într-un fel, la amiază într-alt fel, iar seara se-nchideau morcănose. „Nu-s statornice”, adaogă craiul și plecă

mai departe. Cum zbura, așa, deasupra straturilor, mirosul *rozetei* îi umezi sufletul. Repede se scobori de se așează pe o tulpină de rozeta. Și cum rămăsese pierdut, răsufând mireasma îmbătătoare, se gîdea: „Nu e floare mai fermecătoare ca rozeta, degeaba ! în mireasma ei să mori, și mori fericit.” Gîndind astfel, privi mai bine tulpina floarei. Cine-l pusese ! Mîhnit, își mai schimbă din păreri : „într-adevăr, îmbătător miros ; dar de ce oare firea nu îmbină niciodată toate însușirile la un loc ? Poftim, privește, cine împrăștie o asemenea mireasmă ! Ce flori mărunțele, pipernicite, aproape verzi, ca și frunzele.” Și fiindcă în clipa aceea veni pînă la el adierea unor *crini*, urmă : „Ce are a face rozeta cu crinii, cu crinii albi ca spuma laptelui !” Fără să stea în cumpănă, își făcu vînt spre lugerul înalt, subțire și mîndru al unui crin întîrziat. Așezîndu-se în potirul parfumat, alb ca zăpada, berbantul își destinse aripile puțin, să se odihnească, dar băgă de seamă că se umpluse de praful galben al floarei și se necăji: „Foarte mulțumesc de gazdă, dacă e vorba să ies mînjit!... Și unde mai pui că aici stai ca într-o mînăstire.” Se înalță în aer. Se încălzise* grozav. „Parcă e rai cald ca la cîmp”, gîndi sprintarul, în vremea aceasta ochii lui zăriră, așa, ca o șuviță de sînge. Era un strat de garoafe. „Hai într-acolo” ; întinse aripile, lovi de cîteva ori aerul și se lăsă, ușor ca un fulg, deasupra unei garoafe bătute, creață și îmbălsămată. „Uite-o floare care nu-i năzuroasă, își zise ; o găsești pretutindeni ? și, cu toate astea, ar avea dreptul să fie mîndră cu fața ei îmbujorată. Da, garoafa într-adevăr mi-i dragă.” Și stătea, hoinarul, tolănit pe frunzișoarele moi ca un pașă, cînd parcă îl ameți ceva. „Ce să fie ? A ! mirosul garoafei. Uite asta, cugeta craiul, asta nu-mi place la garoafă. Nu putea, adică, să ai/bă un miros al ei, numai al ei ? Trebuia să împrumute mirosul pipărat de cuișoare ? Pfui!” Zglobiu, își văzu de drum, aiurea, strănutînd... Și ziua trecea, și rătăci-

torul zbura mereu, mereu, fără astîmpăr. „Uite colo un lăvicer de *nu-mă-uita*. Fiindcă-s albastre ca și mine, s-or fi crezînd, mă rog, lucru mare” ; atingîndu-le, disprețuitor, cu vîrfurile aripilor, le lăsă în urmă. Ce mai straturi de *ochiul-boului* ! „Sînt prea din topor, băgă de seamă curtezanul. Ce e floare trebuie să aibă ceva care să o înrudească de aproape cu cerul, cu aerul... sau cu mine.” Îngîmfat, se împiedică de o *gura-ieului* : „*Mersi*, de-alde dumneata găsesc și-n cîmp, la țară”. „Ei, cu micșunica se schimbă vorba, adeveri șiretul, asta, da.” Și se lăsă, elegant, în roate, deasupra floarei cumînți. își strînse aripile una, își răsuci mustața, făcu ochii mici ; micșunica rămase liniștită ; gazdă bună, dar nu sprintară. Flăcăul se necăji : „Ho ! băbătie, prea te crezi ! Eu n-am venit să dorm.” Și fugi, rîzînd. *Mărgăritărelele* nu le putea suferi, zbură pe deasupra lor, numai să le facă în necaz ; întrucît privește *barba-împăratului*, îi venea rău numai cînd se gîdea la numele ei... Ziua trecea, soarele scăpata ; se mai răcorise. O luă înspre *gherghine*. Cocoțate sus, pe tulpinele lor, gherghinele îl priveau nepricepute. „înalte și proaste”, zise pierdeyară și, înălțîndu-se sus, căuta cu ochii *trandafirii*. îi zări. Se scobori încet, curtenitor, se închină în fața fiecăruia. „Flori de paradis, flori măiestre, flori...”, dar cum se întorcea, în dreapta și-n stînga, complimentînd, aripa i se zgîrie de-un ghimpe. Craidonul o șterse repede, fără să se mai uite înapoi... Trecu pe lîngă *lalele* fără să le privească ; dar în drum făcu cu ochiul *rochiții-rîndunicii*, o veche prietenă, și spuse o vorbă proastă unui *stinjinel* scuturat, îmbătrînit, ce i se ținea în cale. *Zarnacadelelor* le rămăsese doar tulpinele ; *liliacului*, frunzele. Mai departe, mai departe. Din zbor fură o sărutare unei *cicori*, rătăcită pe acolo cine știe cum. Și cicoarea îi aduse aminte de cîmp. „Tot mai frumos e cîmpul... Dar nu-i vorbă, și-n grădină !...” Și parcă departe, într-un colț, zări o floare

învoaltă, necunoscută. Grăbi, dar, deodată, începu să orbecăiască. Nici nu băgase de seamă că se întunecase. Nu mai vedea nimic. îl apucase noaptea în drum. Neputînd să mai zboare, se lăsă, la întîmplare, pe-un spin uscat, să aștepte zorii, suspinînd nemulțumit : „Ce Dumnezeu se-nnoptează așa de vreme !”...

(1 9 0 9)

ÎN CURTEA MEA

Curtea mea e la țară, pe malul unei ape. De jur împrejurul curții se încinge un gard de cătină, iar pe cătina în care vrăbiile stau împănate ca albinele în roi, se țese, de cu primăvară pînă-n toamnă, tulpina de *rochița-rindunicii*. Pe de margini, din loc în loc, ca la o azvîrlitură de piatră unul de altul, se înalță plopî bătrîni, fuse uriașe pe cari se deapănă vîntul ; pe vîrfurile lor țîn acoperămîntul, — cerul. Tufe de pomușoară și de agrișe dau, înăuntrul curții, adăpost paserilor mele.

Căci am paseri multe și felurite. De ici, din porțița încununată cu iederă, hai să le privim. Ai auzit *cucurigu*l ? Răsare soarele. Cucușul acela negru e ceasornicul curții mele. Iată-l pe culme, țanțoș, cu pintenii arcuiți, cu platoșa penelor oțelii, gata ca de luptă. Parcă vrea să-și arate bărbăția cîrdului celuia de claponi din fața lui, — găini cari nu se ouă, ale căror pene lungi și moi îi prefac într-un fel de sălcii plîngătoare printre paseri.

A, uite-o : harnica ogrăzii ! Repede-repede, sfi-rîindu-i piciorușele în ghetele galbene pe nisip de iute ce aleargă, cu bonețica albă tivită cu arnici, de gospodină, pe cap, cu cercelușii de mărgean la ureche, strînsă în fusta ei cu picățele, bibilica — piccherea — aleargă dintr-un colț într-altul, să puie toate la locul lor. Numai să-i auzi gurița cînd vreo leneșe se întrece mai mult cu dedeochiul somnului !

Albe, linse, sau zburlite ca de vînt, legănîndu-se, sîsîind, îndemnînd la tăcere, le vezi? cîrdul de giște

se înșiră, una după alta, ca și când cea din capăt ar fi înghițit un mosor de sfoară al căreia capăt l-ar fi hăpăit, pe rînd, toate celelalte.

Dincolo, lîngă teuca de apă, sînt rațele ; parcă-s totdeauna văduve, așa-s de hursuze. Mișcînd mereu din ciotul cozii, la dreapta și la stîngă, ca și când dînsa le-ar îndemna și îndrepta trupul încotro s-apuče, știu numai să-și desfacă lopățelele pliscului, să se lincerească-n apă.

Dar bate soarele tare. Pune-ți mîna la ochi, să poți privi mai bine.

Colo, supt tufișul cela de agrișe, sînt cloștele. înfoiate, gata să sară în capul oricui s-ar apropia, ele scurmă mereu, ca și când ar căuta o comoară, își hrănesc puișorii. Gîgîlicii ! boțuri de aur, cu două picături de rubin drept ochi. Uite-i cum se frămîntă, cum se string, roi, și se desfac pe urmă, cum se ciupest de la un viermișor. Unul a sărit pe spatele mamei și, cu piciorușele lui subțiri și fragede ca paiul, i se cocoață după glt. De acolo urmărește cu ochișorii lui vioi ce fac ceilalți : prinde clipa, sare și apucă viermușorul. Apoi, fugind supt aripa caldă și ocrotitoare a cloștei, ospătează. Ceilalți rămîn locului prostiți, sărăcuții ! pînă ce zăresc o altă pradă.

Dar ce-i ? Găinele se string să privească iscoditoare. Doi cucoși tineri s-au apucat la luptă. Penele zbor ca luate de vînt. Stai puțin și-o să vezi ! Grămăticul curții mele e doar curcanul ! Iată-l : i-a și zărit. Uite-l cum se repede, cum se pune mijlocitor între ei, cum îi desparte ; pe cel mai vajnic îl ciupește și-l urmărește pînă în celălalt colț al curții. Iar dacă a făcut pace, e și dreptul lui : se-nrotește, își atîrnă șiragurile de hurmuz și măgele la gît și, ca un drept judecător ce este, primește închinăciunile tuturor.

Numai fantele, craiul curții mele, privește-l, nici nu vrea să se uite la el. Tot necazul lui e că grămăticul își poate înroți la fel coada.

Auzi un lătrat ? E Dudaș, Dudașache, dulăul, păzitorul. Acuma cercetează gardul dacă n-are vreo

gaUră prin cafe să se poată strecura lighioanele înăuntrul curții. Cînd găsește o deschizătură, se oprește și latră, — dă de veste.

Aha ! Vezi ? s-au oprit toate paserile, cu capul întors spre cer. Gîgîlicii de aur au năvălit supt aripile cloștilor, să se ascundă. O săgeată străbate prin aer. E un yultan. N-avea nici o grijă ! Grămăticul l-a zărit cel dintîi. Și-a strîns mugurul nasului, și-a scos gușa în afară și-l urmărește cu ochii, să sară. Gluguind, parcă-i zice : „Poftim, dacă-ți dă mîna!" Dar Vultanul e priceput; știe cu cine are de-a face. Un ocol, și se șterge prin zare, să caute aiurea o pradă mai puțin păzită.

Și-n urma lui paserile își văd de hrană, gîgîlicii răsar iarăși la lumină, și liniștea și pacea se lasă peste curtea mea.

Hai de ne-om duce și noi !

(19 10)

DUPĂ ASEMĂNAREA LOR !

Făcuse Dumnezeu aproape toate lighioanele pământului. Îi rămăsese de înviețuit numai câteva. Pe acestea se hotărî să le plămuiască după sfatul celorlalți. Astfel putea să cunoască și inima și mintea acelor cărora le dăduse suflet mai dinainte.

Așa, după povața leului, care vroia să stirbească din măreția tigrlui, făcu mița ; după gustul raței, zulară pe lebdă, făptui gîsta ; după placul elefantului, ironist, născu șoarecele. Ascultă chiar de măgar, care-l rugase că, decît ar mai face un dobitoc pe lume, mai bine i-ar lungi lui urechile, doar-doar o putea prinde un sunet mai armonios.

Dumnezeu știa că fiecare din vietățile aceste își vor avea pe pământ menirea lor ; că, cu cît vor fi mai multe, cu atît se vor înlesni mai bine una pe alta ; că nici urechea măgarului n-o să prindă nota privighetoarei, după cum nici mărimea elefantului n-o să poată batjocori micimea șoarecelui.

De aceea Atotputernicul se plimba pe pământ, întrebînd și ascultînd în dreapta și în stînga. Într-un rînd, odihnindu-se pe o piatră, se gîndea cum să mai dea o viețuitoare aerului. Și cum căta cu ochii primprejur, iată că vede : supt o frunză, o broască ; o albină și-un fluture pe cîte o floare ; și-n mijlocul unei mreje, țesute între două crengi, un păianjen.

Dumnezeu zîmbi, le chemă la el și le spuse :

— Ascultați, vietăților, vreau să vă dau pe ziua de astăzi încă o tovarășe. Doresc să aud povața

voastră — cum și ce înfățișare să-i alcătuiesc. Mergeți de vă sfătuiți dintru-ntîi între voi și veniți cu lucrul gata.

Cele patru viețuitoare se traseră mai la o parte, în sfat.

— Bine, dragilor, se umflă broasca, nu-i ajunge preiasfîntului că ne are pe noi ? O să lase atîtea ființe pe pământ, că nu ne-o ajunge cu ce ne hrăni. Ia să-i croim noi o dihanie cum n-a mai văzut nimeni, doar l-om sătura.

Și șu-șu-șu, șu-șu-șu, se sfătuiră ! Apoi, cîteșipatru, veniră în fața Domnului.

— Ei ? le întrebă Dumnezeu. Tu, broasco, ce sfat îmi dai ?

— Înalt-preasfinte, zise broasca, priviți-mi ochii și faceți-i noii viețuitoare la fel.

— Bun ! Dar tu, fluture ?

— Priviți-mi trupul.

— Bun ! Dar tu, albină ?

•— Priviți-mi aripile.

— Bun ! Dar tu, păianjene ?

— Priviți-mi picioarele.

— Bun ! Foarte bine ! răspunse Dumnezeu și zîmbi : ochi de broască, trup de fluture, aripi de albină și picioare de păianjen ! Iată lighioana pe care o doreau ele !

Dihăniile se uitară una la alta.

— Acum să-l vedem, zise albina, încet, broaștei.

Dar Dumnezeu blagoslovi în aer, apoi întinse palma. Și în mîna Domnului răsări, deodată, noua viețuitoare.

— Iată sora voastră. Vă place ?

Cele patru sfătuitoare răspunseră, codindu-se :

— Dă... mărite Doamne !...

Și Dumnezeu înțelese că noua viețuitoare era într-adevăr frumoasă.

Tocmai în clipa aceasta uite și-o șopîrlă. S-o întrebe și pe asta, se gîndi Dumnezeu.

— Ei, tu, șopîrlă, ce zici că-i mai lipsește ființei aceste ca să se desăvîrșească sfatul celor patru tovarășe ale tale ?

— Sprinteneala mea, Doamne, răspunse cu acreală șopîrlă.

— Fie ! Du-te ! porunci Dumnezeu făpturii celei nouă care se ridicase pe vârful degetului său.

Și așa, din răutatea celor cinci viețuitoare, zbură, pentru întâia oară pe pămînt, nebunatica și gingașa libelulă.

Dar ar fi nedrept să nu se știe că dintre toate viețuitoarele numai rîndunică fusese mărinoasă. Ea rugă pe Dumnezeu să dea viață unei alte rîndunele mai chipeșe ca ea. Și Dumnezeu îi făcu hatîrul : însufleți *lăstunul*. Dar pentru inima cea bună a rîndunicii o lăsă tot pe dînsa mai frumoasă.

(19 10)

CIOC! CIOC! CIOC!

Și paserile se-nțeleg între ele. Dumneavoastră poate nu mă veți crede. Atîta pagubă ! Dar eu știu multe asupra lucrului ăstuia de la gaița mea, de la gaița mea care, fiindcă am învățat-o să vorbească omenește, mi-a descoperit cîteva taine ale graiului păserească. D-ta, spre pildă, auzi ciripind* o rîndunică, crezi că i-a venit, așa, un gust să facă gălăgie, în vreme ce dînsa dă povețe puilor ei : „Nu ieșiți la marginea cuibului !” „Nu strigați cînd nu sînt eu cu voi !” „Tst ! pisica !” O vrabie ciripește pe gard. D-tale puțin îți pasă. Și ei, biata ! i-a sărit inima din loc : „Uliul !” în noaptea cu lună ascuți privighetoarea, — te incintă ; ajungi să crezi că pentru tine își varsă în gilgîiri ploaia de mîrgăritare. Nici nu bănuiești că-și plînge numai dragostea ei.

Așa, mulțumită gaiței mele, am ascultat, dăunăzi, o convorbire între un măcăleandru și-un scatiu. Să v-o spun.

„Cioc ! cioc ! cioc !” se aude de departe. Măcăleandrul zice :

— E ciocănătorea !

— Ciocănătorea, răspunse scatiul, ce-o fi ciocănind mereu ?

— Caută veverița, îl deslușește măcăleandrul.

— Veverița ? De ce ?

— Urîți îmi sînteți voi, scatiiii, că nu știți nimic. Nu-i cunoști vestea ? Să ți-o spun !

(Mărturisesc că vreo câteva ciripiri nu le-am înțeles, dar le-am ținut însă minte. Acasă i le-am spus gaiței, și gaița mi le-a tălmăcit. Așa, vă pot spune întocmai, după zisele măcăleandrului, povestea ciocănătoarei) :

— Demult, m-ascuți, scatiule ? începe măcăleandrul, demult tare, la-nceput, pe cînd oamenii erau puțini de tot, și poamele și mai puține, veverița a dat, într-o bună zi, peste un pom ciudat, cu roadă rotundă, tare, dar cu miezul dulce și gustos. Dăduse, frate, peste alun. I-au plăcut alunele și, vezi, ființă prevăzătoare, să nu mai pățească cum o pățise cînd rosesse o iarnă întreagă coaja copacilor, să se hrănească, ce i-a venit în gînd? Să strîngă alune. Și și-a umplut scorbura de cu toamnă. Tocmai se bucura că-dăduse norocul peste dînsa, făcea planuri mari, să nu se miște toată iarna din căsuța ei, nici cu vîrful botului să nu miroase vifornița, cînd, într-o bună dimineață, se zgîrie la un picior într-o coajă. Caută, — coajă de alună ! De unde ? că ea nici nu se atinsese încă de merindele strînse. Cercetează : un sfert de alune mîncate ! S-a mîhnit veverița, dar s-a și mîniat. S-a pus la pîndă, să prindă pe hoț. S-a ghemuit în fundul scorburii, una cu copacul, și-a așteptat. Ce era ? Ciocănătoarea, cum o vezi : sai ici, vîră-te coala, dă de scorbură, în scorbură de alune, și, cum e iscusită, a înțeles ea că-n alune trebuie să fie ceva. Plisc are, slavă Domnului! Craț ! iacă și miezul. Bun! Craț-craț-craț, s-a pus pe mîncat. Din ziua aceea venea în fiiece amiază să-și ia prînzul. în dimineața cînd o pîndea veverița, a sosit tot așa zglobie, dar de-abia intră în scorbură, că veverița se repezi. Ciocănătoarea vroii s-o zbughească afară, dar veverița o prinsese de coadă ! Dă-i în sus, dă-i în jos, lasă coada, ca șopîrlă, în laba veveriței, și pe ici ții drumul. Mai tîrziu, cînd i-a venit inima la loc și s-a văzut fără coadă, s-a întors la veveriță să se roage de dînsa, N-a mai intrat în scorbură și, smerită, a bătut cu ciocul : Cioc ! cioc ! cioc ! Dar ve-

verița își mutase culcușul ! De atunci mereu ciocănește la fiecare copac, dar nici că dă de răspuns...

— Zi, de atunci, întreabă scatiul, n-are ciocănătoarea coadă?...

— Vezi bine... Ssst! Uite-o...

Mă uit și eu. O fulgerare roșie străbate luminișul. Ciocănătoarea se cațără cu ghearele de trunchiul unui mesteacăn și-l ciocănește de jos pînă sus. Apoi trece la alt copac, și la altul. Fagul sună mai tare, frasinul mai înăbușit. Un stejar găunos răsună ca un hîrb. Și ciocănașul bate mereu, se duce, se șterge din ochii mei. De-abia se mai aude, departe :
Cioc ! cioc ! cioc !

Scatiul piruie iar :

— Știi una, frate măcălendre ? Eu cred că tot ce mi-ai spus sînt numai niște vorbe. Ea ciocănește fiindcă suges din mustul copacilor, i-o fi plăcînd hrana asta.

Măcăleandrul se supără :

— Se cunoaște că ești pasere neisprăvită. S-o fi hrînind ea cu mustul copacilor, dar ce și-o fi zis : „Dacă mi-i dat să ciocănesc mereu, cel puțin să trag din asta un folos, să mă hrănesc !”

— Așa-i ! încheie scatiul.

Acestate le-am auzit mai dăunăzi povestite de către un măcăleandru unui scatiu. Un lucru însă : dacă veniți cineva pe la mine, să nu spuneți cumva gaiței mele cele ce v-am destăinuit. Mă asurzește cu ocările. Vă rog !

(1 9 i 0)

ÎN FEL DE FEL DE FEȚE...

Gaița mea e foc. V-am destăinuit pățania cioeanătoarei și de-atunci și-a pierdut încrederea în mine. O săptămână întreagă am rugat-o pînă să-și ție cuvîntul, să-mi spuie cum au căpătat paserile penele lor așa de minunate la vedere. Ascultați ce-am vorbit cu gaița :

Eu: Pasere dragă, îți făgăduiesc că de acum înainte n-o să mai spun altora nimic din ceea ce-mi împărtășești.

Gaița : Lasă că te scuniosc. Așa mi-ai vorbit și rîndul trecut, și mi-ai pus ciocănătoarea pe cap, de-mi amărăște zilele.

Eu : Gaiță dragă, mă jur...

Gaița: Jurămintele tale isînt ca fulgii mei de ușoare. Uite (ași scoate un fulg cu ciocul și-l lasă să plutească în aer).

Eu : Gaiță dragă, crede^mă, jurămintele mele sînt ceva mai grele...

Gaița : Lasă ! lasă !... în sMrșit, o să-ți spun și povestea asta, și atîta tot...

Eu : Și iada-n pod !

Gaița : Așa. Ascultă : La-nceput toate paserile aveau penele de două feluri: albe și negre, ca ziua și noaptea. Decît Dumnezeu se cam săturase sa le vadă pe toate la fel. Și ce și-a zis : „Bine, dacă la trup tîs deosebite, de ce n-ar ifi și la pene ?” Atunci s-a uitat în sus, în jos, și-a hotărât îndată unui păun — păunul era alb, cânta mai frumos idecât toate și era și paserea lui de casă — o hotărât așadar unui

păun să-și ia zborul, în zorii zilei, prin înaltul cerului, să-și moaie penele lîn allbastrul văzduhului și-n aurul răsăritului, apoi să se lase pe pămînt, să-și poarte aripile prin verdele ierbii. După ce păunul a îndeplinit toate aceste, de-ți lua ochii cu strălucirea lui dacă-l priveai, Dumnezeu a poruncit unui vultur să adune toate zburătoarele cerului, și, după ce s-au strâns la un loc cu toatele, preasfântul le-a spus că vrea să le înfrumusețeze. Arătîndu-le păunul, le zise să-și aleagă fiecare, de pe trupul lui, felul penei în care ar vrea să fie îmbrăcată. Și ca să-l vadă mai bine paserile pe păun, Dumnezeu îi porunci să-și rotească coada, și de atunci păunul căpătă darul acesta. Paserile cerului ansă, deprinse mereu cu albăstruii văzduhului, cu verdele ierbii și cu aurul soarelui, puține au ales penele aceste, și mai toate s-au (bucurat de socoteala stigletelui. Vezi dumneata, mic și afurisit : „Doamne, zise el, dă-ne din toate câte ceva și lasă-ne să le amestecăm noi cum ne-o tăia capul”. Dumnezeu a zămbit și-a încuviințat că cele cari voiau să asculte de stigilete să facă după cum le-a sfătuit el. Tocmai atunci, hop ! și ciocănătoarea, care întărziase, c-un trandafir alb în cioc. Preaînaltul o chemă să o mustre că a rupt floarea, apoi porunci unui înger să-i aducă trandafirul, să-l miroase. Îngerul, cînd luă crenguța, se împunse într-un spin și îndată îi ieși în vîrf degetului o bobită de sînge. Fiindcă din pricina trandafirului răsări cea dintâi picătură de sînge pe lume, Dumnezeu meni floarea să se facă roșie, cum se și făcu, iar pentru că prin ciocănătoare se întimplase aceasta, Atotputernicul spuse îngerului să-și șteargă degetul de capul ei, să rămîie însemnată.

Ce să vezi, însă ? Așa le-a luat ochii celorlalte paseri roșul ciocănătoarei, că toate au năvălit la ea, să se atingă de dînsa, să capete și ele măcar cît de puțin din fața sîngelui. Cel dinții stigiletele. Dar dintr-o picătură ce s-alegi ? Pe urmă și-au amestecat penele care cum le-au tăiat capul. Vrabia, fiindcă era cald, s-a scăldat îndată în țărână și s-a făcut ca

dracul. Cioara, foarte înțeleaptă, ce-a gândit: „Eu nu-s proastă, cu pana mea n-o să mă ia nimeni în seamă și-o să mă înmulțesc ân pace. Ia să rămîn eu neagră cum sînt.” Și neagră a rămas. Tot astfel și corbul. Puține au avut înțelepciunea să se roage de Dumnezeu să le facă el cum o crede în nemărginita lui mărinimie. Așa preafălnitul și-a atins degetul de penele păunului și-a făcut : prigoria, gangurul, scatiul. Ba chiar și eu am întins aripile de mi-a pus albastrul de pe die. Uite. Mărturisesc, cam puțin, însă și așa e bine că tot mi-a venit mintea cea de pe urmă. Dar cel mai folosit, îți închipui, a rămas păunul, că tot albastrul, aurul și verdele, disprețuit de celelalte paseri, i-au rămas lui. Iar el, de bucurie, și cum avea un glas minunat, s-a pus îndată isă dinte, și cântă, dîntă, (fără să ia în seamă că Dumnezeu, obosit, vroia să ațipească puțin. (De trei ori i-a poruncit Atotputernicul să tacă. El, *ăe* unde ! îi da înainte. Atunci, dintr-un tufiș, iată și privighetoarea ! Privighetoarea, pe vremea ceea, era cea mai leneșe pasere : dormea și ziua și noaptea. Și fiindcă acum se trecuse cu somnul, nimerise și ea la spartul târgului și alergă la preafălnitul să-i schimbe și ei penele, că nu vroia să rămîie așa cum o mîzgălise, acum, în grabă, vecina ei, vrabia, cu ce putuse lua și dânsa de pe aripi. Dumnezeu însă se supără foc de lenea privighetoarei și o lăsă așa, ba o și pedepsi să nu mai doarmă nici noaptea de acum înainte. Dar fiindcă privighetoarea zbură pe umărul Atotfăcătorului, și se rugă, frumos, de iertare, și fiindcă îndurarea lui Dumnezeu nu cunoaște margini, i se făcu milă Ziditorului de păsărică, însă nu-și mai putea lua cuvîntul înapoi. Ce să facă ? Tocmai atunci îi lovi auzul glasul păunului. Și ce se gîndi Dumnezeu? Să treacă glasul păunului privighetoarei : pentru pedeapsa mare care i-o dăduse se cuvenea, în schimb, și-un dar marejBa scăpa și de cîntecul zăludului. Zis și făcut. De arunci privighetoarea cântă așa de frumos, iar păunul schiaună ca o miță. Ia așa !”

După ce gaița sfârși, m-am gîndit puțin, apoi iată ce i-am vorbit:

Eu : Ia ascultă, gaițo dragă, frumoasă poveste și mare minciună mi-ai înșirat.

Gaița : Dacă o crezi, cum o cred eu, ți-am spus un adevăr.

Eu : Așa-i ! Dar adevărul e un adevăr cînd e pentru toți la fel.

Gaița : Și câte minciuni n-au fost multă vreme, pentru toți, adevăruri adevărate.

Eu : Gaițo, umbli cu șiretenii. Adevărul numai noi, oamenii, îl știm.

jGaița m-a privit, a întors capul, apoi a început să fluiera un cântec care am fînvățat-o eu, un cântec de batjocură, ca și cum mi-ar fi zis : „Vorbă să fie !” Ei, văplace ?

Ca să mă răzbun pe ea v-am destăinuit și povestea aceasta. Uite-așa.

(19 10)

MAI SUS !

S-a trezit ciocârlia în chemarea prepeliței :
„*Pitpalac!*”

Cerul abia se rumenise ; picăturile de rouă încă nu se prefăcuseră în mărgăritare ; luceafărul tot făcea din ophi pământului.

Dar peste puțin deodată adâncul scapără. Cea dintâi rază străpunse văzduhul și se topi în ochiul ciocârliei. Niciodată darul acesta, trimis de către soare, nu umpluse sufletul paserei de o mai mare fericire. Căci și fericirea nu-și allege totdeauna clipa nimerită în care să-și verse prinosul.

Scuturându-și penele, un trill ide mulțumire izvorî din gura ciocârliei. Apoi se dezlipi de țărână și, pîlpîind din aripi, se înălță.

Aerul parcă se rumenise. Oglinda cerului poleia pământul. Încă o bătaie de aripi.

Mai sus !

Slab de tot i se părea ciocârliei că mai aude glasul pitpalacei. Înota în valuri străvezii ; plutind pe ele, dete drumul ciripitului ei gîdilitor ca al unei grindine de mărgăritare.

Dar raza care <i se topise în oohi o chema la ea, în înalt. In cântecul ei, paserea îi spunea că vine. încă o lovire de aripi, și-ncă una.

Mai sus !

îmbătată, paserea se asculta singură ; pentru ea și pentru soare cânta.

I se părea că tremurările cântecului ei umpleau bolta cerului. Vroia să se simtă singură, dezlipită

de țărâna pământului, — ea și raza, în singurătatea amețitoare a înălțimilor...

își avîntă din ce în ce cântecul ; âși încordează mai tare""puterile. Dar trupul greu parcă-i înlănțuie glasul, i-l ține (închis ca într-o colivie. Ar vrea să se simtă dezrobită, ușoară ca aerul, străvezie ca el.

Mai sus ! mai sus !

Și trupul mereu o trage înapoi către pămînt, și raza mereu o cheamă către înălțimi.

într-un avânt își pune cea din urmă putere și, deodată, se simte, în sfârșit, slobodă, desfăcută de greutatea netrebnică a cărnii.

Și-n vreme ce, smulgîndu-se, nebun dej fericire, glasul se-nalță singur, tremurător și dumnezeiesc de dulce, în înalt, trupul cade ca un bulgăre de țărână spre pămînt.

(19 10)

NEDESPĂRȚITE !..

Toamnă ! Pădurea fumegă. Negurile se lasă perdeluind zărilor. Paserile se rotesc în înalt, se deșiră, iar se strâng și iar se răresc, apoi își aleg călăuzele, le pun în frunte, și-n vârf de săgeată călătoresc. Se ridică stolul isus-sus, pe apa albastră a cerului, și lin, ca împinse de un dor tainic, vîslesc, se șterg din zarea plaiurilor noastre. Se duc !

încotro ?

în nopțile reci de toamnă văzduhul parcă freamătă. O lume ciudată pare că prinde ființă supt stele ; noiane ide frunze desprinse pare că sînt purtate de vânturi ; umbre ise strecoară rătăcite ; țipete răsar și se stîng ; chemări de călăuzire umplu largul cuprinsului. Sînt paserile călătoare. Și cu ele parcă iau ceva din sufletul nostru, în ochii lor parcă fură soarele, pe aripile lor parcă duc primăvara.

Un stol de turturele a întârziat. Grăbite s-au strâns în dimineața aceasta, și-n fâlfăirile lor, cari se aud ca niște sunete supte ușor dintr-un flaut, pornesc. Întâi o iau pe-aproape de pământ, peste lunci, deasupra rariștilor, printre plopii înalți, ca și cum ar vrea să mai vadă locurile aceste o dată. Apoi fac un ocol mare, de jur (împrejurul păduricii, în vreme ce o rază de soare (împunge pânza norilor și tivește pe cer o dungă de ilumina. Bucuroase, paserile bat din aripi și se hotărăsc. Patru, două perechi, o iau mai înainte, o pereche rămâne în zbor mai potolit, în urmă. Ajung deasupra râului ;

un țipet năbușit, din gușă — un semn al călăuzei — vrea să le strîngă pe toate la un loc. Și-n clipa aceea un bubuit de pușcă clocotește aerul cuprinsurilor. Cele două perechi feresc ca fulgerul în lături ; dar din perechea din urmă, o turturică își curmă zborul, își adună apoi puterile, cu cel din urmă fior al vieții, se rotește în două cercuri, se înalță drept, ca o săgeată în văzduh, spre raza de soare, apoi cade rostogolindu-se în undele rîului, care o fură și o poartă mai departe.

Stingerul, soțul, urmărește puțin stolul, apoi se întoarce, caută îngrijat și, pe apa turbure, își vede tovarășa. O putere îl ține atunci deasupra viitoareii, cu ochii nedeisprinși de la trupul plăpând și pătat de sânge ce lunecă la vale, de la trupul pe care, în cercuri strânse, îl urmărește mereu.

Și supt cerul în care raza de soare s-a stins, călătoresc trei : stolul ! care se șterge în zare ca un rămas bun, paserea moartă mînată de valuri, și porumbelul care se rotește mereu, urmîndu-și soția, ca un simbol al veșnicei iubiri !..

Și-n urma lor toamna cade mai grea !

(19 10)

PASERE DE NOAPTE

O zi iînăbușitoare ca aceasta nu mai scoborîse Dumnezeu pe pămînt. Se coșcovise scoarța copacilor, se scorjiseră frunzele, iarba se măcinase, pămîntul se făcuse cenușe. Izvoarele secaseră; locul bălților nici pas să se mai cunoască. Ici, colo, câte **●** șuviță de apă, ca urma unei lacrimi pe un obraz uscat de 'boală. Lighioanelle pădurilor umblau cu limba scoasă, isă găsească unde să-și stîrnpere setea. Atunci, unele din ele, o luară lin sus, spre ținuturile înzăpezite, unde nu le putea lipsi apa niciodată.

Pînă și bulina, cît era ea de greoaie, că hu-și întinsese niciodată încă aripile la zbor, cu penele ei înfoiate ca și cum i-ar sufla mereu un foi în coșul pieptului, cu capul ei buhos și nedormit, cu ochii nepotrivit de mari, ca de-mprumut, buhna, care pe vremea aceea era pasere de zi, ca celelalte, și-a dezmoțit aripile și-a pornit-o la drum, să găsească un izvor, un pârâu, să bea o picătură de apă măcar. Și cum nu era de loc deprinsă, își filfi aripile, dintru-ntîi, de la un copac la altul, apoi de la o poiană la cealaltă, pînă ce a ajuns, în sfîrșit, într-o altă pădure. Decît se-ntunecase de-a binele, căzuse noaptea, și peste o apă să deie nici gînd. Atunci a poposit pe-o cracă, să aștepte zorii zilei. Răcoarea nopții o mai învioră.

Dar cum stătea așa, plecă puțin capul, și-n clipa aceea zări, chiar supt creanga pe care stătea, cum strălucește ceva. Ce să fie? se gîndi buhna. Ochi

de miță sălbatecă nu erau, fiindcă nu erau doi, Atunci? zbură jos, și care nu-i fu mirarea cînd simți pămîntul supt picioare jilav. Fusesse pe acolo un șipot bogat în apă, și-acum nu mai izvora decât cîte-o picătură pe care Dumnezeu o păstra, în fiecare noapte, privighetoarei. Lucea picătura ceea ca un ban de aur, căci, ca să o găsească privighetoarea, Atotputernicul răsfrîngea într-însa o stea. A stat buhna, s-a gîndit, dar de ce strălucește picătura ceea nu și-a dat bine seama, și, numai într-un târziu, și-a închipuit că uitase ziua un pic din lumina ei. Gum era tare însetată însă, sorbi apa, și-n locul ei rămase pămîntul întunecat, căci steaua nu mai avea unde să se oglindească. Și mare-i fu mirarea buhnei cînd nu mai zări lumina. Va să zică ea o băuse o dată cu apa? Zburînd înapoi pe cracă, se gîndi ce se gîndi, și se hotărî... „Dacă sorbise lumina, trebuia și ea, la rîndul ei, să lumineze. Poate că Dumnezeu îi hărăzise darul ăsta să mai înfrumusețeze noaptea. Deci noaptea îi era dat ei să trăiască”...

De-atunci s-a deprins, încetul cu încetul, să vadă prin întuneric; și acuma de bună seamă crede că vede fiindcă luminează dînsa.

O fi și pedeapsa lui Dumnezeu, fiindcă sorbise picătura de apă care se cuvenea numai privighetoarei.

(19 10)

VULTURUL

S-a ridicat, deodată, din prăpastia întunecoasă, umedă, a munților falnici. Și doritor de lumină, în această dimineață scaldată de soare, a întins aripile, ca o flamură, deasupra brazilor bătrâni. S-a înălțat mai lîntii drept în sus, ca o săgeată ; a străbătut văzduhul răcoros, apoi a rămas acolo, s-a legănat în aer, îmbătat de plăcerea să fluture la înălțime uriașă a plecat capul și a privit în jos. Pe câmpiile lucii, satele împrăștiate, ca grăuntele, scoteau sclipiri repezi ca a prundișului spălat de ape. Oamenii nu se zăreau ; deasupra, dedesuptui lui, primprejur, nici o vietate. I se păru că-n lumea aceasta frumoasă, încântătoare, peste care primăverile se aștern cu spuză de flori, e a lui, a lui singur. Și, scuturându-și aripile, făcu un ocol larg, suind și seborând prin aer. Apoi i se păru că ceva flutură mai jos, ceva mic, prea neînsemnat pentru ca să îndrăznească să se suie pînă la el: se repezi și, în ciocul gata să frîngă, prinse o pană căzută chiar din aripa lui. Zbură cu dînsa, sus, sus, apoi îi dădu drumul și urmări cu ochi strălucitori lunecarea ușoară, ca pe o apă, a penei care cândva îl ajutase să se ridice.

Luă munții (în lung. Nici o boare de vînt, nici un murmur de ape care să străbată atât de sus.

Și așa a mers pînă după amiază, cu ciocul deschis, înghițind aerul în igîlglîiri puternice, privind în toate părțile cu ochii lui ca două scînteii.

Obosi. Se scoborî ușor și se așeză pe vîrful une; stimei ice țășnea în sus, goală, din stratul gros de mușchi al 'muntelui. Cum sta nemișcat, părea și el de piatră, părea că-i colțul ascuțit al stîncii încremenite acolo de veacuri.

Pe urmă își plecă ân jos capul ; în fund, în noaptea deschizăturii adinei, tăiată ca de pala unui zmeu, șerpua, sclipind ca argintul, izvorul. Și i se făcu dor de răcoarea dulce a undei șerpuitoare. Săltă și se repezi în fund ; se lăsă în voie să cadă ân apă ; stropii reci îl acoperiră deodată, ca niște pietre scumpe, și, întinzînd gâtul gol, bău îndelung, însetat. Apoi își luă iarăși zborul pînă pe stîncă, sus, se lăsă pe o coastă, întinse aripile la soare și închise ochii. Ațipi...

Adieri de vînt îl înfășoară în vâlul lor. Aproape se trezește ; prin pleoapa (închisă încă parcă zărește un foc grozav, a cărui flacără încinge tot cuprinsul zării. Se ridică. Departe, în nori de sînge, soarele apune. Munții parcă-s aprinși, cerul arde.

Își ia zborul, grăbind spre cuib.

Se apropie, se lasă tot mai jos, deasupra muntelui, deasupra pădurii de brazi. Aceeași liniște ân tot cuprinsul firii. Mai are puțin ; zărește prăpastia spre care avea să se scoboare, când, deodată, în tăcerea neclintită, răzbubuie, pînă-n depărtări adânci, un tunet, și aripa, amorțită, îi cade în jos. Se rostogolește de câteva ori prin aer, simte fierbințeala glonțului, ca a unui cărbune ce-i arde carnea, își încordează puterile, caută să mai plutească sus, dar dedesuptui lui munții parcă se prăbușesc. Aripa îi mai stă puțin întinsă, apoi i se frînge lîngă trup, udă de sânge. Lunecă printre brazi. Răcoarea îl mai înviorează o clipă ; iarăși caută să-și întindă aripile ; se anină de o ramură. Se uită în jos. Drept dedesupt, la rădăcina bradului, un căprior stă liniștit, privind înainte.

. Iar vulturul simte că-i pierdut, că puterile îl părăsesc. O ură strașnică îl cuprinde ; parcă ar dori

să se stingă toată lumea o dată cu dînsul. Se lasă să pice drept peste -căprior și, cu cea din urmă putere, îi (înfige gheara în ochiul curat și umed.

În vreme ce căpriorul se scutură și fuge, năuc de spaimă și durere, paserea cade moartă, cu ghearele strânse, cu ochii deschiși.

(1 9 0 7)

CUCOȘUL

În nukul stufos din marginea ogrăzii, găinele, cocoțate de cu seară pe crengi, dorm duse, cu capul supt aripi, împrăștiate, care mai sus, care mai jos, cum le-a fost mai pe plac și le-a venit mai la socoteală. La o parte, așa, să le poată vedea pe toate, sculat cu noaptea-n cap, stă cucușul — pașa, cum îi zic toți ai casei — rotofei, îmbrăcat în pene, cu creasta lăsată, ștregărește, pe-o ureche. Cu gîtul întins, cu ochii încă cețoși de somn, privește. E poet. Sufletul lui, deși războinic, e mai avîntat spre frumos, decît al curcanilor, cari se umflă într-atît de par niște burdufuri, cînd sînt seci ca niște gogoși; decît al tuturor gînsacilor, cari se plimbă pe apă și fac pe visătorii, dar lîn cap n-au minte nici imăear cît un grăunte; ori decît al rășoilor, cari, cu cît sînt mai fuduli, cu atît umblă mai legănați; și chiar decît al păunilor mîndri în port, dar cu glasul, între paseri, ca al măgarului între dobitoace. El e poet! E cel dinții care se minunează de frumusețile firii, și fără părere de rău își rupe totdeauna din somn numai să vadă cum răsare soarele. De aceea dînsul acum privește, pe cînd toti ai casei dorm.

Mijește de ziuă. Departe, în zare, se deslușește, ușoară, dunga de lumină a zorilor; întîi e ca o dîră de zăpadă, apoi, încetul cu încetul, se preface într-un întins de apă oarenși (înalță o margine tot mai sus, prelingîndu-se pe cer, ca sorbită de-o putere

a văzduhului. Pe urmă, oglinda aburită de pînă acum pare că răsfrînge un foc depărtat, se face lucie, poala cerului prinde ființă parcă, și lumina începe să se cearnă peste pământ, ușoară, -ca un colb de argint. Departe, cine știe unde, se văd dealurile, mai încoace cîmpul, aproape satul și, chiar în față, își desface stâlpii din umbră casa de la cealaltă margine a ogrăzii. Aerul se ânfioară ; cucoșul răsufală fericit, apoi își udă pliscul în mărgăritarul de rouă de pe frunza cea mai apropiată. Lumina încremenește o clipă.

Cucoșul își caută cu ochii tovarășele, le zărește, și în gândul lui le judecă pe toate. La stînga, ici, doarme Sura, nadoleanca •, băbătia, tot lângă el, și numai lângă el; a scos cincî rînduri de pui pînă acum, și mai face pe tinerica ; uf ! tare l-a mai plictisit. Colo, mai jos, Țiganca, sora Surei ; ceva mai tânără, dar tot o poamă : amîndouă gilcevi- "toare foc. în dreapta, la rînd, pe crengi deosebite : Roșcata, Bogheta și iCucuieta ; bune fete, dar prea își scoteau ochii de la el și prea i se țineau de urmă. Cel puțin Berea, de pe creanga cea mai de jos, văzuse că n-are încotro și-l lăsa în pace. Dar unde-i Puica? Asta, da, îi era dragă ca ochii din cap. Puica e o americană albă ca laptele, puțin mai răsărită decât un ou și cu un cucui mai mare decât ea întreagă ; âi place cum merge înfiptă, cu capul țanțoș, tremurîndu-și uneori moțul, ca și cum i-ar fi tras luarea-aminte: „Ghidi! ghidi!" Dar unde-i ? Atunci un foșnet ușor de aripi îl făcu să ridice ochii; drept deasupra lui, Puica, șireata, întinsese gîtul și, pe cînd (celelalte visau încă, ștren-gărită, îl săruta de „bună dimineața".

Și-n aceeași, vreme, într^o scăpărare orbitoare, din fundul zării, cele dintîi două raze ale soarelui se topiră în ochii celor doi (îndrăgostiți. Cucoșul își întfoie penele și rămase așa, minunat, în fața răsăritului care ardea în pară. Peste cîteva clipe, privi spre gamele cari dormeau și zise Puicei : „Ce fru-

musețe dumnezeiască, dragă! Și proastele astea dorm." Apoi plănui o ghidușie : făcu Puicii cu ochiul, dîndu-i să înțeleagă că le-o pregătește el. Se ridică în picioare, bătut din pinteni, își filfi ari-pile ca două steaguri și, ântinzându-și gîtul — cu gândul într-adins să le facă să tresară, buimace, din somn — trîmbiță din gușă, voinicește :

—• Cu-cu-ri-guuu î...

(1 9 0 9)

CA SOARELE !...

O casă, o livadă și-o curte mare. În casă stau stăpînii ; an livadă sînt pomi roditori ; în curte, felurimi de paseri.

Așa, în curtea aceasta s-au întîmplat multe și mărunte, căci unde-s paseri multe, dragostea-i stăpână. Nu mai departe, /acum o lună, un cucoș a fugit, peste gard, cu fooghetă altuia. Nu i-au mai văzut de-atunci nimeni ! Unele paseri spuneau una, altele alta,, găștele şușoteau, fel și chipuri, pe socoteala celor doi îndrăgostiți. Ei și-au văzut de treabă. Acum o săptămână, o găină, o *americană*, zor nevoie după un pichiroi. Au șters-o și aceștia. Iar zarvă, iar şușoteli, nimeni nu mai putea nici dormi, nici mânca ; cum se ântîlneau două paseri față-n față, se-ntrebau : „Ce-i cu americanca ?” Cealaltă : „Ce-i cu pichiroiul ?” Pichiroiul așa ; americanca altfel. Își ei doi habar n-aveau de gura lumii !

De aceea, când pichirea, stingheră, hotărî să-și caute un soț și-și puise ochii pe păun — pasere de neam mare — se feri de toți, de frică să nu li se așeze cineva de-a curmezișul dragostei. Și-a început pichirea să se învîrte-in sus și-n jos pe lângă păun. Azi așa, mâine iar așa, pînă cînd i-a venit o dată la socoteală și i-a șoptit, cu glasul ei cel mai dulce : „Pi-chi-chi-chi-chi-ri” : „Te iubesc !” Păunul a privit-o dintruintâi de sus, dar pe urmă și-a dat seama că nici pichirea nu e de lepădat, mai auzise că dragostea, dacă o întâlnești, s-o culegi de oriunde-ar fi, s-a rotit și^a răspuns : „Oiiu !” : „Bine !” Și

zilnic s-au curtat. Pichirea, mică și pestriță, dar șireată ; păunul, mare, minunat de frumos, dar cam sec.

Și așa, într-o dimineață, pichirea, harnică titirez, s-a sculat mai divremior chiar decât cucoșul, a ciugulit ce-a putut și, pe urmă, ts-a dus supt culmea păunului, de l-a sculat. Și-amîndoi, aripă la aripă, au pornit pe pajiște. Flori, răcoare, mireasmă dulce. Pentru întîia oară și-au apropiat pliscurile : întîiul sărutat! „Sânt mulțumită!” „Chiau!” „Sînt fericită !” „Chiau !” Ce Dumnezeu, gîndește pichirea, numai atît e în stare să-mi răspundă ? Și-n clipa aceea se înălță, rotund și de aur, soarele !...

Peste lume se revarsă valuri de lumină. Păunul strălucește de parcă ar fi îmbrăcat în fir. Pichirea îl privește încântată, mândră de frumusețea iubitului ei. Apoi se întoarce de se uită, uimită, la soare. Și, cu sufletul ei sălbatec, plin de poezie, își îmbie și iubitul : „Privește, privește, dragă !” Dar păunul se supără. Îngîmfala îi deseștează limba : „Ce să te uiți la soare, cînd mă ai pe mine ? Rogu-te, privește-mă !” Și cum pichirea se uită încă spre răsărit, păunul i se pune drept (în față și își înrotește coada : „Privește-mă !” Se uită pichirea, se uită mirată, apoi, dumerindu-se, îi răspunde : „Te privesc, dar ascunzîndu-mi lumina soarelui, nu-ți mai văd nici strălucirea ta”.

Și, dezamăgită, pichirea îi întoarce spatele...

Numai așa paserile din curte nu mai avură pri-lejul sa şușotească pe socoteala altor doi îndrăgostiți.

(19 10)

LUPTĂTORII

Soarta se vede eă-i menise așa : să fie vecini și să fie dușmani. Și-amîndoi cucoși frumoși.

Unul, negru — cu toate lucirile pe care negru le poate da în mîngîierea 'luminii. Gulerul și penele subțiri, moi ca mătasea, ce-i atârnavu de pe spate spre pîteni, băteau ân rverde ca fieru. Aripile, negru-aspru, ca mangalul. Pieptul luciu, cu ape tăioase, uneori sure, ca oțelul. Și penele lungi, mlădioase și întoarse ca niște arcuri, ale cozii, cu sclipiri albăstirii, ce se stingeau/îndată. Numai deasupra capului cu ochi neliniștiți ca niște gâze, creasta plecată, ștregărește, roșie, aiprinsă ca para focului.

Celălalt, alb. Alb pieptul, cu unde brumate, ca argintul odoarelor vechi ; albe aripile, un alb moale, ca al omătului de curând căzut ; alb gulerul, cu vârfurile penelor puțin-puțin gălbui, ca suflate cu aur ; albă coada bogată-n pene, ușoară, răsfi-rată. Și, deasupra capului cu ochi galbeni, plutitori în mărgeanul pleoapelor, o creastă cărnoasă, bătută și roșie ca o garoafă.

Nu se puteau suferi ; își aruncau priviri tăioase printre spărturile gardului ; fiecare se silea să trîmbițeze mai înainte zorii zilei. Și totuși prilejul nu'i adusesse ân'că față-n față, să se măsoare. Astăzi însă clipa dorită de amîrMoi sosise pe neașteptate.

Cucoșul alb, cu găinele lui, ieșise pe tăpșanul de din dosul casei, la scurmat. Era o zi frumoasă de primăvară, pământul era jilav, plin de mustul din

Care se și hrănea cea dintâi urzeală a lăvieerului ierbii.

Cum scurma așa cucoșul, își auzi tovarășele șoptind. Ridică semeț capul, și drept înainte, de partea cealaltă, vrăjmașul negru se proptise, gata de luptă. Găinele se opriră ; înțeleleseră că aveau ceva de privit.

O scăpărare, și s-au repezit. S-au oprit față-n față, cu girurile întinse, cu penele gulerelor zbur-lite, cu aripile puțin desfăcute și date-napoi. Cel negru bătutu o dată din pîteni, și se loviră piept în piept ; apoi se dezlipiră repede și, cu capetele pe spate, se avântară din nou, prinzându-se în gheare, izbindu-se scurt, aprig, cu aripile-n coapse.

Erau grozav de voinici amîndoi : cel negru ceva mai iute, cel alb mai cumpătat.

Și iarăși se deteră-naipol, cu găturile întinse de mai să se desprindă din trup. Ca și cum i-ar fi suflat o dată vântul, așa s-au ridicat de la pămînt. Se îndesară pene-n pene, căutînd să se apuce cu pliscul, să se sfășie cu ghearele. Se feriră pe urmă în lături, săriră unul deasupra celuilalt, ea și cum ar fi vrut să se răpească-n văzduh ; și-n sfîrșit se țintuiră locului. Cel negru prinse creasta dușmanului în ascuțitul pliscului ; cel alb îi înfipse gheara-n gît. Plini amîndoi de sînge, trenurînd, statură așa pînă când durerea îi învinse ; atunci se smunciră-napoi, pândind clipa când să se răpuie.

Sângele clocoti deodată ân trupul amîndorora ; ochii le vedeau roșu ; turbați, se năpustiră, de astă dată pe viață și pe moarte.

Strânși ân gheare ca-n niște clește, cu pliscurile îanjplîntate unul ân carnea celuilalt, se rostogoliră la pămînt și iar se înălțară, aprigi, ân picioare. Să-pară pămîntul cu pîtenii, și țărâna sărea îm-prăștiată. Penele, negre și albe, zbârlite, smulse, răsfirate, se amestecaseră-n lupta abrașă, că trupurile lor se contopiseră, alcătuiind parcă o floare ciudată, o floare chinuită de furtuna ce-i îm-prăștia petalele-n vînt.

Dar puterile li se sleiră. Nici unui nu biruise. Se mai încordară o dată și se descleștară doborâți, însângerăți, răsufliând cu greu. Din creasta celui alb se prelingeau picături de sânge. Pe pieptul celui negru se așternuse o dungă roșie, de care se lipise o pană albă din haina potrivnicului.

Și cum stăteau așa, găinele se apropiară, mulțumite își mândre parcă fiecare de stăpânul lor; îi înconjurară. Iar luptătorii, după ce se mai priviră o dată, ca și cum și-ar fi zis : „Pe mâine !”, se despărțară țanțoși, fiecare în mijlocul alaiului său.

(19 10)

MĂRINIMIE

În revărsat de zori, pe baltă, lumina face minuni. Pe fața apei sclipesc, ici, sfărături de oglinzi ; colo, plăci de oțel ; comori de galbeni între trestii, în nuferi, ca-n niște potire plutitoare, curg raze de aur. Un colb de argint dă strălucire stufărișului. Peste tot liniște neclintită, de rai.

Cocostârcul s-a isculat cu noaptea-n cap. A intrat în baltă. Pe picioarele lungi, subțiri ca niște lugere, trupul lui se leagănă agale. Din când în când își udă pliscul ; uneori se oprește de se uită, ispititor, în fundul apei, ca și cum ar fi dat peste ceva ce căuta de mult. E răcoare, și răcoarea îl incintă. Nu simte nici o altă dorință decît să-și scalde picioarele în unda rece, care-i trimite fiori pînă supt aripi.

Deodată se oprește ; încordează gîtul și privește. Pe frunza unui nufăr, o broscuță se bucură și ea de frumusețea și răcoarea dimineții. Când l-a văzut, biata broscuță a încremenit pe piciorușele de dina-poi ; cu ochii mari deschiși, cată la cumplitul dușman. În spaima el, îl vede uriaș, cu capul atingând cerul, cu pliscul lung, larg, să soarbă dintr-o dată balta și, dimpreună cu balta, pe ea. Inima i s-a oprit.

Își așteaptă sfîrșitul.

Cocostârcul o vede și înțelege. Dar dimineța e mărinos. Ș-apoi i se pare atît de mică, atît de neînsemnată această vietate a bălții, că, de la o vreme, parcă o pierde din ochi în fundul apei, și

nici n-o mai zărește. Ridică piciorul, o pășește disprețuitor și trece, măreț, mai departe.

Brosuței nu-i vine să creadă. Mai stă așa câteva clipe. Apoi, de (bucurie, sare pe o altă frunză ; și-ntr-un avânt de recunoștință, ea, cea dintii, taie tăcerea dimineții :

— Oaac!

(19 10 1

SINGURATECII

Pe lacul luciu din grădina eu florile neclintite de nici o adiere, cu crengile nestrăbătute de nici un foșnet, pe lacul adormit că pare o uriașă lespede de cristal ce acoperă o altă grădină fermecată, lebăda — bărbatul rămas singur — trece ca o închipuire, alb ca zăpada, cu aripile ca două scoici de argint, cu gîtul lăsat între ele, subțire, ondulat ca toarta unei amfore. Paserea plutește lin, și în ea parcă poartă, rătăcit, sufletul unei ființi duse de pe lume.

Sus, pe bolta adîncă, stelele au pălit; în haosul albastru, luceafărul sclipește tainic, strălucitor, purtînd parcă în văpaia lui viața tuturor lumilor cerești, a lumilor veșnic călătoare în (necuprinsul firii.

Și cum, jos, lebăda sidefează fața apei, sus, luceafărul luminează întinsul tăriei. Numai ei doi sînt pâlپairile nopții acesteia, în care lumea pare adîncită într-un somn de moarte. Amândoi rătăcesc singuri, amândoi străjuiesc singurătatea, mistuindu-se în tăcere, mândri, deopotrivă de reci, deși unul, bulgăre de gheață, celălalt, pară ide foc. Și ise cunosc, se văd în fiecare seară, merg unul către altul și se-ntîkiese : din înalt, luceafărul își scoboară raza jos, în adîncul apei, unde răsare ca un mugur de aur.

Iar paserea se apropie de scînteia picurată din cer și plutește ușor împrejurul ei, mai întai în cercuri largi, apoi în rotiri tot mai strânse, tot mai strânse,

pînă ce se oprește drept deasupra răsfrângerii stelei ;
și-atunci, din mugurul de aur, pare că se desface din-
tr-o dată o floare plutitoare, o floare măiastră de
argint.

Și astfel stau de se privesc : sus, lebăda de aur a
cerului, jos, luceafărul de argint al apelor.

(19 10)

FILOZOFUL

E mare, negru ica întunericul ; numai vârful labelor
sînt albe, «ca și cînd lumina zilei i le-ar fi pătat în-
tr-adins. Din capul cu fruntea puternică, mare, ochii
verzi înfloresc noaptea ca două scînteii. E cel mai
frumos motan al tirguilui. Dar de frumusețea lui
nu^și dă seama, — de bărbăția lui însă, da ; pentru
aceea, în ceasuri de veghere, cînd i se pare că-și
zărește chipul în talerul lunii, și-și vede înfăți-
șarea bărbătească, simte un fior ce-i străbate prin
spate și-l ondulează, de mândrie, pînă-n vârful cozii.
Trăiește singur. Ziua stă ascuns cum poate și unde
poate. Ziua doarme ; numai cînd sosește ceasul
prânzului, care îi vine singur în labă, se trezește,
morocănos.

Căci mîncarea nu l-a ispitit niciodată. Să bei și
să înghiți aer cînd ți-e sete de înălțimi amețitoare,
aceasta e adevărata hrană, dar aceasta-i o taină pe
care numai el o știe. Cînd ziua fuge din fața nopții,
el pornește ; aiotstăpînitor, pășește, măreț, peste
acopeiiemintele întregului târg. Se plimbă de la un
capăt la altul al mahalalelor, căci n-are dragoste
deosebită pentru nici un colț. De-aici ca și de-acolo
fîrea lui îl Îndeamnă mereu aiurea.

În sufletul iui nu tresare nimic, decît în cele
•cîteva zile cînd dragostea îl chinuiește. Căci dra-
gostea e pentru toți același veșnic chin. Și nici-
odată nu se simte mai fericit decît după nopțile
aceste ide zbucium, cînd, liniștit, gîndește ia ele cu
dezgust.

Numai farmecul nopții (îl îmbată. Când^ târgul se cufundă-n tăcere de moarte, el veghează, de sus, de pe streșina vreunei case. Și privește. A văzut multe : întâlniri ferite, în colțuri ide grădini ; rugăminți duioase, de după ferești deschise ; âmbrățișări pătimașe, în unghere de ziduri ; despărțiri sfîșietoare, în praguri de uși. O întreagă țesătură de patimi, ca și suis, în lumea acoperișurilor, cu deosebirea că jos firul patimilor se torcea mereu, fără de nici un răstimp. Și-n schimb liniștea cerului cum îl minuna ! Nici un frământ, nici un zbulcium ; cunoștea cerul și-l citea ca pe o carte. Știa când răsare luceafărul ; când pornea ila drum carul mare f când își âncorda strunele lira ; când își aduna puii cloșca. Era un astronom. Și de sus, de unde sta, i se părea câteodată că și el făcea parte din lumea aceea, că-mprejurul lui se-nvârtesc toate, prietenoase, înțelepte, tăcute ca și el. Și era fericit. Singura ființă fericită ! Iar când zorii mijeau și^când, liniștit, urca acoperemîntul să se strecoare iarăși în noaptea vreunui pod, gîndea, mulțumit, că n-are nici o îndatorire către nimeni, cum nimeni n-avea către el. Și cugeta : „Fericirea e să nu fii al nimănu, nimeni să nu ifie al tău, — să trăiești singur : tu, și cerul deasupra.”

(19 10)

CÎND STĂ/PÎINUIL NU-I ACASĂ !

În odaie, liniște. Liniște și-un miros ! Pe polița din dreapta, pe o farfurie, stă uitată o bucată de cașcaval. Mirosul de brînză proaspătă a străbătut pînă în cel mai îngust colțișor al casei. Și din gaura lui, din gaura ide după sobă, șoricelul nu-și mai găsește locul. Parcă-! trage cineva de mustață afară. Să iasă, să nu iasă ? Mai bine să se astîmpere. Să se astîmpere, ușor de zis ; dar cașcavalul ? Vezi, asta-i asta : cașcavalul. Să-nchidă ochii. I-a închis. Prostul ! Dar ce, cu ochii miroase ? Și brînză-i proaspătă. Mai mîncase așa bunătate acum vreun an. Dar parcă nu-l momise într-atîta ca aceasta de acuma. Să încerce. Face ețiva pași mărunți pînă-;n marginea ascunzătoarei lui. Măcar s-o vadă. Unde-o fi ? De unde-l vrăjește, din ce colț îl poftește cu atîta stăruință la dînsa ? A ! uite-o colo, pe farfurie. Dacă-ar îndrăzni ! Dar cum ? Să meargă mai întii pe .lîngă perete pînă la divan. Așa, bun ! Pe urmă... Pe urmă pe unde s-o ia ? Pe lîngă dulap ? Nu. Pe după jilțul cela ? Nici așa. Atunci ? Păi lucrul cel mai bun e să se suie de-a dreptul pe perdea, și de-acolo să treacă pe marginea lăvice-rului din perete pînă la poliță. Și-o dată la cașcaval, lasă, in-are el nevoie să-l învețe alții ce să facă cu dînsul. Dar motanul ? E-hei ! la dînsul nu se prea gînidise. Și, Doamne, mulți fiori i-a mai vîrât în oase motanul cela. Dar poate nu era ân odaie. Ha ? nu era. Nu. Orișicum, să mai aștepte puțin, să vază, nu se mișcă nimeni, nu-l pîndește cineva ?

Cum să nu-l pîndească ! Dar de cînd aşteaptă motanul prilejul să puie laba pe bietul şoricuţ. Dacă nu mîncase el caşcavalul, căci mirosul cela îi zbîrlise şi lui mustăţile, pîi nu-l mîncase tocmai pentru asta : să-l momească pe lacomul din gaură. Cu (botul «adulmecînd, cu ochii galbeni şi lucioşi ca sticla, cu mustăţile (întoarse, subţiri şi ascuţite ca oasele de peşte, stă neclintit după perna de pe divan şi-aşteaptă. L-ia zărit. Uite-l, (îi vede mărgelele ochilor. Iese ? Iese oare ? Da, da ; aşa, încă un pas, încă unul, doi, aşaa !

Dintr-o săritură a fost cu laba deasupra lui.

Bietul şoricuţ in-iavusese vreme nici să treacă dincolo de sobă. Îi «apasă puţin cu unghiile, apoi, repede, îl ia între labele de dinainte, îl strînge, de drag ce-i, îl răsucesce în aer şi-l lasă ameţit pe podele. Şi-l priveşte, gîndind : „Caşcaval ţi-a trebuit ? Pofitim caşcaval ! Doamne ! ce bun o să-mi pară mie după ce te-oi crăntăni!" Dar mai întîi să se mai joace puţin cu dînsul.

Îl pune pe picioare, îl lasă să se dezmeticească, să-ncerce să fugă, şi iar vrea să-l prindă în cleştele labelor. Dar ce s-aude ? Un dupăit grăbit pe sală. Vai, e Corbici, cănele ! Nu-i vreme de pierdut ! Din două sărituri, motanul e în ocnîţa sobei, iar şoarecele, mirat că scapă, zăpăcit, cum poate, o şterge în gaura lui. (Coribici vine, nebun ca-ntotdeauna ; în mijlocul odăii se «opreşte, «adulmecă, lacom, mirosul de caşcaval, apoi, zărint «motanul, se repede şi latră cu înverşunare. Ar sări în ocnîţă, dar e prea sus. Se sprijină pe labele de dinainte, tremură, cască, de neliniştit ce-i, mârâie şi latră. Apoi tace şi, cu ochii (ţintiţi la motan, aşteaptă să se iscoboare. Numai uneori întoarce «capul spre poliţa de unde brînză parcăil ademeneşte. Şi astfel, cîteşitrei duşmanii — şoarecele în gaură, motanul în ocnîţă şi dunele în imijlocul odăii — se pîndesc, munciţi de acelaşi gînd.

Dar paşi apăsaşi cutremură sala. Ce ! Stăpînul ! Repede atunci: motanul se-nghesuieşte şi mai în

fund, iar cinele o şterge supt divan ; numai şoarecele, mic cum era, rămîne la locul lui. Stăpînul intră; obosit de muncă, îşi aruncă pălăria pe un scaun, apoi, mirosind, i se iface foame, se-ndreaptă spre poliţă, ia felia de caşcaval, taie o bucată de pâine şi, muşcînd cînd dintr-una, cînd dintr-alta, mînîncă din plin, cu poftă.

Şi din trei părţi, trei perechi de ochi îl urmăresc cu pizmă.

(19 10)

GRIYEI

E bătrân. înțelege că-i bătrân, că-i netrebnic, că cele câteva zile ce i-au mai rămas sînt o povară pe capul tuturora. De cînd s-a și (îmbolnăvit, nu-l mai strigă nimeni, nu-l mai miîngîie nici o mână, nu se mai întoarce spre ei nici o pereche de ochi. A slujit cu credință. Douăzeci de ani, vară și iarnă, în curtea aceasta a ițrăit și a păzit-o. În nopțile de toamnă, cu ploile rezezi își pătrunzătoare, în nopțile de iarnă, cu vifornitele năprasnice, el nu stătea în cușca lui sufiînd cu greu, înordându-și mușchii, căci era vînos, tăia troianul, cutreiera toate colțurile grădinii și, lătrînd, dădea de știre că nu e chip să te ipoți apropia de casa stăpînului... Dar ân seara aceea, cînd prinsese de pulpa piciorului pe hoțul care furase mere din pomul de lângă gard! Ani de-a rîndul simțise durerile loviturii de ciomag pe care i-o dăduse atunci (în creștetul capului. Și altă dată... Dar câte nu făcuse, cîte nu suferise Grivei, dulăul credincios ai curții !

Însă vremea trece viața, cu ea. Și-acuma îmbătrînise ! Nu se mai putea duce mici pînă la ușa bucătăriei, să capete un ciolan, să-l lingă. Rămânea uneori zile întregi fără să înghită nimic, fiindcă nu se putea mișca. Și-acum, în urmă, avea niște dureri grozave. Urla. Și mai tales noaptea, cînd nu avea cu ce să se mai ia, cînd nu mal vedea pe ceilalți câni, cînd rămânea singur, numai el și suferința lui, mai ales nopțile îl chinuia boala. Și urla. Mai întii gemea, înăbușit, cu gura ânchisă, cu

limba zgârcită, gemea adânc, ca și cum i se desfăcea inima din piept. Apoi îl apucau fiorii; spasmurile îi descleșfau fălcile, și gemetele îi ieșeau mai tari, mai ascuțite. Apoi plîngea, plîngea cum plîng oamenii, cu lacrimi fierbinți, cari îi lunecau pe bot și parcă-l ardeau. Și-n urmă, înnebunit de durere, nu mai putea răbda, în urmă urla, urla groaznic, din toată puterea măruntaielor iui, cu toată încordarea glasului, urla înspăimîntător, de răsuna pînă în depărtări, de unde-i răspundea ecoul ca un alt câne care îi plîngea de milă. Și (dimineața, cînd zorii zilei mijeau, adormea, sleit, pe culcușul lui de paie.

Și toți ai casei cari treceau pe lângă el îl blestema. Toți. Urletele lui le tulbura liniștea nopții, ie curma somnul și-i făcea să tresară speriați în pat. Iar unii credeau că prevestește ceva rău, că prevestește moartea cuiva. El îi auzea vorbind, îi auzea și-i înțelegea. Cu ochii Mînzi, șterși de boală, îi urmărea pînă ce se făceau nevăzuți.

înțelegea și aștepta să-i vie ceasul.

într-o dimineață și-a zărit stăpînul de departe venind spre el, cu manile la spate, ținînd ceva ce sclipi la o întorsătură în bătaia soarelui. Pentru el venea. Atunci, în sufletul lui parcă a-ncercat nu o durere, ci o jale, o jale grozavă, o jale adîncă pentru stăpînul pe care-l văzuse copil, cu care se jucase, cu care (mersese pe cîmp, la picioarele căruia se culcase de atîtea ori să primească, supus, vergile ce i se cuveneau. Și jalea aceasta parcă-i dădu puteri ; se sculă și, scheumînd, plîngînd, se tîrî către stăpînul lui, se tîrî și, cînd ajunse, îi linse picioarele, ca și cum și-ar fi luat rămas bun. Apoi închise ochii și, îneolătăcit, așteptă. Așteptă mult. I se făcuse milă stăpînului ?... Bubuitura nu curmă liniștea ogrăzii.

Și astăzi simți că nu mai «are mult. Și parcă-i părea rău să închidă ochii în (curtea în care trăise, în mijlocul lucrurilor de cari n-ar fi vrut niciodată să se despartă, supt privirile cari nu se mai îndreptau spre el prietenoasie. Și, deodată, o groază, o frică

de locul acela în care suferise atîta îl cuprinse, își adună toate puterile, apoi, ca și cum cineva l-ar fi gonit din urmă, se depărta cît putu mai repede, ieși din curte și o luă pe drum, înspre pădure. Cînd ajunse în marginea ei, intră în cel dintâi stufiș, și acolo, între crengile cari îi ascundeau vederea, își făcu culcușul. Și «așteptă. Spre -seară, un fior îi zvîrcoli trupul, apoi altul. Și-ncă unul, cel de pe urmă. Și-n clipa în careși dete sufletul, se ridică pe picioarele de dinainte și, cu «capul întors spre curte, urlă, «ca și cum și-ar fi luat un rămas bun.

Și urletului lui, scurt, de moarte, îi răspunse ecoul, pentru cea din urmă oară, ca un alt cîne care-l chema din depărtări.

(19 10)

FRICOSUL

Iarnă. Noapte lucie pe o lume ca din povești: copaci de zahăr, cîmp de cristal, iaz de oglindă. Și-n cuprinsul larg, uriașul polieandru al cerului își aprinde, una cîte una, luminile, ca într-o nemăsurată sală de danț. Viețuitoarele pustietății sînt îmbătate de farmecul acesta : paserile zbor ca ziua •, lupul poposește pe labe, în hățișuri, și privește nemișcat; vulpea stă lîngă vizuină și nu se-ndură să meargă la vînat ; veverița pleacă creangă lîngă creangă și hoinărește, ca o deșucheată, pădurea-n-treagă. Iar iepurele a zbughit-o la jucat. Încet, ascultând, ispitind, a ieșit tiptil-tiptil din curătură, și -cînd a ajuns la margine și-a văzut întinderea lucie de zăpadă, »a-n«ceput să sară de bucurie :

„Poate mai întîlnesc un prieten”, își zise iepurașul.

Și gîndul îi răspunse :

„Poate mai întîlnești un prieten...”

Și iar tupai-țupai, iepurele sare vesel :

„Poate dau și peste o prietenă.”

Și gîndul :

„Poate dai și peste o prietenă.”

Și mergînd așa, iepurașul eu gîndul își vorbesc :

„Ce lumină, și totuși luna încă nu a răsărit.”

„...Și totuși luna încă nu a răsărit.”

„Dar o să răsairă.”

„...O să răsară.”

Și cum mergea pe marginea unei vîlcele, iepurașul se opri o clipă să se odihnească. Atunci, de

la spate, se ridică, albă și ca, ca de gheață, luna. Stelele pâliră ; pădurea, copacii, tufele își dezbrăcară deodată umbra. Iar iepurașul împietri de groază : chiar de lângă el, se întinse pe pământ o arătare cu două coarne grozave. După clipa de spaimă, iepurașul se destinse ca o coardă și o zbughi la goană, se prăvăli în vale, veni de-a dura ca un bulgăre, se sculă și iar se rostogoli pînă jos ; apoi o luă ide-a dreptul, tăind cîmpul. Se opri tocmai în stuhăria iazului. Acolo, de-abia suflînd, se ghemui cu ochii (închiși... să nu-și mai vază umbra !

(19 10)

MUSAFIRUL

În lungul cîmpiei arse, pustii, se înalță doar un singur pîlc de sălcii ce ocrotesc, supt umbra deasă a crengilor despletite, un izvor din care și ele își sug viața. Izvorul curge subțire, întinzînd în față, ca pe o năframă, o baltă mică, pe care, uneori, o împunge, ca un ac de aur, cîte o rază de soare.

În frunzișul sălciilor acestora se string stoluri întregi de paseri, de stau ziulica întreagă să se adăpostească de căldura cotropitoare. Privighetori, scattii, măcălendri, stigleți, floreni, cîte și mai cîte alte neamuri de zburătoare, toate își găsesc aici sălașul. E un ciripit-, un piruit, spre seară, de te crezi în rai. Nimeni altcineva nu calcă supt acest umbrar singuratic. Și paserile trăiesc ca-n împărăția lor...

Azi e o zi înăbușitoare. E în iulie. Aerul undulează, pare că-i răsufletul pămîntului ostenit de alergătura lui prin haos. Paserile se cobor pe fiecare clipă să ia în gură cîte o picătură de apă din izvorul rece care se prelinge, argintiu, în ciuda arșiței.

Din pricina dogoarei, mlaștinele sînt uscate peste tot. Și bietul viețuitor se topea ; amețit de căldură, o luă într-un noroc înainte, încotro l-o duce soarta. Și, cînd se credea pierdut, zări cu ochii lui mici, roșii, fără de gene, cu ochii lui cei îngropați în grăsimia capului, pîlcul ademenitor de sălcii. Îndată și-a îndreptat rîtul spre ele, cum își îndreaptă luntrea botul spre țarm, și-o porni într-acolo. Cînd a

ajuns și-a dat de baltă, se repezi, nebun de bucurie, gonind paserile, cari zburară înfricoșate. Se afundă, pînă la urechi, în baltă, apoi închise ochii, răsuflînd cu poftă aerul răcoritor. O libelulă sosi, zburînd zglobie, și, crezînd că deasupra apei e o floare, se lăsă, ușoară, pe rîtul trandafiriu. O înfiorare dulce, neînțeleas de plăcută, gîdili sufletul musafirului pentru întâia dată în viața lui, și, fericit la culme, prinse a guița lung și ascuțit. Libelula, văzînd că se înșelase, zbură, înfricoșată. Iar paserile ascultară cît ascultară zgomotul acesta, apoi, toate, într-un gînd, împînziră, care-ncotro, largul cîmpiei încropite.

(19 10)

CĂPRIOARA

Pe mușchiul gros, cald ca o blană a pămîntului, căprioara stă jos, lîngă iedul ei. Acesta și-a întins capul cu botul mic, catifelat și umed, pe spatele mamei lui, și, cu ochii închiși, se lasă dezmiertat. Căprioara îl linge, și limba ei subțire culcă ușor blana moale, mătăsoasă a iedului. Mama îl privește, și-n sufletul ei de fugarnică încolțește un simțimînt stăruitor de milă pentru ființa fragedă căreia i-a dat viață, pe care a hrănit-o cu laptele ei, dar de care trebuia să se despartă chiar azi, căci vremea întercatului venise de mult încă. Și cum se uită așa, cu ochi îndurerați, din pieptul căprioarei scapă ca un muget înăbușit de durere ; iedul deschide ochii. Căprioara se îmbărbătează, sare în picioare și pornește spre tancurile de stîncă din zare, printre care vrea să-l lase rătăcit. Acolo, sus, e păzit și de dușmănia lupului, și de iscusința vînătorului, căci pe muchiile prăpastiilor acelora numai ele, caprele, puteau a se încumeta. Acolo l-ar fi știut ca lîngă dînsa. Dar pînă la ele erau de străbătut locuri pline de primejdii. Căprioara își azvîrle picioarele în fugă fulgerătoare, în salturi îndrăznețe, să încerce puterile iedului. Și iedul i se ține voinicește de urmă ; doar la săriturile amețitoare se oprește cîte o clipă, ca și cum ar mirosi gemma, apoi se avîntă ca o săgeată și, behăind vesel, zburdă de bucurie pe picioarele subțiri ca niște lugere.

Dar trebuiesc să scoboare, să străbată o pădure, ca să urce din nou spre tancuri. Căprioara conte-

nește fuga ; pășește încet, prevăzătoare. Trece din poiană în poiană, intră apoi supt bolți de frunze, pe urmă prin hrube adânci de verdeață, pînă ce pătrunde în inima întunecată, ca un iad, a pădurii.

Și-au mers mult așa, pînă ce au dat în sfîrșit de luminiș. Iedul, bucuros, o ia înainte, sărind. Dar în aceeași clipă căprioara se oprește, ca de-o presimțire, aduhmecînd. În fața ei, de supt o cetină, ochii lupului străluceau lacomi. Un salt, și iedul ar fi fost sfîșiat. Atunci căprioara dă un zbieret adînc, sfîșietor, cum nu mai scosese încă, și, dintr-un salt, cade în mijlocul luminișului. Lupul, văzînd prada mai mare, uită iedul și se repede la ea...

Prăbușită în sînge, la pămînt, supt colții fiarei, căprioara rămîne cu capul întors spre iedul ei. Și numai cînd acesta, înspăimîntat, se topește în adîncul pădurii, căprioara simte durerea, iar ochii i se turbură de apa morții.

VOINICUL !

L-a adus ciobanul de urechi, ca pe-un biet măgar ce era. I-a pus o pocladă, pe pocladă șeaua de lemn/ și i-a strâns chinga bine, căci aveau să meargă la târg. Apoi a-nceput să-i îngrămădească pe spate : o sarică — a ciobanului ; două lăvicere — ale stăpînului f patru tivgi cu lapte, cîte două de fiecare parte, să se cumpănească ; opt sedile cu brînză — patru și patru ; iar deasupra, moț, cei doi băieți ai stăpînului, veiiiți la stîină din ajun, spate la spate, să nu-și scoată ochii.

Dar pe cînd ciobanul, ștergîndu-și sudoarea cu dosul mîinii, de pe frunte, aducea pocladă să o puie pe sărmanul dobitoc, un purice sări de pe minica ciobanului pe spinarea măgarului și-și făcu un locușor supt o încrețitură a poclăzii, tocmai cît îi trebuia să fie la largul lui. „6 să stau la umbră”, gîndea puricele, iar ciobanul încărcă mereu. Cît era de mic puricele, ce loc prindea ? Iar greutatea care îndoia genunchii măgarului cum putea să-l apese?

Și-au pornit la drum, și-au mers zi de vară prin arșița lui cuptor. Curgeau nădușelile de pe cioban ; băieții stăpînului se muiaseră •, iar măgarul de-abia pășea. Au trecut pe unde au trecut și, spre seară, au ajuns la târg și-au poposit în ograda stăpînului. Iar puricele, simțind c-au ajuns la capăt, se strecură binișor, binișor, și hop ! deodată, sare sprinten și odihnit pe mîneacă ciobanului.

Cînd dădu însă cu ochii de spinarea măgarului și văzu ce clădărie stătuse deasupra Ini, rămase încremenit: „Măi, greutatea asta am dus-o eu în spate ! Pînă acum n-am știut că-s așa de voinic !” Și privea cu mulțumire cum descărca ciobanul pe măgar. Iar cînd omul dete toate lucrurile jos, măgarul rămase cu urechile pleoștite, cu genunchii îndoțiți. Iar puricele zise, mîniat, în sine : „Uitați-vă ce mămăligă de dobitoac ! Eu nu-s nici cît urechea lui, și nu mă plîng de cîte am dus în spate, și el, fiindcă m-a purtat pînă aici, mai să cadă în bot ! Ia stai să-l înviorez puțin !” Și așa zicînd, sări drept pe botul măgarului, de-l pișcă pînă la sînge.

Măgarul tresări, dete dintr-un picior și vărsă o tivgă cu lapte. Iar ciobanul îi așternu pe spate cîteva bețe, să se-nvețe minte de alt' dată.

(19 10)

GÎZA

Calul suia din greu dealul. Nădușise. Muștile îl necăjeau, iar zăbala îi ardea gura. Dădea mereu din cap, să-și lărgească dîrlogii, pînă ce călărețul îi lăsă cu totul slobozi. Acum mergea cu capul în pămînt, cu coama împrăștiată în tot lungul gîtului, cu buza de jos spînzurînd, cu mijlocul frînt. De sus cădeau într-una razele soarelui ce-i străbăteau prin păr și-i beșicau pielea. Dealul se urca rotunjit, ca un sîn, iar marginile lui se prăvăleau repezi, scufundate, acoperite de alunışuri. Unde și unde, cîte un stejar se ridica din fundul prăpastiei, deodată, mînios parcă, dar vîrful lui rămînea mai jos de înălțimea șoselei, albe, ca un drum de moară, înecată de colb la cea mai mică adiere de vînt. Calul se opri cîteva clipe, suflă puternic, apoi o smuncitură a frîului îl sili iar să pornească, în sffrșit, mai făcu cei cîțiva pași de ajuns pînă în vîrful dealului. Calul ridică puțin capul. Drumul se întindea neted, scoborînd prin mijlocul pădurii, care începea să se arate mai deasă, mai bătrînă. Tocmai în fund, tîrgul sticlea în soare, crucea bisericii străpungea seninul, în razele soarelui părea că pîlpîie și dînsa ca o flacără. Un vîntuleț răcoros îi înfășură gîtul și crupa ca într-o pînză udă. Își încorda mușchii și o luă în trap. Deodată, răsărită ca din pămînt, o trăsură trasă de doi cai mari, negri, zbură pe lîngă dînsul. Calul de-abia putu să prindă scînteierea țintelor de argint în care erau bătute hamurile. Trecerea celor doi telegari îi dădu și mai mare

putere. Apoi târgul se arată din ce în ce, și calul, care mai venise o dată, întrezări parcă grajdul mic unde îl așteptase, atuncea, ieslele cu finul proaspăt. Era răcoare, nu se găsea măcar o ferestruică prin care să străbată căldura cât de cât. Și-n fața lui i se păru că se ridică deodată, în fund, o iesle mare-mare, în care un cal, doi, o sută mănîncă strașnic din iarba coaptă, și că pentru dînsul e un locușor mic deoparte. O să încapă tocmai bine.

Lovitura unei vergi îl făcu să tresară. Pînă la tîrg nu mai era mult. Vîntul iar se curmase, pădurea pe margini stătea încremenită, arsă. Cei din urmă copaci rămaseră în urmă; la dreapta și la stînga, cîmpul, acoperit mai tot de lumînărică, se întindea departe, pînă în poalele munților întunecați. O smuncitură a dîrlogului din dreapta îl îndemnă să ocolească fără întîrziere, trecu șanțul pe o podișcă ce se îndoi supt greutatea lui; poticni, simți călărețul prăvălindu-i-se pînă peste gît; o ploaie de lovituri îl făcu să-și ia seama la mers. Cîmpul parcă îl mai învioră. Tîrgul rămăsese în urmă, la stînga: mergeau aiurea. Vedenia cu ieslea se șterse, cele dintîi căsuțe acoperite cu stuti, ale satului, se împrăștiau printre îngrăditurile de nuiele. Cîțiva porci fugiră, guițînd, din drum; un cîine se luă după el, lătrînd amarnic; o femeie se întorcea de la fîntînă cu o tivgă plină cu apă pe umăr. La poarta țarinei statură. Stăpînul său se scoborî, deschise poarta, căci jitarul lipsea, nu mai încalca, îi aruncă dîrlogii peste oblîncul șăii de-i încorda gîtul, și porni pe jos. În mijlocul satului, lîngă biserică, se opri. Ajunsese la crîșmă. Pe la vițe, femei, moșnegi și cîțiva copilandri stau cu pieptul peste masă, cu capul sprijinit de mîna, cu ulcelele dinainte.

Stăpînul îl duse din dos, lîngă un gard, și-i legă dîrlogii de un par.

Calul rămase singur. Întoarse capul după stăpînul care plecase grăbit. Priprietură nici un fir de iarbă, de fin, nimic; nici un jgheab cu apă. Dincolo de gard, o mulțime de poloboace pline cu huștile

borșului vărsat din ele. Din altă parte venea miros de oțet. Spre crîșmă se auzeau glasurile celor ce beau. În cătina de alături vrăbiile îl asurzeau.

Frînt de drum, înecat de colb, plecă în jos capul.

Deodată un zumzet ușor îi lovi auzul, și în aceeași vreme un fior îl furnică în tot trupul. O gîză mică, obosită să mai zboare aiurea, îi nimeri într-o nare. Calul se pregăti să sufle, s-o gonească, dar fără veste un miros de cîmp, de flori i se împrăștie pînă în suflet și-l răcori ca un izvor. Gîza își scuturase aripile pline de colbul de aur al florilor prin care zburase. Calul o lăsă, o simți cum iese și pornește, sprintenă, cu piciorușele mărunte, în susul frunții. Cu coada ochilor de-abia o zări, și strălucirea ei îi aduse aminte de sclipirea țintelor de argint de pe hamurile celor doi fugari. Apoi o văzu cum o ia de-a curmezișul pe lîngă ochiul lui; o simți cum merge deasupra pleoapei, înfiorîndu-l ușor, cum i se ridică pe gît, pe supt coamă, cum se suie pînă sus, lîngă ureche, și rămîne acolo, la umbră...

Mulțumit, calul își apropie genele și dormitează.

(1 9 0 7)

PĂRĂSITĂ

Lui Ilarie Chendi

Singură ! în tot cuprinsul câmpului larg, dînsa nu se zărea decît numai cînd vîntul culca ierburile înalte, și ea rămînea în picioare, albă cum e laptele, cu coama împrăștiată peste ochii orbi, cu coada lungă, încolățită de-a lungul picioarelor subțiri. Venea dimineața în urma hergheliei întregi, la pas, ascultînd de departe clinchetul clopoțelului de argint de la gîtul calului care, nu demult încă, se ținuse pe urmele ei. Pe rînd, clopoțelul a trecut la toți mînjii ei, cei mai frumoși de prin ținuturile acelea. Pe doi dintre dînșii îi ținea minte încă, pe ceilalți îi hrănise, îi alintase cu botul ei catifelat, îi simțise lîngă dînsa, dar nu-i văzuse niciodată.

Într-o seară, după o ploaie groaznică, se îmbolnăvisese ; scăpase cu viață, dar își pierduse vederea. Simțea căldura soarelui, mirosea câmpul, dar lumina nu mai era nicăiri. A fost groaznică cea dintîi noapte. Înăuntrul grajdului se făcu deodată parcă și mai întuneric. Ieslea era în față, odinioară o mai zărise, așa ca prin sită, și peste o clipă se ștersese dinaintea ei. Deasupra capului era fereastra ; ridică ochii și stete așa, pînă cînd glasurile oamenilor, ciripitul rîndunelelor, ce-și aveau cuibul chiar deasupra, lipit de-o grindă, îi vesti dimineața. Dar fereastra tot nu se lumina. Și-ntunecată a rămas de-atunci ! Acuma se deprinsese. De trei-patru ani parcă au uitat-o toți. Pleacă singură din grajd

și se întoarce singură. Ceilalți cai, îndată ce ajung în cîmp, o iau razna, se împrăștie repede. Dînsa paște puțin, apoi rămîne cu urechile ciulite, cu ochii în gol, ca și cum ar aștepta pe cineva. La amiază vine la apă ; își știe locul la jgheab ; pe lîngă ea nu simte nici un cal. Toți ceilalți beau mai încolo. Arareori, seara, își mai aduc aminte de dînsa. Atunci aude glasul călărețului, care gonește caii, cum o strigă prelung : „Martaaa !” Ea întoarce capul și o ia înapoi. Vine la pas, sleită de puteri, printre tulpinele înalte de lumînărică ce o ating ușor, ca și cînd ar alinta-o. Și parcă întreg câmpul s-a obișnuit cu dînsa, o cunoaște și-i e dragă ? cum merge încet, fluturi mici, albaștri, atrași de albeața părului, se țin după dînsa, se așază pe crupa lucioasă, se ridică iarăși, alungîndu-se unii pe alții, și o întovărășesc pînă departe. Vine și se duce mereu pe același drum. S-a deprins : o ia mai întîi de-a curmezișul câmpului, apoi de-a lungul unei prăpăstii grozav de adînci, în care dacă ar putea să se uite, ar cădea amețită poate. Merge drept pe marginea povîrnișului, înfășurată în mirosul cimbrului ce crește tocmai pe fund. Păzitorii hergheliei au privit la început lucrul acesta imirați, apoi au lăsat-o, doar a luneca odată, să scape de dînsa... Dar ea pune piciorul încrezătoare, merge cu gîtul întins, cu nările umflate, să simtă mai tare mirosul ierbii sălbatice, care parcă o înviorează. Apoi străbate satul ; cîinii nu o latră, copiii nu o fugăresc, nimeni nu se apropie de dînsa. În grajd, un grajd părăsit în care numai ea stă, într-o încăpere singură, își găsește totdeauna finul. Iarna e ca într-o pivniță ; și noaptea, cînd viscolul geme la ferești ca un uriaș rănit, ea se culcă jos, între patele moi, și, neliniștită, așteaptă să audă a doua zi glasul unui om...

În dimineața aceasta o luă încet-încet din grajd. Se simțea slabă ; cînd intră în cîmp, în nemărginirea înecată de flori dese, aerul parcă era mai greu •, se înăbușea, vroi să pască, smulse cîteva fire de iarbă și se așază, ca niciodată, jos. întinse

botul, aduľmecă, o greutate parcă o apăsa deasupra creştetului, apoi soarele începu să ardă din ce în ce mai puternic. Seminţele florilor miroseau ca şi cum ar fi fost prăjite, şi iarba se încălzi supt dînsa ca într-un culcuş. Şi, deodată, vîntul începu să sufle, cu suspinuri adînci, venite cine ştie din cari codri, cu vîjîituri puternice, cari culcau tulpinele şi le încurcau într-o reţea. Un tunet de-abia se auzi ; pe deasupra, paserile alergau grăbite, scoţînd ţipete de spaimă. De departe, dinspre munţi, venea ropotul ploaiei. Se sculă în picioare, îngrijată, cînd cele dintîi picături căzură plescăind pe trupul ei. În cîteva clipe ploaia o înecă, nu putea să răsuflă, din coamă apa se scurgea ca dintr-un izvor. O apucă un tremur. Un tropot înăbuşit îi izbi auzul : herghelia se întorcea în fugă ; şi prin vuietul ploaiei un glas răsună prelung : „Martaa !” şi a doua oară : „Martaaa !” Apoi nu mai auzi nimic. Atunci, dibuind, înfricoşată, supt potopul ce se revărsa de sus, luă drumul înapoi, păşind ca printr-o băltoagă în care picioarele i se afundau, şi ajunse la marginea prăpastiei. Ploaia cădea cu furie, aproape nu mai putea merge ; se opri deasupra deschizăturii adînci, în fundul căreia şuvoiul gîlgîia înfuriat. Şi, fără de veste, i se păru că se mişcă supt ea pămîntul ; nici n-avu vreme să se înfricoşeze, malul se desprinse mai întîi domol, răsturnînd-o pe-o coastă, apoi se surpă dintr-o dată, repede, la vale, rostogolind-o pînă în adînc, oprind-o tocmai pe un dîmb dedesuptui căruia fierbea pîrîul. Şi vîntul care sufla printre malurile prăpastiei, eurgînd şi dînsul ca o apă, aplecă mănunchiurile înalte ale cimbrului sălbatec peste trupul ei zdrobit.

(1 9 0 7)

CALUL

Lui Corneliu Moldovanu

S-a trezit'în cîmpiile întinse, acoperite de ierburile dese, culcate de vînturi, ale Ungariei. În mijlocul lor s-a ţinut cîtăva vreme de mama lui, o iapă oarbă ce sta răsleştită de ceilalţi cai, dintre cari cei mai frumoşi fuseseră mînjii ei. Apoi, cînd a simţit fiorul sălbatec ce i se revărsase în sînge, în largul pustietăţilor acestea a deprins cele dintîi goane, ş-acolo şi-a ridicat capul, a lărgit nările şi, cutremurîndu-şi coama încîlcită de spini, răspunse la chemări necunoscute, trimiţînd depărtărilor cel dintîi nechezat puternic ce-i ieşise din piept.

Dar cînd se învăţase cu viaţa asta slobodă, se pomeni o dată prins din fugă, înfrînat cu de-a sila de către cineva care se aruncă, dintr-o săritură, călare pe el. Atunci a înţeles că ceva îl ameninţă, că cineva vrea să-i ţărmurească libertatea, s-a strîns ghem, apoi s-a destins repede şi a pornit ca o săgeată. Mîncă pămîntul supt copitele lui, simţea că i se aprinde ceva înăuntru, că ochii îi ard şi că limba îl frige ; trupul îi era numai o apă, gura numai o spumă de sînge. Iar în fuga nebună, ierburile îl biciuiau şi i se încolăceau ca şerpii de picioare. De la o vreme se simţi sleit de puteri şi se opri. Un nechezat parcă îl chemă dincotrova ; dar cînd văzu că duşmanul e tot pe spatele lui, că-i smunceşte frîul tot aşa de crunt, puse capul în piept şi, învins, se întoarse încet, purtîndu-şi *stăpînul* Apoi

plecă pe drumuri lungi, prin locuri străine și depărtate.

L-au necăjit îndelung pînă să-l învețe cu viața înfrînată de zăbală și pinten. Cînd s-a dezmeticit bine-bine, era de mult deprins cu șaua și știa chiar ceasul de dimineață la care pornea înspre cîmp ca să-și poarte călărețul, prin fața regimentului, în văzul sutelor de cai ce stăteau nemișcați la strigătul goarnei, ca și oamenii de pe ei. Și nu mai putea de mulțumire cînd, după alergările prin vînt și ploaie, se întorcea în grajdul în care îl aștepta nutrețul.

După cîțiva ani porni la un drum mai greu. Mergeau feriți, ocolind mereu, oprindu-se la bubuitul tunului ; stăteau zile și nopți în ploaie și glod, supt cerul încărcat de norii deși ce atîrnau pînă lîngă pămînt. într-o zi, în capul călăreților cu săbiile scoase, se simți mînat la moarte într-un vârtej înspăimîntător, în față le răsări deodată un alt vârtej, și se loviră într-un învălmășag de glasuri, de vaiete, de împușcături.

I se păru că nu mai e scăpare, se avîntă, sări peste trupuri de oameni și cai, și, în goana nebună, își duse călărețul departe, despărțindu-l de ai lui. Un zid de săbii se înalță deodată împrejurul lui și-l opri. Atunci se ridică în două picioare, se întoarse și se aruncă orbiș înapoi.

Simțea că pe urmele lui veneau alții, simțea zburciunile celui de pe el, dar nici unul nu-l ajunsese. Tîrziu, cînd se opri la un adăpost, în crupă îl ardea o usturime grozavă. O tăietură de sabie îl crestase adînc. Mîinile stăpînului îi spălară rana ușor, o legară și-l mîngîiară îndelung pe coamă.

Trecu și războiul. întors acasă își luă locul în grajd, mulțumit de liniștea dimprejurul lui, de lumina ce se revărsa pe ferestraia din față, de fînul mirositor ce-l smulgea de deasupra capului. Dimineața mergea la cîmp, ca de obicei ; serile, arareori, în grajd vara era răcoare ; iarna —cald. Și vremea trecea...

Vremea trecea ! anii se scurgeau repede unul după altul. Ehe ! cine știe cînd fusese războiul ! Dar o dată cu anii s-au scurs și puterea și avîntul lui. îmbătrînise, picioarele îi tremurau după o cale mai lungă ; gîtul nu mai sta așa de încordat, ochiul nu mai căta departe. Odată poticni și se rostogoli jos cu călăreț cu tot. S-a ridicat repede, dar de atunci îl lua mai rar la cîmp și-l purta numai la pas. în urmă nu-l mai lua de loc.

Venea diminețile la el, îl mîngîia, dîndu-i fiori ce-i fugeau pe supt piele, apoi porunea soldatului să-l plimbe prin ogradă. Parcă nici lui nu-i mai venea să iasă din grajd ; îi plăcea să mîncească încet, cu ochii închiși, peste care razele soarelui cădeau ca o ploaie caldă din susul ferestruii înguste.

într-o zi, ușa grajdului se deschise largă, și doi soldați aduseră un cal tînăr, înspumat. însuși generalul arătă unde să-l puie la iesle ; el, bătrînul, avea să fie mutat mai încolo, în colț, iar noul-venit îi lua locul, în fața ferestruii. Bătrînului parcă îi veni din nou vlaga tinereții, ridică în sus capul, se uită la stăpînul lui, apoi rămase cu ochii pironiți pe acel care-l înlocuia. Iar cînd se duseră cu toții, se închise ușa ; și cînd venitul ridică botul să smulgă din brațul de fîn, din care dînsul mîncase mai înainte, el se smunci, rupse frîul și, repezindu-se către celălalt, îl mușcă de gît. îi despărțiră repede, iar el luă, pentru întîiași dată, de la soldat, două lovituri de varga. A doua zi, dimineață tare, generalul veni, porunci să se puie, în fața lui, șaua pe calul celălalt, încalecă și porni. Bătrînul întoarse capul și-i urmări cu ochii pînă departe.

în fiecare zi, cei doi cai se măsurau cu privirea, și câteodată bătrînul, reînsuflețit, se smunca să se arunce. în urmă primea loviturile de vergi și se pune să mestice, liniștit, nutrețul, ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic.

într-o seară, după multă vreme, calul cel tînăr întinse capul, cu ochi cercetători, către bătrînul lui tovarăș. Acesta a stat o clipă, ca și cum ar fi vrut să se hotărască, apoi, simțind, ca niciodată, mirosul

acela de câmp oare-i amintea de herghelia lui, de caii lîngă care nu fusese de atîta vreme, întinse și dînsul gîtul, și boturile lor se atinseră. Au stat cîtva așa, apoi bătrînul se încorda, rupse belciugul și, rămînînd slobod, veni încet, se alipi de celălalt și începură să mănînce liniștiți, unul lîngă altul. Din seara aceea nu-i mai legară.

Se deprinseră împreună ; aproape nu se mai puteau despărți. Cînd cel tînăr ieșea înșăuat, bătrînul necheza înăbușit, nu-!și găsea astâmpăr și pleca încet-încet prin ogradă, după el, pînă îl aduceau soldații în grajd. Acolo aștepta să se întoarcă tovarășul, ca să mănînce. Iar serile, cînd obosea să mai mestice, își răsima botul de gîtul celui tînăr și dormita.

Într-o zi bătrînul nu mai putu să se țină în picioare. Ochii i se împăinjeniră deodată, genunchii îi tremurau, și buzele scăpară jos mîna de fîn ce smulsese atunci. Voi să se rezime de tovarășul său și nu izbuti. Încet, încet, bătrînul simți cum se întunecă ferestruia spre care căta, i se muie încheieturile și trupul îi alunecă jos. Întâi se ținu sprijinit în cele două picioare de dinainte, apoi îl părăsiră și acestea, se rostogoli pe-o parte, horeai de cîteva ori și rămase întins, zbatîndu-se încet... Iar calul cel tînăr își apropie botul de trupul aproape nemișcat, stătu cîtăva vreme cu ochii pironiți, apoi tresări, întoarse capul spre ușă și necheză prelung.

(1 9 0 7)

t
;
i

'\.

TOVARĂȘII

E încă întuneric. Pămîntul e jilav de rouă, și brazdele, răsturnate, în ajun, de către fierul plugului, miroase a proaspăt. În văzduh, o rață-sălbatecă zboară, furișîndu-se, măcăind speriată, ca alun-gată de glonț. Pe o grămadă de coceni, plugarul, rămas peste noapte în câmp, doarme învelit cu niște saci ; și mai încolo, boulenii treji, Duman și Joian, stau cumiți, cu gîturile întinse, așteptând jugul. Dar departe, în sat, încep să cînte cucoșii, căci zorile prind să mijească. Lumina se cerne din ce în ce mai deasă, și-n vreme ce cununa cerului se luminează, pe pămînt se deslușesc toate : satul ; încolo, pe coastă, ca urnită din loc, pădurea, • în fund, dealurile gemene, unul după altul, ca pe o scară.

Și-n cea dintîi clipă de revărsare a luminii, grija, care țîrîie în urechea plugarului ca un greier, îl scoală. Omul aruncă sacii la o parte, sare în picioare, își freacă ochii cu dosul mîinii stingi și cu dreapta își îndreaptă șalele. Apoi pornește spre boi. I-a înjugat... Slabi, de li se văd coastele ca niște arcuri supt piele, boii își încoardă mușchii, își potri-vesc bine cerbicea în jug și pornesc, împlîntîndu-și picioarele ca niște țaruși de oțel. Și cum merg așa, aud din urmă fișîitul cuțitului cum intră în pămînt ca într-un miez de pîne, iar, uneori, glasul plugaru-lui, cum îi îndeamnă și-i îndreaptă părintește :

•— Cea, Duman, tată !

Ei îl ascultă ca niște copii ; și, mereu, dîra neagră a brazdei se deapănă de la un capăt la altul al lanului ca pe un mosor.

Se luminează încet, încet, în pas cu boulenii parcă. E liniște. Un stol de grauri se lasă, pieziș, în apropiere. Razele soarelui își scutură, tremurînd, praful de aur în aer. Și boii simt, după cum e purtat plugul de coarne, că puterile stăpînului au mai slăbit :

— Hăis, Joian, tată !

Iar la glasul lui, răspunde, ca din niște dumbrăvi înflorite în adîncuri, ciripitul gîdilor al ciocîrliei...

E cald. Pămîntul parcă fumează. Grumazul iui Duman prinde să lucească de sudoare ; jugul îl frige. Și din urmă glasul mai mlîniat al stăpînului îl zorește :

— Hai, Dumane, hai !

Boii nu trag nici mai tare, nici mai încet ; căci cunosc ei cuvîntul nerăbdător și necăjit al stăpînului. Pășesc liniștiți, înțelepțește, și în ochii lor cuminți și negri parcă se răsfrînge și mai tare fața neagră a pămîntului scormonit de plug...

S-a încălzit de tot. Soarele frige. Duman parcă-și simte picioarele tremurînd, mai cu seamă dreptul dinainte, în copita căruia i-a intrat un piron mai acum cîtăva vreme. Ii e sete. Dar din urmă glasul aspru acum al stăpînului nu-i dă răgaz. Bouleanul e deprins, mai așteaptă încă ceva ; și nu întîrzie mult : o varga i se așterne pe spate, lăsînd o dungă peste pielea udă. Omul țipă :

— Sireace, sireace ! Mînca-te-ar lupchii !

O albină, rătăcită, se ține morțiș de plugar, și el o alungă, înfuriat, cu mîna. Un graur s-a desprins din stol și s-a lăsat pe spatele lui Joian, care-I poartă, îngăduitor, ca pe-un prieten. Iar înaintea plugului, ca un vornicel ce arată calea, un cocostîrc pășește agale, privind cînd cu un ochi, cînd cu altul spre pămînt, mîngîindu-și uneori ciocul.

— O-ahoo !

Soarele s-a înfipt în creștetul cerului, și de acolo dogorește văzduhul. Țarina e încropită, ca și cum ar fi turnat cineva pe deasupra apă fiartă.

Boulenii răsuflă din greu. Împrejurul gîtului simt, ca o zgardă de fier, urma jugului scos. Plugarul le-a dat o mîna de coceni, din cari ei de-abia aleg cîte unul. Un prichindel de copil i-a adus și omului de mîncare : o bucată de mămăligă cu ceapă. Dar de cît mîncarea, odihna parcă e mai priincioasă. Omul face un sac mototol și-l pune supt cap.

Boulenii nu mai mănîncă ? prichindelul le-a adus o oală cu apă, în care nici nu le intră bine botul. Apoi rămîn așa, cu puterile sleite, supt arșița soarelui. Graurii, cocostîrcul au zburat. Au rămas ei singuri în cîmp.

În dreptul lui Duman doarme plugarul, cu fața arsă, bătut de razele fierbinți ale soarelui, ale căror împunsături îi scot broboane de sudoare. Duman se uită la dînsul, și de la dînsul își poartă privirea la umbra ce o aruncă el singur pe pămînt, la umbra care parcă se topise din el, de i se așternuse, moale ca o ceață, la picioare.

Și parcă înțelege, parcă simte, parcă în mintea lui se face deodată o lumină omenească : pornește cu pași grei, se apropie de stăpîn, pînă cînd îl învelește în umbra trupului lui trudit, ca într-o pînză răcoroasă. Apoi, cu ochii închiși, bouleanul rămîne în soare, încremenit, cu genunchiul piciorului drept îndoit, gata să urnească iarăși plugul pe brazdă.

(1 9 0 9)

FRUNZA

Lui Cristinei

S-a desfăcut din mugur, într-o dimineată caldă a începutului de primăvară. Cea dintîi rază de soare s-a împletit pe dînsa ca o sîrmă de aur, făcînd-o să tremure de fericirea unei asemenea atingeri. Ziua întîi i s-a părut scurtă, și apropierea nopții o mîhni. Lumina se stinse, răcoarea o făcu să se zgribulească, să se vîre între celelalte și să aștepte, ațipind, pînă a doua zi, venirea soarelui.

Cu ce revărsare de strălucire se ridică stăpînitorul lumii pînă sus, pe cer! Raza se scoborî din nou, și toată ziua, încălzită, frunza se scaldă în albastrul văzduhului.

În scurtă vreme se desfăcu mare, verde, mai frumoasă ca toate, mai sus decît celelalte, tocmai în vîrf. De deasupra îi cădea lumină, dedesupt se ridica, pînă la ea, mireasma crinilor albi, singuratici, cu potirul plin de colbul aurului mirositor.

Un ciripit străin o miră. Și cea dintîi rîndunică, venită de departe, tăie albastrul ca o săgeată, înconjură copacul de cîteva ori cu strigăte de bucurie, apoi se așeză pe streșina casei, cîntînd mereu...

Dar într-o dimineată raza de soare nu mai veni. Cerul rămase acoperit de nori. Cea dintîi picătură de ploaie o izbi rece, greoaie. Cîteva zile a plouat. Nici rîndunelele nu se mai vedeau. Dar mirosul crinilor, seara, se împrăștia puternic, umed: o amețea.

După zilele acestea, lipsite de scînteiere, soarele răsări într-o dimineată înfocat, vărsînd parcă flăcări, încălzind totul în cîteva clipe. Raza o fripse. În după-amiaza zilei acesteia, o păsărică cu pene verzi și galbene, un scatiu, veni, moleșit de căldură, de se furișă supt dînsa, la umbră, la adăpost. Și frunza se bucură, acoperi cum putu mai bine păsărică; iar aceasta ciripi, întîi înăbușită, din gușă, apoi mai prelung, mai dulce, cum nu auzis frunza cîntec.

Și în fiecare zi paserea venea să se ascundă de căldura cotropitoare, în fiecare zi frunza o ferea, și seara cîntecul se împrăștia vesel.

Cît n-ar fi dat acuma frunza pe o picătură de ploaie! Dar norii fugeau goniți de vînturile din înălțimi; cerul de sticlă, înflăcărat, uscaseră totul. Crinii nu mai miroseau; cînd și cînd, rozeta, care își scutura sămînța coaptă, împrăștia mireasma ei în zorii onora din dimineți. Prea multă lumină, prea multă căldură.

Noapțile senine, cu crai nou, cerul spusit de stele o fermecau. Ar fi vrut să fie veșnic noapte...

Paserea venea mereu, cîteodată și noaptea rămînea acolo, ațipind, cu căpușorul supt aripă.

Și trecu mult pînă ce, odată, vîntul de toamnă începu să bată. Zilele erau mai răcoroase, noapțile mai reci; cerul arareori curat. Puternic suflă vîntul tomnatic! Apusurile erau ca sîngele și parcă înroșeau și pămîntul. Frunza își simți puterile slăbite; cu greu putea să ție piept vîntului, care o clătina în toate părțile; cîteva tovarășe, smulse, fluturată prin aer, apoi fuseseră duse departe.

Paserea îi venea mai rar, nu mai cînta, și asta o mîhnea cumplit.

Frunza tînjea, se îngălbenea; celelalte, de pe același copac, parcă se îngălbéniseră și mai repede, începuseră să cadă. Frunza auzea mereu, de acolo, din vîrf, foșnetul cobitor al tovarășelor ce o părăseau, strecurîndu-se ușor, ca o șoptă, ca o rugăciune, așternîndu-se jos, într-un lăvicer pe deasupra căruia vîntul alerga grăbit.

De dimineață pînă seara, și noaptea, frunzele cădeau într-una. Unele mai rezezi, altele mai do-moale, legănîndu-se în aer ca o aripă de fluture, aninîndu-se de ramuri ca cerînd ajutor ; numai într-un tîrziu, dîndu-se învinse, cădeau, îngropîndu-se între celelalte.

Într-o dimineață se sperie. în tot copacul rămă-sese numai ea ! Ramurile goale se loveau unele de altele, tremurînd ca fîde frig. Deasupra, cerul cu nori greoi ca de bumbac ; în largul lui, stoluri întregi de paseri plecau în șir ; atunci băgă de seamă că și cuiburile rîndunelelor rămăseseră goale.

Un fior o străbătu și se gîndi la paserea care nu o văzuse de cîteva zile. în clipele acestea, cînd parcă se cutremura la gîndul că poate și dînsa va trebui să se desprindă, să moară, ca și celelalte, vederea prietenei pe care o adăpostise atîta i-ar fi fost de ajutor.

Și paserea parcă auzi chemarea tovarășei de altă-dată j veni, dar se opri puțin, pe o altă ramură, ca și cînd n-ar fi cunoscut locul obișnuit în care cîn-tase ; apoi își luă zborul și, în trecerea grăbită, fără să întoarcă măcar capul, lovi cu vîrfurile aripei frunza care, de-abia mai țînîndu-se, căzu la rîndul ei.

Și lăvicerul de jos nu se mai îngroșă, din ce fuse, cu această, cea din urmă, moartă.

(1 9 0 7)

O RAZĂ

S-a desprins raza din ghemul ei de aur și a ră-tăcit prin senin. Și-n întîia zi, tremurătoare, căută pe ce să se oprească.

Într-o poiană din mijlocul unei păduri găsi urma copitei unui cerb plină ochi de apa ploilor. Vroi să se strecoare în unda rece, dar în clipa aceea, un biet lup, slab de i se vedeau coastele, dădu buzna dintr-un desiș, se rezezi, sorbi apa, turbură ce mai rămase, apoi se prăbuși în cealaltă margine a pă-durii, după o căprioară care tocmai trecea.

Raza călători mai departe.

Munți, dealuri, văi : ai ce cutreiera în lume cînd te-ai așternut la drum.

Pe-un cîmp, o grămadă de oameni prăfuiți, oste-niți, aduși de șale, merg delaolaltă. Pe umeri de-abia își duc puștile cu spîngile ascuțite. Raza îi urmă-rește ; ar vrea să se înfășoare ca o sîrmă de aur împrejurul spîngii călătorului celui mai obosit, ră-mas în urmă. Dar, deodată, un sunet de goarnă răz-bate pînă în adîncuri. Călătorii se opresc, își îndreaptă trupurile, privesc, iscoditori și crunți, înainte, scot puștile, și-ntr-o clipă, dimpotrivă lor alți oameni se arată. O clipire : dușmanii se aruncă unii spre alții, puștile răzbubeie, spîngile se-nro-șesc în piepturi. Călătorul obosit din urmă, însetat* adineoare poate ca și lupul din pădure, acum e și el o fiară. Pe luciul de oțel al puștii lui se prelinge sîngele.

Înfiorată, raza călătorește mai departe. Cînd vrei să rătăcești, ai unde. Așa, raza ajunge deasupra unui tîrg.

Într-o casă mare, bogată, într-un salon, o mulțime de femei și de bărbați sorb ceaiul aromat. Rîs, vorbă ; și-un vals molatec se desprinde de pe clapele pianului, supt degetele subțiri și albe ale cîntăreței. Ce mâini frumoase ! Iar la degetul cel mic, o piatră prețioasă, un diamant, parcă atrăgea raza : din înalt, ea se scoboară, și-n clipa ceea degetul fetei pare că fulgeră de focuri. Uimită, mîndră, cîntăreața se oprește, frînge cîntecul și se uită cu în-gîmfare împrejur :

— Uitați-vă la diamantul meu, zice celor din odaie.

Dar raza se furișează, și ochii tuturor privesc răutăcioși.

Mai departe. Un colț curat, senin și liniștit nu e pe lumea aceasta ?

Într-alt tîrg, într-o mahala sărăcăcioasă, la o colibă. Fereastra mică e deschisă ; lingă fereastră, mama, cu fața suptă de neodihnă, își leagă eopi-lașul bolnav pe genunchi. Micuțul stă cu ochișorii verzi deschiși, pieptul mai nu i se ridică, buzele albe nu se pot mișca. Se gîndește mama : cîte ne- cazuri, cîte nădejdi, și acum ! Și cum gîndea astfel, o lacrimă, curată ca un mărgăritar, îi izvorăște din ochi, mamei, și i se anină de geană. Și-atunci raza pribeagă se topi în lacrimă și-o polei.

Iar copilașul, care de mult nu se mai înviorase, o zări ; întinse mînușița spre obrazul mamei și zîmbi ușor.

SCHIȚE ȘI NUVELE

NEINCLUSE ÎN VOLUME DE EMIL GIRLEANU

|
•

ș.

I

DIN TRECUT

(Fragment)

În fiecare vară, pînă mai acum cîtiva ani, mă scoboram din tren la Tîrgu-Frumos, unde mă aștepta căruța fără arcuri a lui moș Gheorghe, mă suiam într-însa și, după ce treceam, la pas, dealul din marginea tîrgului, o luam de-a dreptul spre Șiret. De cîte ori n-am străbătut pădurea răcoroasă a Strungăi și de cîte ori n-ara ascultat întîmplarea cu hoții ce-o pătimise „mai acum vreo douăzeci de ani” moș Gheorghe. Pentru dînsul, oricîtă vreme ar fi trecut, tot cu douăzeci de ani în urmă rămînea noaptea aceea, cînd, plecînd liniștit de-acasă, să mergă înspre Roman, se pomeni oprit în mijlocul pădurii de niște hoți. Moș Gheorghe, însă, om neînțelegător, în loc să steie, cum îi strigase dînșii, dădu bici gloabelor, crezînd c-or fugi de să mănînce pămîntul. Ți-ai găsit! Din două aruncături, hoții îi opresc caii și încep a-i cotrobăi prin căruță. De găsit, n-au găsit nimic, „că doar de-aceea nu se oprise nici el”, le spunea moș Gheorghe. Așa? Bine ! „Dar pentru că ai dat Ibici cailor cînd noi ți-am spus să oprești, îi răspunseră hoții, să-ți dăm și noi cîteva șfichiuri.” Și, nici una, nici alta, îi înșfacă unul biciul din mîini și începe a-i așterne pe spinare pană se satură. Apoi mai dădu un bici în cai, unul într-însul și încheiară socoteala. „Și doar înainte de-a intra în pădure îmi scosesem sumăieșul, să mă răcoresc; ba că chiar!” Și moș

Gheorghe rîdea amarnic acum, după „douăzeci de ani” de la împlinirea aceea !

Din pădurea Strungăi țineam tot șușaua de-a dreptul printre sămănăturile ce se plecau ca niște valuri în bătaia vîntului cald.

Privirea mi se pierdea departe, departe, spre fundul zării, unde munții cu pădurile se prefăceau în nouri străvezii, ce mi se păreau că se destramă încetul cu încetul în aerul vaporos. al zilelor de vară; și cînd se pierdeau la vreo cotitură a drumului, cînd iar apăreau, întrupîndu-se în alte chipuri și supt alte fețe.

Bucata aceasta de drum moș Gheorghe mai mult tăcea, și mai mergeam astfel cale de vro două ceasuri, pană cînd dînsul îmi striga bucuros : „Iaca și curtea!” Caii parcă prindeau la puteri; din ce în ce casa începea a se desluși mai bine, pînă ce apărea întregă, cu cerdacul ei de lemn încărcat cu flori de bună-dimineața ; cu zidurile albe, albe ; cu acoperișul de tablă ce sticlea în bătaia razelor de soare ca o oglindă. Stoluri de porumbei zburau cînd pe deasupra casei, cînd scoborîndu-se în zbor încîlcit, înconjurînd-o de jur împrejur, spre a se ridica din nou.

Ajunși lîngă livada prin care trebuia să trecem, moș Gheorghe se scobora din căruță, deschidea tacticos poarta, lua caii de căpăstru și porneam încet prin aleea de vișini ce-și clătinau alene fructele coapte și roșii printre frunzișul verde-închis. Poarta curții, înconjurată cu parmaclîc de lemn, o găseam deschisă, iar pe scări, în dosul rotundului de verdeață și flori în mii și mii de fețe, vedeam pe Ibunica, învălită-n șalu-i negru, cu surîsul pe buze. Săream repede din căruță și-i alergam în brațe, iar în timp ce moș Gheorghe își urnea caii înspre grajd, bunica nu mai mă isprăvea de sărutat, întrebîndu-mă ce mai fac și nedîndu-mi timp să-i răspund.

Ce bun suflet, ce fire blinda era bunica ! De la moartea bunicului, eu îi mai rămăsesem, și-n fiecare vară, pe la mijlocul lui iunie, primeam bile-

țelul ei, scris cu litere mari și tremurate : „*Dragă nepotele. Te aștept să vii ca-n anul trecut!*” Eu îmi luam cîte ceva și porneam repede, căci întârzierea i-ar fi dat de bănuț sau că mă-mbolnăvisem, sau c-o uitasem, și ar fi căzut pe gînduri amare ! După ce mă săruta, mă lua de mînă și mă ducea să mă odihnesc în odaia mea cea mare, văruiată și curată, parcă ar fi fost înfășurată cu pînză ; în mijlocul ei era o masă de nuc, sculptată de bunicul, cu două scaune, și un pat mare, din alte vremuri, cînd somnul omului era mai liniștit, necutreierat de visele dureroase ce ne fac astăzi să tresărim. Ferestrele mari, pătrute, fără perdele pe dinăuntru, iar pe dinafară cu perdele țesute din frunzișul celor doi tei rotunzi, încă în floare, ce-mi băteau dis-de-dimineață în geam ; iar cînd vedeau că prea mă-n-trec cu somnul, dădeau drumul cîtorva raze de soare să mă lovească drept în ochi, și mă sculam.

Înspre sară auzeam ciocnind încet la ușă, o dată, de două ori. Mă trezeam, săream repede și mă pregăteam să fac dimpreună cu bunica înconjurul parcului și a viei ! Mare mulțumire avea să-mi arate ce se făcuse în lipsa mea ; și totdeauna aveam cîte ceva nou de văzut ! O luam încet, încet, bunica sprijinindu-se de brațul meu, pe cărărușa de lîngă gardul de cătină răzimat în trunchiurile groase ale plopilor înalți. Și bunica-mi arăta via, cu butucii mari, acoperiți de frunze late și verzi, printre cari strugurii de aguridă spînzurau încărcăți de bobite. La dreapta erau straturile de castraveți, pe cari în toată seara îi uda, iar bunica singură-i plivea pe fiecare și le-ntorcea curpenii spre soare cînd vedea că-și fur din lumină unul de la altul. Dincolo, fasolele, mazărea, ca niște buchete mari, legate la tulpină, unele din ele, prin firul plăpînd și lung, plin de flori albe de rochița-rîndunicii ; și cîte și mai cîte verdețuri, toate crescute supt privirile de mamă ale bunicei, care puțin se folosea de ele, plăcîndu-i să le vadă răsărind, acoperindu-se de floare, crescînd și dînd roade în voia lor. Dar parcul ! Stejarii și mesteacănii, iar prin unele părți,

(teii își amestecau frunzișul, făcînd o boltă răco-roasă, dedesuptui căreia mirosul căpșunilor te îmbăta și te atrăgea să rătăcești mereu pe potecile îngrijite, ce șerpuiau pană departe, înspre valurile repezi ale Șiretului. în vîrfurile cărării ne opream ; bunica se odihnea aici mai mult, pentru că-mi știa ipatima. De aici vederile îmi fugeau întotdeauna ispre vale, pe covorul sîngerat al lanului de mac. ^Niciodată n-am întîlnit o priveliște mai frumoasă ica lanul acesta roș, de un roș-aprins, căruia vîntul îi muta uneori lin floarea cînd într-o parte, cînd (într-alta, de ți se părea un val de sînge ce se legăna jîntre maluri înverzite ; cînd stătea liniștit, părea un așternut de jăratec, iar în apusul soarelui ardea icu pară și-ți închipuiai că crîmpeiul acela de cîmp se aprinsese de la dogoreala soarelui înflăcărat ce aluneca pe zarea de foc...

Dar drumul nostru avea același capăt: castanul mare, rotund, supt frunzișul nepătruns de soare, în răcoarea căruia apăreau întunecate cele două lespezi de marmură a două morminte, dintre care unul aștepta cu răbdare pe aceea ce mă ducea să le privesc, în cel dintăi se odihnea bunicul, pe care nu-l văzusem decît o dată, mi se pare. Iedera de pe castan își scobora vlăstarele pană pe deasupra lespedelor, împrejurul căroră, în pămîntul negru, înfloreau cîțiva crini de apă. Aici dorise bunicul să-și doarmă somnul fără de sfîrșit. Buzele bunicăi începeau a-i tremura ușor, iar din ochi îi izvora un rînd de lăcrămi mari, ce-alunecau încet pe obraz...

Sărilor ascultam multe, din alte vremuri, spuse domol și cu rost de Ibunica, ce știa așa de frumos a povesti, în cerdacul de lemn încărcat Cu flori de Ibună-dimineța, cari așteptau zorile spre a se deschide iar.

Mă întorsesem de vro lună de la țară. într-o dimineță mi se bătu în ușă. Mă scol repede, deschid și iau telegrama ce-mi aducea poștașul. Primarul îmi făcea cunoscut că bunica era greu bolnavă. Era

lînceputul toamnei, plecasem și o lăsasem pe bunica sănătoasă. Știam însă că suferea adesea de înădușeală. Amplecat cu cel dintăitren. La Tirgu-Frumos mă aștepta moș Gheorghe. Bunică-i era „tare rău”. Ingăimeala lui moș Gheorghe mă făcu să-nțeleg o parte din adevărul ce-l înconjura. Am trecut prin pădurea Strungăi, fără să mai ascult întâmplarea cu hoții „de acum douăzeci de ani”. Moș Gheorghe își mîna posomorit caii. în scară nu mă aștepta bunica. Am găsit-o în sicriu, acoperită de flori și înconjurată de țărancele ce o plîngeau cu hohot, în odaia mea umbrită de cei doi tei...

A doua zi, împreună cu tot satul, am dus-o la mormînt, pe cărarea ce o străbătusem cu o lună mai-nainte împreună. Am purtat-o pe lîngă via și Straturile ce începeau a se îngălbeni; pe lîngă lanul de mac scuturat de floare ; împrejurul parcului ce foșnea atît de jșlnic ! Și-n cele din urmă raze ale unui apus de toamnă, am scoborît-o în mormîntul ce o așteptase răbdător, supt castanul al căruia frunziș se răsfirea în bătaia vîntului, spre a-și primi stă' pîna multiubită. Iar lepedea grea de marmură își luă locul pe pămîntul negru, în umezeala căruia crinii de apă mai înfloreau încă.

Noaptea aceea am petrecut-o plîngînd singur în cerdacul de lemn, ascultînd tînguital dureros al plopilor, în vîrfurile cărora stelele, mai apropiate parcă, ardeau tainic, ca flăcările unor luminări.

(1 9 0 4)

COMOARA

Prin fereastra murdară, îngustă cât palma, de-abia pătrunde în odaie lumina sură, bolnavă, a zilei întunecoase de toamnă.. Doi oțetari își frământă, mai încolo, smocurile de flori uscate, și, arareori, vîntul rătăcește cîte o picătură de ploaie în geamuri, picături mari, smulse din norii greoi, îmbitbaiți de apă ca niște bureți. Pe ulița pustie sună cînd și cînd, pe pietrișul colțurat al trotuarului, călcîiele vreunui trecător grăbit.

În odaie de-abia se zărește. Bagdadia plecată într-o parte apasă deasupra ușii ce s-a scufundat, lăsîndu-și un colț mai sus. Soba goală, în hornul căreia vîntul se zbate ca o pasăre prinsă, împrăștie parcă frig. În mijloc, o masă și un scaun. În fund, lîngă perete, un pat, în care Ion Rujniță, fostul paracliser la Biserica Vulpe, zace de două luni. Bătrînul stă ghemuit supt cergă, cu capul înfundat în pernă. Are înfățișarea stinsă a bolnavilor : obrazul învelit de barba mare, netunsă, -buzele subțiri, albicioase, ochii înfundați sticlesc ca două lumini de candelă.

Bolnavul ațipise ; deodată clanța se mișcă, ușa se deschide încet, din tindă flutură o toană de vînt, și o femeie înfășurată în șal intră și se apropie de pat.

—» Domnule Ioane, am venit, zise dînsa.

Bătrînul deschise ochii, se uită puțin, parcă i s-ar fi împăienjenit vederea, apoi șopti :

— N-am !

— Atunci, cînd o să ai ?... Ți-am adus lapte o lună de zile și n-am luat de la dumneata nici cinci bani...

Bolnavul începu să tușească, pierzîndu-și răsufletul. Lăptăreasa tăcu; văzînd că bătrînul se înăbușe, alergă afară, aducînd tinicheaua cu lapte, turnă puțin în ulcica de pe masă și-i dădu să bea :

—• Bea puțin !

Bolnavul luă, tremurînd, ulcica, bău și se liniști. Apoi ridică ochii și zise din nou, ca și cum ar fi plîns :

— N-am... vezi bine că n-am !

Lăptăreasa îl mai privi cîtva, își prinse șalul mai bine la spate și plecă zicîndu-i :

—• Să te gălesc sănătos !

Ion Rujniță rămase iarăși singur. Un fior de frig îi trecu prin trup. Alături, în cămară, se auzi un vuiet de tinichele. Poate vreo miță. Nu, guzganii ! Bătrînul făcu ochii mari și se uită primprejur cu spaimă. Adormi.

Ușa se deschise din nou, scîrțîind, și o altă femeie, îmbrăcată în negru, intră. Mai întîi se opri, să se deprindă cu întunerecul. Apoi, cînd zări patul, calcă în vîrfurile degetelor și veni de se așeză la picioarele lui. Să fi avut șaiszeci de ani; de supt barijul negru, șuvițele albe ieșeau pînă peste obrazul galben, încrețit. În mină ținea o basma cu care începu a-și șterge laerămile ce începură să-i pice una cîte una cînd privi pe bătrîn. Apoi căzu pe gînduri și rămase așa.

Într-un tîrziu bătrînul se deșteptă, deschise ochii și, văzînd pe femeia din fața lui, crezu că-i tot lăptăreasa și-i spuse, din nou, cu glas stins :

— N-am !

Dar femeia se sculă, se duse lîngă dînsul și-l luă de mină.

— Ioane, Ioane, eu sînt; eu, Ileana, soră-ta.

Bătrînul se învioră, întoarse bine capul, rămase o clipă, apoi o lumina trecătoare, de bucurie, îi înșenină fața. Îngînă :

— Bine c-ai venit... bine... bine c-ai venit. Apoi capul îi căzu pe perne Î adaogă cu glasul sfârșit : Eu... mă duc !

Femeia își smulse barijul și începu să-i vorlbească repede, ca apucată :

— Iaca, acum am picat aici. Am venit cu trenul. N-am știut. Pălădoaia mi-a spus că ai căzut la pat.. Doamne ferește ! Am adus și pe Maria. Are șă vie, are șă vie... Și iar începu să plîngă : Că aș fi venit și la îngroparea lui Gligore, da,' unde am putut! Te știam pe *mata* aici. Știam că o să faci tot ce trebuia, ca pentru un frate ce ne era. Iacă, a trecut două luni. Și te gălesc bolnav, Ionică dragă !

Vorbele surorii lui, bocetele parcă-l mai dez-morți și pe bătrîn. Răspunse :

—• De trei luni zac de piept. De mîncare îmi aduce popa Gavrilă... O dată pe zi... supă... Eu n-am nici un bănuț... Doctorul a venit numai o' dată...

Soră-sa îl dezmierdă pe frunte :

—> Te-am ajuta și noi... că Maria, dă ! știi, trăiește c-un ofițer. Eu ce-am putut ? Tată n-are ! Eu, cef mamă, am închis ochii... îs femeie ! Ș-apoi nu mu-ream altfel de foame ? Și se plecă peste fața bătrî-nului : De la cine poți lua astăzi un ban ? Nu-i așa ? Gligore nu ne-a lăsat nimic. Și a trăit ca un ciine, Dumnezeu să-l ierte, și să mă ierte că vorbesc așa. Dar ce-a făcut ? A postit, a dormit în frig, și de pe urma lui iacă ce-a rămas : bojdeuca asta, care ți-a scurtat zilele, mai bine nu te mai mutai în ea !

Rujniță îngîină :

— Hrubă asta m-a omorît!

Femeia rămase tăcută, apoi se apropie și mai tare de bolnav și începu din nou :

— Doamne, Ioane, toată lumea vorbește că Gli-gore a strîns bani. Și eu l-am văzut odată cu trei galbeni. Cînd am intrat, ședea colo, la fereastră, și se uita la ei. Cînd m-a zărit, a vrut să-i ascundă și i-a scăpat jos ; unul s-a oprit ici lîngă ușorul ușii. Cine știe unde i-a ascuns el ! Ai căutat ?

Bătrînul voi să se ridice într-un cot, dar nu putu.

—> Unde să cauți ? Aici, în odaia asta, îi ce vezi... Dincolo, hîrburi, peteci... Prin pereți să cotro-băiesc ? Ș-apoi cum am venit, am căzut la pat. Poate-s vorbe. Cîțiva bani i-a dăruit fetei popii... cînd s-a măritat... Am stat lîngă el pînă și-a dat sufletul ; nu mi-a spus nimic... N-ar fi lăsat el să moară ca un ciine !... Vorbește lumea așa !... Bă-trînul fu cuprins de frig ; își strînse cămașa la piept. Tare-i frig, vine iarna, zise.

—> Să-ți fac puțin foc ?

—• N-am lemne.

Sora lui își puse iar barijul, luă batista și-i des-făcu nodul.

— Am doi lei. Mă duc să cumpăr lemne.

Apoi ieși.

Rujniță își trase cerga. Tușea îl cuprinse din nou. Și deodată se simți sleit, parcă cineva i-ar fi tăiat dintr-o dată toate vinele din care i se scursese viața. Bucuria îl înviorase, dar în urmă îl doborî. Un frig strașnic îl coprins, parcă stătea întins pe un sloi de gheață.

Cînd se întoarse sora lui, îl găsi vînat. Se sperie, — Stai, că-ți fac repede focul și alerg la un doctor !

În soba rece, fără pic de cenușă, focul prinse flacăra încet, apoi deodată izbucni cu putere, cu-tremurînd hornul. Odaia se lumineă. Dar Ion Rujniță tremura grozav :

— Mi-e frig la picioare !

Sora lui veni lîngă pat.

— Să te învelesc cu ceva. N-ai nimic ?

Bolnavul se gîndi puțin, apoi își aduse aminte :

—• Mi se pare c-am văzut... dincolo, niște vechi-turi.

Sora lui se uită primprejur și se îndreptă spre ușa cămăruței. O deschise. Dinăuntru se împrăstie, deodată, un miros de mucigai. Femeia rămase în prag ca zăpăcită, apoi aprinse luminarea de pe masă și intră înăuntru.

După cîteva clipe se întoarse cu un maldăr de haine vechi, ferfenițite.

Bătrînul se strînse ghem ; o rugă de-abia suflînd :
— Pune-le... peste picioare.

Femeia se uită la frate-său și se cutremură cînd îl văzu în starea aceea ; puse hainele așa, grămadă, peste cergă și plecă în fugă după doctor.

Bolnavul ațipi. într-un tîrziu i se păru că cineva îi apasă pe piept un bolovan de gheață ; -răsuflarea i se curmă; gheața parcă se topea, și apa rece îi străbătea prin toate părțile în trup. Cu cea din urmă-putere încercă să zvîrle bolovanul, se încorda, dădu din mîini, din picioare și se ridică în sus. Se uită primprejur și nu văzu pe nimeni. Focul ardea liniștit, dar în casă parcă era și mai rece.

Atunci zări la picioare maldărul de haine ; clănță»nindu-i dinții, de-abia se întinse, prinse mîneacă unui palton și-l trase mai peste el ; din cutele paltonului răsări poala unui surtuc ; bătrînul vru să-l întindă deasupra, dar, rupt de oboseală, căzu din nou pe perne.

Ațipi și se văzu, deodată, într-o prăpastie în care ningea ; dar de jur împrejur copacii erau în floare, iaitba verde. Iarnă era numai deasupra lui. Fulgii îi acopereau trupul, peste care omătul se înălța ca un turn. Iarăși se încorda să se scoale, izbi în patul de lemn ; turnul parcă se dărîma cu un vuiet de parale ce zurnuiau. Se ridică din nou, se ținu într-un cot. Era înghețat. își strînse toate^puterite, întinse mîna, apucă surtucul, îl smuci să-l tragă pînă peste gît, să se încălzească. Surtucul se ținu mai întîi greu, apoi, ca și cînd ar fi scăpat dintr-un ac în care se prinsese, rămase ușor, ca o cîrpă. în aceeași clipă, un val de aur se răspîndi pe pat și, lunecînd jos, pe podeală, galbenii se împrăștiară peste tot, rostogolindu-se, lovindu-se unii de alții, sunînd ca o muzică, ca un clinchet venit de supt pămînt.

Bătrînul deschise ochii mari, spăimîntători de mirați, întinse mîna după aurul ce fugea, apoi ceva parcă i se rupse în dreptul inimii, căzu pe o parte și rămase mort.

(1 9 0 7)

f

SCRISOAREA PIERDUTĂ

Ce e o scrisoare ? O mărturisire a inimii cîte-odată, de multe ori însă numai a ochilor. Lipsindu-i puterea cuvîntului vorbit, are în schimb duioșia pe care depărtarea de ființa dorită și-o revarsă în suflet. Ce putere are ? S-au scris pagini întregi cari n-au spus nimic, și-un singur *Adio !* răsărit ochilor de supt plicul deschis a zdruncinat sau a sfîrșit o viață. Ce soartă au scrisorile ? Unele se păstrează pînă ce le îngălbenește și le șterge vremea, ascunzînd între foile lor cîte o floare, veștejită poate dintru-ntîi supt buze cari nu mai sînt; altele se aruncă, după cum arunci lucrurile netrebuincioase ; iar unele se pierd, ca aceasta pe care o dau mai jos și pe care am găsit-o într-un plic, fără de adresă, ca și cînd cele cuprinse în ea ar fi fost potrivite pentru mai mulți, și iscălită cu un singur nume, care ar fi putut fi al *Ei*, sau al *Alteia*, sau chiar, mai știi, al *Dumnitale*, iubită cititoare. '

Dragă Puiule,

în sfîrșit! am izbutit și de astă dată ; ești bursier încă pe un an de zile*! Ei, dar n-a fost lucru ușor. Altă dată mergea iute-iute, știi. Acum !...

' **Această introducere lipsește din textul apărut în *Falanga literară și artistică* din 7 februarie 1910. Am reprodus-o după volumul postum *O lacrimă pe-o geană*.**

Dar să-ți povestesc. Mai întâi cred că ai auzit: ministerul nu mai e acolo. S-a mutat la dracu-n praznic. Pe o vreme rea, cum a fost cea de ieri, trebuie să-ți faci testamentul când pornești spre el. Dar mai cu tramvaiul, mai pe jos, am ajuns. O casă cu două rînduri, cu coridoare fără ferești, îmbîcsjtă, mucegăită, dărăpănată, iată ministerul vostru. Să le fie în nas ! Cînd se deschide cîte o ușă pe sălile negre ca noaptea, de năvălește cîte un sul de lumină, zici bodaproste. Cînd mi-aduc aminte de palatul pe care l-a avut pînă acum ! Zău, Puiule, ce le-o fi venit să se mute aici ! Ori cele ce fac au trebuință de... întunec ! Secretar e tot domnul *Cela*, cum îi zici tu. Parcă îți văd nările cum se respiră în semn de dispreț, poate și de ciudă. Nu mai fi gelos, Puiule. *Tempi passati!* Am așteptat 3 ceasuri în cap ca să ajung în cabinetul dumisale : de la 9 la 12. Trei ceasuri ! Picuram de somn cînd îmi atinse umărul ușierul : „Poftim, conia”. Domnul *Cela* mă aștepta îmbrăcat, în picioare, semn că n-avea vreme de pierdut. Eu, însă, mă cunoști tu, m-am așezat frumușel jos și l-am rugat : „Luați loc T Domnul secretar a strîmbat din nas, erede-mă, și „a luat” loc în fața mea. Cîteva clipe ne-am privit. Vai, Puiule, ce-s schimbările soartei pămîntești pe lîngă cele de pe fața unui om ! Să-i vezi obrazul : sucit, mototolit, boțit și din ochi, și din gură parcă i-a țîșnit apă fiartă și i-a săpat șanțulețe pe-ntreg obrazul. Fața — o smochină ; trupul — o roșcovă. Iată ce a ajuns domnul *Cela* în doi ani de zile ! Domnul *Cela*, care ți-a amărit atîtea clipe ! Dar fără dreptate, căci tu știi că ce-i făgăduiam n-am ținut niciodată. M-am cutremurat ! Ii vorbeam, și gîndul îmi era mereu la mine. Așa oi fi și eu ? După felul cum m-a primit, după chipul cum mi-a vorbit, cum mi-a făgăduit, îmi închipui că tot așa trebuie să-i fi părut și eu. Altă dată era de ajuns un cuvînt, acuma ? A trebuit să-i înșir verzi și uscate, să-i spun boala care te-a făcut să pierzi

¹ Timpuri trecute (it.).

un an, de... mai știu eu de ce ! Dar în sfîrșit : s-a făcut ! Cînd mi-a dat mîna, cu vîrfurile degetelor — și acele în mînușă — am înțeles, Puiule, că-i cea din urmă îngăduire pe care o mai pot smulge. Ce vrei, îmbătrînim ! îmbătrînesc ! Am ieșit din hruba ministerului bucuroasă — pentru tine ; turburată — pentru mine. În drum m-am întîlnit cu *Maiorul Știi*, acela pe care l-am înaintat eu. Vederea lui mi-a făcut și mai rău. Da, pe atuncea făceam mai-iori ! Nu mă sfîesc să-ți spun : cum am ajuns acasă, repede : la oglindă.

La tîmple am cîțiva peri albi. Se pot vâpsi, îmi vei zice. Da, dar fața ? dar ochii ? dar sînul ? Nu, Puiule, știu că la întoarcere n-o să mă mai cunoști ! Știu. Vei fi iubit acolo, în Parisul tău, vei fi sărutat pe-atîtea, în cei patru ani de despărțire, și sînt încredințată că din dragostea noastră nu ți-a mai rămas decît necazul împotriva domnului *Cela*. Spune că nu-i așa ! Vezi tu ce rămîne de pe urma unei dragoste ? Și acuma, Puiule, haide, pune-te și învață, învață și sfîrșește odată ; încă un an de bursă, eu, una, cel puțin, știu că nu-ți voi mai putea căpăta. Căci acum, mai întemeiată ca adineoare, îți spun sincer, cum >ți-cim spus toate din viața mea : vai ! am îmbătrînit !

Nu pe buze, Puiule ; pe frunte, — o sărutare izvorîta din inima mea de iubită... din sufletul meu de mamă.

Elena

(19 10)

TOAMNĂ !..

Ați urmărit vreodată șirul frînt al paserilor călătore ? Le-ați văzut cum se cheamă, cum se adună, cum se rotesc prin aer, pînă ce, în vîrf de săgeată, își iau zborul spre depărtatele țări ale soarelui ? Și dacă le-ați urmărit, nu le-ați însoțit zborul cu o adevărată părere de rău ? Căci ele iau cu ele și soarele nostru, în urma lor frunzele cad, cerul se stinge, noaptea cade mai grea și mai lungă — nopțile reci în care șuietul biciuitor al ploaiei ne curmă somnul și ne așează mintea pe drumul gîndurilor triste... În urma pasărilor călătore vine toamna.

Și, totuși, ce frumoase sînt cele dintîi zile ale toamnei. După rodnicia plină a verii, firea pare ostenită de munca rodirii, pămîntul stors caută odihnă, brazda cere din nou hrană, ca să poată da la anul alta. E o liniște și o adîncă pace pretutindeni.

Dar pădurea ! Verdele frunzișurilor se aprinde ca para focului, se îngălbenește ca șofranul, se înroșește ca arama, se poleiește ca aurul. Peste tot aur și rubin, — găteala împărătească a firii. Parcă în cel din urmă fior de viață, o dreaptă răsplătire împodobește pămîntul cu ce are mai strălucitor.

Și așa, în găteala aceasta, pădurea pare că ne aduce aminte de basmele din vechi, de Ileana Cosînzeana, de Făt-Frumos și de Zmeii aprigi ai vremurilor de pe cînd erau și n-au fost niciodată.

Priviți și cerul, priviți apusul. Ce foc groaznic, ce pîrjol înroșește zarea? își varsă pămîntul tot

pojarul lui lăuntric ? I s-au aprins izvoarele, negre ca noaptea; ale pacuri! ? îi ard în pară coamele munților ? Pe cer lumina se prelinge tot mai roșie, tot mai puternică. O rană sîngerîndă pare adîncul. Și, deodată, globul soarelui se deslușește uriaș, ca o gură de cuptor în care se topește aurul. Și dealurile de supt el se rotunjesc, prăjite, ca niște azime cari fumegă, și marginile de sus ale norilor zdrențuiește horbota lor de fir. Și cînd marginea de sus a soarelui de-abia se mai ițiește deasupra pragului depărtat al zării, seara se lasă rece, se lasă deodată cu aripile ei de liliac.

Și din cealaltă parte, de dincolo, ca o fugară ce și-a urmărit iubitul, îmbujorată, cu pletele negre ale nopții despletite, bătute în nestimatele stelelor, cu luceafărul sclipitor și tainic, ca lumina unei luminări de nuntă, luna se ridică cercetătoare, dornică, pe cer. Unde-i iubitul ? Unde-i uriașul frumos și înfocat după care aleargă de cînd lumea ? Și cînd înțelege că fuga i-a fost zadarnică, fața lunii se stinge, stelele din păru-i sclipesc mai puternic decît ea, luceafărul îi veghează durerea parcă, iar dînsa, pribeagă nefericită, pășește încet aceeași cale pe care, de cînd e vremea vreme, o udă cu aceleași lacrimi.

Așa sînt nopțile de toamnă.

Iar după strălucirea aceasta, burile de ploaie încep să se cearnă, frunzele cad, cerul se învălește în giulgiul nepătruns de nici o rază al morții. Și nopțile cad grele, și șuierul vîntului ne curmă somnul, și ne pleacă mintea la glasul sufletului, care ne șoptește că și toamna vieții noastre s-a apropiat!

(19 10)

DE VORBĂ...

O dimineață dumnezeiască. Așa trebuie să fi fost la începutul începutului. Ger lăptos, cald, ca o mîngîiere. Flori, cu nemiluita, deasupra ierbii fragede și moale. Copacii plini de poame coapte. Și fluturi, ca o ninsoare de petale. Un rai ! Pe o așa^frumusețe de vreme, paserile ies și ele la voroavă. O turturică, un gangur și-o pupăză vorbesc. Turturica e sfioasă, gingașă, ca o fată mare. Pupăza, gătită foc, împopoțonată cu o creastă cît toate zilele. Gangurul, strîns și spilcuit în haina penelor, Doamne, ce mai ștregar !

— Dimineață te-ai mai sculat, spune el turturicăi.

— Ca-ntotdeauna : cînd soarele soarbe cea din urmă picătură de rouă.

— Dar pe mine nu mă-ntrebi ? se lingușește pupăza.

Gangurul tace.

— Ca să te văd pe tine, răutăciosule.

Gangurul tace.

Pupăza e-nciudată :

— Și adică la ce numai după ce soarbe soarele cea din urmă picătură de rouă te scoli dumneata ? face ea eătră turturică.

—• Fiindcă altfel, răspunde turturica, i-aș sorbi-o eu, și nu mi-e dat să sorb pietrele nestimate ale cerului.

— Dar ce, picăturile de rouă...

— Păi da, roua sînt lacrimile stelelor, pe cari soarele le preface apoi în pietre scumpe.

— Foarte adevărat, adaogă gangurul.

— Eu n-am știut, se miră pupăza.

Turturica își scutură penele, apoi și le așază frumos cu ciocul. Pupăza ciugulește prin iarbă. Gangurul fluieră. Și-atunci, deodată, dintr-un tufiș sare și mierla :

— M-ai chemat, gangure ?

—• Nu. Dar nu-mi pare rău c-ai venit.

Mierla, bucuroasă, se înalță în picioare, își șterge de iarbă ghetetele galbene, apoi se-nchină, în haina-i de sărbătoare, în fața turturicăi :

— Tot luminoasă...

— Tot întunecată...

— îmi plîng mereu mierloiu!

— De ce ?

— Fiindcă mereu e amorezat de mine. Și eu iubesc...

— Pe cine ?

Mierla se uită la gangur. Gangurul fluieră ștregar.

— Am înțeles, răspunde pupăza, înțepată.

Din creanga de deasupra, un măr se desprinde și cade lîngă turturică.

— Cum m-am speriat ! zice ea, tremurînd.

Mierla îi face vînt cu aripa. Gangurul îi aduce, pe o frunză, o picătură de apă.

—• Bea, e de la izvorul de lîngă gutui.

Turturica bea, Gangurul îi spune :

— Știi ce-ai băut ?

— Ce ?

— O picătWră de rouă ! Tot am mai găsit una, uitată, pe-o frunză de rozmarin.

— Vai, se mîhnește turturica, am păcătuit!...

Soarele arde cu putere.

— Unde stai ? întreabă pupăza pe gangur.

— Tot în leagănul meu din plop.

— Dar tu, mierlo ?

— într-un tufiș de liliac.

— Și tu, turturico ?
— în mesteacănul din luncă» ^
— Eu, încheie pupăza, am o casă nouă, un cuib !
O răcoare ! O mireasmă ! Știți una ? Tot e fierbin-
țeală de-acuma, haide și mi l-ați vedea.
— Foarte mulțumim, fac însă paserile dmtr-o
dată și, grăbite, zbor care încotro.

(19 10)

UN VOLUM DE CAPODOPERE

Halunga, povestitorul, se ducea zilnic la cafenea, avea sau nu treabă, era sau nu în toane bune. Un Obicei. Cum era să și-l dezmintă tocmai azi, când era atât de mulțumit ? De dimineață se așeză la masa lui obișnuită. Se uita pe fereastră, dar nu vedea nimic-La dreptul, ce legătură era între gândurile lui și lumea împestrițată care se perinda pe stradă, în lumina aurie a unei zile frumoase de toamnă ? Din ochii lui Halunga, din zîmbetul buzelor lui, din cele două gropiși ale obrazilor moi, strînși ca într-o izbucnire de rîs, se răsfrîngea în afară fericirea. E așa de puternică fericirea, că semnele ei nu pot scăpa nici ochilor celor mai puțini pătrunzători.

De îndată ce Drumea, prietenul lui Halunga, intră în cafenea și-l zări, se îndreptă spre dînsul :

— Bună ziua, Halunga, se vede că ești foarte mulțumit.

Trezit din gândurile lui, Halunga tresări. își privi prietenul, îi întinse mîna și-i răspunse vesel :

— Am și de ce, dragul meu. Ia... stai aici, lîngă mine.

Drumea se așeză pe scaun, apoi întrebă :

— Și pricina fericirii tale care-i ?

Halunga luă de pe canapea, de lîngă dînsul, o carte, o puse pe masă și răspunse :

— Asta. Cartea mea din urmă. Aceste șaisprezece nuvele care o alcătuiesc și cari, toate, sînt niște capodopere.

Drumea se uită cam bănuitor. Povestitorul îl pri-
cepu :

— Firește, n-o zic eu. Nu ! Critica ! Criticii.

— Orișicum, începutu Drumea, dar toate, toate cele
șaisprezece bucăți, niște capodopere...

— Stai să vezi, dragul meu, uite...

Și cu aceste cuvinte, Halunga duse mîna la buz-
narul drept și scoase o revistă, o desfăcu, netezi
foaia cu mîna, ca și cum ar fi alintat-o, și zise :

— Uite, dragă Drumea, ce scrie revista asta,
Viața modernă, despre volumul meu. Vrei să-ți
citesc ?

— Cum nu ! Chiar ard de nerăbdare : știi cît țiu
la tine.

Deslușit, lungind numai unele cuvinte măguli-
toare, povestitorul începutu :

— Iată ce scrie : „Noul volum al novelistului
Halunga e o contribuție de valoare la tezaurul lite-
raturii noastre. Nu voim să apăsăm mai mult asupra
vechiului său fel de a scrie — facem aluzie la lite-
ratura ruginită a unor timpi din fericire îndepărtați,
pe care novelistul îi mai amintește în unele din
paginile sale — dar cele patru mari romane : *Feri-
cirea*, *Norocul*, *Tanda* și *Uitarea*, în care romanele
viața modernă, cu fluxul și refluxul sentimentelor
ei, e arătată atît de magistral, sînt niște adevărate
capodopere ale novelisticii noastre moderne"... Ai
auzit, Drumeo ? încheie Halunga. Capodopere ! nici
mai mult, nici mai puțin.

Drumea stă puțin pe gînduri, apoi :

— Bine-bine, capodopere astea patru, cum le-ai
zis ?

— *Fericirea*, *Norocul*, *Ta...*

— *Tanda* și *Uitarea*, da. Ei, dar ăstea-s numai
patru, și tu mi-ai spus că ai șaisprezece. Ba, mai
mult, vād că pe celelalte ți le cam trece supt
tăcere.

— Haha, dragul meu, se cunoaște că nu citești
prea multă literatură!

Halunga pune revista pe care o citise în buzuna-
ruldrept, duse mîna la cel stîng și scoase altă re-

viștă. Apoi, desfăcînd-o, netezind-o și pe aceasta
pe fața mesei, începutu :

— N-ai fi crezînd, Drumeo,¹⁵ că avem numai o
singură revistă literară ? Uite ce scrie *Viața pa-
triarhală*.

— Aha ! ia citește !

— Ascultă... „Novelistul Halunga ne desfătează
cu un nou volum. întotdeauna ne-a încîntat felul
așezat, cuminte, în care duiosul povestitor își scrie
frumoasele lui pagini. De aceea ne și întrebăm
mirați : ce anume l-o fi îndemnat pe acest scriitor
să-și îndrepte privirile spre viața noastră de toate
zilele, plicticoasa și seaca viață modernă, din care
un artist nu are ce să aleagă ? Cită deosebire de la
aceste pagini, cari parcă-s străine în volumul d-sale,
la cele patru mari romane, în care e arătată viața
ticită și senină a vremilor noastre patriarhale.
Romanele : *Nefericirea*, *Nenorocul*, *Manda* și *Amin-
tirea* sînt niște adevărate giuvaeruri, adevărate
capodopere ale scrisului românesc"... Ei, adaogă
Halunga, ce zici ? Adevărate capodopere, dragă...

Drumea ridică din sprîncene :

— Ciudat; alte patru capodopere...

— Aibi răbdare !...

Halunga pune revista în buzunarul din stînga,
duce mîna la buzunarul dinăuntru al hainei și
scoate a treia revistă :

— Uite și cea mai mare revistă a noastră, *Viața
romanească*, ce zice.

Drumea se așază mai bine, să asculte:

— Ia citește, frate.

— Ba nu, răspunde Halunga, citește tu. Sînt
vorbe prea măgulitoare ca să nu-mi placă să le
ascult din gura altuia, Te rog, citește.

Drumea ia revista, netezește și el, fără să vrea,
foaia pe care i-o arătase Halunga, își potrivește
glasul :

— Să începem!... „D-l Halunga ne trimete o
nouă carte a sa. Ca și despre volumul trecut, vorbim
și despre acesta. E ciudată împărecherea pe care
d-l Halunga o face între bucățile sale, unele scrise

parcă numai pentru gustul și dragul d-sale, arătînd nimicurile vieții moderne, sau răsufletele vremilor trecute, pagini sterpe, și altele scrise cu toată dragostea pentru cei mici, pagini mari, în care «demnitățile omenească» e respectată și-n care «atitudinea în viață» a autorului e atît de lămurită. Citiți, ca să vă încredințați, cele patru capodopere ale volumului; veți vedea nemernicia ocîrmuitorilor în nuvela *Sus !* și veți plînge ticăloșia în care zac bieții noștri muncitori ai gliei în paginile nuvelei *Jos / Aprofundați* nuvelele *In înalt* și *In prăpastie* și veți înțelege prăpastia deschisă între simțirile îmbuibăților boieri și cele ale sfinților mucenici, cum cu drept putem spune țăranilor noștri, pentru care noi, de la această revistă, luptăm. Spre aceștia plecați-vă ochii mai mult, domnule Halunga •, aceasta e adevărata cale !"... Frumos, foarte simțit, adaogă Drumea.

— Ai văzut ?

— Foarte frumos, dragă Halunga.

Halunga iar zîmbește fericit.

Lui Drumea însă îi vine un gînd, care-i taie puțin înflăcărarea :

— • Bine, dar tot ți-au mai rămas patru nuvele despre care nu vorbește nimeni. Care-s acele ?

— *Sărbătoarea, Cimitirul, Uriașul* și *Luptătorul*

— Ei ?

— Bine, dragă prietene, răspunde tacticos Halunga : pe astea patru din urmă le cred eu niște capodopere. Cred că am atîta drept asupra volumului meu.

— Firește !

— Le pot prețui mai bine eu, care le-am scris.

— Nu mai rămîne vorbă !... Drumea ia volumul în mîină, îl ridică în aer și spune, bucurat : Vra să zică, face să-l... udăm, cum zice românul, să-l bem ?

— Cum nu, dragă.

— Atunci... chelner ! Două halbe !

(19 10)

i

LUX!...

În fața grădinuții cafenelei se oprește, pufăind, un *taximetru*. Cei doi tari se scoboară dintr-însul sînt doi prieteni ai mei : profesorii Scodrea și Giurcă, cari obișnuiesc, sărbătorile, să facă primblări mai lungi prin împrejurimile capitalei. Dar în loc să intre în grădinuță, îi văd ciorovăindu-se cu *șoferul* Giurcă dă din mîini, scoate ceasul, îl vîră în ochii conducătorului, în vreme ce acesta, liniștit, îi arată și el ceasornicul, apoi îi socotește orele pe degete. Și-n sfîrșit, Giurcă scoate punga și numără, înciudat, banii. Urmăresc întîmplarea aceasta cu plăcere, mai ales că Giurcă se mîndrește cu bunul său simț, cu măsura pe care-o pune în purtarea lui cu oamenii, cu stăpînirea pe care zice el că o are, totdeauna, asupra împrejurărilor.

Giurcă și cu Scodrea intră în cele din urmă în grădinuță și, văzîndu-mă, se îndreaptă spre masa mea.

— Bine-ați venit ! Dar ce-i ? Ce-ați pățit ? îi întreb eu.

Giurcă se preface că nu e necăjit de loc, că a fost numai așa, o convorbire mai aprinsă...

— Nimic. Ceream unele deslușiri șoferului. Mi se părea că greșise socoteala. Apoi, trecînd repede la alt șir de idei și așezîndu-se pe scaun : Dar ce primblare ! O minune ! La Șosea, Băneasa și de-acolo Bucureștiul de jur împrejur. O primblare dumnezeiască... Ce zici, Scodreo ?

— Hmm ! Hmm ! îngîănă, cu gîndul aiurea, Scodrea.

— Bine, frate, mă plîng eu, se poate să nu mă luați și pe mine ?

Giurcă îmi dă dreptate.

— Așa-i! De ce nu te-am luat și pe tine?... Fiindcă, la urma urmei, ți-ai fi plătit și tu partea... Nu aș fi dat optsprezece lei și cincizeci de bani ca o para.

După ce tace o clipă, Giurcă izbucnește :

— Auzi dumneata, optsprezece franci pentru o nimica toată ! La Bruxelles mi-ar fi luat trei lei. E ceva nemaiauzit...

— Bine, îl Întrerup, tu nu știai prețul?...

— Ce să știi, dragă, de unde să știi? Doar Bucureștiul n-o fi în China, și Bruxellesul în Europa! E chiar aceeași companie de întreprinderi...

Bate în masă, poruncește doi țapi, pentru el și Scodrea, apoi iar vrea să schimbe vorba:

— La urma urmei, nu-i nimica. în schimb, am făcut o primblare... Scodrea vorbea numai în versuri,

— De aceea tace acuma, zic eu.

— Ei, de aceea... Dar pădurea, pădurea de la Băneasa ! Cum Dumnezeu nu se găsește nimeni să facă ceva din împrejurimile capitalei? E de neînchipuit cît de nedestoinici s'întem...

în clipa aceasta Scodrea se ridică.

— Unde te duci ? îl întreb eu.

— Să pun o scrisoare la cutie. O uitasem.

Rămînem linguri. Giurcă se pleacă peste masă și-mi spune, tainic :

— Știi de ce tace?... Fiindcă el mi-a dat ideea să iau taximetrul, să fac lux, cînd știa că n-are para frîntă în pungă... Auzi dumneata, taximetru! Și eu, care întotdeauna am măsură în toate, să mă iau după nebun... Taximetru, hm ! taximetru îmi trebuia ! Am rămas cu doi franci în pungă.

După o clipă de tăcere, în care Giurcă scoate punga să vadă dacă socotise bine cînd îmi spusese

că nu mai rămăsese decît cu doi lei, se pleacă iar peste masă :

— Ascultă însă : te rog să nu-i spui nimic lui Scodrea. Știi cît mi-i de drag și ce suflet ales are ! La urma urmei, ce-i făcut, rămîne bun făcut.

Tocmai cînd isprăvește prietenul de vorbit, Scodrea apare în pragul porții.

— Uite-1, zic eu.

Giurcă iar se pleacă repede și-mi șoptește :

— Te rog foarte mult să nu-i dai nimic a-nțelege. Știi cît îl iubesc, cît îl...

Scodrea vine, se așază pe scaun, apoi soarbe din paharul cu bere.

— Ați trecut și pe la hipodrom ? întreb eu, ca să dau un șir vorbei.

— Trecut, zice Giurcă.

— Dar știi, ca fulgerul, adaogă Scodrea, căruia parcă i se mai dezlegase limba.

— Ce e drept, ne-a dus ca vîntul, începe iar Giurcă. Tu nu știi cu cît nesațiu sorb aerul cînd sînt în automobil. Dracul ăsta de șofer mîna, știi...

— Se cuvenea, îl dojonește Scodrea, se cuvenea să-i dai un bacșiș.

— Firește, adaog și eu, dacă v-a dus ca vîntul...

Giurcă nu-i de părerea noastră :

— N-aveți dreptate... cînd îi plătesc eu optsprezece lei, cred că i-am dat de-ajuns...

— Orișicum ! zice Scodrea.

— Orișicum ! spun și eu.

Giurcă se cam aprinde :

— Ce orișicum, orișicum ! De ce nu i-ai dat dumneata ? îi spune lui Scodrea.

— Așa-i, de ce nu i-ai dat dumneata ? zic eu, luîndu-mă gura pe dinainte ; dar îndată tac, amintindu-mi de rugămîntea pe care mi-o făcuse Giurcă, să nu-i dau nimic lui Scodrea să-nțeleagă.

Dar Giurcă se aprinde din ce în ce :

— Auzi ! cine să-i dea bacșiș : domnul Scodrea, care n-are în pungă...

— Giurcă ! sar repede cu vorba eu.

— Ia lasă~mă, domnule ! Eu îl iubesc, tot ce vrei, dar să mă faci să dau optsprezece lei !...

— Bine, dar spuneai că ai făcut o primblare!... încerc eu să-mpac lucrurile.

Dar Giurcă nu m-aude ; cheamă chelnerul, plătește numai un țap, în vreme ce bietul Scodrea stă cu ochii pironiți în paharul cu bere, tupilat parcă pe scaun.

— Ce primblare ! izbucnește Giurcă iar. Iți foarte mulțumesc ! Apoi se-ntoarce spre Scodrea : Să mai poftesti, măgarule, să mă sfătuiești și altă dată...

Și pleacă.

Iar eu, încurcat, încerc să-l mîngîi pe Scodrea :

— Lasă-l, dragă, nu te mîhni. O furie, așa, trecătoare... N-ai idee cît de mult ține la tine... și cum nu caută... cum nu caută să te jicnească... și să... Mai bei un țap ? Iosef ! încă doi țapi!

(19 10)

PISĂLOGUL

Se fereau de dînsul ca de ducă-se-pe-pustii. Cum dădea ușa cafenelei de părete, o luau care încotro, unde vedeau și nimereau. Ce, glttmă era să-i ții piept? Cînd începea să povestească, de-o ducea pe după deal și pe după vale, de la apus și de la răsărit, plecînd de la Manda și ajungînd la Tanda, uitînd totdeauna ce-a vrut să spuie de la început, cînd i se umfla vorba, de năvălea cum năvălește apa cînd își iese din zăgazuri, și te prindea într-un colț, erai în stare să-ți dai un an din viață numai să scapi. Te apuca de haină, îți vîra degetul în cheotoarea redingotei, îți răsucea mustața, sau îți trecea pe după braț cîrja bastonului, și pas de mai fugi. Te zbăteau ca peștele în cîrligul undiței.

E mijlociu de trup conul Iorgu Vorbu — băieții îi ziceau *Vorbă* — cărunțit bine și t-o gură făcută parcă într-adins să spuie de toate, tăiată de la un sfîrc al urechii la celălalt.

Pînă acum scăpasem — norocul meu ! — să cad în capcana conului Iorgu, așa că astăzi, cînd răsări ca din pămînt în fața mea și-a prietenilor cu care stam la masă, înghețai. Tocmai gust de ascultat n-aveam, și, poftim ! pacoste pe capul meu ! Conul Iorgu ne dă bună ziua, se așază lîngă mine și-mi și pune mîna pe braț. Mă prinsese ! Ceilalți o șterg unul cîte unul și mă lasă singur. Trebuia să rămîn. La urma urmei, îmi iau inima în dinți, ce-o fi o fi ; de mîncat n-avea să mă mănînce.

— Ce mai faci ?

— Bine, coane Iorgule.
— Vară ! vară ! asta nu mai e toamnă.
— Vară, da.
— De la optzeci și opt, așa toamnă n-am mai văzut. Ai văzut ?
— Cum să văd ? Doar îs cu mult mai tânăr ca dumneata.
— Așa-i... La optzeci și opt, uite, Țiu minte ca acum, venisem de la țară, dar mai întâi mă opri-
sem la Corabia, că aveam un proces. împrumu-
tasem niște bani, pe sinet în regulă, și crezi că
i-am mai văzut ? Aș ! Ghiță Stupea, n-ar mai
putezi, că a murit când cu tifosul cela... Acolo, la
Corabia, am avut și necazul cela cu duelul. Da'
m-am bătut, a trecut glonțul pe lângă mine cum
trece o gîză și-ți zbîrnie la ureche. Nu m-am clintit
locului. La urma urmei, ce-i viața?!... Cum ziceam,
Țiu minte ca acum, venisem de la țară, că aveam
treabă și aici, în București. Eu, nu trecea lună să
nu mă abat prin București. Îi vezi pe unii — nu,
că-i nostim ! — îi vezi că au bani de să cumpere
lumea de pe lume și nu se îndură să ia un abonam-
ent. Și ce-i scump ? Știi cât costă ?
— Nu știu.
— Nimica toată, domnule, eu îl înnoiesc anual,
îmi place Bucureștiul. Iacă, stau acum de zece ani,
neclintit, în el, și tot nou-nouț mi se pare...
Conu Iorgu se oprește să poruncească o halbă.
Simțeam că mă prind sudorile ; dau să mă mișc.
Nici nu băgasem de seamă că conul Iorgu mă
apucase bine de colțul hainei.
îmi schimb numai locul mai încolo și iar ascult.
După ce soarbe o dată, urmează :
— Țiu minte că venisem în București ; aveam
afaceri, dar îmi și plăcea să mă întîlnesc cu băieții.
Ce să-ți spun, mi-i dragă tinerețea. Am sufletul
tînăr. Băieți ca dumneata, ca Stavrescu, ca Mog-
dea, ca toți prieteniiăștia ai dumitale...
Iar soarbe. Eu vreau să i-o scurtez :

î;
;
|
ri
i
[
I
r
\
;
|
\
[
;
|
I
/
;;
f
;
|
\
:
\
{
/
I
[
j
j
\
:
f

— Spuneai, coane Iorgule, că veniseși în Bucu-
rești, când cu toamna ceea de semăna cu asta, în
optzeci și opt...
— Tocmai... Țiu minte că-n optzeci și opt veni-
sem în București cu gîndul să stau mai mult. Deși
mă costa mulți bani, dragă, că nu aveam case, și
otelul te spetește, îți întoarce punga pe dos. Păi
știi dumneata? eu am cheltuit o avere cu otelurile.
Să nu pui decît 3 lei odaia ; stai o lună, fac nouă-
zeci ! Da' luminarea, da' un bacșiș, acolo. Și asta,
vara. Dar iarna ! Iarna te sărăcește ! Mi-aduc
aminte că la otelul lui Pavel — nu mai este acum
— era în colț, la Sfîntul Gheorghe ; acum a i-o du-
gheană pe locul cela. Cum se schimbă, domnule,
Bucureștiul ! Să nu-l mai cunoști dintr-un an în-
tr-altul. Numai palatul regal a rămas tot așa. De
aia am zis eu totdeauna că regele e om cumpănit
la minte. El nu merge cu moda. El știe ce face. El,
domnule, nu face ca boierii noștri, să-și azvîrle
banii pe fereastră. Și unde au ajuns ! Păi, Țiu minte
ca acum că-ntr-o zi l-am întîlnit pe Toader Burdea,
vechi boier, putred de bogat, și cum mă dau pe
lîngă el, că-l cunoșteam... Căci cunoșteam pe toți,
dragul meu. Ce vrei ? Am avut, și am chiar, o pa-
timă pentru fețele simandicoase. îmi place obrazul
subțire, îmi place, cum se zice, *maniera*. Așa
de-alde ăla sau de-alde ălalt, care cînd îți vorbește
te *stupește*, cum se zice în Moldova, d-ăia...
Conul Iorgu iar soarbe din bere. Mie îmi vine
să mor. Mă uit ; mai avea trei sferturi din pahar.
Mă învîrtesc. încerc să mă scol. Conul Iorgu mă
apasă de umăr. Apoi se agață de lanțul ceasornicu-
lui meu, îl ia între degete, ca și cum vroia să-l
privească, și-l uită în mîină. M-a prăpădit ! De la
o masă, mai din fund, văd cu coada ochiului cum
ceilalți prieteni se strică de rîs.
— Va să zică, încerc eu să-l aduc de unde ple-
case, va să zică la optzeci și opt...
— Da, la optzeci și opt, întocmai ca acum...
— Tocmai spuneai, coane Iorgule, că veniseși
în București.

— Da, venisem aici. O întreagă afacere. Cu o zi înainte puseseam la cale să mă duc la Galați...

— ...Și era o toamnă ca asta, coane Iorgule, îi curm eu vorba.

— Era o toamnă, dragă, dumnezeiască! Ca asta. Țiu minte, cum ți-am spus, că venisem în capitală, venisem singur... Ascultă un sfat : la treburi du-te totdeauna singur : nevasta n-are ce căuta. Am avut eu un prieten — a răposat — unde se ducea el, hop ! și nevastă-sa după dînsul. Nu se lăsa un pas de el. Bine, frate, e chinuitor, fie vorba între noi. Țiu minte că, odată, stam într-o cafenea cu toții. Prietenul era și el. Deodată îl văd că-ngălbenește, că se schimbă la față... Hm ! ce ciudat : fire și fire. Mie, în viața mea, n-o să mă crezi, nu mi-a venit niciodată rău. Leșinuri, slăbiciuni ! amețeli ! Ce-s astea ? Eu habar n-am. Am stomac tare, mănînc bine, dorm cît șapte...

Conul Iorgu iar ia paharul să bea. Eu însă simț că-mi vine leșin tocmai acum, cînd vorbise despre boale. Mi se pare că se învîrtește cafeneaua cu mine. N-am nici puterea să încep ce vreau să spun, nici puterea să mă scol. Morișca povestirii conului Iorgu mă amețise ca și cum m-aș fi învîrtit locului.

— ...Da, sînt sănătos tun, începe iar conul Iorgu, a fost o vreme cînd trînteam patru. Nu-s bătrîn, deși am încărunțit. Tata, ehe ! a trăit șaptezeci și trei de ani ; mama — optzeci și opt...

— Așa-i, îngîn eu ca prin vis, în optzeci și opt...

— In optzeci și opt, mama trăia. A murit în nouăzeci. Tata se sfîrșise cu mult înainte. Să vezi, mă rog, Țiu minte...

Aceste din urmă cuvinte ale conului Iorgu le înăbușe un sunet asurzitor de trăsuri, de tropote de cai, și-n urmă țipătul străbătător al goarnei de foc. Treceau pompierii, Conul Iorgu se oprește o clipă, îmi lasă lanțul de la ceas de care iarăși mă apucase și întoarce capul să privească și el. Chelnerul ne aduce vestea :

— Foc mare în Buzești!

— Ce ? strigă conul Iorgu și sare în picioare. În Buzești ? O fi pe lîngă mine.

Și, ca scos din minți, se repede din cafenea afară. Mă las, istovit, pe canapea.

— A uitat să-mi plătească, îmi spune, îngrijat, chelnerul.

— Lasă, domnule, îi zic eu. Na-ți 2 lei, oprește halba și-ți ia restul pentru vestea ce-ai adus... Și-mi adu și-un pahar cu apă rece, închei după o clipă, ștergîndu-mă cu batista, pe frunte, de sudoare.

(19 10)

CONTRABANDISTUL

În fiecare seară trebuia să inspectez posturile. Pichetele erau depărtate unele de altele, iar malul Prutului, prăpăstios, acoperit de huceaguri și curături, greu de străbătut cu piciorul. Cu toate astea, în seara aceea n-aveam încotro : mi se îmbolnăvisese calul și trebuia să fac neapărat pe jos drumul pe care altă dată îl perindam călare.

Cădea o seară rece, tăioasă, de decembrie ; din cerul sur se împrăștiu pe pământ, ca niște pietricele, o măzăriche ce-ți șfichiua obrazul. Deasupra pojghiței de omăt, cernerea mărunță făcea un vuiet neîntrerupt, iar în păduricele de mesteceni prin care treceam bumburuzele înghețate loveau ramurile și se împrăștiu în lături, umplând aerul cu șopote ciudate.

Mergeam tăcut, trăgînd, fără să vreau, cu urechea la pașii îndesați ai sergentului Tofan, care venea după mine.

Prutul, înghețat boacnă, stătea încremenit între maluri, ca un șarpe mort. Pe unele părți vîntul suflase ninsoarea, și gheața rămăsese pe acolo goală, ca oglinda, sticlind uneori numai cu singura lucire pe care malurile înzăpezite i-o puteau da.

Nu mă putusem încă deprinde să văd oprite, ca-n stăvilare, apele tehule ale acestui rîu turbat ; la fiecare cot mă așteptam să-i aud valurile bolborosind în bulboane, lovind și rupînd din maluri. O singură noapte de ger îl țintuise locului. Același

gînd îl necăjea și pe sergentul Tofan. Glasul lui răsări, deodată, din urmă :

— L-a răpus gerul, domnule sublocotenent. De-amu îi chita contrabandiștilor, că pe gheață trec mai sprinteni.

Vorba sergentului mă smulse gîndurilor și-mi aminti de ce-mi raportase dimineată. îl întreb :

— Ziceai că pe la cotul Prisăcanilor l-a zărit santinela ?

— Pe Cujbariu, domnule sublocotenent ?

— Pe Cujbariu.

— În cotul Prisăcanilor.

— Da' de ce n-a tras ?

— În ce să tragă, că numai o clipită l-a zărit, și s-a șters din fața lui în huceagu acela... A dat alarma.

— Ei ?

— Pînă să vie pichetul sau celelalte santinele ! Mai bine așa ; că tot o să-l găbjîm noi odată. Că el se laudă în gura mare că trece Prutul cu sacul cu pacuri de tutun prin fața d-voastră și n-o să-l puteți prinde !

Îl văzusem pe țăranul ăsta o singură dată, în Ungheni. Mi-l arătase căpitanul : „Uite, ăsta-i hoțomanul cel mai îndrăzneț". îl prinsese odată, cu vreo 3—4 ani în urmă, făcuse pușcăria și-acuma își luase meseria. Cunoștea toate bulboanele Prutului, toate potecile malurilor, toate vîgăunile și păpuriștele.

Se înserase bine de tot. În față, după un stufăriș, cea dintîi santinelă se dezlipi parcă din umbră. Nu se întîmplase nimic. De la postul acesta intram în cotul Prisăcanilor. Cum se întunecase, desfăcu tocul revolverului, să-l am la-ndemînă, și auzii pe sergent dînd piedica armei. Ninsoarea înghețată se întetea ; mergeam pe dibuitele, intrînd în tu-fării, întorcîndu-ne, cîrmind la dreapta și la stînga, pînă ce găseam o bucată curățată de mal ; aceea o străbăteam mai repede cu piciorul pînă ce intram din nou într-o curătură. Deodată îmi veni un gînd :

— Sîntem chiar la cot, Tofane ?
— Chiar la cot, domnule sublocotenent.
— Dacă-am sta puțin să pîndim ?
— Să stăm, domnule sublocotenent. Decît să intrăm colo, în mestecăniș, pe dîmb. De acolo* se aude de-o călca și iepurele.

Și-am luat-o la dreapta, de ne-am suit pe dîmb. Sus sufla vîntul. Simțeam cum mi se întărise obrazul supt plesnetul broboanelor reci. Cozorocul chipiului îmi apăra ochii. Dar nu vedeam nimic, nici într-o parte. După o vreme, mă răzgîndii :

— Stăm degeaba, Tofane, nu vedem nimic.

— Nu vedem, dar se aude.

Și-n clipa aceea, ca și cînd s-ar fi legat de vorba sergentului, o plesnitură răsună înainte.

— Sst!

Tofan întinse urechea. Ascultarăm cîtăva vreme. Vuietul nu se mai auzi.

— O fi fost vreo sălbătăciune, domnule sublocotenent.

Și ramaserăm locului, ascultînd. Trecuse multă vreme ; nu se mai mișcase nici o creangă ; nu mai răsunase nimic decît șuietul ninsorii, care îmi împuiase urechile, și de la o vreme nu-l mai auzeam nici pe el. Mă cuprinsese frigul ; sergentul începuse să dea din picioare. Gerul se înteeți și mai grozav.

Deodată, de la stînga, dinspre malul Prutului, se auzi ca un dupăit de pași. Apoi dupăitul stătu, și-o creangă plesni ca un șfichi, apoi alta.

— Acu-i acu, șopti Tofan, și-și luă arma din spate.

Eu scosei revolverul.

Stăteam încremeniți, ținîndu-ne răsufarea. Și, după cîteva clipe, dupăitul se auzi iar, și prin întuneric bănuirăm o umbră care se mișca spre noi. Pesemne făcui o mișcare de nerăbdare, că sergentul mă apucă de cot. Înțelesei că trebuie să aștept liniștit. Și-n adevăr, umbra se apropia din ce în ce. O deslușeam acum bine, din întuneric. Peste o clipită, trecea prin fața noastră și intră în stufărișul

din dreapta, în care cunoșteam o potecă ce ducea spre Prisăcani. Fără să mai aștept nimic, mă repezii cu revolverul întins, strigînd : „Stai !”

Umbra rămase o clipă locului, apoi o rupse de fugă spre stufăriș. Atunci glasul sergentului spintecă tăcerea ca un răget : „Stai ! sau trag !” Și o luarăm la goană după fugar. Eram aproape. Nici nu băgai de seamă cînd Tofan se oprise și trase un foc. Flacăra armei țîșni pe lîngă obrazul meu ; atunci, în neștire, trăsese și eu un foc de revolver. Lumina descărcăturii ne lăsă apoi într-un întuneric și mai adînc.

— La dreapta, d-le sublocotenent ! îmi strigă sergentul, și o luai la dreapta.

După cîteva clipe zărirăm iar umbra, nu departe, alergînd.

Sergentul mai trase un foc. Și, deodată, o pâlălaie mare lumină cîmpul pustiu cu umbre mari care se zvîrcoleau pe jos, întinzînd pete mari de lumină pînă departe. La vuietul armelor, santinelele dăduseră foc șumuioagelor de paie unse cu păcură, — semnalele de alarmă. De departe auzirăm o descărcătură. Pichetul ne dădea de veste că ne venea într-ajutor.

Rămăsesem în urmă, mă împiedicaser de o buturugă și căzusem jos, dar Tofan fugea înainte, și-n pata largă de lumină îl vedeam cum fugărește pe contrabandist. Îmi îndoii puterile și o luai iar la goană. Și-ntr-o clipă, huceagurile prinseră să trosnească, să pîrîie, să mișuie ca la o vînătoare. Soldații alergau încotro auziseră cea din urmă împușcătură a lui Tofan. Îl ajunsei în sfîrșit pe sergent și, cît mă ținu sufletul, strigai încă o dată celui ce fugea : „Stai !” Și ca și cum i-aș fi pus o piedică, fugarul se lăsă jos. Alergarăm la el. Căzut de spaimă, de oboseală, fugarul răsuflea greu, scăpînd uneori cîte un vaiet : „Valeu ! Valeu !”

Îl ridicarăm de subsuoară. În vremea aceasta, pichetul venea în pas alergător. Pe tot malul Prutului focurile pîlpiiau. Un vînt ce prinsese să bată le muta flăcările, dînd o priveliște de spaimă im-

prejurimilor. Luaram contrabandistul între baionete și plecarăm.

Cînd ajunserăm la pichet, lăsai soldații afară și poruncii sergentului să aducă omul. Sergentul păși în odaie, trăgînd după el pe prins. La lumina ștearsă a lămpii îl privi în față și-mi spuse cu oarecare nemulțumire :

— Aista-i altul, nu e Cujbariu, d-le sublocotenent.

Mă uitai. Nu era Cujbariu, ci un băietan smolit, cu ochii pitiți supt frunte, cu mustața de-abia mijîndă, brumată de gheață. Privea în pămînt ; supt cojocel ținea încă ceva.

— Scoate ce ai acolo ! îi poruncii.

Băietanul își desfăcu cojocul și trase o sticlă.

— • Ce ai într-însa ?

Prinsul răsufală adînc ; parcă nu putea vorbi. În ochi îi răsăriră lacrămile.

— N-auzi, măi, ce ai luat într-însa ? îl întrebă sergentul și i-o smuci din mină.

Tofan scoase dopul, mirosi sticla și se strîmbă.

— Spirt de *canfur*, d-le sublocotenent.

Băietanul șopti și el :

— *Schirt* de *canfur*, să trăiți !

Mă apropiai. Mirosii sticla. Mă uitai la băietan.

— Bine, mă, pentru asta ai trecut Prutul ?

Băietanul dădu din cap :

— Hîhî !

— Și de ce ți-a trebuit ? în Ungheni nu găseai ? îl întrebă sergentul. Trebuie să mai fi avut tu ceva. Ai lăsat în drum.

Băietanul ridică în sus capul, își șterse ochii, din care lacrimile începuseră să curgă, și începu :

— Să trăiți, *dom* sublocotenent... că mămuca moare de vătămătură... și numai cu *schirt* de *canfur* îi trece... Și tătucu ce mi-o zis : „Măi Gheorghe, de unde Dumnezeu să luăm amu *schirt* de *canfur*, că Unghenii îs la mama-dracului...” Și eu ce-am prubuluit: să trec Prutul, că *dincolo* în sat știam că este *schirt* de *canfur*, că luase și alde Slobozanului. Și am purces pe-nsărate. Ș-amu mă-ntorceam...

Băietanul își șterse nasul cu mîna, apoi ochii, și plecă iarăși capul în jos. Pe cojoc i se aninau lacrimile, apoi cădeau jos, pe podele.

— Dă-i sticla ! poruncii sergentului.

Sergentul se uită la băietan cu așchii blînzi acum. îi întinse sticla : f

— Bine, mă, și dacă te nimerea glonțul ?

Băietanul luă sticla, o vîrî iarăși supt cojocel și răspunse :

— Dă... mă omora. Ce era să fie ?

— De unde ești ? îl întrebai.

— Din Prisăcani.

Tăcui o clipă, apoi :

— De data asta te iert, du-te-acasă. Da' alt' dată !...

Băietanul stătu puțin, parcă nu-i venea să creadă, apoi se repezi să-mi sărute mîna. Mă trăseși la o parte.

— Hai, pleacă !

Băietanul se gîndi puțin, vroi parcă să iasă din odaie, apoi se-ntoarse către mine și-mi spuse :

— Să trăiți, *dom*' sublocotenent : să nu spui minciuni, că m-a bate Dumnezeu, că-i mămuca bolnavă, cînd am purces de-acolo, am luat, așa, pentru tătucu, și-un pac cu *tiutiu*. Și, vîrînd mîna în carîmbul cizmei, scoase pachetelul și mi-l întinse : Iacătă-1 !

Mă uitai la dînsul, la pachet și-i poruncii cu glasul năbușit :

— Hai, du-te !

Iar sergentul îl luă prietenește de umăr :

— Hai, măi camarade ; haide, du-te-acasă...

Și-l auzii, încheind, din tindă :

— He-hei ! știe el glonțul în carnea cui să între !

(19 11)

SCAIUL

Ajunsese o groază pentru mine. Când îl vedeam pe-un trotuar, o ștergeam pe celalt ; când îl zăream, pe geam, în cafenea, nu mai intram ; iar când intra el și-l vedeam de departe că vine, îmi luam pălăria, și pe ici și-i drumul. Mă rog, nu mai putea dnpă literatură. Ce nu cetise, ce nu știa, ce taină literară pe care să n-o cunoască ? Și trebuiai să-l ascuți, sau dacă te-ntreba el, să-i răspunzi. Când s-a născut cutare, când a murit celalt ? Da' copilul cutăruia să aibă și el talent ? Da' nevasta celuialt, traduce și dînsa ? într-o bună zi veni c-o nuvelă, o nuvelă lungă cît un roman, o nuvelă fantastică, în care un colonel, după ce bătea el singur trei regimente dușmane, se înălța la cer. Și sfîrșea, după cum avusesem cinstea să aflu de la autor, cu următoarea întrebare, a căreia dezlegare rămînea în sarcina cetitorului : „Cine-l luase : Dumnezeu sau Necuratul ?” Nu știu. Mărturisesc că nu știu, după cum habar n-aveam de întreaga bucată, căci de cîte ori avusese el norocul și eu nenorocul să mă prindă, și să vrea să mi-o cetească, începeam să mă vaiet de cap. Dureri grozave de cap ! într-o zi, când tocmai mă rugase iarăși să-i ascult nuvela fantastică, și pe mine mă apucase, ca din senin, capul, numai ce-l văd că scoate o cutiuță, o deschide și-mi dă :

— Ascultă, ia o aspirină, o să-ți treacă durerea ca și cum ai lua-o cu mîna,

Am înghițit doctoria, dar de ascultat tot n-am ascultat nuvela, căci m-am rugat să mă ierte și m-am dus acasă, — să „mă întind pe pat”, îi spusese.

Decît unde ajungeam dacă aș fi fost nevoit să înghit mereu cîte o aspirină ? Trebuia să găsesc un mijloc de scăpare, deși mai degrabă scapi de înec decît de undița soiului ăstora de oameni.

Îmi aflate locuința, și nu era zi să nu vină să-mi bată în ușă. Ușa nu i s-a deschis, fiindcă trebuia să i-o deschid eu. Și știam doar ce m-așteaptă ! Visam numai coloneii cari se ridică la cer, călări, și așteptam cu groază clipa când trebuia, în sfîrșit, să dau ascultare întregii lui pățanii.

Într-o zi, cum stăteam la cafenea, numai ce-l văd că intră, căutînd peste tot cu ochii. Pe mine-mă căuta. M-am ascuns, cum am putut mai bine, după spatele prietenului cu care eram, și norocul mă sluji. Nu dădu de mine. Plecă. Răsufli ușurat :

— Uf ! bine c-am scăpat.

— De cine ? mă întreabă prietenul.

— Uite, de ăla care trece acum pe la fereastră.

Prietenul se uită, îl vede și-mi răspunde :

•— De zgîrcitul ăla ?

— Zgîrcit ? De unde-l știi ?

— Da' cine nu știe pe Ghiță Țănescu. I-a mers buha.

În clipa aceasta un gînd năstrușnic mi se înfiripă în minte, — un plan. Și chiar a doua zi l-am așteptat, de dimineață, în cafenea. N-a dat greș, la 10 ceasuri se ivi în ușă.

— Bine că te găsesc, în sfîrșit ! îmi strigă de departe și duce mîna dreaptă la buzunarul cu manuscrisul nuvelei fantastice.

— Tocmai, îi răspund, te așteptam.

— Să-ți cetesc ?

— Da, dar mai întîi vreau să-ți fac o rugămintă. Coane Ghiță, am mare nevoie de o sută de lei. Singura mea nădejde e la dumneata, să mi-o împrumuți pentru o lună de zile.

Autorul nuvelei fantastice lăsa manuscriptul să-i cadă în buzunar, se-nroși, se-ngălbeni, bligui câteva cuvinte de făgăduială. Eu îl iau din scurt :

— Mă rog, coane Ghiță, cînd îmi poți da banii ?

— Uite... și-acuma ; mă duc să ți-i aduc, îmi răspunde literatul, se ridică și-o șterge cît ce poate mai repede.

De-atunci nu l-am mai văzut decît o dată, trecînd grăbit pe la fereastra cafenelei. M-am repezit în ușă și i-am strigat :

— Coane Ghiță, coane Ghiță, te aștept să-mi cetești nuvela !

A întors capul, a bolborosit nu știu ce, apoi s-a amestecat printre oameni și s-a șters din fața ochilor mei, ca și colonelul din nuvela lui fantastică.

...Și numai așa am scăpat de-un scai.

(19 11)

URSUZUL

A fost odată un om. Decît oameni au fost ei mulți pe lumea asta, unii mai nalți, alții mai mărunți, unii mai cheflii, alții mai morocănoși, dar vezi că omul din povestea noastră era un om ursuz. Ați văzut cum se zburlește cloșca în pene ? Așa se zburlește ursuzul. Poți să-i dai lumea de pe lume : aurul munților, mărgăritarul și mărgeanul mărilor, aș ! nu-l scoți din stenahoria lui. Toate-i merg de-a-ndoasele, toate-i par întunecate, nimic nu-l mulțumește. Urăște ziua, că-i prea luminoasă ; noaptea, că-i prea întunecoasă ; oamenii, că prea sînt oameni ; fiarele, că prea sînt fiare.

Așa, omul nostru și-a luat traista la spinare și a plecat din satul lui în lumea largă, să găsească oamenii cu care să se-mpace. A plecat într-o spre seară, cînd ziua se îngîină cu noaptea, ca să nu meargă nici ziua, nici noaptea la drum. Și cum s-a-nnoptat, a tras la casa unui pădurar, într-o margine de pădure. L-a primit pădurarul, l-a ospătat cu borș de bureți și azimă caldă, pe urmă i-a întins așternut curat, să se culce. Dar mai nainte de a se culca, s-au luat la vorbă.

— Doamne, zise pădurarul, bun om trebuie să fii dumneata !

— De unde știi ? îl întrebă omul cu acreală.

Și după ce-l lăsă pădurarul, omul gîndi : Adică de unde știe asta că-s om bun ? Cine i-a spus ? Ori vrea să-și bată joc de mine, ori să mă curate de cîțiva pitaci ? Nesuferitul dracului ! Bătu-l-ar Dumnezeu să-l bată !"

Și omul se dezbracă, se așază cu fața la perete și adormi tun. A doua zi se sculă, nu primi să ospăteze cu nimic, nu vorbi cu nimeni și, spre seară, plecă fără un cuvînt de mulțumire către gazdă. Merse el ce merse, merse pe cît îl țineau picioarele, și, pe-nnoptate, se opri pe marginea unei ape, la coliba unui pescar.

Îl ospăta pescarul cu pește fript pe cărbuni, cu pită și mușdei de usturoi, apoi îi întinse așternutul și-l pofți să se culce. Dar mai nainte intră și pescarul în vorbă.

— Doamne, începu el, amarnic om trebuie să fii dumneata !

Omul se zburli îndată și-l întrebă :

— De unde știi, mă rog, că-s amarnic ?

Și se culcă înciudat, cu fața la perete, și gîndi : „Adică de unde știe dobitocul ăsta că-s amarnic ? Ce, a trăit cu mine ? A vrut să mă ia peste picior ? Ori să se discotorosească de mine ? Lua-l-ar dracul să-l ia !” Și, gîndind așa, a adormit. A doua zi de dimineață s-a sculat, s-a ciuchit într-un colț și-a stat pînă seara acolo, fără să scoată un cuvînt. Iar spre seară, cînd soarele scăpata într-o zare și luna se ridica din cealaltă, plecă la drum. Și-a mers el ce-a mers și, pe la un miez de noapte, bătut la ușa unei mori. Morarul i-a deschis ușa, l-a primit, l-a ospătat cu apă și cu mămăligă, i-a întins apoi să se culce și, fără să-i spuie o vorbă, îl lăsă singur să se culce. Omul nostru se dezbracă, se întinse cu fața la peretele de scînduri și, îmbufnat, gîndi : „Măi, al dracului, adică de ce morarul ăsta nu mi-a spus nici un cuvînt ? Cum, așa se găzduiește un drumeț ? Nu i-ar mai umbla moara să-i umble !” Adormi omul, iar a doua zi se sculă, se sui în podul morii și cugetă : „Vra să zică, își zice el, și pe aiurea oamenii sînt ca și-n satul meu. Niște nătărăi pizmătăreți, răutăcioși și șireți ! Să-i ia naiba pe toți !” Și-ncheindu-și cugetarea astfel, omul se întoarse în satul lui, intră în casă și se închise în odaie. Stătu o zi întreagă fără să vadă

țipenie de om, pînă ce, spre seară, se opri deodată, mirat, în fața oglinzii ! Cine era omul acela întunecat, cu ochii de huhurez, care-l privea cu ură ? Cum, nici aici nu scăpa, pentru numele lui Dumnezeu, de oameni ? Înfuriat peste măsură, trînti cu pumnul în oglindă, iar cioburile le sfarmă cu picioarele. Apoi se întinse pe pat și închise ochii, să-și aștepte moartea. Printre oameni n-avea ce căta !

(19 11)

MEȘTERUL DE OGLINZI

A fost odată, într-o țară foarte depărtată, un meșter de oglinzi. Dar un meșter foarte iscusit, care prinsese taina luminii, se vede, pînă-ntr-atîta oglinzile lui erau de curate și de adînci, de să s-arate în ele, pînă la cel mai mic amănunt, zări întregi. Cea mai ușoară încreștură a chipului ți-o arătau oglinzile lui, și ceea ce-n oglinzile celorlalți meșteri nici nu zăreai, într-ale lui se deslușea cu o rară limpezime.

Lume de pe lume alerga la meșterul acesta, să-i cumpere oglinzile. De peste nouă mări și țări soseau la dînsul, căci nicăiri aiurea așa marfă nu mai găseau.

Și iată că-ntr-o bună zi, un crainic îi aduce știrea că-n curînd avea să-i calce pragul împărăteasa lui Minciună-împărat — cel mai bogat om de pe lume — ca să-i cumpere o oglindă.

Și s-a pregătit meșterul să primească pe luminata cumpărătoare, și cuptoarele nu mai prididiră luna aceea să topească și să închege apoi cel mai curat și luminos cleștar de oglindă.

Și a sosit împărăteasa, cu mare alai, cu sulițari și săgetători, călări, împrejurul carîtei. Iar cînd a dat să se coboare măriasa din carîță, s-a spăimîntat meșterul de slujenia ei.

Avea, mă rog, împărăteasa un cap rotund cît un dovleac, o față fălcoasă, ca de cal, și un trup scurt și gros cît o buturugă.

S-a închinat meșterul pînă la pămînt, iar cînd a trecut împărăteasa înaintea lui, s-a bătut, bietul, peste gură, ca după Ucigă-l-toaca.

Și a-nceput să-i arate meșterul împărătesei fel și fel de oglinzi. S-a privit împărăteasa în ele, numai cîte o clipă numai, căci le și dădea la o parte, necăjită cît de rău o arătau oglinzile meșterului aceștia. Și, la urma urmei, cînd și-aruncă privirea în cea din urmă, batjocori pe meșter că o făcuse să alerge poște întregi pentru o marfă tot așa de proastă ca și a celorlalți vînzători.

Ba nu se mulțumi cu batjocura, și-nciudată, îi spuse că dacă pînă-ntr-o lună nu-i făcea o oglindă care s-o arate cum trebuie, unde-i sta picioarele îi va sta capul ; iar de i-o va face cum trebuie, îl va scălda în aur. Și-a plecat împărăteasa.

Iar bietul meșter a rămas de tot mîhnit. Știa el bine că oglinzi ca ale lui nu mai găseai să fi mers lumea întregă. Mai limpezi, mai curate, cum le-ar fi făcut ? Atunci de ce nu i-au plăcut împărătesei ? Și s-a zbcuiumat, bietul meșter, trei zile și trei nopți ; și a patra zi, iată că sosește, pe neașteptate, tatăl meșterului, un bătrîn de peste șaptezeci de ani, un bătrîn care văzuse și auzise multe. Și văzîndu-și fiul atît de amărît, l-a întrebat bătrînul : că ce are ? Și fiu-său îi povesti toate de-a fir-a-părul. Iar bătrînul, înțelept, zîmbi și-i spuse : „Păi cum vrei tu, măi băiete, să-i placă împărătesei oglinzile tale, cînd ele o arată mai bine ca toate celelalte cum e ? Iscodește, de poți, o oglindă care să o înfățișeze altfel decît e dînsa aieva, și atunci să vezi cum o să-i placă !”

A gîndit meșterul și-a văzut că-ntr-adevăr bătrînul 'lui tată avea mare dreptate. Și cum era stăpîn pe taina meșteșugului lui, a ars din nou cuptoarele, a chibzuit, a îmbinat și a răsfrînt razele în fel și chipuri, pînă a statornicit, în sfîrșit, focarele unei oglinzi așa cum vroise dînsul.

Iar cînd a venit, peste o lună, împărăteasa, cum se legase prin cuvînt că va face, meșterul s-a în-

chinat și i-a dat oglinda. S-a privit împărăteasa și nu-i venea să mai lepede oglinda din mână, așa de răsărită, de subțiată și de mlădioasă o arăta cleștarul. Și a poruncit să i se plătească meșterului aurul din două hărăbăli pline, că să fi trăit meșterul zece veacuri de om, nici pe sfert din bogăția ceea n-ar fi putut agonisi cu meșteșugul lui.

Iar după ce a plecat împărăteasa, cu sulțarii și săgetătorii călări, împrejurul caritei, și cu cei zece slujitori cari purtau oglinda pe perne de puf, să nu cumva s-o sfarme, s-a uitat meșterul mai întâi la comoara pe care era acuma stăpîn, apoi la clădăria de oglinzi minunate ce făcuse, și zise : „Dacă numai pentru o singură oglindă mincinoasă am căpătat atîta aur, cît nu mi l-ați fi adus voi de v-aș fi vîndut cu zecile de mii, la ce folos m-aș munci de acum înainte să vă fac cît mai limpezi și mai poleite ? Hai, duceți-vă la naiba !” Și, dîndu-le un picior, căzură oglinzile minunate și se sfărmară în mii și mii de așchii.

(19 11)

FĂGĂDUINȚA

Printre atîtea viețuitoare care au sălășluit pe fața pămîntului acestuia, a trăit odată și un om. Dar un om ca toți oamenii, un biet om, pe care-l chema, scurt și cuprinzător, Ion, un biet Ion. Și în deosebi de toți ceilalți oameni, omul nostru nu avea nici un rost. Adică un rost avea el, decît celorlalți semeni ai lui li se părea că îndeletnicirea lui Ion e așa, cum s-ar zice : o treabă fără căpătîi. Și, într-adevăr, omul ăsta nu făcea altceva decît colinda, haihui, munți și dealuri, dîmburi și văi, să culeagă flori, să asculte păsările cum cîntă, să pîndească șipotele cum șușotesc. Și, de la o vreme, a început să cunoască florile și ierburile, s-a deprins să șușuie ca apele, a învățat să fluiera și să ciripe ca păsările. Mergea pe drum, întîrzia pe ulițele satelor și ciripea ca privighetorile, de se aduna lume de pe lurne să-l asculte. „Minunat om !” șopteau unii altora. „Meșter cîntăreț !” se mirau alții. Și-l lăsau să treacă, să se ștergă din ochii lor, cum se șterge o dungă de fum. Rar dacă se întîmpla să răsară cîte o femeie, cu ochi dornici, în pragul casei, să-l îmbie să ospăteze cu cîte ceva. Atunci apuca și cîntărețul cîteva fărâmaturi și, tînăr cum era, pornea la drum înainte, să ducă voioșia și pe aiurea...

Și-au trecut ani, ani după ani, cum trece tinerețea, săraca ! Meșterul cînta mai minunat, încrezător în puterile lui suia piscuri și mai înalte și, o dată cu ciripirile lui, aducea și florile genuno-

lor, de le împărțea pe la toți. Oamenii știau acum vremea când avea să treacă meșterul cîntăreț prin satul lor, căci venea și el ca păsările călătoare, și-l întâmpinau. Și dintre toți, tot așa, rar se întâmpla ca, de după ostrețe, o mîna dalbă să-i facă semn să intre, să guste din azima caldă, să-și stîmpere setea din inima vinului rece...

Tinerețe, cum amăgești nădejdiile, cum seci puterile, cum stîmperi și potolești avînturile. Și într-o bună zi cîntărețul simți că nu mai poate, simți că trebuia să se așeze la o margine de drum, pe-o piatră, să se odihnească. Atunci de-abia cîntărețul își statornici gîndul să poată pătrunde în viitor. Și înțelese că îmbătrînea, că slăbea. Nici nu simțise pînă acum calea; voios, tînăr, habar n-avea. Și acum îi era foame. Și satul departe, departe! S-a odihnit cîntărețul ce s-a odihnit, gîndind ce-a gîndit, și-a pornit apoi spre curtea împăratului atotstăpînitor, să-i cînte, să-i ducă flori de pe buzele deschise ale prăpăstiilor. L-a primit împăratul, s-a mirat de cîntecul lui, de îndrăzneala cu care se avînta deasupra prăpăstiilor, și, văzîndu-i cîteva fire de păr alb îtiite prin plete, îi spuse să mai cînte un an, că ar fi păcat să-și lipsească supușii de o mulțumire atît de mare și, peste un an, să vie, să-i statornicească un loc în care să nu ducă grija traiului. A plecat cîntărețul îmbărbătat, încrezător, și-a mai cîntat un an. Și, la anul, mai cărunț, a sosit iar la împăratul. Iar i-a cîntat, împăratul iar l-a ascultat, l-a lăudat și i-a spus să mai umble un an, că locul ce i-l pregătește al lui va fi. Ba, în deosebire de anul trecut, îi spuse că, acolo unde-l va pune, el va domni singur peste toate...

Și-a pornit iarăși cîntărețul, cu o scăpărare de lumină în suflet, și a mers, a mers, și a cîntat; decît oamenii se deprinseră acuma cu cîntecul lui, îl cunoșteau, și oricît de frumos era cîntecul, dînșii gîndeau: „De-acum, cei de după noi să-l mai asculte, că noi îl știm îndeajuns”. Și n-avea decît o viață cîntărețul, și nici mîini dalbe nu-l mai che-

mau de după ostrețe. Și, istovit, flămînd, cîntărețul sosi în fața împăratului. Și parcă nici împăratului nu-i mai plăcu atît cum ciripea maistrul, ca privighetoarea. Decît porunci ca, pe la anul, și cu tot dinadinsul, să-i fie postul gata, postul în care avea să fie singur stăpîn și-n care nu mai avea să ducă grija traiului de mîine...

Și a pornit, gîrbov, cîntărețul, cu nădejdea slabă în suflet. Și mergea cîteva pași, și se oprea. Sufla din greu, gemea, și degeaba încerca să cînte. Și-ntr-o bună zi, cam cu vreo trei zile mai înainte să ajungă iar la împărat, simți cîntărețul că trebuia să doarmă, dar să doarmă greu, cu tot dinadinsul. S-a oprit, și-a pus capul pe o piatră și-a adormit... somnul pămîntului. „Vezi, spunea un sfetnic de-al împăratului altui sfetnic, după ce-l găsiră mort și-l îngropară, vezi, împăratul și-a ținut făgăduința: i-a dat un loc în care să nu ducă grija zilei de mîine și-n care singur să fie stăpîn”. „Așa-i”, încheie celalt sfetnic și rămăsese cu ochii țintă la groapa cîntărețului.

(19 11)

DE PE CÎND LUCEFERI...

Da, era frumoasă ca-n povești, că doar în povești și era. Și singură fată era la părinți, și părinții o iubeau ca pe lumina ochilor. Că soarele nu 'li se părea mai strălucitor ca fata lor cînd își lasă, dimineața, cozile ei de aur pe spate. Și cum toate-s cu vremea lor, veni și fetei ăștia vremea de măritat. Au dat bătrînii zvon, cu toate că-n lung și lat zvonul mersese ca gîndul de repede despre frumusețea fetei ăștia, și s-au strîns pețitori : crai, feciori de împărați, feți-frumoși de pe la răsare și soare-apune, toți cu același gînd și dor în mintea și sufletul lor. Și-n ziua cea mare, cînd pețitorii se strînseseră în pridvorul casei, iată că fata se duce, smerită, de cade la picioarele părinților ei și le spune că gîndul ei, că inima ei altuia le-a dat: că pețitorii degeaba și-au strîns chingile cailor, să alerge pînă la ea ; că mirele ei nu e ființă pămînteană ; că soțul ei e *luceafărul* de seară. Să cadă bătrînii din picioare de mîhnire cînd auziră spusele fetei, vorbele odorului lor. Și se pîrură că-i luaseră nefericitei ielele mințile. S-au dus, așadar, pețitorii, și-n urma lor jalea și pustiul prinse stăpînire pe întreaga casă. Și, așa, bătrînii s-au pus s-o urmărească pe fată, pas cu pas, ce face. Și într-o seară o văzură la fereastră, cu ochii țintă în oglinda mare, încadrată în aur, pe care o așezase așa să se răsfrîngă luceafărul în ea, să-l aibă mai aproape. A doua zi, bătrînul îi sparse fărâmițele

oglanda, că din luciul ei rămase un pumn de praf strălucitor, și-atîta. N-a avut fata în ce să-și răsfrîngă iubitul, și-a plîns, și-a plîns, zile, nopți, pînă ce, într-o seară, bătrînii îi pierdură urma din casă. Umblă, caută peste tot, și în sfîrșit o găsiră pe malul lacului din grădină, în undele căruia luceafărul se răsfrîngea aproape de îndrăgostita lui. Cu gînd s-o lecuiască, bătrînii puseră a doua zi și-i secă lacul. Și iarăși deznădăjdui fata, și venea de măcar se uita la locul în care, din înălțimile cerești, dragul ei se cobora pînă lîngă dînsa. Atunci se hotărî fata ; venea în fiecare seară, se așeza supt o salcie frumoasă, o salcie cu crengile drept în sus, cum erau toate sălciile pe atunci, și acolo plîngea. Plîngea atîta, că se topea văzînd cu ochii. Și plîngi azi, plîngi mîne, plîngi într-una, lacul se croi din nou din lacrimile fetei, și într-o seară, în undele plînsetelor ei, luceafărul se pogorî din înălțimea albastră, să se răsfrîngă iarăși lîngă draga lui. Decît la cea dintîi licărire ce se aprinse în lacul lacrimilor, se stinse licărirea cea din urmă din pieptul fetei celei nefericite. Iar salcia, udată de undele plînsului, își plecă ramurile, ca niște plete desfăcute, de acoperi trupul fetei ca într-un mormînt de verdeață.

Și de-atunci, veșnic, în serile senine, cu luceferi, o umbră albă parcă se înfiripă lîngă trunchiul sălciilor plîngătoare, pe margini de ape.

(19 11)

BEIZADEAUA

I se dusesese faima pînă departe. Nu era om în tot ținutul acela să nu-l cunoască, să nu știe că beizadea Vasile era cel mai puternic om de pe lume. Se temeau de el și-l și iubeau, căci dacă pedepsea fără de milă, ajuta ori de cîte ori trebuia. Toți se plecau cînd trecea călare pe uliță, pe sâr-gul scump, pe care se spunea că-l ridică și el, la rîndul lui, în brațe, de-l pune pe umeri, după cap, și înconjoară cu el curtea palatului.

Îl iubeau femeile, căci era frumos. Înalt, o dată și jumătate ; lat în piept, că atunci cînd și-l umfla, îi plesneau nasturii,- cu sîrmă pe haină de fier de-ar fi fost prinși ; rotund și rumen la față ; cu ochii albaștri și aspri, reci ca două flori de gheață ; cu mîna mică, totuși, femeiască, cu degetele subțiri ; cu piciorul înfășurat în mușchi de oțel, care se cunoșteau supt stofa pantalonului încăputat într-o gheată mică de lac, ca într-un pantof de bal. În dimineața aceasta de septembrie, cînd razele soarelui de-abia destrămau negurile dimineții, beizadeaua s-a sculat, ca-ntotdeauna, și, gol, s-a dus în odaia ce da înspre grădina palatului, să ridice, ca după obicei, greutatea de fier, apoi să se scoboare în grădină, să alerge, pe aleele năsipose, cu sacul plin de nisip și plumb în spate, cu sacul greu că patru oameni abia dacă l-ar fi urnit din loc.

A deschis fereastra, și cum cele dintîi luciri ale zilei se topeau în oglinda de cleștar Venetian, în oglinda-naltă de jos pînă sus, beizadeaua se arătă

întreg în apele ei, își încorda mușchii brațelor, se așeză bine pe picioare, își scoase pieptul, lărgindu-și coșul coastelor, și se privi îndelung. Nu scăzuseră mușchii, deși se aștepta să fi slăbit în aceste cîteva zile pe care le hărăzise cu totul dragostei cu frumoasa și bălana postelniceasă.

Se scutură, se trezi ca dintr-o dulce visare de cîteva clipe și, azvîrlindu-se în mijlocul odăii, ale căreia podele se cutremurară supt pașii lui de uriaș, se plecă deasupra celei mai mari greutate de schijă, îi apucă minerul cu degetele lui subțiri și albe de femeie și, răsucindu-și mușchii într-o încordare, ca pe niște otgoane de corabie pe care le strînge și apoi le-ntinde vîntul, avîntă schija în sus, o aruncă înspre bagdadie și, îndoindu-și brațul de la cot, o așteptă să-i cadă pe podul mușchilor, de rotunzimea cărora lovindu-se, schija sări în sus ca o minge.

Și beizadeaua iar se-ndoi, iar apucă minerul și iar aruncă schija în sus. Sîngele năvăli în mușchiul mîinii cînd fierul îl zdrobi din nou.

Ostenit, se lăsă pe canapeaua de piele, să se odihnească. Închise ochii... Cu cît mai ușor era trupul postelnicesei, pe care-l primbla, gol, ca pe o creangă de măr înflorit, pe brațele întinse, de jur împrejurul odăii.

Se desfăcu iar de visarea lui. Trebuia să se scoboare în grădină, să o-nconjoare o dată cu sacul plin de nisip și plumb în spate.

Se duse la fereastră. Se plecă puțin. I se păru beizadelei că la ceasul acesta al dimineții cineva umbla pe alee. Privi bine. Și-l cunoscă : era grădinarul, țiganul, flăcăul chipeș pe care-l tocmise săptămîna trecută. Privi la el. Țiganul grebla aleea. Chiar supt fereastră, pe nisip, saciul de piele pe care-l ridica beizadeaua stătea ca și cum și-ar fi așteptat stăpînul. Flăcăul ajunsese cu greblatul pînă la el ; beizadeaua îl văzu cum se pleacă să deie sacul la o parte, ca să întindă nisipul și pe locul pe care stase el, și-un zîmbet ciudat se ivi pe buzele beizadelei cînd se gîndi la înjurăturile

pe care țiganul avea să le înșire cînd o vedea că nu-l poate mișca din loc. Se plecă și mai bine peste privazul ferestrei și așteptă.

Flăcăul se opinti, își dete pesemne seama de greutatea sacului, își desfăcu brațele, apucă sacul voinicește, îl ridică și, învîrtindu-se din mijloc, îl aruncă cît colo, pe brazda verde a unei pajiști. Beizadeaua se-ndreptă ca mușcat de șarpe. Un țigan îi sfărmase, dintr-o dată, toată faima ; în clipa aceea i se păru că pe el îl aruncase așa, ca pe un lucru netrebnic, că pe el îl biruise, în luptă dreaptă, și-i pusese genunchiul pe piept. Țiganul acesta să-i fie singurul lui potrivnic ? Sîngele i se sui la cap, alergă, luă din perete pistolul, se întoarse la fereastră, se plecă... Și grădina răzbutui. Se plecă să privească trupul voinicului care se zbătea din ce în ce mai stors de puteri pe nisip, apoi se duse și trase găitanul clopotului. Și cînd veni vătaful să se închine pînă la pămînt, beizadeaua porunci :

— Să ridicați pe țigan de jos, din grădină... Și să nu vă mai calce piciorul p-acolo, diminețile, cînd trag eu la țintă...

Și cum vătaful se plecă încă o dată, ca să arate că înțelese, beizadeaua îi mai dădu o poruncă :

— Și să îngrijești să-mi fie baia gata.

(19 11)

STATUA

Locuiam în curtea unui sculptor. Mă deprinsesem să trăiesc în lumea cea de pietre, în lumea cea de stane țintuite locului, nemișcate, ținînd parcă supt greutatea trupului lor rece cine știe ce taine ascunse.

Dintre toate, un bloc înalt și alb de marmură îmi atrăgea mai des privirea, căci albul ei lăptos, moale parcă, avea ceva din căldura trupului omesc. Și într-o bună zi, bătrînul, sculptorul, își luă dălțile, și supt ascuțișul lor, și-n bătaia razelor de soare, trupul statuiei de marmură începu să-și împrăstie așchiile albe peste tot. Zi cu zi am urmărit munca bătrînului artist. încetul cu încetul, blocul alb căpătă o nouă întruchipare ; ceas cu ceas, din marmura albă parcă se necăjea să se desfacă o nouă formă, o altă alcătuire în lumina zilei. Mi se părea că sculptorul desfăcea, încetul cu încetul, legăturile strînse cari înfășurau pe cineva. Cum era și dreptul, bătrînul dezrobi de încătușarea pietrei întîi capul ființei aceleia încremenite.

I l-am văzut într-o dimineață, stînd, plecat puțin, pe gîtul fraged, c-un zîmbet amar peste buzele desprinse ca-ntr-un fior. în dimineața următoare i-am văzut, gol, sînul, și-ntr-o bună zi am zărit-o întreagă, — zeiță albă și caldă, cu mîna apăsîndu-și pieptul ca-ntr-o mișcare de mirare în fața veșnicii frumuseți a zilei, cu piciorul drept îndoindu-și puțin genunchiul, ca și cînd ar fi vrut să se plece în fața celui ce o adusese din nou pe lume...

Și din clipa aceea am început să trec printre lumea aceasta de stane cu un fior neînțeleas în suflet.

Cum ? în fiecare din lespezile acelea, în fiecare din blocurile acelea nemișcate și reci era câte o tainiță care ținea închisă într-însa trupul cald al unei ființi împietrite printr-o vrajă ? Din miezul fiecăreia putea să se ridice câte un cap, să arunce spre mine o privire, să se desfacă, în cale-mi, într-o mișcare de rugă, câte o mână, să mă arate vrund deget, sau să mi se plece un genunchi ? Atunci, câtă lume, câtă frumusețe e pe veci adormită, pe veci îngropată supt țarina pe care nimeni poate că nu o va da la o parte niciodată de deasupra chipului nemaivăzut de frumos, al cărui zîmbet singur ar prețui cât tot farmecul de pe pămînt...

...Și mîna bătrînului sculptor n-a mai putut smulge pietrei înmlădierea unui trup. Căci l-am văzut dus pe brațe, în sicriul strimt, în care el însuși, la rîndul lui, luase înfățișarea unei stane. L-am văzut trecînd nepăsător printre lespezile nepăsătoare.

Numai pe soclul ei, zeița de marmură albă părea că-și plecase mai mult genunchiul, iar zîmbetul de pe buze că-i flutura mai amar.

(19 11)

BENGHIUL

Pe pajiștea verde, supt umbrarul frunzișului tremurător, cît de frumos se dezvelea în lumina zilei statua. Albă ca însăși lumina, mlădioasă ca privirea, gingașă de parcă cea mai ușoară fluturare a zefirului o înfiora, ca o minune neatinsă de mîna omenească, așa se ridica, de pe soclul ei înalt. Artistul care îi dăduse ființă, strecurînd în carnea ei de piatră o fișie din sufletul lui, o privea zilnic ca pe un copil scump, ca pe o întrupare a visurilor lui. Ar fi vrut, sărmanul sculptor, să vie toți, să se strîngă întreaga lume să o privească, să se minuneze, dimpreună cu el, de frumusețea ei desăvîrșită.

Dar lumea trecea, trecea nepăsătoare, cum trec oamenii, grăbiți, după treburi mărunte, după nimicniciile zilnice, — mărgelele de sticlă înșirate pe ața unei vieți. Sau dacă priveau la statuă, ce puteau ei să înțeleagă ? Ce-i putea atrage ? Formele, mlădierea șalelor ? rotunzimea sinilor ? privirea ochilor ? Dar se siliseră ei vreodată să aleagă, dintr-o sută de nasuri, pe cel care avea linia mai frumoasă ? Dintr-o sută de guri, pe aceea care avea buzele mai frumos tăiate ? Și bietul artist s-a dus într-o zi și nu s-a mai întors la statua lui, să se lovească de nepăsarea oamenilor ; și-i păstra numai amintirea, așa cum se răsfața în bătaia razelor de soare ce scăpătau printre frunzele de deasupra.

Odată, însă, un ucenic de zugrav trecu, beat, pe acolo, cu vâpselile într-o mână și cu scara în cealaltă. Și fiindcă bețivii se opresc să privească lucrurile cu mai multă stăruință decât cei treji, și bețivul acesta se opri în fața statuiei, rășchira picioarele, izbucni în râs, și îndată își dete cu gândul că statuiei îi lipsea ceva. Ce? Numai el știa. Îndată răzimă scara de soclu, se sui, scăpînd picioarele printre spițele scării, și cu bidineaua făcu încet, cu toată stăpînirea de care era în stare, un benghi roșu drept în vârful nasului femeii de marmură. Și plecă bețivul încîntat. Și și avea de ce. Din clipa aceea se opreau cu toții să privească statua. Unii îi găseau picioarele prea scurte, ba prea groase, iar ceilalți prea subțiri. Dar toți rîdeau cu poftă de benghiul acela. Fiecare găsea că e pus la loc foarte potrivit și că statua a cîștigat chiar de pe urma lui. Iar bețivul, a doua zi, cînd și-a adus aminte de isprava lui, a venit să și-o vadă cu ochii. Și avu norocul să se audă lăudat : „Bine l-a mai potrivit, drept în vârful nasului ! Halal de el !”

(19 11)

AUTOMATA

Cînd am văzut-o întîiași dată, m-am uitat îndelung după dînsa. O femeie slabă-slabă, cu părul roșu, ca lîna de pe capul păpușelor, cu ochelari din dosul sticlelor cărora nici o sclipire de viață nu strălucea, cu obrazii scofîlciți, cu buzele scoase în afară de șiragul dinților fără îndoială falși, cu trupul firav, uscat, peste care rochiile cădeau ca o draperie aninată în cuie. Apoi mergea mărunt, tremurîndu-și ușor capul, ca și cînd gîtul i-ar fi fost încheiat deasupra pieptului. Nimic de viață, nimic omenesc în femeia aceea. Am văzut-o a doua oară, a treia oară, și nici o dată nu mi-a putut da înfățișarea vieții. Mi se părea un automat, o păpușă scăpată din vitrina unui panopticurri, roadele unei închipuiri bolnave și meșteșugite, care, într-o clipă de amar mizantropism, dăduse drumul în lume acestei mașini ciudate, acestei imagini spăimîntătoare a trupului gingaș și seducător al femeii.

Am urmărit această păpușă, am urmărit-o într-o zi, pe umtă, îmbrăcată într-o rochie roșie, cu-o pălărie încărcată de florile care tremurau la fiecare pas mărunțel al celei ce o purta.

Lumea stătea locului să o privească. Birjarii aruncau glume batjocoritoare. Băieții de prăvălie și gură-cască se țineau după ea. Fără să miște capul, cu brațele lăsate în jos, cu florile mereu bălăbănindu-se deasupra pălăriei mari, păpușa își vedea de drum, înainte, nepăsătoare, fără să arunce o privire în lături. Și la un colț de stradă

o pierdii din vedere, se ștersese ea și cum ar fi înghițit-o pământul. Lucrul acesta îmi statornici și mai mult în suflet credința că femeia aceea era într-adevăr un automat.

Și de-atunci n-o mai întâlnisem. Pe străzile îmbulzite de lume, trupul ei uscat, acoperit de draperia roșie, nu-l mai zărisem...

Era într-o noapte de iunie, o noapte înstelată, cu lună, când noaptea e îmbibată de lumină ca un burete de apă. Prin Cișmigiu perechi răzlețe, pe bănci, se fereau în umbra sălciilor. Pe lac, lebedele vîsleau, liniștit, pe apa limpede, ca și cum cerul le-ar fi întins un fald din pînza lui albastră. Așa, treceam singur pe-o alee. Și cum mergeam, eu și cu gândul meu, întovărășiți, frățește, un suspin, apoi altul îmi lovește auzul. Mă opresc, privesc împrejur. Suspinele veneau dintr-un colț înecat în întuneric. Mă apropiu. Îmi deprind ochii cu umbra adîncă. Pe o bancă plîngea o femeie. Plîngea cu capul în piept, cu obrazul în palme, plîngea cu suspine care îi chinuiau trupul în spas-muri. M-am dat la o parte și, pe o altă bancă, am așteptat. Îmi munceam gândul cine să fie femeia aceasta deznădăjduită care, singură, în această noapte de vis, plîngea cu atîta amărăciune? Mă gîndeam la perechile celelalte, perechile fericite, dinspre care mi se părea, uneori, că-mi veneau șoaptele unei sărutări.

Tîrziu, când m-am sculat să o urmăresc pe aleea mare de plop, am recunoscut pe aceea care plîngea. Și-ntîiași dată văzui că *automata* mea era și dînsa o biată ființă stingheră, o ființă la care numai lacrimile erau la fel cu ale celorlalți oameni.

(19 11)

PALAVRAGIUL

Îmi părea grozav de bine că-l vedeam. Nu-l întâlnisem de vreo cinci ani, și-n răstimpul acesta numai de cîteva ori avusesem vești despre el. Stam și-l priveam cum cetea, de cealaltă parte a mesei, după ce ne spusese multe și de toate. Peste unii oameni vremea trece cum trece un vînt ușor deasupra cîmpului, abia-abia dacă apleacă tulpina ierburilor. Eu încăruntisem, și Iorgu Sofron rămăsese tot cum îl știam : rumen, cu mustața și părul negru, cu ochii vioi, cu glasul limpede, spil-cuit, cum obișnuia să fie ; doar că nu mai stătea așa de înfipt ca altădată. Privindu-l, îmi aminteam de atîtea întîmplări hazlii și, mai ales, de minciunile strașnice, adevărate întîmplări omerice, cu care Sofron își încărcă trecutul și pe care le povestea cu o înfățișare de adevăr uimitoare.

Tocmai lucrul ăsta mi se părea că-i lipsea acum.

Cel puțin atît cît vorbisem, vreun ceas și mai bine, nici o întîmplare ciudată nu-mi mai înșirase. Va să zică anii tot fură ei cîte ceva. Vîntul, oricît de ușor ar alinta floarea, tot îi scutură ceva din polen.

Și cum îl priveam astfel, bag de seamă că-i legat la mîină. Tot voiam să-i curm cetitul ; încep deci vorba :

— Ia mai lasă gazeta, dragul meu. Nu ne-am văzut de atîta vreme. Mai firesc e să vorbim... Dar ce ai la mîină ?

Sofron, care în vreme ce-i spusese aceste pusesese gazeta la o parte, întinde mîna și-mi arată :

— O plictiseală întregă, frate : un buboi groaznic. De o lună întregă de cînd se țin de capul meu : unul după ceafă ; altul la umăr ; de-abia mă vindecă de ăla, și, poftim, ăsta îi ia locul.

Tocmai voiam să-l învăț o doctorie băbească, să scape de pacostea ce-i căzuse pe cap, cînd se oprește la masa noastră un prieten al meu cu nevastă-sa, Neculai Șumlea, care nu găsisese nici un loc liber în cafenea.

— Ne dai voie ?

— Cu plăcere, vai de mine, îi răspund și, sculîndu-mă, le prezint pe Sofron.

Vorbăreț cum era Sofron, ne încălzirăm repede ; într-un sfert de ceas parcă ne cunoșteam de cînd lumea. Și dintr-una într-alta, Șumlea se lovește și el cu privirea de mîna lui Sofron. îl întreabă :

— Dar ce aveți ; v-ați rănit la mîna ?

Sofron surîde pe supt mustăți, aruncă o privire furișe spre nevasta prietenului, apoi, cu un glas de taină, ferit oarecum, îngîină :

— M-a rănit.

Și cum prietenul și cu femeia acestuia îl priviră oarecum nedumeriți, Sofron se plecă și, din vârful buzelor, îi desluși :

— Un duel !

Un duel nu e doar o nimica toată. Doamna se înroși de plăcere, bărbatul ardea să știe totul. Eu rămăsesem cu gura căscată.

Șumlea îl cercetează, făcînd pe nepăsătorul, ca să arate nevastă-sei că nici pentru el lucrurile astea nu-s străine :

— O chestie de onoare ?... o insultă ?... Foarte frumos ! Și eu sînt pentru duel... Mai ales cînd e vorba de-o femeie...

Sofron tace.

t- V-ați bătut azi ? întreabă doamna.

Sofron surîde, și iar, în taină :

— Azi-dimineață, la 4 ceasuri. Apoi, către Șumlea : O femeie, pentru o femeie.

— Foarte frumos !

— Și-ncă pentru o femeie pe care n-o cunoșteam. Mă rog, să vă povestesc, deși lucrul e așa de tainic, încît nici gazetele n-o să vorbească, dar nădăjduiesc că ce voi spune va rămînea numai între noi.

Șumlea îl încredințează :

—• Mă rog, aveți cuvîntul nostru.

Sofron începu :

—• Aseară eram cam plictisit, citisem gazetele, văzusem toate murdăriile pe care partidele noastre găsesc o plăcere să și le arunce unul altuia prin foițele lor. „Ce să fac ? mă întreb. Hai pe stradă !” Calea Victoriei e cît se poate de interesantă pe la 6 ceasuri seara, în zilele acestea de toamnă, cînd femeile mai pot încă să-și poarte rochiile cu culori bătătoare la ochi — iertați, doamnă, e moda care vă *scuzează* — iar bărbații să-și arate pardesiurile, această îmbrăcăminte plicticoasă și netrebuitoare, după mine, ca și șoșonii... Fumați o țigară ?...

Scoțînd tabacherea, o întinse lui Șumlea, care luă repede o țigară, să nu întrerupă povestirea, mai ales că și nevasta îl dojenise :

— Lasă, Nicule, nu mai fuma. Ascultă !

— Așa, urmă Sofron, cum treceam prin fața Episcopiei, văd un grup de bărbați stînd așa, pe trotuar, că nu mai aveai pe unde să treci. La urma urmei, nu caut nimărui nod în papură, vreau să mă dau jos de pe trotuar, cînd văd că se apropie o doamnă și că, vrînd să treacă, domnii aceia nu numai că nu-i fac loc, dar că unul dintre dînșii îi spune și o obrăznicie. Mă întorc și, așa, ca să mă poată auzi, zic : „Ce imbecil !” M-a auzit, firește. „Domnul ?” mă întreabă. Ii dau cartea de vizită. Pînă la opt ceasuri, martorii orînduiseră toate. La patru dimineață ne-am bătut. L-am lovit la piept; el, la mîna...

încremenisem! Va să zică, nu se schimbase prietenul meu, Iorgu Sofron. Mă uitam la femeia prietenului : plăcerea îi ridicase sîngele în obraz. Şumlea, nici el nu-şi putea ascunde bine mulţumirea că făcuse cunoştinţa unui om viteaz.

— Şi cînd te gîndeşti, urmă Sofron, că femeia aceea habar n-are că pentru dînsa avusese loc un duel şi că niciodată poate în viaţa mea n-o s-o mai întîlnesc. La urma urmei, nici n-aş mai cunoaşte-o. Apoi, plecîndu-se : Tănărul e băiatul unui ministru. Înţelegeţi de ce ziarele au să tacă !

După ce Şumlea plecă, poftindu-ne, mai mult în cinstea lui Sofron, pe a doua zi la masă, mă uit la prietenul meu şi-i zic :

— Bine, frate, cum ţi-a venit să trînteşti așa minciună ?

Sofron mă priveşte mirat :

— Ce minciună ?

— Asta, cu duelul !

— Dar ţie ce ţi-am spus ?

— • Ce, ai uitat ? Că ai un buboi ; n-ai avut trei în şir ?

— Păi nici asta nu-i adevărat.

— Atunci ?

Sofron desface legătura ; deasupra mînei văd o zgîrietură.

— M-am zgîriat într-un ac.

— Bine, neică, atunci de ce nu mi-ai spus de la început ?

Sofron rîde :

— Nu-mi ştii obiceiul ? Trebuia s-o măresc.

— Dar duelul ?

— Păi dacă pentru tine, vechi prieten, am prefăcut zgîrietură într-o bubă, în ce era s-o prefac pentru o femeie frumoasă, pe care n-o mai văzusem niciodată ?

Ce-i drept, la obiceiul prietenului meu mă gîndisem puţin mai înainte, dar cele ce povestise prea erau din cale-afară.

— Sine, ştiam eu ca spui întîmplări cari avuâseră loc cu ani mai înainte, dar așa...

— Şi încă am uitat să-i povestesc tot. Să-mi aduci aminte mîne seară să-i spun.

— Ce ?

Sofron se uită serios la mine.

— Cum ce ? Că mi-ai fost martor în duel.

(19 11)

SECRETUL

Aveau un „secret”.

— Iartă-ne, dragă, avem un secret, ne punem ici la o masă, mai la o parte, să vorbim.

Fiecare știm doar ce e un secret ; nu m-am supărat de loc, ba, dimpotrivă, am simțit o mare bucurie văzînd că se mai găsesc doi oameni cari să poată păstra o taină. Așa, Iorgu Sorbu și cu prietenul lui, Alexandru Doboș, se traseră la o masă mai din fund, iar eu rămăsei cu Nicu Stamatiu, un mucalit și jumătate, care tocmai atunci intrase în cafenea.

— Ei, se miră Stamatiu, dar ce, Sorbu cu Doboș stau la o parte de noi, fac pe boierii ?

— Nu, dragul meu, au de pus ceva la cale, au un secret.

Stamatiu întoarce capul mirat, parcă nu-i vine să creadă.

— Un secret ? Hm !

Dar eu iau repede vorba despre altceva. Moartea lui Tolstoi a zdruncinat toată lumea, vorbim despre ea. Dar în felul lui. Cu Stamatiu trebuie s-o dai repede în glumă. Se vede că „secretul” celor doi prieteni îl atrage mai mult. Se scoală și se duce, într-adins, la masa lor. Mă uit. Doboș se supără :

— Ce Dumnezeu, Stamatiu, adecă nu ne dai voie să vorbim și noi două cuvinte ?

— Să ne spunem un secret ? încheie Sorbu.

Stamatiu se-ntoarce ; îl mustru :

— De ce nu-i iași, omule, în pace ? Or fi avînd și ei afacerile lor.

— Ia lasă-mă. Ce, nu-i cunosc ?

— Bine, dar ce treabă ai tu cu tainele lor ? adaog eu, și iau iar vorba despre altăceva.

În vreme ce vorbim, glasurile prietenilor parcă se ridicaseră. Sorbu mai subțire. Doboș mai gros. Unele cuvinte răsună mai tare. Stamatiu privește cu plăcere parcă, îmi șoptește :

— Ascultă un... „secret” : să știi că nu-i a bine. Îl cunosc eu pe Doboș.

Și iar vorbim. Cafeneaua se umple cu încetul. De pe la mese întorc capul spre cei doi prietini. Mă uit și eu. Sorbu dă din mîni. Doboș bate în masă și strigă deodată :

— Lasă-mă în pace !

Sorbu pare și el mîniat :

— De ce să te las ?

— Ei, comedie, îmi spune Stamatiu rîzînd, își dau secretul pe față.

Și, într-adevăr, convorbirea prietenilor se aude în crîmpeie, zadarnic scoboară uneori glasurile, mînia le ridică iar. Vorbei pițigăiate, miolăiturii lui Sorbu, răspunde buhăitul lui Doboș :

•— Trebuia să plătești tu !

— Ba tu !

•— Îmi vorbești așa fiindcă ești un derbedeu.

— Derbedeu ești tu !

— Nu-ți spuneam eu ? îmi zice Stamatiu.

Ca și cum l-ar fi auzit, cei doi prietini se domolesc puțin, pînă ce Doboș izbucnește, deodată, furios :

— Am iscălit amîndoi polița, o puteai plăti tu întîi.

— Nici nu mă gîndesc !

— Așa trebuia !

— Ba nu !

— Ba da !

— Strașnic secret, rîde Stamatiu.

Eu rămăsei mirat, nu știam ce să zic. Voiam să mă duc la ei, să le spun că-i privește întregă ca-

feneaua. Dar nici nu apuc să mă mișc, și cei doi prietini se scoală în picioare. Într-o clipă s-a petrecut totul. Sorbu se ridică în vârful picioarelor, oțărindu-se :

— Plătești ?

Doboș se lasă bine de umeri, înțepenindu-se în glezne :

— Nu !

— Atunci, na ! strigă Sorbu, și cu vorba îi trimete celuilalt și-o palmă.

— Poftim și ție ! îi răspunde Doboș și cu un pumn îl culcă pe canapea.

Lumea sare să-i despartă, dar ei amîndoi se îndreaptă spre masa noastră :

— Ascultă-ne, să vezi și tu, să judeci, îmi zice Doboș

— Ascultă, Stamatiu, ce pramatie e dumnealui, se roagă și Sorbu.

De rușine, nu știu ce să fac. Noroc însă de Stamatiu, care, zîbind cu chipul lui cel mucalit, pune lucrurile la cale :

— Ascultați, dragii mei, le zice el, noi nu ne putem amesteca în... secretele altora. Știți, e un lucru gingaș !

Apoi îmi face semn, ne luăm pălăriile și plecăm.

Afară, Stamatiu, foarte serios, îmi dă un sfat :

— Ține minte de la mine : în... secretele altora să nu te bagi. Pe urmă, luîndu-și chipul mucalit cu care răspunsese celor doi prietini, adaogă : Ai văzut ? e un lucru gingaș de tot !

(19 11)

CALENDARUL

în părete, în fața mesei mele, am bătut un calendar. E un calendar mic, cu foile cît niște frunze, cari foi și ele, ca și frunzele, se scutur zilnic, micșurînd mănunchiul deasupra căruia o pasăre cu aripile în zbor parcă mi-ar da simbolul vremii.

E lucrul cel mai mic din odaia mea, cel mai neînsemnat. Sînt zile cînd nu mi-arunc de loc privirea asupra lui, cînd îl uit, agățat acolo, sus, pierdut parcă printre florile tapetului de pe părete. Și apoi, deodată, fără voie, ochii mei îl întîlnesc, mă duc la el, socotesc vremea, și o întregă toamnă de frunze tipărite se așterne îndată jos, la picioarele mele. Smulg astfel săptămîni întregi, trecute fără să-mi fi dat seama, topite în urmă ca niște clipite, strînse ca niște scînteii furate de furtună. Și așa, cînd și afară frunzele copacilor încep să cadă, cînd toamna ruginește grădina, cînd paserile călătoare bat iar cărările albastre ale înaltului, cînd cei dintîi fulgi alunecă alene, de se așează, tremurători, peste petalele crețe ale crizantemelor din straturi, îmi dau și eu seama că și calendarul mic și-a scuturat și el foile, că n-au rămas decît cîteva cari, repede, se vor duce și ele după celelalte. Și cînd cea din urmă foaie cade, în părete, și-n același loc în care ochiul meu știa să-l găsească, pun un calendar nou. Și, iarăși, toamna lui începe de la cea dintîi foaie...

E ciudat cum în viață întîlnim și ne folosim de unele lucruri mici pe care aproape nu le băgăm în

seamă, poate tocmai din pricina că ele sînt ca un fel de simboluri ale veșnicei ei deșertăciuni. Iată foile aceste mici ale calendarului pierdut printre florile tapetului, iată foile care însamnă zilele ce ne sînt date să le trăim pe pămînt; poate că multe din zilele vieții noastre nu prețuiesc mai mult decît crîmpeiele acele de hîrtie, și cîtor dintre oameni nu li se șterge urma de pe lume tot cu aceeași ușurință cu care s-a șters urma calendarului lor de pe părete !...

Fericiți aceia cari, smulgînd o foaie din calendar, pot adăoga cu una faptele vieții lor.

(19 11)

LAMPA

În noaptea adîncă, sus, din dosul unei ferestre, o rază slabă licărește, ca o stea rătăcită în neguri.

E lampa care luminează masa săracă a unui poet poate, lampa care-i călăuzește cărarea condeifului pe care mîna lui înfrigurată îl poartă pe hîrtie.

Căci lampa ne e prietenă. Cînd scrii, seara, în răsfrîngerea ei de lumină, care se așterne ca o cunună pe hîrtia ta, cînd te deprinzi cu alintarea lucirii ei, de după sticla care o închide, cum închide corola unei flori stamina, și se pare că un ochi umed te urmărește, că sclipiri de gene te îndeamnă, că un suflet pîlpîie acolo, lîngă tine, și că te ocrotește.

Tovarășă a gîndurilor noastre ! Ce puțin ne ceri, și cu cîtă dărnicie ne întorci darurile tale, cum pămîntul întoarce, însutit, sămînța. Supt ocrotirea ta, atîtea frunți au fost plecate, tu singură ai văzut fiorul sufletelor ce sufăr pentru alții, și tu mai întîi le-ai răsplătit durerea, topind o rază în lacrima care le-a căzut în singurătatea odăiței lor. Dacă pentru toți n-ai fi decît o lumină, pentru poet ești o stea coborîtă lîngă dînsul, și pentru ochii lui floarea ta strălucitoare se schimbă în zări împurpurate, în zări depărtate, în adîncul cărora dînsul își clădește, pînă la cer, visurile închipuirii lui!

Și cînd zorile se arată, sfioasă pălești și parcă îndemni și pe tovarășul tău: „Hai, du-te de te culcă !”... Cum faci acuma. Ai dreptate, geana de lumină îmi arginteză fereastra. Să ne odihnim, tovarășă scumpă a gîndurilor mele !

(19 11)

„VIAȚA E UN VIS !”...

Bătea un vînt strașnic. Afacerile mă scosese din București și, acum, la întoarcere, oprisem o clipă trăsura la Herăstrău. Cerusem un pahar cu vin fiert, și-n așteptarea băuturii calde, priveam pe fe-reastră. Odaia șubredă, de vălătuci, se clătina ca o corabie, în suflarea abrașă a vîntoasei, și vedeam cum lacul își frămînta afară undele, gonindu-le spre stufărișul uscat de toamna prea timpurie. Mă gîndeam la bieții cai de la trăsura, căroră, pe un alt colț de geam, le vedeam coamele frămîntate de vînt, cînd simții că cineva se așază pe scaunul gol de lîngă mine. întorc capul :

— Ei, de unde răsăriși, frate !

în fața mea stătea, cu ochii stinși, cu buzele umede, fostul meu coleg de școală Tot-o Șendrescu, — un băiat vesel și, pe cît mi-am putut aminti, repede, în sclipirea gîndului, un băiat care dăduse dovezi de deșteptăciune. L-am privit mai mult. Mi se păru că îmbătrînise.

— Ce cauți aici? îl'întrebai.

Cam legat la limbă, începu să-mi povestească :

— Uneori vin p-aici, îmi mai înec amarul... îmi place singurătatea... Beau un pahar de vin — două... știi...

— Nu ne-am văzut de mult... De, ia să număr •, așa, de cinci ani. Din 1906. Erai, mi se pare, în slujbă...

— La... la Finanțe...

— Ei, da. Tot acolo ești ?

— Tot. Mizerabil ; o slujbă mizerabilă ; o leafă mizerabilă ; o viață... mizerabilă... mizerabilă...

Se părea că vorba aceasta, *mizerabil* i se legase de limbă și nu se mai putea desface de dînsa. Băgai de seamă că era cam amețit. Șendrescu se sculă,, se duse pînă în celalalt colț al odăii și, peste cîteva clipe, se întoarse cu o halbă.

— Parcă spuneai că beai vin, îl întreb.

— Și de unele și de altele, îmi răspunde.

Ia halba, o soarbe din cinci înghițituri, ca și cînd n-ar fi avut nevoie să miște gîtlejul ca să dea berea de dușcă, apoi bate și cere alta.

— Și... cît ai pe lună ? îl mai întreb eu.

Șendrescu trage scaunul mai lîngă mine și-mi suflă :

— Trei sute de lei !

— Bine, dragul meu, e o sumă frumușică...

— Frumușică ?... Mizerabilă ! Din ce te îmbraci ? Cvi ce să ții casă, masă ? Ce să trimiți familiei ? De unde să te mai duci la un teatru ? — Nu vorbesc de operă ! Dar cu ce să cumperi o carte... o carte să cetești... E ceva grozav... Chiria... chiria te omoară... Asta nu e viață... nu e viață... e un chin !...

Șendrescu soarbe halba și mai cere una. Beau și eu din pahar cîteva înghițituri. îmi părea rău că mă oprisem. Prietenul îi dă înainte :

— ...Și-ncă eu, vezi, fac economie. Nu mă duc la „Carul cu bere”. Nu mă duc la șantanuri... Nu fac orgii... Uite, unde viu, să beau și eu un păhăruț de vin... sau o halbă... Asta nu e viață... e un chin... Nu-ți închipui ce chin e, dragă prietene, nu-ți închipui...

Iar soarbe halba și iar mai cere alta. Mă uitam la el ; cu capul din ce în ce mai lăsat pe piept, părea amețit de-a binele. Deodată tresări :

— Și nu mă pot învrednici să trimit mamei un cumaș¹ de rochie, un șal, o păreche de papuci... Din ce să rupi, să-i trimiți ?... Ceva mizerabil... un trai de cîne... Viața e un chin, un chin, prietene...

¹ Cumaș — stofă, mai ales de mătase.

Bat în masă, să plătesc. Prietenul mă apucă de mână :

— Nu, pardon, plătesc eu... Mă rog !

— Fă-mi plăcerea... încerc eu.

— Mă rog... atîta lucru... Ce crezi că n-aș vrea să pot da și eu o masă, un dejun, — ce-i mare lucru un dejun ? unui prieten... dar de unde ? dintr-o leafă mizerabilă... îți spun eu : viața e un chin... Aș vrea să... Mai adu-mi, chelner, o halbă !...

În clipa asta dă de dușcă ce mai rămăsese și urmează vorba :

— ...Aș vrea, cum ți-am spus, să mor... să mor !...

Mă scol scîrbit, în vreme ce prietenul îmi apucă mîna și, cu fața-n mîneacă paltonului meu, plînge :

— ...Aș vrea să mor... mai stai... te rog, mai stai... îți spun : viața-i un chin.

În clipa asta în ușă răsar doi țambalagii. La cea dintîi ciupitură a strunelor, prietenul tresare. Se ridică în picioare și strigă :

— Bravo ! bravo ! vin' aici, cioară !

Și mă ține strîns de mîină. Mă smîneesc și plec. Afară plătesc chelnerului. Și-n vreme ce mă suiam în trăsură, aud țîmbalul întovărășind glasul prietenului meu care dînta cu avînt:

„Viaata e un viiis
Un paradiiis!"

(19 11)

§

TANTI AMALIA

]•
\
{
/
I;
<y
i;'

:«
t•
[:
f
i
i\
?
iV
r;
I

Trenul își dezmoștește încheieturile și pornește, încet, din gară. Mahalalele mărginașe ale Bucureștiului, cu case prizărite, cu uliți strimte, cu fabrici care-și înalță coșurile negre ca niște trunchiuri de copaci rămași dintr-o pădure preistorică, rămîn în urmă, se șterg din pervazul ferestrelor vagonului din ce în ce mai iute, ca și cînd ar intra deodată în pămînt. Mă așez pe canapeaua de pluș roșu a vagonului și desfac o gazetă, după ce-mi arunc mal întii ochii în fața mea : o doamnă citește ca și mine. Din dosul gazetei nu-i pot vedea nici o părțică din obraz. Nici nu doresc, la urma urmei. Știrile din *Universul*, proaspete, la ora 6 dimineața, ca și zațul care-mi înnegrește mîna, îmi fură privirile mai mult decît mîntea, căci citind „Numirile" din ministere și „Nouele decorări", îmi dau în aceeași vreme seama că mi-am uitat bastonul în bufetul gării. Nu e întîiul sprijin pe care-l pierd în viață. Pierd și răbdarea cu lista decorațiilor ; atîtea nume îmi foiesc ca furnicile pe dinaintea ochilor ; las gazeta pe genunchi, să-mi odihnesc vederea. Doamna sau domnișoara din fața mea urmărește mai cu interes cele scrise în *Dimineața*, citește înainte, fără să miște c-un deget foaia pestrițată cu litere mari și mici. Deocamdată, tot n-am ce face, mă uit pe fereastră. În septembrie, tîrziu, cîmpiile sînt golate de roadă ; se întind pustii, și-n locul lanurilor aurite razele soarelui înroșesc țarinele pînă-n

zări. Și dimineața aceasta era fermecătoare, adevărată dimineață de toamnă lăsată pe pământ pentru cules de vii. Lumina rumenă, care cădea în ape supt cuprinsul boltit al cerului, parcă topea geamul, să-mi pătrundă voioasă în ochi, și de-acolo în suflet, dându-mi un nespus dor de viață, de dragoste pentru tot ce mă înconjoară. Sînt tresăriri de aceste primăvăratice pe care ni le varsă în sînge unele zile tîrzii, dar fermecătoare, de toamnă. Fără să vreau, privirile mele părăsiră priveliștile aurii, ca să se pironescă pe ființa din fața mea. Afurisitul de ziar rămăsese nemișcat, ca o perdea pe care nu vrea să o 'tragă nici o mîna. Să mă mut de la locul meu, n-ar fi fost tocmai acătării. Inarmîndu-mă cu răbdare, începui să privesc mîinile și rochia tovarășei mele de drum. Mîinile mici, — mînușițele — ieșeau ca niște porumbițe din valul de dantele al mînecelor ; degetele subțiri, cu unghiile trandafirii, lunguiețe ca migdala, cu noițe pe cele mici, păreau că de-abia țîn gazeta. Pe brațul mîinii stingi, ieșită mai în afară din dantele, o brățară subțire de aur se încolăcea atît de ispititor pe pielea albă și fragedă, ca o petală de trandafir, a brațului. Nici un inel. Era domnișoară. Strînsă cu o centură albă peste mijlocul subțire, rochia, albastră, deschisă, se lăsa în voie, deslușind ușor piciorul pînă deasupra pantofului mic, de lac negru, peste care funta de panglică părea un fluture care-și găsisese acolo un loc de odihnă.

Și, totuși, așa cum stătea tovarășa din fața mea, cufundată în citire, mi se părea că acolo, din dosul hîrtiei întinse într-adins parcă, un căpușor drăguț toarce gînduri hazlii pe socoteala călătorului necunoscut, și că pe buzele rumene, un zîmbet șiret licărește, ca un licurici, din cînd în cînd. Gînduri vechi, de licean, îmi năvăli în minte, gînduri cărora le dădea ființă închipuirea mea pe băncile școlii, în orele de algebră, și străbătînd ziarul cu privirile, o și vedeam pe ființa misterioasă — blondă, cu părul buclat, cu ochii albaștri, cu obrazul ca floarea mărului — ființă a lumilor noastre

de visuri, ființă pe oare toți am dorit-o și iubit-o la șaisprezece ani !

Dar pentru că lumea aievea vine mereu la vreme să ne (smulgă gîndurilor noastre își să ne tarate adevărul, mîiniile obosite lăsară ușor ziarul pe genunchi și privirile ochilor verzi își (limpezi, ca două smaralde, se opriră țintă în ochii mei, nespus de mirați. După (întăia clipă de surprindere, necunoscuta întoarse capul la fereastră și putui astfel s-o privesc în voie. Din visul meu nu (rămăsese decît obrazul (fraged și rumen ca floarea (mărului. De /supt pălăria mică, rotundă, /în culoarea rochiei, și c-un penăș alb la o parte, se «coborau, (încadrîndu-i fața, buclele de păr negru ca mura coaptă. Deasupra ochilor, cu privirile adîncite de genele lungi și arcate, sprîncenele, negre și ele, (se încondeiau subțiri. Gura mică avea buzele roșii, strînse ca antr-o mișcare de muștrare tăcută. Gîtul rotund și plin, ca al unei amfore, se pierdea în dantelele gulerului hainei. Și peste (întreaga ființă, înecîntătoare, razele trandafirii ale soarelui se irevărsau într-o lumină căreia ochii mei îi găseau, în clipa aceea, o strălucire nebănută.

În vreme ce mă minunam privind, trenul trecu macazul unei stații ; cu o mișcare smucită, vagoanele se opriră, iar ziarul din brațele necunoscutei lunecă ușor, se opri o -clipă (împiedicat de funta pantofului, apoi se așternu la picioarele noastre, ca o punte de trecere. Ridicai grabnic jurnalul și-l întinsei necunoscutei. Dînsa-mi zîmbi și, c-un glas care mie mi se păru o oripire, îmi spuse :

— Mulțumesc !

—» Pentru puțin ! răspunsei, și mi se păru că, cu aceste două cuvinte care-mi scăpară fără voie de pe buze, trebuie să fi fost foarte caraghios.

Așa și era, căci în colțul gurii mici înflori un zîmbet cu totul deosebit decît cel de adineoare. Trebuie să mă fi-nroșit, să mă fi (îngălbenit apoi ; noroc de trenul care-și (dezmorți iarăși, trăgănat, încheieturile, și-n zgomotul roților care treceau de

pe o șină pe alta, îndrăznii să întreb, cum se întreabă tovarășii necunoscuți de drum :

— Până unde mergeți... domnișoară?

Cuvântul „domnișoară” cred că l-am auzit numai eu. Necunoscuta țîși îndreptă dar privirile drept într-ale mede și-mi răspunse, cu zîmbetul dintîi :

— La Roman.

Tresării de bucurie ; aveam aceeași țintă de ajuns. Și eu mergeam, lin familie, în vechiul oraș moldovenesc unde crescusem, pe malurile umbrite de mesteacăni ale Șiretului.

Poate ne-am plăcut — «mie, unuia, îmi plăcea la nebunie — numai așa convorbirea ciudată, cu cuvinte rostite pe de rost, ca niște formule matematice, de la început, se prefăcu într-una caldă, uneori avîntată, mai cu avînt din partea mea, cu o căldură mai stăpînită din partea necunoscutei. Tovarășa mea de drum citise, și citise (mult ; asupra unor cărți ne făcusem aceeași părere ; țineam minte aceleași pagini. Cu o mișcare cochetă, care-i răsfrînse peste braț noianul de dantele al mîneei, luă din rețeaua de deasupra capului o carte :

— O cunoști ?

Nu mă putui stăpîni, mă ridicai și, dînd geaman-tanul jos, mă grăbii să-l deschid. Potrivirea era prea din cale-afară : luasem cu mine aceeași carte I-o ară/ta, pe cînd /în obrazul alb și fraged aii necunoscutei năvăli, de plăcere, o undă rumenă.

Din clipa aceasta ne-am înțeles de minune. Am rugat-o, și fără nici o împotrivire s-a supus : începu să-imi citească, cu glasul ei cel dulce, din cartea pe care o aveam amîndoi. Citea /frumos, cu capul puțin plecat pe o parte, din cartea care, deschisă pe amlîndouă imîinile, părea că istă pe un mic pupitru de fildeș. Aproape n-ascultam cuvintele ce le rostea, /îmi încânta auzul inumai muzica glasului ei ; uneori, printre buzele (întredeschise, șirul alb ca mîrgăritarul al dinților lucea scurt. Așteptam să-mi scilipească din nou, și așteptarea aceasta îmi piro-nea privirile drept pe gura ei. O dată își aruncă

ochii spre mine și înțelese că n-o urmăream. îmi zise cu glas bănuitor :

— Nu im-ascuți !

Și nu mai citi. Schimbarăm cărțile. Pe-a ei mi-o dădu dimpreună c-un -semn frumos lucrat cu mîna. Luînd cărțile, mîinile noastre se atiniseră. Eu simții un fior, dînsa (întoarse icapul spre fereastră.

Trenul intră într-un ținut presărat de vii. Fără să vrem, ne ridicarăm deodată 'în picioare, unul lîngă altul, la fereastră. Eu dădui geamul în jos. Dînsa scoase capul pe fereastră ; vîntul (îi îndoii pana albă de la pălărie și-i flutură şuvițele negre de păr de pe frunte. Ca să stăm mai bine, ne apiropiarăm unul de altul. îi trecui ușor brațul pe după mijloc ; simții că tresare fără să-mi (spuie un cuvînt. Din vii ne ajungeau pînă ia urechi cîntecele culegătorilor. Flăcăii chiuiiau, aruncau cu căciulile spre tren. Unii ne arătau strugurii copti, ca și cînd ne-^ar fi făcut în ciudă. Supt un prun, la poalele unei vii, un flăcău și-o fată se țineau de mijloc, ca și noi. Ne făcură întîi cu mîinile semn de salutare, apoi dintr-o dată își /încleștară buzele într-un sărut lung, pe care-l urmărirăm amîndoi cu ochii pînă ce trenul se depărta de tot. Atunci, într-un avînt pe oare nu-l putui stăpîni, avînt ce ne vine ca o nebunie de care uneori atârnă totul în viața noastră, mă plecai și-o sărutai apăsât pe gît. Dînsa nu făcu nici o mișcare. După întăia clipă de rătăcire, o privii sfios ; ținea ochii închiși vîntul îi flutura şuvițele de păr peste frunte ; obrazul alb părea fără un pic de sânge. Stăteam lîngă ea, cu ochii spre priveliștile care alergau în urmă, fără să deslușesc nimic, fără să poț gîndi la ceva statornic. Aș fi vrut să ne ducă trenul așa, mereu înainte, făr' de popas, să călătorim veșnic, singuri, unul lîngă altul, pînă cînd, lînt-aceeași suflare, ne-om stinge de pe lume amîndoi. Deodată simții că-și întoarce capul spre mine. Mă uitai : în ochii ei, în gropițele obrazului, în capătul buzelor îi plutea peste întreaga față un surâs, un zîmbet nedeslușit de mulțumire. Mă gîndii ; „Poate că trebuia (să ne întîlnim”. Și-un alt

gînd îmi străbătu atunci în minte : „Dar dac-o pierd? Ciine-i ? De unde-i? Cît va sta în orașul în care mergem amîndoi?” Aș fi vrut toate săle aflu dintr-o dată. Fără să mă pot opri, o întrebai :

— Cît o să stai aci ?

Poate și ea dorea să mă puie în cunoștință despre lucrurile la care gândisem eu. îmi răspunse repede :

— Două săptămâni. Apoi, după o clipă, cu părere de rău : Două săptămîni... la vie. Am venit pentru cules... ily tanti... la tanti Amalia... Amalia Măreanu...

— La tanti Amalia Măreanu ?

O privii repede. Vîntul mă bătu pesemne mai tare în față. Parcă simții un fior de frig. Tanti Anaalia Măreanu ! Dar o cunoșteam pe *tanti Amalia !*

— O cunosc pe... pe d-na Măreanu... Stătea în strada Salcîmilor.

Diînteei îi păru bine :

— Da, da, în strada Saloîmilor.

— Noi stăm alături... Căsuța aceea scundă... astăzi nu mai e... a colonelului Bunea.

De astă dată ea întoarse capul repede spre mine, mirată :

— Ești... isînteți băiatul colonelului ?...

Parcă mi se luă o perdea ide pe ochi :

— Dina !

— Dina, sînt Dina !...

Simții că nu-i mai țin brațul pe după mijloc. Cînd îl trăsese ? Parcă ne despărți deodată ceva.. Ne așezarăm fiecare la locul nostru. Dina, cu privirile pierdute pe fereastră. Eu, cu ele în pămînt. Amintirea unui întreg trecut mi se năpusti în minte... Moartea mamei mele. Plecarea tatălui meu în alt oraș. Eu, singur, lăsat la prietena mamei, la tanti Amalia, cum îi spuneau toți, la tanti Amalia Măreanu, pe care numai o vedeam, și mă cutremuram. Șase luni de zile de chin, de nemîncare, de urecheli și bătăi, astea îmi amintea tanti Amalia. Stăteam și plîngeam în pernă, nopti întregi, gîndind la ființa care se dusese pentru totdeauna, ia tata, care

nu mai venea ; visînd fața cruntă, cu gura strînsă ca deschizătura unei pungi ; cu șuvițele de păr negru atîrnîndu-i pe după urechi ; cu alunița neagră de pe obrazul sting ; cu ochii verzi ca de pisică ai tantei Amalia... Uneori venea sora tantei Amalia, cu o fetiță mică, de 4—5 ani ; aveam opt, și-mi porunceau să mă joc cu ea. Pe mine mă bătea c-o făceam să plîngă. „Vino, Dina, cu noi !” O luau de mîna și-i dădeau bomboane. Eu mîneam la masă, în ziua aceea, ca pedeapsă, doar un fel !...

Ridicai cu teamă ochii. Ființa din față, cu privirile mereu pierdute pe fereastră, nu mai era o necunoscută. O știam, o cunoșteam de mult. De ce în ochii plini de dragoste de adineoare parcă vedeam acum o sclipire de răutate ? Și gura strînsă ! Șuvițele negre de păr spulberate de vînt, de după urechi, nu mai cădeau parcă cochet. Și pe obrazul sting, da, pe obrazul sting, io aluniță pe care nu o băgasem încă de seamă. O dată, o clipă numai, mi se păru că-n fața mea stă, încrunțat, chipul tantei Amalia.

Era o nebunie, și totuși n-o puteam îndepărta din mîntea mea. încercai din nou să-i vorbesc. Căutam să-mi fac vorbele calde. Parcă și dînsa, și Dina, înțelese că ceva se ridicase, deodată, între noi. Restul vremii am citit amîndoi din cărțile pe care le schimbasesm...

Trenul intra în gară. Se însera. îmi dădui repede geamantanul jos. Ne luarăm ziua bună ca doi străini. Și-n vreme ce, într-o parte a vagonului, tanti Amalia —• îi cunoscu glasul — își primea ne-poata cu strigăte de bucurie, pe ușa cealaltă scoborîi în gară, căutînd să mă strecor cît mai repede printre mulțimea călătorilor.

(19 13)

IBRAHIM

Venea tare de departe. La nămiaza, cînd oarele arde mai cumplit, cal și călăreț erau istoviți de oboseală. Plecaseră cînd nici mu mijise de ziuă. Praful se ridica pe urma drumețului, atîrnîndu-i-se ca o manta de umeri. Luase calea de-a lungul Dunării, ș-avea să se îndrepte în sus, siapuce spre șesurile largi ale Moldovei. Făcuise un popas, și-acuma, după ce trecuse multe ceasuri, cumpăna unei fîntîni la marginea drumului și umbra unui măr pădureț îmibia pe călător să facă pe-ail doilea. Strânse dîrlogii, struni pe cel din istînga, și calul o luă spre umbriș. Descăleca și, ca să se bucure de odihnă în voie, trase iscările sus, descătărămă chinga și luă binișor șaua de pe spatele numai spumă al fugarului, îi scoase zăbala, apoi, privind lanul galben de orzoaica, istețe o clipă pe gînduri, pînă se hotărî, și dete calului o palmă zdravănă peste erupă, todemnîndu-l într-acolo. Iar în gînd își zise : „Nu-i mare lucru !”

Calul începu să mănînce lacom din spicele coapte, iar călărețul veni de se așeză pe marginea șanțului, își sprijini cotul de genunchi și obrazul în palmă. Era un om de anijloc, slăbănog la față, cu ochii, sprincenile și mustața negre. De supt fesul sur de cît praf se puisese pe dînsul, cădeau broboane de sudoare peste bundița albastră ca și cămașa de supt ea. Șalvarii negri, strimți jos în cizmele cu carâmbul scurt; deasupra lor se mcheiau

lin nasturi galbeni de sîrmă, poturii strînși de călărie. Mijlocul călărețului i-l încingea un brîu roșu, din cutele căruia nu răsăreau nici minere de pistoale, nici plasele de cuțit. Cum stătea așa, poate se gîndea drumețul la necazurile lui, la drumul care-l mai avea de făcut; dar oboseala îl doborî, se trase mai supt copac, se întinse cu fața-n sus pe iarbă, își făcu mîinile căpătâi, stătu cu privirile pierdute cîteva clipe în crâmpeliul de cer albastru revărsat printre două ramuri desfăcute, apoi închise ochii și adormi.

Să fi tras drumețul un somn bunicel, cînd din susul drumului răsări, în buiestrul calului, un flăcău cu sineața în spate, icu căciula, moț, ân cap, cu nojițele opincilor înfășurate pînă sus pe pulpe. Gînd văzu calul în lanul de orzoaica, flăcăul căută să se îndrepte, (înfuriat, într-acolo, dar zărind și pe turc, întins și dormind pe iarbă, strînse frîul, se opri și privi lung la necunoscut, întîrziind cu ochii la brîul lui. Se uită apoi și da obîncul șelii, așezate jos, lîngă drumeț; parcă se mira că nu dădu cu ochii de nici o armă, se mai gîndi o clipă, apoi strânse călcăiele în pîntecele calului și o luă în goană spre conac. Să nu fi fost conacul departe, căci nu trecu mult și, într-un vîrtej de praf, pîndarul se întorcea, însoțit de alți trei. La apropierea cailor, surul drumețului, obosit, ridică în sus capul și necheză prelung, iar stăpînul, neliniștit poate și-n somn, cum se întîmplă unor oameni amenințați de primejdie, se trezi. Cei patru pimidari se opriră scurt în dreptul lui, apoi doi (dintr-înșii descălecară. Cel care-l văzuse întii se-ndreptă în șale și-i porunci țanțos :

— Hai la curte !

Pîndarul celalt voi să pună șaua pe sur, dar turcul se repezi de-l dădu la o parte, așeză el șaua, prinse chinga, aruncă o privire piezișă la cei patru oameni, apoi, liniștit, încalecă.

Unul îi spuse : *

¹ Poturi — pantaloni strînși pe pulpe.

— Sa vezi că n-o să-ți mai vie poftă sa dai calul în lanurile boierești!

Drumețul nu răspunse nici de data -aceasta vreun cuvânt, ieși pe șușea, doi călăreți o luară înainte, doi-râmaseră mai în urmă, și așa, ca un prins, turcul mergea între ei.

Pesemne boierul, stăpânul moșiei, și aflase vestea : aștepta în cerdac, într-un jilt, trăgînd din ciubuc. Gînd intrară pe poartă pîndarii cu vinovatul, boierul se sculă, ajutat de două slugi, care-l ridicară de subțiori, și veni pînă-n capul scărilor.

— Aduceți-I la mine, mă ! porunci flăcăilor.

— Hai, descăleca ! îndemnă șl dînșii pe turc, și eîteșicinei se suiră sus, în cerdac, unde, în dosul boierului, ieșiseră cele opt slugi, oamenii de credință ai stăpînului.

— Ei, cine l-a prins și cum l-a prins ? întrebă, după ce măsură bine pe necunoscut din cap pînă-n picioare, întărziind și dînsul cu privirile la brîul turcului.

Pîndarul eare-l găsise povesti întâmplarea. Boierul, cînd auzi, i se ridică sîngele în cap, și-nfuriat peste malsură, strigă de răsunară sâlile casei :

— Cum de-ai îndrăznit, jivină ?...

în ochii drumețului scapără parcă un amnar, dar buzele îi rămaseră nemișcate.

— Cum de-ai îndrăznit ?... Cine ești ?

într-o romînească stricată, turcul răspunse acum, liniștit :

— Un om !

— O vită, nu un om ! se-nfurie din ce în ce boierul. O vită, ca și calul tău, care trebuie să-mi fi mîncat un sac de orz !

Cu aceeași liniște, necunoscutul adaogă :

— Nu-i mare lucru !

— Ce ?... Cu ochii ieșiți în afară de necaz, boierul porunci : Tu, care l-ai prins, Vasile, pune-te în fața lui... Așa !... Dă-i patru palme, da' cu nădejde, știi...

Prin ochii turcului scăpărare iarăși luminile de amnar, duse (fără să vrea mîna dreaptă la brîu, și-n

vreme ce un surâs amar i se revărsă pe buze, cele patru palme răsunară ca niște pocnete pe obrazul lipsit parcă de viață. Turcul stase neclintit locului, cu ochii închiși, numai pieptul i se ridica în mișcări repezite, ca și cum ar (fi urcat o scară în fugă.

Boierul se liniștise :

— Așaa ! Apoi adaogă, mulțumit, frecîndu-și mîinile, în limba necunoscutului : *Mașala !' mașala !* în acest răstimp, doi pîndari, cari se scoborîseră jos, rîdeau și ei, bucuroși, de o ispravă ce făcuseră.

— Hai, pleacă ! spuse boierul turcului.

Drumețul scoborî încet iscările ; se duse la murgul lui, să încalece. Deodată se opri din nou, făcu o mișcare să smulgă ceva de la brîu, se clătină o clipă ca amețit de furie. Cei doi pîndari ciopîrțiseră coama și coada calului. Drumețul se întoarse de privi bine pe flăcăii care rîdeau bucuroși, ca și cum ar fi vrut să nu le uite chipul, apoi se aruncă în șa, strânse pulpele și porni ca o furtună din curtea conacului.

în loc să-și ia drumul încotro apucase de cu noapte, o porni înapoi, spre casă, (în aceeași goană nebună.

Un vînt răcoros începuse să bată, și cerul se acoperi a ploaie. Drumețul parcă se mai liniști, domolii fuga calului, care răsufli din greu, o luă apoi la pas, și-n vremea (aceasta gîndi mai liniștit. Cele dintâi picături die ploaie parcă învioră de-a binelea și pe cșl, și pe călăreț.

Deodată drumețul întoarse calul, luă callea încotro pornise de la-nceput și, privind coama surului, poate ași zise-n gînd : „Pînă i-° crește, am vreme • să gîndesc ce trebuie să fac".

Se trierese roadă, oamenii mai răsufiau de munca grea a cîmpului, și-n sat și la conac se uitase de

Mașala! — Bravo I

mult întâmplarea cu turcul, de care totuși o săptămână-n șir vorbiseră oamenii.

Într-o 'duminecă frumoasă de sfârșit de vară, boierul ieșise în cerdac, și din jilțul moale privea cu ochi poftitori la gutuiul din față, în care roadele începuseră a îngălbeni, atîrnînd grele ca portocalele. Slugile își vedeau de 'treburi prin curte. O aromală dulce plutea în aer, împrăștiată parcă din sînul pămîntului care se odihnea și el, alintat de razele calde ale soarelui.

Și-n liniștea aceasta, care-ți dă putința să întrezărești ce-i fericirea, deodată se auzi, din suișul drumului, pocnete de pistoale și strigăte bărbătești. Boierul se ridică mirat, apoi îngdjat, în picioare, și chemă un argat :

— Ei ! ce să fie, bre ?

Argatul rămase și el în josul scărilor, nedumerit. Un tropot de cai se desluși lămurit, și pînă să aibă vreme să mai întrebe boierul ceva, pe poarta largă și deschisă a curții se năpusti o ceată de călăreți. Într-o (sclipire, stăpînul moșiei cunoscuse pe cel din fruntea lor : turcul pe care-l pedepsise. Simțul de păstrare care ne dă puteri noi atunci cînd viața ne e în primejdie răscolii toată ființa boierului și-i înlesni fuga pînă în cea mai de pe urmă și întunecoasă chilie a conacului, într-o cămăruță, unde se zăvori.

Turcul și cei doisprezece arnăuți care-l întovărășeau deseălecară, și-n urma poruncii stăpînului lor, se năpustiră spre bucătăria. Înarmați pînă în dinți, le strălu'ceau mînerile pistoalelor și plăselele cuțitelor la brîu, ca și firul ce le înflora bondițele și poturii. Unul pe cîte unul, arnăuții aduceau pe argați și-i înșiruiau, ca pe niște smochine, legîndoi-i cu aceeași frînghie de mîini. Printre ei turcul recunoscuse și pe cei piatra pîndari ; veniseră la curte să-și dea seama de munca săptămânii. O lucrare de bucurie trecu prin ochii drumețului cînd îi văzu tremurînd ca varga, luați așa, cu nepusu-n masă, de către oamenii lui.

— Stați și-i păziți ! porunci sită/p'înul.

Iar el cu doi arnăuți urca scările sus, în casă. În ușa sălii, o țigancă bătrînă se aruncă în genunchi :

— Nu ne omorî, măria-ta, albi milă.

Turcul o dădu la o parte și începu să caute prin odăi. Cercetă în dulapuri, pe supt paturi, pînă ce ajunse și-n fundul sălii, la ușa cămăruții. Cereă s-o deschidă și nu putu.

— Aici-i, zise.

Și cel mai voinic lipi umărul de seîndura bine îmbinată, își ridică trupul încet-încet în sus, apăsând, și cînd vinele gîtului i se îngroșaseră de parcă să i se rupă, un pocnet ca de pușcă răsună prelung în sala Largă a casei, și ușa se sparse. Turcul dădu scîndurile la o parte, intră și, după niște saci cu făină, găsi pe boier, mai mult mort de frică, bolborosind :

—• Iartă-mă... îți dau bani... iartă-mă... am greșit... lasă-mi viața.

—• Scoală, n-ai frică, vino cu mine, îi porunci.

Și fiindcă nu-l mai țineau picioarele, cei doi arnăuți își împletiră degetele și-l ridicară pe dedesupt, de-l aduseră pe sus, ca-ntr-un jilț, jos în curte.

— Stați, zise turcul, aduceți jilțul boierului din cerdac !

Și iar unul se repezi, aduse jilțul, de așezară într-însul pe boier, care privea zăpăcit, galben ca moartea, împrejurul lui.

— Acum, îi zise turcul, să ne judecăm ; dar mai întîi cu dînșdi, să privești și d-ta.

Apoi se duse și scoase dintre ceilalți pe cei doi pîndari cari ciopârțiseră coama și coada surului. îi duse lîngă cal și-i întrebă :

— îl cunoașteți ? I-a crescut coama la loc. El ce vă făcuse ?

La un semn, arnăuții le trecu o frînghie pe după gît și-i legă, unul după altul, de coada surului, Apoi turcul se aruncă în șa, strînse călcîiele, și surul o luă în trap. Cei doi flăcăi, legați de gît, fugeau după cal, cu gîtul întins, ca-ntr-un jug, cu ochii ieșiți din cap de spaimă și răsuflet. După ce

înconjură de două ori curtea, călărețul se opri în fața boierului, descăleca și zise pîndarilor :

— Ați văzut ? I-a crescut și coada.

Făcu iar seann ; arnăuții le desfăcu legăturile, și pîndarii, de-abia tirăgîndu-și sufletul, se duseră, clătiniindu-se, lîngă celelalte slugi.

— Așa, acuma cu d-ta, boierule !

Boierul căzu în genunchi, se tîrî pînă la picioarele turcului, să i le sărute :

— Atm greșit... înălțimea-ta... iartă-mă !

Turcul îl luă de brațe și-l ridică în picioare.

—> Scoală-te, nu-i frumos. Noi avem o socoteală : trebuie s-o încheiem. Atîta.

Dar boierul, cu ochii mari deschiși ,la brîul în care acuma se încrucișau două hangere, tremura din toate încheieturile, parcă i-ar fi bătut vîntul.

— Nu te teme, ce mi-ai dat o să-ți dau înapoi, precum și ce ți-am luat. Și chemă cu degetul pe-un arnăut înalt, care veni și se înfipse în fața boierului. Altul îl apucă de mâini, pe la spate, să-l ție în picioare.

— Dă-i patru palme, dar știi, cu nădejde, îi porunci stăpînul lui.

Ca patru pocnete răsunară în curte cele patru palme ale arnăutului. Și boierul căzu amețit în jilț. Iar tancul își frecă și el mîinile și-i spuse pe limba lui :

— *Mașala! Mașala!*

îl lăsă o clipă să se dezmeticească, apoi îi vorbi :

—• Ne-am socotit ; acum am eu o datorie. Și porunci către ai lui : Vărsați ici, la picioarele boierului, roadă de care li-a păgubit calul meu.

Arnăuții, unul cîte unul, pînă (la cel din urmă, luară sacii de la șa și vărsară orzul galben ca aurel, pe care-l aduseseră, la picioarele jilțului, pînă se făcu o grămadă înaltă cît să fi îndestulat șapte cai.

— Așa, acum ne-am socotit. 'Dar nu vreau să ne despărțim dușmani. Acum sîntem prieteni.

Turcul se duse lîngă surul lui ; desfăcu un cobur și scoase din eil un șal scump turcesc.

— Uite, ăsta e semnul prieteniei mele. Păstrează-! de la mine.

Arnăuții dezlegară slugile, pe urmă se aruncară în șa cu toții.

— Și nu uita pe Ibrahim ! mai strigă turcul, în vreme ce dădea pinteni.

Apoi, ca un vîrtej, călăreții se făcură nevăzuți pe poartă.

(19 13)

Ulița Floriilor,.. Care ieșeau de -baștină nu o cunoaște își, mai ales, care visător, care îndrăgostit nu și-a îndreptat pașii spre ea? începînd din strada Păcurarilor, o ia în povârniș, tot la vale, și-acum douăzeci de ani o scoboră prin hirtapele -croite de ploi, toamna și primăvara, prin grunții glodului uscat de soarele lui iulie, vara, dar iarna de-abia îți stăpâneai picioarele pe lunecăturile de săniuță cari începeau din deal, de lîngă zidul *criminalului* — *poarta verde* — cum i se zicea pușcării, și o duceau pînă jos în vale spre ulița Zugravilor. Locuri pustii, acoperite de brusturi, grădini fără de stăpîni sau părăginite, ca grădina botanică, rîpi în care dădeau, ca niște guri de pivniță, deschizăturile canalurilor pe unde se scurgeau, în gîlgîiri, apele Copou'lui și ale Păcurarilor, case pipernicite, apăsate de vreme și umbrite, ca noaptea, de copaci bătrîni, așa era pe atunci ulița Florilor. În vale, pe coastă, se risipeau alt șir de case cu grădini; prin unele luminișuri zăreai gara; în fund, pe zare, dealul ce adumbrește lașul acoperit de vii, și drept înainte, cît te (țineau vederile, șesul Bah'luului, cu păpuriștile lui, ce se pierdeau departe, departe, spre Cucuteni.

În ulița aceasta m-am mutat într-un Sf. Gheorghe, la o bătrîină, într-o odăiță curată și sărăcăcioasă. Eram încîntat că-n spre vale vederea îmi putea rătați în larg, în voia ei nebună. Două-trei zile, și mă deprinsesem cu casa, cu gazda și, mai ales, cu

ulița în lungul căreia, în fiecare seară, stăteam să privesc.

Trecuse Pastile, și-n urma lui împrăștiase flori din belșug; zarzării parcă erau ninși, și la lumina Hunii luau înfățișarea unor copaci din povești; în răcoarea dulce a serii, mireasma florilor te ademenea, și parcă singur îți venea să alergi, să cauți o tovarășă cu care să te poți bucura împreună de trăinicia și veșnicia frumuseței a firii. Perechi-perechi treceau pe supt fereastra mea: lucrătorele de la Regie, care-și dădeau întâlnire cu băieții de prin prăvălii; vistavoiul vreunui ofițer, cu cine știe ce femeie de prin mahala; și, uneori, cîte o pereche din lumea mare pășea încet, șoptind, cu mersul ușor, mîna în mîna, femeia cu o pălărie care-i ascundea, mai bine decît întunecul, fața.

Și-n toată această goană după iubire, în miilojul șoaptelor înflăcărute, la care, în răstimpuri, privilegiile din grădina botanică răspundeau în tri-luri fierbinți de dor, în această uliță a dragostei, numai căsuța de peste drum de anine, pustie, cu ușile închise, sta hursuză, ca și cum ar fi cobit. Mă feream parcă să mă uit îla dînsa; fereastra din stradă nu-și ridicase încă pleoapa perdelei; straturile 'gradinei se umpluseră de buruieni; numai vișinul de la poartă înflorise, așa, pentru nimeni, pentru el singur, cum reînvie mereu firea pentru ea. Gazda mea îmi spusese povestea: stăpînul căsuței ajunsese om bogat; cu dugheni prin Tîrgul-de-Sus, nici nu-i mai păsa de ulița Florilor; bilet de închiriat nu punea. „O să-i sălășluiască liliicii și bufnițele în pod”, adăogă bătrîna.

Într-o bumă dimineață, prin mai, cum întîrziaseam cu somnul, gazda mă trezi binișor și, cum făcui ochi, îmi spusese vestea:

— Au venit chiriași!

— Ce chiriași?

— Chiriași, ici, peste drum.

Și fiindcă în ulița Florilor, ca-n orice uliță, veștile ajung, uneori, înaintea întîmplărilor chiar, dar încă a oamenilor! bătrîna îmi înșiră, pe-ndelete, în

vreme ce-mi pregătea -cafeaua cu lapte, o întreagă întâmplare. Chiriașul era un tânăr din Botoșani ; furase pe fata cu care trăia ; aveau să aibă și-un copil cât de degrabă. Fiindcă părinții se împotriviseră, fugiră. „Tot pe ulița noastră trebuiau să vie, cuconașule, că aici e sălașul țiitoarelor.”

Am lăsat să plece gazda și, fericit ca niciodată, am tras storul. La fereastra de peste drum perdeaua era dată la o parte. In ogradă, o ladă mare de scînduri. Un vînticefl legăna vișinul, seuturîndu-i floarea. Am privit lung la fereastra care căpătase viață, își parcă mă simții și mai legat de odăița mea.

întîi am văzut-o pe ea. O copilă, rumenă, cu părul auriu înfășurat ca un turban pe cap. Am văzut-o în aceeași zi în prag cu mîna la ochi, căci bătea soarele, privind ca o străină care vrea să se deprindă ia ogrăjoara mică, plină de buruieni. Pe dînsul l-am zărit seara : un copilandru bălan, cu mustața abia mijindă. Ea și-ar fi lăsat de curînd păpușile, el poate avea să-și părăsească în curînd învățătura. Pînă tîrziu în noapte perdeaua ferestrei deschisă a filfîit ca o aripă «care deprinde iar zborul. în umbra serii, în noaptea odăii, nu-i puteam desluși. Mă gîndeam lla plăcerea adîncă ce vor fi simțit privind, perindîndu-se prin față-le, pe rechile de îndrăgostiți, ascultând suspinele rare ale privighetorilor ascunse prin grădini, deasupra copacilor căroră /lumina sîdefată a stelelor scobora ca un nimb de lumină. I-am privit în șir zile și nopți întregi, trăind unul prin altul, fără nici o legătură cu cineva din mahala, fără să le vie nimeni. Poștașul nu-l văzusem niciodată împingînd porțița și ridicînd bucuros, în sus, scrisoarea cu vești.

Lumea erau ei.

Dăduse în toamnă amorezații se (răriseră ; cîte o întâlnire grăbită, iîn bura ide ploaie, în șopotul frunzelor care cădeau în vârteje. Privighetorile porniseră de mult să suspine și altor suflete. Numai fluieratul ascuțit al mașineilor din gară despica aerul, umplîndu-ți sufletul de o mîhnire neînțeleasă.

într-o zi, cum plecam de acasă, văd cu mirare, și pentru întîiași dată, o trăsură că se oprește în fața porțiței casei ; o femele se dădu jos, grăbită, purtând un săculeț iîn mină. Cînd m-am întors la prînz, gazda mi-a deslușit :

— A născut... un băiețel !

Din clipa aceea, pe fereastra pustie odinioară, urmăream o viață nouă. (Deschizătura aceea în zid mi se părea o deschizătură în sufletele celor de peste drum, lîn viața căroră, fără nici o atingere aievea cu traiul lor, o putere ascunsă, o ispită mă făcea să /cercetez.

Vreme îndelungată femeia nu s-a mai arătat la geam, dar el, tatăl, de cîte ori ieșea și se întorcea acasă, se oprea să bată mai întîi în fereastră.

Iarna se așezase stăruitor ; cîte o sanie, în clincheitele zurgălăilor, aluneca nebună, în goana cailor, pe povîrnișul repede. într-o duminică, în pervazul ferestrei se ivi mama, îmbrăcată-n alb, cu copilașul la sîn. Copila de ieri căpătase înfățișarea femeii. La spatele ei, icu mîna pe umărul dînzei, tatăl stătea nemișcat și parcă gîndea departe. Zilnic, mama ridica -copilașul în pervazul ferestrei în soare, ca pe-un juvaer.

Fără nici o schimbare alta decît înflorirea acestei vieți noi în traiul vecinilor, vremea trecu repede. Șuvoaiele primăverii spumegau în șanțurile săpate de ele ; cîmpia, în zare, prinse a înverzi. Și zarzării iar înfloriră ca-n (anul trecut, ca-tntotdeauna. într-o seară, tîrziu, mă trezi un zgomot, un zbîrnîit de geamuri. M-am dus să văd ; o umbră se strecura peste drum în casă. întîiași dată cînd dînsul venea tîrziu.

A doua zi am cercetat gazda.

—* Aseară vecinul nostru s-a întors după miezul nopții acasă.

— Ehe ! conașule ! Aseară ? Dar de o lună o ține-n șir așa. Și adaogă, ou o mirare înțeleaptă : Iacă, vezi mata : pe unii bărbați copilul îi strînge de pe drumuri, pe alții îi gonește. Și-n taină : Dacă

ți-aș spune că ieri eu le-am dus de nuncare. Am zărit-o plîngînd, în fundul ogrăzii. Și m-am dus. Ca pe un copil am dezmiertat-o. „Lasă-l, că iar o să se-ntoarcă acasă !” i-am zis, dar ți-o spun matale : a-nceput așa, așa sfîrșește !

— Asta-i dragostea, imătușă ?

— Asta, puiule, iciind nu găsește suflet: adînc, să se așeze temeinic lîritrdînsul !

Și c-un oftat : „Eheee !” care (îi răscolea cine știe ce cute ascunse ale sufletului ei, bătrîna plecă din odaie.

O mîhnire adîncă mi se isooboîrî în suflet, o mîhnire cu atît mai mare cu cît, serile, pe dinaintea ferestrele noastre aceleași perechi cunoscute, cu aceleași șoapte, cu aceleași strîngerî de mîini, se strecurau supt lumina lunii.

— • îi vezi, îmi arată într-o seară gazda pe doi, un bărbat și-o femele, cari coborau grăbiți, spre casă, îi vezi ? îi cunoști ? Se plimbau astă-vară pe aici amlîndoi. S-au luat, au casa lor, și-s fericiți !

Ochii mei căutară peste drum ; la fereastră, mama singură, plecată spre obrazul copilului, poate plîngea.

Într-o noapte lăsasem geamurile deschise. Deodată un zgomot de glasuri, un țipăt mă făcu să sar din pat. În odaia de peste drum văzui un învămășiag de umbre ; o clipă casa rămase luminată, apoi lampa se răsturnă pesemne și se așternu întunecirecul și tăcerea.

— S-a întors beat și-a bătut-o ! îmi spuse a doua zi bătrîna.

Din clipa aceea mahalaua începu să poarte femeii și copilului de grijă. Mila, poate, dorînd de a scormoni un nou colț de viață, oare mai schimba traiul molcom ee-l duceau de ani de zile, îndrepta pașii femeilor spre căsuța nefericirii...

Într-o noapte de toamnă tîrzie, ușa casei s-a deschis cu furie, și o umbră a năvălit afară, ca și cum s-ar fi temut să n-o ajungă cineva din urmă, pierzîndu-se în bura deasă și rece. Mai în aceeași vreme, fereastra s-a deschis de perete, și o femeie

în cămașă se plecă, întinzînd mîinile în gol, chemînd deznădăjduită :

— • George !... George î... George !..

Dar glasul se pierdu în noapte, și-n nefericirea ei, femeia căzu, în spasmuri de plîns, cu sinul pe fereastră, cu părul lung și desfăcut revărsîndu-se împrejurul gîtului, afară, pe pările umede de ploaie.

Și-n clipa aceea fluieratul scurt, ascuțit, tăios al unei mașini din gară mi se păru țipătul sfîșietor de deznădejde al bietului suflet omenesc.

(19 13)

AȘA, O POVESTE !...

Odată, într-un sat, i-am uitat numele, trăia un om, nici pe al ăstuia nu-l țin minte, un om sărac. Ia, acolo, un bordei, o capră și-o palmă de loc. Decît, în ogrăjoara asta, lîngă gard, avea un măr domnesc, rotat, de ținea umbră la o turmă și tăcea niște mere de să le pui pe tavă la mesele împărătești. E o bogăție să ai așa un pom ! <Și bietul om împărțea din mere orișieui. Dar tot îi fura peste noapte. „Bre, își zicea în gînd stăpînul, de ce-mi fură dacă eu le dau și așa ?” Pasămite omul îi om ! Pizma răsare în sufletul rău ca loboda în grădina neplivită. Mai ales vecinul (îi purta sâmbetele pomului ăstuia vestit. C-avea și eil un măr, da' de domnesc n-avea încotro. Era un măr pădureț. iȘi azi rupe-i o cracă mărului domnesc, mâine alta, pînă ce într-o bună zi, cînd stăpînul bordeiului și-al pomului se dusesse la tîrg, pizmașul cheamă pe allți doi-trei, sar în ograda omului și-i ratează mărul de la pămînt, iar în trunchiul rămas scobesc o gaură și-i dau foc, să-i ardă și rădăcinile. Unii spun că Dumnezeu nu vede ; ba vede el bine. Cum tăiau dînșii mărul cel domnesc, cade din crengile lui, dincolo de gard, singurul măr ce mai rămăsese în pom. Un copil îl vede — căcd lumea se strînsese ca la urs și rîdea — se axează pe marginea șanțului și-ncepe să mănînce, cu lăcomie, din rodiul minunat.

Un sîmbure căzu jos, în țarină. Cine să bage seama la un sîmbure ! Vorba-i, cînd se întoarse a doua zi omul, trecu ou carul pe lîngă casa lui, îna-

inte. Nu și-o mai cunoștea. Nu mai era mărul cu crengile lui rotate ! A aflat bietul păgubaș, în urmă, vestea, s-a plîns la toți, da' degeaba. „Ce te pul, mă, pentru un pom”, îi ziceau sătenii. La anul, însă, din sîmburele cel căzut în șanț, cresc un copăcel, și norocul îl feri, și cresc copăcelul pînă ce se făcu copac rotat. Și într-o primăvară se acoperi de floare, și vana dădu în rod. Și ce mere ! Și ce umbră pentru drumeții osteniți ! Se uitau oamenii din sat la el ca la un odor. Dar pizmașul simți din nou fiorul cela rău în inimă. Trecuse ani, îmbătrînise, și dînsul tot nu se lecuise. Că răul din om n-are moarte decît cînd moare omul. Și iarăși chemă într-o zi pe oameni și (le spuse : „Măi, ia hai de-om tăia pomul ăsta, că încurcă drumul”. Dar oamenii s-au uitat la el chiorîș, și unul îi răspunse : „Ia caută-ți de treabă că atunci cînd l-ai tăiat, era al unuia din noi, dar azi e al nostru, al tuturor. Și să nu te atingi de el, că te cotonogim !” Și-a înghițit în sec pizmașul, iar fostul păgubaș se uita cu drag (la pom, că parcă tot al lui era.

(19 13)

GELOȘII

Ion Catiliu inu-și văzuse de mult prietenul, pe Si-meon Boțea, tovarăș de clasă, acum avocat ; toc-mai trecea, din întâmplare, pe lângă casa lui, deschise portița și intră. Boțea era în oraș, dar fiindcă slujnica îi spuse că trebuie să pice dintr-o clipă într-alta, se hotărî să-l aștepte. Biroul prietenului era așezat într-o odaie veselă ; cu toată tristețea zilei pe sfârșite de noiembrie, te simțea bine în ea. Nici n-ai fi crezut că ești în odaia unui burlac. Și-n schimbul soției, parcă ochii bătrânoarei din cadramedailion de sus, din față — imama (lui Boțea — își uneau privirea caldă cu lumina focului din sobă, care (începuse să rumenească pereții, scoțind scilipiri fugare din alămurile sertare/lor. Catiliu se așeză în jilțul larg și își aruncă ochii pe birou. Lângă călimară zări o scrisoare, și-n aceeași vreme titlul : „Dragă Boteo”. „Parcă mi-i (Cunoscut scrisul acesta”, își zise și luă cuțitul ide os să bată tactul unui marș pe care începuse să-l fluiere. Și iarăși, fără voie, ochii îi lunecară pe (foaia albă, scrisă lătareț, din fața ochilor. Acum citi câteva cuvinte : „...sînt gelos pînă și”... /Ciudat, își zise iar Catiliu, scrisul ăsta mi-i mai mult decît cunoscut.” Marșul îmoepu din nou, în tactul cuțitului de os, dar gîndul îi rămăsese lipit de hîrtie.

„Ei, la urma urmei!” Catiliu mu se mai putu stăpîni, întinse mîna, întoarse cele două foi de hîrtie și citi iscălitura : „Petre”. „Ei, știam eu : Petre Tro-

neal” își zise. /In vremea aceasta își aduse aminte de prietenia lor.

„Cei trei mușchetari”, cum le zicea în școală, din pricină că erau bățalioși, și unul sărea pentru celalt; își aminti că primise, mai acum vreo șase luni, biletul de nuntă, și își bănuia că măcar nu se-nvrednicise să-i trimită o telegramă. Da, se însurase și el, numai Boțea stăruia să rămîie singur-singurel în viață. Deodată îi tresări în minte și cele câteva cuvinte pe care le furase ochii, în urmă, din scrisoare : „...pe urma ei”... „îmi luă brațul”... De cine vorbea Tronea ? De nevasta lui ? De ce s-o urmărească ? De altă femeie ? Atunci se stricase, — dacă după șase luni de căsnicie... „La urma urmei, e prietenul meu ca și al lui Boțea”, își îndreptăți fapta în gînd, deoarece și pusese mîna pe scrisoare, se duse lângă fereastră, căci se înserase, și ziua mohorîță îneca cu repeziciune odaia în întunec, și citi :

„Dragă Boteo, Am primit scrisoarea ta în care mă întreb de mai trăiesc. Nu numai că trăiesc, dragul meu, dar viețuiesc, aș putea zice, două vieți. Ție negreșit că-ți pot mărturisi, ca mie însumi, suferințele morale, îndreptățite sau nu, Dumnezeu știe, pe care le îndur. Sînt gelos ; sînt gelos pînă și de umbra nevestei, să n-o -calce «cineva cînd trec cu ea pe stradă. Sînt șase luni de cînd ne-am luat; în răstimpul acesta ide vreme n-a fost semn de dragoste pe care nevasta mea să nu mi-l arate. Și, cu toate astea, e ceva care mă face să n-am încredere în ea. Luminițele cele două care i se aprind în ochi ori de cîte ori de pe buze îi scapă un cuvînt de iubire, luminițele cele două care parcă rîd ironic ogлиндindu-se în ochii mei și-mi zic : «N-o crede !» Și n-o cred. Apoi sînt unele lucruri cari mă fac s-o bănuiesc. După o săptămînă de la luarea noastră, și-a umplut ferestrele cu flori : zambile, garoafe, trandafiri, liliac, și ceasuri întregi le îngrijește, prilej să se uite pe fereastră, căci vederea odăii e în stradă. Am rugat pe un prieten doctor să-mi spuie,

cînd l-oi chema, că florile îmi fac rău. Atunci le-a dat pe toate, fără de nici o părere de rău. Foarte bine ; dar n-a întârziat să ia o fugeră care o aveam în birou, supt cuvînt că tânjește, neavînd lumină, și să o puie, la loc, pe fereastra care dă în stradă. M-am împotrivit: «N-ai văzut, dragă, cînd am mers la Mănăstirea Secului, cum creșteau fugerele, cît omul, în bezna pădurii ?» Și am adus fugera înapoi. Dar prietenele ! Simt adevărate mașini de chinuri pentru mine. Vorbesc pe șoptitele, ce-or fi vorbind, și rid mereu. Iar cînd pleacă și-mi string mîna, îndepărtîndu-mă puțin, să-mi poată privi bine în ochi, parcă mi-ar spune : «Dă, dragul! meu, cine te-a pus ? L.» Scrisori primește foarte regulat. Fierește, nu i le smulg să le citesc, dar nici ea nu mi le dă ; le pune într-un sertăraș pe care-fl lasă deschis ; toate-s de la mama ei, cu care nu sînt bine de cum ne-am văzut. Zilele trecute mi s-a întîmplat ceva ciudat, care m-a făcut să roșesc în fața ei. Tu nu înțelegi ce înseamnă să roșești în fața nevestei ; a unei femei oarecare, treacă-meargă, dar în fața nevestei tale, parcă te micșorezi oarecum în aprețuirea ei. Așa, tot scotocind prin sertărașele birouașului ei, dau peste o scrisoare cu un scris neobișnuit, de femele, s-iar fi părut, (în care se vorbea, foarte pe alătura, de ceasuri petrecute împreună, de înțelegerea sufletelor. Dintr-o săritură am fost în odaia ei : «Gînd ai primit scrisoarea asta ?» Dînsa a luat scrisoarea să se uite la ea și, cu cele două luminiți în ochi — afurisite ! — mi-a răspuns, foarte liniștită : «Ce, nu o cunoști ?... E a ta.» Am rămas zăpăcit. M-am strîns gîndurile. Și mi-am amintit. Pe vremea cînd o curtam, a fost o clipă cînd mama ei m-a oprit s-o văd. I-am scris atunci, după înțelegere, c-un scris prefăcut, cît m-am necăjit să-mi prefac lătarețele mele ! Și i-am trimis-o. În culmea tulburării, mă uitasem la scrisoarea mea ca la a unui străin. I-am sărutat mîna, rușinat, și am plecat, pe buze ou parfumul ei iubit : «Acacia». Atît sînt îmbibat de parfumul ei, dragul meu, încît cînd era înflorită aleea de tei de îmbăta

orașul cu mireasma lor, mie tot a saleîm îmi mirosea. Știi, parcă ți-am scris că am fost numit la Ministerul de Externe. Am demisionat ! Prea o lăsam singură... Alaltăieri stăm amîndoi în casă. Soarele scăpata repede, și cum mă uitam la ea cum îi rumenea fața lumina rubinie a apusului, iiam prins privirile care căutau la ceasornicul ce-l are, cu o curelușă de antilopă, la mîna. «La ce te uiți așa ?» o-ntreb. «Uite, dragă, ce sclipiri scoate lumina asta din briliantul inelului meu.» M-am dus să văd — briliantul stins, (fără mici o lucire. «A ! nu mai lucește !» făcu dînsa cu părere ide rău. Nici gînd să strălucească briliantul, se uitase la ceasornic. De ce urmărea orele ? Spre marea mea deznădejde, trebuia să mă întîlnesc, neapărat, c-un prieten la cafenea. Ne-am sărutat și am plecat, dar ou gîndul în urmă. Ajuns la cafenea, m-am așezat lîngă o fereastră, privind cum începuse să se lase o ceață groasă ca un fum. Prietenul nu mai venea. Trecuse ceasul întîlnirii. «Nici nu o să imai vie», gîndeam eu, cînd, prin dreptul geamului larg, zării trecînd grăbită, cu pasul el ușor — care mă făcuse să o urmăresc și-ntîiași dată cînd am văzut-o — pe nevastă-mea. Un fior îmi trecu prin inimă. Unde se ducea, fără să-mi fi spus un eiuvînt, pe ceața asta ? Va să zică, tot la ceas se uitase (atunci. Fără să-mi dau seama, mi-am luat pălăria și, (lăsîndu-mi pardeziul, m-am (repezit după ea. Ceața se lăsase nepătrunsă. De-abia zăream pe nevastă-mea, care mergea așa de repede, că mai nu mă puteam ține pe urma ed. în sifîrșit, mă apropiasem ; în cap mii de gînduri «care de care mai întunecate îmi străfulgeau. Unde se ducea ?

Pe măsură ce mergeam, pe aceea mi se înfigea în minte bănuiala că mă înșeală. Vroia să se folosească de lipsa mea de acasă, de seara aceasta cețoasă, pentru o întîlnire. O dată mă apropiasem într-atîta, încît mirosul parfumului ei de saleîm îmi îmbibă nările. «Dacă o prind, o omor !» Și mă gîndeam la viața mea sfârșită, la fericirea pe care o visam. Blestemam prietenul cu înfîlnirea lui cu

tot; dacă rămâneam acasă, poate o opream. Poate era întâiul ei pas greșit. Dacă era întâia ei greșeală... Și iarăși mirosul parfumului ei străbătu ceata de-mi alină sufletul... Dacă era întâia ei greșeală, cum de norocul căsniciei noastre nu trimețea o împrejurare care să o oprească? întâia piedică poate opri greșelile viitoare. Da, să o oprească cineva... Și liniștea de acasă, odăița ei parfumată, toate lucrurile pe care le atingeau degetele ei îmi răsăriră dinainte, ca și cum o spărtură luminoasă se făcuse în valurile de ceață... Nu mă mai putui opri, mării pasul, și când mă apropiai bine, ca să mă poată auzi, am strigat-o: «Mărie! Marie!» S-a oprit mirată, m-a așteptat: «Tu ești?! îmi zise. Închihpuiește-ti c-a trimis croitoreasa după mine să încerc. De mâine are alte rochii de lucru. Hai cu mine... Dar unde m-ai văzut?» Prin ceață, și totuși luminițele din ochi i le vedeam. Nu știam ce să cred; nu i-am spus nici un cuvânt. Lângă un gang intrarăm într-o prăvălie mare, ce așternea cu ferestrele ei o pânză de lumină pe trotuar. Repede o luară de lângă mine patroana ou lucrătoarele. Încerca tocmai în a treia odaie, cu ușa astupată printr-o perdea groasă de pluș. Crîmpeie de convorbiri veneau pînă la mine; deslușit, nimic.

Și-n minte mi se înșiră tot ce citisem și văzusem prin farsele de teatru: prăvălii cu două intrări; înțîniri... dar perdeaua se dă la o parte, și nevasta apare veselă: «Îmi pare rău, îmi zice, că mai era o doamnă la încercat, că altfel te rugam să vii să vezi cum îmi șade taiorul». Când aim ieșit din prăvălie, răceala serii îmi dete un fior, nevasta de-abia aoum băgă de seamă că sînt fără pardesiul. Se uită lung la mine și pricepui că înțelesese c-o bănuisem: «Dă-mi brațul, îmi zise; apropie-te de mine să te încălzești pînă om găsi o trăsură... Prostule!» îmi luă brațul. N-am zis nimic. M-am oprit la cafenea de minam luat pardesiul. Acasă ne aștepta odaia caldă. Ea s-a întins pe dormeză să citească. «Cititul mi-ar putea fi de folos», mi-am zis, și a doua zi i-am adus un volum de Anatole France. L-a

aruncat! Să arunci pe Anatole France! «Să știi, mi-am zis iar, că-i numai un mijloc să n-aibă ce face.» M-am uitat să văd ce citește. Citea pe Marcel Prevost. Am -alergat, i i-am cumpărat întreg. Cît e Prevost de vestit, tot nu cred să-i fi luat cineva scrierile toate deodată. I le-am adus. Nevastă-mea s-a bucurat nespus: «Am ce citi o lună», zise și începu chiar să taie foile cărților. Auzi tu, prietene, să citească o lună! O lună de liniște sufletească, ce fericire! Cît n-aș da să fiu «prost», prost cum mi-a zis ea cînd m-a înțeles, alaltăieri, pe seara ceea cețoasă. Cît n-aș da să fiu prost! Să fiu oare? Tu ce zici? Răspunde-mi un cuvînt. Al tău, Petre. P.-S. Arde scrisoarea."

fr

Catiliu puse scrisoarea la loc. Se așeză în jilț și căzu pe gînduri... „Nu cred să aibă dreptate Petre..., judecă în sine. Dar mai știi? Femeile! Cu femeile e greu să capeți adevărul. De-o fi, de n-o fi ceva: bietul Tronea!”

Ușa se deschise ușor.

— Cine-i? întrebă Boțea, care se întorcea acasă.
— Eu, Catiliu.

—• Dar bine, frate, ce stai pe întuneric? și dădu drumul luminei electrice. S-a lăsat o ceață, zise Boțea, mi-i pardesiul umed.

Apoi zări scrisoarea, o luă repede și-o aruncă în foc.

—• Am citit-o, mărturisi Catiliu.
— Foarte rău ai făcut.

—• De ce? Tronea e tot așa prietenul tău ca și-al meu.

—• Se vede că nu, deoarece mi s-a mărturisit numai mie. Dar mă bizui pe tăcerea ta.

—• N-avea grijă... Bietul Tronea!

După o clipă Boltea răspunde:

— Așa-s bărbații: cei cari mu-s înșelați cred că sînt, și cei cari sînt într^adevăr, habar n-au!

Catiliu se ridică îndată de pe scaun. De ce se uitase Boțea așa la el cînd spusese cuvintele din urmă?

- Zici că-i ceață ?
- Grozavă !
- Atunci te-am văzut, vino mâine la noi, la ceai.

La Tevedere.

- Dar mai stai, omule.
- Nu... pe ceața asta.

Catiliu ieși în aerul rece de afară și o luă repede la picior... Adică de ce se uitase Boțea la el când vorbise de bărbății carii „habar n-au” că-s (înșelați ? O fi auzit el ceva și-i dăduse să înțeleagă ? Și repede legă în minte fel die fel de nimicuri. Da, da, îl privise drept în ochi. (Deodată își aminti că nevasta îi spusese că o să se ducă în loraș. Uitase să o întrebe : unde ? Și chiar dacă iar fi întrebat-o. Pe ceața asta ! Se uita la toate femeile. Gîfîind, Catiliu ajunse acasă. Cum deschise ușa, întrebă pe slujnică :

- S-a întors din oraș cuconița ?
- Nici n-a fost.
- Cum se poate ?

își aruncă pălăria, pardesiul și, două cîte două, sări treptele scării. Nevasta îl aștepta în fața focului, visătoare, într-un jîlț.

— N^ai fost în oraș, dragă ? întrebă Catiliu și, așezîndu-se lîngă ea pe un taburet, îi sărută mîinile amîndouă.

— Tu noi vezi ce ceață e ? răspunse dînsa.

Bucuria lui iCatiliu se revarsă în cuvinte :

— Bine-ai făcut, puiule, bine-ai făcut, drăguță !
Pe o ceață ca asta, cine știe ce boală poți căpăta...
Că fetița e cuminte !... Mai ai cărți de citit?... Să-ți cumpăr altele...

Și cum îi săruta mîinile, brațele, nevasta, și mulțumită, și mirată, îl întrebă :

— Dar ce ai, dragă ?...

El o privi în ochi și își aduse aminte de cele două luminiți ; i se păru că le vede și-n privirile nevestei și-i închise ochii cu două sărutări.

(19 14)

RECUNOȘTINȚA

Poveste

Multe mai știa și moșul meu, moșul Alecu. Scotea snoavele și poveștile din buzunare, din tabachere, din mîneacă, întocmai ca Bosco. La fiece împrejurare, povestea era gata ! Și toate aveau un tâlc, că, la urma urmei, poveste fără nici un înțeles, așa, numai de dragul povestei, nici mare lucru nu-i. De multe ori însă îmi amintesc cele auzite de la moșul meu, și așa, mai ieri, fapta unui prieten mi-a adus aminte de o poveste pe care o auzisem, în vreo două rînduri, de la bătrîn. E vorba de „recunoștință”. Cum și d-voastră veți fi fost de multe ori aduși în stare să încercați acest simțimînt, dați-mi voie să vă înșir povestea mai la vale. Poate că n-oi spune-o așa frumos cum am auzit-o, dar fiindcă are în ea un tâlc, tot vă va folosi la ceva. Căci adevărul, oricum l-ai spune, fie și pe bîlbîite, tot adevăr rămîne.

Așa, iată-l pe turcul nostru, unul numit Aii, dintr-un tîrg al Anatoliei, luîndu-și de dimineață calea spre dugheană, de unde cumpăra zilnic de ale gurei. Cum era cam beteag de un picior, căci Dumnezeu a lăsat nenorocirile, ca și fericirile, tot pentru oameni, așadar, cum mergea Aii șchiopîlc-șchiopîlc, vroind să treacă ulița, numai ce se împiedică și, căzînd, se lungește în colbul drumului cu mîna dreaptă întinsă, ca și cum ar fi vrut să prindă,

repede, ceva. Un țipăt de spaimă ieși atunci din piepturile trecătorilor, căci tocmai în clipa ceea o căruță venea în fuga mare spre cel căzut. Nici n-apucase bine să-și dea seama Aii de ce i se întâmplase, când roata trăsुरii și trecu, fulgerătoare, pe lângă dînsul, mai în aceeași vreme când cineva, apucîndu-l de picioare, îl trase înapoi. Fără acest ajutor neașteptat, mîna dreaptă a lui Aii ar fi fost strivită de greutatea căruței. S-a sculat bietul Aii de pe jos, s-a scuturat de colb, apoi, uitîndu-se la binefăcătorul lui, i-a mulțumit îngînînd cuvinte de adîncă recunoștință. Pe urmă, ca turc credincios ce era, a mulțumit Aii și lui Mahomet că-i trimisese la vreme un suflet de om. Și-a luat în urmă Aii rămas bun de la prietenul lui — căci din clipa aceea erau prieteni — și s-au pierdut amîndoi în mulțime, Aii la dreapta, binefăcătorul la stînga, fiecare unde-l minau treburile.

A doua zi, cum obișnuia, silit de nevoie, Aii luă iar drumul spre dugheană. La o răspîntie, iată îi iese binefăcătorul din ajun în cale. Mare bucurie simți Aii în suflet cînd îl văzu, și iarăși, cu umilință, îi spuse cuvinte de recunoștință. „Dreapta ți-am scăpat-o ?” întrebă binefăcătorul. „Dreapta, uite asta”, răspunse Aii, întinzînd mîna. Și se despărțiră. A treia zi nu-și întâlni Aii binefăcătorul, dar a patra zi dădu piept în piept cu el. Iar bucurie în sufletul lui Aii, iar vorbe și mulțumiri recunoscătoare. „Ia să ți-o văd”, spuse binefăcătorul, apucîndu-i mîna : o atinse, o răsuci, cu un zîmbet de mîndrie, ca și cum i-ar fi fost a treia mîna a lui. Și se despărțiră. Și a cincea zi dădură ochii din nou. Binefăcătorul era grăbit, îi strigă numai din fugă : „Dreapta?” „Dreapta!” răspunse Aii și se depărtară unul de altul. Pe urmă, zilnic, și chiar de cîteva ori pe zi se întâlneau. Unde se întorcea Aii, dădea cu ochii de binefăcătorul lui, care venea la el și, de era cu mai mulți prieteni, îi apuca mîna și o arăta ca pe un lucru al său : „Uitați-vă ; eu i-am

scăpat-o !” Azi așa, mîine așa, lumea se deprinsese cu lucrul acesta, încît, în scurt, binefăcătorului îi și ieși porecla : „Omul cu trei mîini”. Bietul Aii, de la o vreme, începu să-și înconjure binefăcătorul, dar acesta, cum îl zărea, după dînsul, și iar îi lua mîna, și i-o sucea, și o arăta la trecători. Pînă cînd bietul Aii, de teamă să nu-și mai întâlnească binefăcătorul, nu mai ieșea din casă. Mai bine răbda de foame în zilele cînd n-avea pe cine să trimită în tîrg să-i cumpere ceva decît ar fi dat cu ochii de omul care ajunsese să-i strecoare un fior de spaimă în vine. Dar, într-o dimineață, o ciocănitură în ușă îl făcu să tresară : deschise. Binefăcătorul răsări în prag.

„Ce-ți mai face mîna?” îl întrebă. „Bine !” bîlbîi Aii. „Dă-mi-o să ți-o văd !” porunci omul, și Aii întinse mîna. Și de atunci, în fiecare dimineață, binefăcătorul călca pragul casei lui bietul Aii. Ajunsese sârmanul AH să-l viseze pe cel ce-i scăpase mîna și noaptea.

Își blestema ceasul cînd plecase, în dimineața ceea, la dugheană. „Mai bine îmi strivea mîna roata căruței”, gîndea sârmanul turc. Și binefăcătorul sosea, sosea la vreme, să-și vadă mîna, sosea cînd singur, cînd cu un prieten, nu da greș cu nici un chip. Aii începu să slăbească de atîta mîhnire, iar odată, după ce plecă binefăcătorul, simți că, de va merge multă vreme așa, o să i se suie tot sîngele de la inimă la cap, o să și înnebunească. Într-o dimineață Aii se bucură : trecuse ceasul obișnuit, și binefăcătorul nu sosise. „Să știi că m-a lăsat în pace”, își zise Aii. Și, bucuros, ieși în ogradă și se duse la trunchi, să cioplească un țaruș, să-și dreagă gardul. Cioplea și căuta cu ochii la vîrfurile lemnului, care se ascuțeau supt tăișul bardei. Și cum căuta, ridică o dată capul. În fața lui stătea, rînjind, binefăcătorul. „Așa-i că dacă nu-ți scăpăm mîna, n-aveai cu ce ciopli azi ?” îi zise lui Aii. Dar lui Aii îi năvăli sîngele la cap, apucă barda cu mîna stînga

și strigă binefăcătorului : „Dreapta mi-ai scăpat-o?”
„Dreapta !” răspunse binefăcătorul. „Na-ți-o, și
lasă-mă !” țipă Aii și, punîndu-și mîna dreaptă pe
'trunchi, cu stînga și-o ratează dintr-o lovitură de la
cot, apoi, lăsînd barda, aruncă mîna tăiată bine-
făcătorului în față...

A suferit mult bietul Aii, dar a scăpat de bine-
făcătorul lui.

(O lacrimă pe-o geană, 1915)

ÎNSEMNĂRI ȘI ARTICOLE

NEINCLUSE ÎN VOLUME DE EMIL GÎRLEANU

ASUPRA ROMANULUI „FECIOARA”

Domnul Petru Vulcan, directorul literar al *Revis-tei poporului*, care apare în Constanța, a dat la lumină, anul acesta, un roman intitulat *Fecioara*. Mai înainte de-a spune ceva despre această lu-crare, avem nevoie de-a arăta câteva din părțile prefetei, scrisă de însuși autorul, pentru a vedea *întrucît și cum* a știut d-lui a se ține de făgăduielile făcute în ea tuturor acelor care-l vor ceti.

Iată dar ce ne spune d. Vulcan: „S-a săturat lumea inteligentă de romanele cari au de obiect descrierea donjuanilor aventurieri, sau a eroinelor depravate.

Un public inteligent e-n drept să ceară autorilor descrierea persoanelor sănătoase, bine echilibrate, ale căror suferințe merită toată atențiunea și ale căror sentimente ne înalță sufletul.

Nu toți stricații, nu toți perverșii să ne defileze în pagini de romane. Scopul suprem al omenirii este perfecțiunea, nu degenerarea. Să luăm pildă de la cei buni și mari, nu, cetind isprăvile perverșilor, tinerețea noastră să cunoască răul fără limite. Nouă ne trebuie persoane sănătoase.”

Arătîndu-ne acestea, d. Vulcan ne promite să ne dea un roman în care : „Să vedem și pe acei eroi care nu-și mai substituie particula *de* la nume, însă pe acei eroi cu nobleță în suflet și în fapte, pe acei ce n-au văzut încă masa verde de la Monaco, lagunele Veneției, sau lupanarele Parisului, pe acei ce

au contribuit prin felul lor de a fi într-un mediu așa cum îl avem în țară la noi la progresul social."

Căci, mai adaogă d-lui : „Nu crime feroase, nu sinucideri, nu adultere și divorțuri ne pot înălța sufletul ; elimin acestea, și am dat o nouă direcție romanului, direcție sănătoasă, care va duce la luminarea minții și la înnobilarea inimii, căci nimic nu poate influența mai bine asupra tinerimii ca acest gen de literatură."

Cunoscînd aspirațiile d-lui Vulcan, putem schița unele din personajele d-sale ; personaje așa-zise „sănătoase" (fără îndoială că autorul înțelege prin aceasta sănătatea fizică, nu cea morală), prin conduita căror d-lui crede că poate să ne îndrume pe o cale mai luminoasă decît cea de pînă acum. Iată cum ne face cunoscut autorul personalitatea lui Barbu Niculcea, eroul romanului său : „Fire însuși problematecă, se devotase filozofiei în rîvna de a se cunoaște mai bine". În altă parte, însă, ne spune tot despre el că nu putea „să împace firea lui de atlete cu împrejurarea lucrurilor". Mai încolo, vrodind să ne arate regretul lui Barbu de a se fi căsătorit cu Silvia, întrupează următoarea frază, în corpul căreia mai adaogă o calitate persoanei lui : „Ah ! Silvio, n-ai putut înțelege că poezii nu se împac cu amorurile ordinare".

Filozof, atlet, poet! Nu zic că această *trinitate* nu s-ar putea întrupa, la urma urmei, în persoana unui singur om. Dar mai poate fi filozof și poet acela care se repede asupra soției sale pentru a-i astupa gura „cu podul palmei" ? Oare Barbu, ca filozof, n-ar fi găsit un alt mijloc de argumentare decît acela de a-și exercita mușchii de atlet ? Dar tocmai faptul că Barbu nu era nici filozof, nici poet, ci simplu *atlete*, e că rămînea încurcat în fața situațiilor mai grele, căutînd a le înăduși cu *podul palmei*.

Atletismul e însă mania d'lui Vulcan ; căci să nu credeți că Silvia e mai puțin tare ca soțul ei. Nu. În prima seară, cînd el voia să se apropie de dînsa,

ea „l-a lovit peste mîină cu o putere herculană, fapt care învedera îndeajuns furia ei culminantă".

În scena de mai sus, mai bine zis în scena în care Silvia, ca *Hercule*, învinge pe Barbu, ca *atlet*, intervine (de pudoare) un tur de forță a d-lui Vulcan, care învîrtește lucrurile astfel, încît, în prima noapte conjugală, mama și sora Silviei să aștepte ivirea dimineții în aceeași cameră cu noii căsătoriți, silindu-l pe Barbu a încremeni pe scaun.

Simțul de pudoare însă ar fi trebuit să intervină mai tîrziu, cînd, avînd nevoie a introduce pe Barbu în camera *Fecioarei*, ne descrie modul cum a fost primit de dînsa în paragraful următor : „Și nu stete mult la îndoială, își desprinsе rochița din copșe și, făcînd să-i alunece pe șolduri în jos, se lasă în cămășuță, care nu-i putea ascunde de loc pulpele ; își răsfiră părul pe ambii umeri și se întinse pe crivat, ascunzîndu-și formele sub un cearceaf de in, brodat artistic în cele patru laturi. Brațul stîng îl făcu semicerc împrejurul capului, iar cel drept îl lăsă în voie pe lîngă marginea crivatului. Fiind cu fața în sus, încercă să închidă pleoapele. Ca să nu stea ca o luminare dreaptă, dete piciorului stîng o direcțiune oblică, scoțîndu-l pe jumătate afară !" Și mai încolo, cînd Lia, prietena *Fecioarei*, „gîndindu-se un moment, mai luă o bucată de rahat din cutie, o așeză pe fața mesei și, apucînd într-o mîină foarfecele, ale căror extremități se terminau printr-un cioc de barză, începu să cresteze bucata de rahat pe la muchii și colțuri, dîndu-i o formă cilindrică, cu o scobitură la a doua treime. Virginia urmărea cu atenție ce lucra Lia, pînă ce, roșîndu-se la față, o opri brusc din lucrare, strigînd :

— Vai, ce a năibilor ești... ce te învață dracu să faci !...

— Ha, ha, ha ! izbucni Lia într-un rîs nervos, apoi, luînd bucata de rahat *cilindrică* de o extremitate, îi zise în șoaptă : Vrei să-ți ofer și ție jumătate, ori o mînînc eu toată ?...

— Mînînc-o, mînînc-o, nu vreau, du-te, fugi... Doamne, n-am mai văzut fată mai afurisită ca tine..."

Și domnul Vulcan are nerușinarea a se da drept apostolul romanului sănătos și moral când scrie asemenea lucruri vrednice de țigani ce joacă păpușele, fără însă a avea și spiritul lor !

Dar cel puțin, dacă în stilul *Fecioarei* am putea găsi comparații, imagini, descrieri care să ne atragă atențiunea și să dăm măcar în această parte oarecare merit autorului ei. Din nefericire, nu dăm peste nimic. Stilul îi este greoi și, fără să exagerez, aș putea spune *geometric*. El e plin de expresiuni care arată marea afinitate ce există între d. Vulcan și această ramură a matematicilor. D-sa ne spune că Virginia, pentru a arăta fraților ei intimitatea ce exista între ea și Barbu, „întindea minutele deasupra capului lui, îi șoptea ceva misterios, apoi cu naivitate (sic) dînd capului ei direcțiune oblică și potrivit-și degetul arătător în dreptul gurei cu brațul în semicerc, clipea din gene". Barbu, într-un moment de voioșie, pentru a săruta pe Silvia, are nevoie de a-i așeza „capul în sens orizontal". În alt moment de violență „își strînge pumnii, ținînd ambile mîini în *linie paralelă* cu membrele inferioare". Această frază te silește a te gîndi imediat la un manual de gimnastică al d-lui Negruzzi.

Expresii ca: *oblic, orizontal, semicerc, cerc, cilindric, elipsoidal* etc. se găsesc aproape mai la fiecare pagină, arătîndu-ți că trebuie să fii bun geometru pentru ca să înțelegi studiile *psihosociologice* ale d-lui Vulcan. Apoi limba în care e scris romanul abundează în neologisme proprii d-sale, ca: *briantin, abandon, sucombat, culminant* etc., ca și când d. Vulcan a crezut că prin aceste cuvinte pompoase ar da o mai mare strălucire lucrării sale. Unele din ele lipsesc chiar de-a fi puse la locul lor, ceea ce ne arată că autorul nu le-a înțeles pe deplin.

Dar nota caracteristică a autorului *Fecioarei* e în aceea de a ne sili să vedem ca și d-lui lucruri prea banale pentru a fi de un interes artistic. Ne spune de ex. că „ușa se învîrtea în țățăni" (sic),

ca și cum s-ar fi putut învîrți și-n altceva ; cum că „becurile se aprinse deja pe străzi și prin gradinele publice de oamenii serviciului municipal", ca și când cetitorii d-lui ar fi convinși că în capitală fiecare cetățean își are în primirea sa un felinar, cu obligația de a-l aprinde.

La scena între Lia și Virginia ne arată că „bucățile de rahat erau roze și de mărimea cutiei în lungime". Dacă d-sa crede că asemenea particularități pot să intereseze pe cetitor, se înșală grozav.

Cînd scena ar fi fost condusă cu artă, puțin ar fi interesat pe cetitori dacă în locul rahatului (care în orice caz nu putea să fie mai mare ca cutia) ar fi fost șocolată sau bomboane rusești. Dar vedeți : pentru ca Lia să poată triumfa cu pornograficul ei simbol, nu putea a se folosi decît de-o bucată de rahat.

Însă ceea ce e mai curios e că autorul *Fecioarei* mai făgăduiește apariția unui nou roman, intitulat *Mizerabilii noștri*, care ar fi tradus și-n limba germană. (Lucrul acesta ne-a făcut să izbucnim într-un rîs homeric.) Nu mai încape vorbă că e liUer să facă aceasta, cu toate că ar trebui să se gîndească la prestigiul literaturii noastre, dacă nu la acel al persoanei d-sale. Între aceea ce d-lui gîndește să facă și ceea ce produce e o diferență ca între cer și pămînt, cu alte cuvinte ca între talent și d-sa.

Domnul Vulcan ar trebui dat în judecata curții cu juri pentru a fi pus la locul său și pentru a se opri la timp și cu drept cuvînt scrieri de categoria *Fecioarei*.

Scriitori ca d-l Vulcan trebuie să înfrînați prin orice mijloace de a da la iveală lucrări atît de dăunătoare, scoase nu din iubire de artă, ci numai dintr-o interesare josnică.

m

(i900)

ASUPRA ROMANULUI „STRĂBUNII”

Străbunii e o nouă lucrare a d-lui Ludovic Dauș. Nu rămîne îndoială că d. Dauș e un scriitor de talent și că romanul *Străbunii* ne dă aprecierii părți bune și frumoase în ceea ce privește descrierea închipuită. Aceste părți însă ar fi fost cu mult mai bine reușite și, pe lângă frumusețea descrierii, ar fi avut și prețul adevărului dacă ele ar fi fost luate din timpul în care trăim. Romancierul, care trebuie să fie drept, să ne deie lucrurile supt adevărata lor formă și nuanță chiar atunci cînd le poetizează, trebuie să-și aleagă părți din viața văzută, pipăită și întipărită bine în mintea lui. Fiecare artist ar trebui să aibă ca chestiune de conștiință zugrăvirea lumii în care trăiește.

Cînd, citind romanul d. Dauș, îți lunecă ochii pe următorul rînd: „Era în anul două sute cincizeci și unu”, ești cuprins de o mare neîncredere pentru scriitorul de la începutul secolului al XX-lea, care nu vrea să facă istorie, ci un roman în care să ne arate starea sufletească a oamenilor de pe acele vremuri.

A te coborî cu 1600 de ani în urmă pentru a face artă din subtilitățile vieții unei epoci așa de „misterioasă cum este” (vezi prefața d. Dauș) e o absurditate. Oricît aș fi de binevoitor, nu pot crede că d. Dauș a avut puterea ca, în mijlocul Rommiei din 1900, să poată trăi corect daco-roman pe timpul al 251-lea an al erei creștine.

Subiectul tratat în *Străbunii* e un adevăr istoric stabilit deja de mult, și un adevăr științific o dată

bine întemeiat, nu mai poate prezenta interes din punctul de vedere al *noului*. D. Dauș l-a luat așa cum istoria i l-a dat (nici nu mai era nevoie să ne-o spuie în prefață), l-a îmbrăcat în cîteva iscodite întâmplări ale vieții daco-romane și a prezentat lucrarea publicului.

În studiul d-lui Dauș nu zdrim decît un ce știut: modul de formare a poporului românesc. *Străbunii* nu pot fi priviți ca lucrare originală și de valoare din două puncte de vedere: întâiul, pentru că, după cum am mai spus, miezul lucrării aparține tuturor istoricilor care s-au ocupat cu originea poporului nostru. Al doilea, pentru că părțile celelalte care aparțin d-lui Dauș nu ne pot inspira nici un pic de încredere. Acest al doilea motiv ne silește a nu da o însemnătate nici acestei părți a lucrării, în care s-ar părea că e singura originalitate a autorului, în măsură ce poate să însemne originalitate scene atît de aproape tuturor romanelor de senzație. Astăzi, cînd greșim în descrierea și analiza sentimentelor celor ce trăiesc împreună cu noi, nu o să cădem în greșeală față de analiza celor cu 1600 de ani în urmă? A îmbrăca cîteva personaje în haine dace sau romane nu înseamnă că i-am prefăcut în daci sau romani. A pune pe o curtezană să-și bată sclavele, sau să-și înroșească obrazul cu flori de mac nu vrea să zică că am romanizat-o. D. Dauș nu poate intra de loc în cercetarea psihologică a personajelor d-sale. Ura cea puternică dintre romani și daci ne-o reprezintă prin expresii trufașe care și le aruncă unii altora. Aici ar fi avut părți admirabile de analiză; dar cum putea s-o facă cu niște ființi pe care de-abia le atingea cu închipuirea? Chiar dacă ar fi încercat-o, ar fi dat un ce iscodit. Pentru ca să poată întrupa toate aceste expresii (locuțiitoare analizei) în roman, d. Dauș silește pe romani și daci ca, mai înainte de a-și începe luptele, să și le azvîrle de la o distanță, cînd mai logică ar fi fost zbrîniirea săgeților decît a vorbelor. În scena cînd dacii, urmăriți, trec

prăpastia pe un brad ca punte (!) și se pun în siguranță prăvălindu-l apoi în adânc, romanii domnului Dauș sînt siliți (de către d-lui) să se mulțumească cu laude în loc de a-și întinde arcurile pentru a trimite săgețile dincolo de prăpastia peste care ei nu puteau trece. Dar întinzîndu-le arcurile, autorul trebuia să le închidă gura, și aceasta nu venea la socoteala d-sale.

E o mare greșeală de a alerga cu atîta timp în urmă. Cineva nu poate scrie un roman istoric decît sau studiînd descrierile moravurilor epocii despre care ne vorbește, sau închipuindu-și-le cum au fost. Cum știut este însă că nici nu există descrierea vieții din munți a dacilor, nu-i rămîne d-lui Dauș decît închipuirea, și e bine întemeiat că închipuirea e departe de adevăr. Unde mai punem că dacă ar fi rămas descrierile unei epoci atît de îndepărtate, ele nu ar putea fi de sprijin pentru un romanier, deoarece s-ar găsi falsificate chiar de câtră acei ce le-au făcut. Spiritul de dreaptă observare s-a născut cu mult mai tîrziu. Scriitorul însă care și-a ales un atare subiect e silit să le primească astfel, deoarece descrierile nu sînt opere de artă, cum, de ex. : un tablou, o statuie, de ale căror caietași sau defecte ne putem da seamă singuri.

D. Dauș a pus o grozav de mare încordare pentru a nu-și moderniza personajele, cu toate că nu a reușit și nici puțință nu-i a reuși într-un asemenea caz. Sîntem încredințați că d. Dauș ar fi bine în lucrări studiate în lumea ce-l înconjoară. Lipsa modelelor vii l-a silit a alerga la alte mijloace, cu totul străine romanului modern, pentru a deștepta interesul cetitorului.

Dacă d. Dauș ar fi luat de la început drept „stavilă” neputința de a reinnoi ceva mort, ar fi lăsat trecutul și s-ar fi aplecat cu aceeași patimă spre prezent, dînd la lumină ceva de preț. Cum avem încredere în talentul d-lui Dauș, așteptăm cu bucurie a-l regăsi în alt roman, cu totul modernizat.

(1 9 0 0)

†
?
;
\
\
\
I
^]
j
[
[
t
;
j
L
\
< t
\
j:
i
[
c
F
†
:
I
*
! L
\
t,
\
f
;
;

„JURNAL DE BORD, SCHIȚE MARINE ȘI MILITARE” DE JEAN BART

Volumul lui Jean Bart cuprinde în prima parte jurnalul său de bord într-o călătorie pe coastele Asiei Mici, făcută pe bordul vasului nostru de război, bricul „Mircea”, iar în partea a doua, schițe marine și militare.

Aceste frumoase bucăți ce alcătuiesc astăzi un volum au fost publicate de către Jean Bart prin revistele noastre literare, pe cît îmi aduc aminte în *Pagini literare*, și acum, în urmă, în *Noua revistă romină*. Încă nu știam cine se ascunde supt numele celebrului marinar cînd găseam o adevărată mulțumire a cetii aceste descrieri sincere, simple și rediate fără de nici o meșteșugire silită. Acum, cînd știu pe cine acoperă acest pseudonim, am înțales că în adevăr cele citite de mine nu puteau fi decît astfel. Îmi amintesc de timpurile din școală, cînd vedeam ce rîvnă puneau Jean Bart în a cetii literatură de cîte ori severele regulamente îi dădeau răgaz. Compozițiile lui îi atrăsese admirația camarazilor săi. Se vede că de pe atunci încă Jean Bart își croise un ideal, pe drumul căruia a început deja a călca. Adorator al lui Maupassant, marinar, deci un îndrăgostit al întinderilor nesfîrșite de apă, Jean Bart nu putea debuta decît cum a făcut-o, printr-un *Jurnal de bord*.

Pentru toți acei ce poartă un interes literaturii noastre, volumul său nu poate fi decît o fericită apariție.

Toți cari au străbătut mările și au petrecut pe ele clipe de liniște sau de zbuclum își pot da sama cît e de greu să descrii această capricioasă parte a naturii. Cei mai mari admiratori ai mărilor au avut clipe cînd în fața lor s-au simțit prea slabi, și descrierile lor, oricît ar fi de măiestrite, de multe ori sînt lipsite de viață. Jean Bart a înțales aceasta, el ne-a redat impresiunile sale într-un mod simplu, așa cum i-a lovit simțirea, fără a se afunda în studiul acestor însuflețite adîncuri; și-a preumblat vederile pe suprafața lor mîngîiată de lună, sau umbrită de pînza unui nour. Ici-colo, cîteva rînduri ne arată în scurt frămîntul spumegat al apelor; așa găsim la pag. 11 descrierea unei furtuni: „«Mircea» — o jucărie minunată — se rostogolește zbuclum pe întinderea asta neagră și zgomotoasă care se agită, se frămîntă din toate părțile, formîndu-se în dealuri negre cu crestele albe de spumă, în văi adînci, adînci, fără fund, mutate în același timp de la un loc la altul într-o goană fără sfîrșit, într-un joc amețitor, nebun, fără astîmpăr”.

Descrierile scurte, dar puternice, îmi fac impresia unor adevărate schițe, în cari tonurile generale fiind date, poți adăoga cu ușurință detaliurile, lucru de care cu drept cuvînt autorul s-a ferit pentru a nu-și îngreua stilul, frumos tocmai prin simplicitatea lui. Iată cum descrie vederea Trebizondei: „Trebizonda, imens amfiteatru, se înalță pe coasta unui munte verde, în care vezi înfipte casele albe, cu nenumăratele lor ferești ferecate, cu cerdace largi, unele deasupra altora; și sutele de minarete ale moscheelor, toate într-o neorînduială ciudată, totul în forme curioase și bizare, în culori vii și diferite, pătate numai de umbra cea de un verde-închis a chiparoșilor și a platanilor”. Sau mai departe descrierea Platanei: „O varietate de culori

neînchipuit de frumoasă: casele albe și mici ca niște jucării apar în umbra de un verde-închis a livezilor de măslini, sămănăturile de tutun, colțurile pleșuve ale stîncilor de granit roș, smochinii stufoși, lespezile albe din cimitirul umbrit de chiparoșii jalnici, cari cresc pînă în marginea oglinzei străvezii a mării... un amestec curios, ca niște trăsături de penel aruncate la întîmplare într-un joc capricios de culori vii tremurînd în lumina miezului de zi”.

Stilul e plin de comparații cît se poate de frumoase; așa, ide ex., la pag. 77 găsim într-un răsărit de lună: „...și colțul lunei noi se ivi lucind ca muchea unei seceri de argint înfiptă în vîrfurile unui dafin bătrîn”. Iar la pagina 78, pentru a ne arăta impresia ce i-a făcut urma unei bărci pe întinsul apei luminate de lună, autorul scrie: „Noi am rămas privind la dunga de lumină lăsată în luciul apei, ca urma unui diamant ce taie o sticlă întinsă”.

Ceea ce ne atinge însă mai mult sufletul, citind volumul lui Jean Bart, e buna-voință, mila ce-o arată ființelor urgisite de soartă, La fiecare pagină găsești fraze în care se vede adîncă compătimire a autorului pentru acei ce sufăr. În mijlocul mării binefăcătoare, „în răceala apei așa bogată în viață”, gîndul i se furișează pentru a porni în „urmă, departe, la pămîntul cu coastele lui mari, la furnicarele omenești, prin mahalalele înfundate, acolo unde zac așa de înghesuiți atîția sclavi, moderni — omul-mașină de scris, încătușat de biroul plin de praf și de cerneală — numai aci simți cît de tristă-i soarta acelor victime ale mizeriei multlăudatei civilizații”.

Această compătimire pentru ființele îndurerate se poate vedea și mai bine în schițele marine și militare, unde fiecare subiect descrie cîte-o durere. *Moartea pilotului, Rătăcit, La poarta spitalului, Sin-*

gură, *Șoimul*, *O înmormîritare militară* etc. sînt icoane triste din viața de toate zilele. În aceste schițe se găsesc multe părți frumoase, scrise cu o simțire de artist.

Critica în genere a fost bine primitoare pentru volumul lui Jean Bart, și nici nu se putea altminterlea. Noi îi dorim a merge tot astfel în cariera literelor, al căreia drum l-a început cu pași atît de fericiți.

(19 0 1)

CASA IRINUCĂI

...Valea Bărnarului rămîne tot mai în urmă. Începe să ploaie. Ne strîngem cît putem mai bine în mîntălile scorojite de colb și umezeală. Trăsurile merg una după alta ; căișorii mărunți deapănă din picioare, grăbiți de bicele hăietanilor de pe capră, Drumul rămase deșirat în urmă ; otelul „Zorile” din Broșteni prinde a se zări. Ajungem. Dar pe cînd tovarășii noștri rămîn să se odihnească, noi trecem mai departe, pe același mal al Bistriței, spre casa Irinucăi, în care a locuit în copilărie Ion Creangă. Cum mergem așa, gîndurile mă fură, iar foșnetul ploaiei pe cetinile brazilor de pe celalt mal îmi ține tovarășie. O întregă lume din trecut ia ființă. N-am călcat niciodată prin meleagurile acestea și totuși parcă mă duc spre un loc cunoscut ; în minte mi se înșiră rîndurile povestitorului care mi-a fermecat mai mult tinerețea.

„Ptriuu!” glasul vizitiului mă trezește ; sărim jos. Pe stînga drumului, puțin în dîmb, cocioaba Irinucăi stă să nu cadă. E așa cum a descris-o Creangă : o adunătură de scînduri pe care mai mult întîmplarea pare că le-a încleștat la un loc.

Cu ferestrele „cît palma”, cu ușa într-o rîină, ghiontită peste tot de vînturi și vifornițe, bojdeuca prizărită parcă se mai ferește încă de stîncile prăvălitate, din deal, de către Ionică, feciorul lui Petrea Ciobotariul și al Smarandei din Pipirig. Și-n ade-văr, în fața cocioabei, în marginea drumului, lîngă un stîlp de telegraf, zace o stîncă mare, rostogolită

de sus, poate chiar aceea pe care mînilor copilului zburdalnic o prăvălise într-o zi de primăvară.

De după geamurile oarbe, din dosul uşii gheboase, nici un semn de viaţă ; ograda pustie, nici cîine, nici pasere, nici „capre slabe şi rîioase”. In spatele casei e dealul cu pieptul scrijelit de stînci ruginii, acoperit de brazi răzleţi şi mesteacăni, dealul de pe care, de atîtea ori, ochiul copilului Creangă trebuie să fi-ntîlnit priveliştea pe care astăzi o vedem prin bura repezită a ploaiei ca printr-un vîl.

Pictorul¹ se urcă pe un pîrleaz, să fotografieze cocioaba ; băietanul din faţa caselor zîmbeşte şi-i spune : „Bine că nu-i baba acasă, că rău v-ar mai ocărî ; nimărui nu îngăduie să se apropie de ograda ei, să n-o puie prin cărţi”. Căci bojdeuca e locuită astăzi de către fata Irinucăi, „fata balcază şi Mliie, de-ţi era frică să înnoptezi cu dînsa în casă”, cum o zugrăveşte cu pana lui cea atît de meşteră Ion Creangă.

Plecăm. Mă gîndesc la scriitorul care nu mai este şi la batjocuritoarea voie a soartei care vrea ca-n preajma Bistriţei veşnic curgătoare să dăinuiască, în calea vremii, cocioaba şubredă, cînd atîtea şi atîtea lucruri trainice se şterg de pe faţa pămîntului acestuia într-o singură clipită !...

(1 9 0 9)

¹ E vorba de pictorul Satmary, cu care Girleanu călătorea.

Ianuarie 1910

ÎNTÂIA DUMINECĂ

[Fragment]

Anul nou a adus o nouă circulară a poliţiei capitalei. Această autoritate opreşte, de ajun, *jocul de cărţi* şi... *plușorul*! Cum se vor fi îmbinînd aceste două lucruri într-aceeaşi scilpire de judecată, nu ştim. Cum poate cineva cuprinde supt aceeaşi vedere o faptă atît de respingătoare ca jocul de cărţi, cu un obicei străvechi ca plușorul, e greu de-nţeles. Aceasta îmi aminteşte însă că — sînt mulţi ani de-atunci — în Iaşi se oprise *jocul de păpuşi*. Păpuşerul n-a stat o clipă pe gînduri şi-a alergat, — ştiţi la cine ? La moş Ion Creangă, care, mîniat, cu drept cuvînt, de îngustimea minţii celuia de la care pornise porunca, s-a dus, a*stăruit, şi păpuşile şi-au căpătat dreptul lor de joc şi veselie, din Ajun pînă-n Ispas.

Şi fiindcă am vorbit de Ion Creangă. La 30 decembrie s-au comemorat 20 de ani de la moartea marelui povestitor. Un mănunchi de oameni s-a dus, la Iaşi, la mormîntul lui uitat! Atîţia s-au putut aduna pentru o asemenea împrejurare ! Dar Ion Creangă a fost numai un mare, un foarte mare scriitor, — poate de aceea ! E şi mai bine că nu s-a tulburat liniştea unui mormînt peste ţărîna căruia îngenunche numai vremea.

...Și peste aceleași patimi și doruri, peste aceleași inimi ce bat și sufăr doar în alte piepturi, peste aceleași zvîrcoliri și sclipiri, cortina anului 1909 a căzut deodată, ca o aripă rănită.

1910 își ia locul, cu zîmbetul de copil, pe care inchipuirea noastră i l-a pus pe buzele lui de bătrîn zbîrcit, pe buzele care se sîring poate într-o rînjire răutăcioasă, cînd, lovind încă o dată, cu vîrful piciorului, să se învîrtească *mingea* mai departe, privește cum ne zvîrcolim și cît de multe nădăjduim de la dînsul.

(19 10)

Ianuarie 1910

A PATRA DUMINECĂ

Teatrul ! Am fost la teatru de pe cînd eram copil. Țin minte clădirea vechiului Teatru Național, de pe ulița Copoului din Iași. Și cînd mă gîndesc ce mi-a rămas în minte de pe atunci din perindarea atîtor piese prin fața ochilor mei minunați, îmi vine să surîd. Ce amestec ! M-a urmărit mult scena, la fereastră, a doi îndrăgostiți : Romeo și Julieta, cu neuitatul Hasnaș în Romeo ! Ce anume mișcase în sufletul meu neștiutor scena unei copile care împarte flori, rîzînd ? Ofelia, în *Hamlet* ! Și între aceștia prindea loc fața rotundă, ca o lună, a bragagiului, care mă făcea să mă prăpădesc de rîs ; vestitul Bălănescu, în *Nazat*, mi se pare. Dar cîtă vreme nu m-a lăsat în pace chipul sîngeros al unui om care biciuia oamenii. Foarte, foarte tîrziu, și numai după reprezentare, am descoperit că figura fîroasă ce mi se înțelenise în minte fusese cea a lui Hebro din minunata *Fîntînă a Blanduziei*. Vra să zică, auzisem, fără să știu asculta, glasul „ca un clopoțel de argint” al d-nei Aristița Romanescu !

Și-ntr-o noapte grozavă am văzut pe bietul Bălănescu, pe care-l cunoșteau al mei, și pe care mă deprinsesem să-l privesc numai rîzînd, plîngînd în hohote, cu fața-n mini, ca un copil, în preajma unui uriaș rug de flăcări. Teatrul Național ardea !

Peste câțiva ani. Am iubit nespus pe un profesor... de gimnastică. Parcă-l văd cum intra în clasă, cu catalogul subțioară, cum ne chema pe fiecare să ridicăm *bombele*, cum ne țistuia, cum, înfuriat, ne ridica pe Cîte unul în brațele lui de atleți să ne sfarme de pămînt, cum privea în ochii noștri speriați și cum apoi izbucnea în hohotul cela de rîs, la care clasa răspundea ca un tunet.

L-am văzut de atîtea ori în *Nebunul din amor*, l-am văzut de atîtea ori scos la rampă, sărbătorit de către publicul care-l adora !... Era vestitul și nefericitul Dumitrescu.'

Mai tîrziu ; mai răsărit și mai lămurit la minte, într-o seară neuitată, în cercul „Sidoli”, am privit pe marele Manolescu jucînd în *Moartea civilă*. Istovit, cu ochii pe cari grimele nu mai avuseseră nevoie să-i mărească, Manolescu juca, mi se pare, pentru cea din urmă oară. Studenții i-au dat o cunună și-un album. Publicul a plîns și i-a făcut ovații. A fost un sfîșietor „rămas bun!”...

Și cîte chipuri iubite : Luchian, Arceleanu, Mitru Constantinescu, Rădulescu ! — s-au dus cu toții i

La toate acestea, la toți aceștia mă gîndesc de multe ori, căci mi-au fost dragi. Mi-a plăcut viața lor — chiar în cele cîteva asprimi inerente caracterului unui artist — mi-au plăcut străduințele lor de a întrupa atîtea suflete și am avut cea mai adîncă admirație pentru acela care a știut să-mi înfățișeze pe om. Să închid ochii și, gîndindu-mă la cutare artist, să-l văd neapărat în cutare rol.

Astfel, artistul cu cea mai desăvîrșită distincție latină — talentatul nostru Demetriade — m-a incintat cînd l-am văzut, acum în urmă, în *Ovidiu*: M-a mișcat adînc în actul final, cînd, sfîrșit, poetul moare în odaia zguduită de viscolul înghețat al iernii. În cadrul acesta mi-a rămas Demetriade de cîte ori mă gîndesc la el. Și, ciudat! simt o mare

mulțumire sufletească acum, cînd îl știu că se întremează, după boala grea ce a încercat, supt caldul și trandafirul cer al Egiptului... așa departe de viforosul Tomis.

Să ai sufletul, firea ta lăsată de Dumnezeu, și, totuși, dezbrăcîndu-te de ea ca de o haină, să întrupezi pe cea a altuia, e o însușire foarte rară. Căci sînt mulți artiști *făcuți*: o muncă stăruitoare, îmbinată cu un talent frumos pot da, uneori, roade uimitoare. Totuși, în jocul acestor artiști, oricît de maestru ar fi, se vede *factura*. Să rămîie însă om, în mijloacele pe cari le întrebuițează nici măcar să se întrezărească studiul, să te absoarbă, privindu-l, acesta e darul înnăscut al celui *ales*.

Urmărind cele cinci acte ale piesei *Prostul* lui Fulda, care se joacă acum în șir și-n care Soreanu e protagonistul, mi-am întărit și mai mult această părere. Căci Soreanu e unul dintre artiștii *unici*, cari, pe lîngă un mare talent, au și acea adîncă putere de intuiție care îi ajută să creeze. Cineva îmi spunea că, după ce-l văzuse în neînsemnatul rol din *Stingerea* — rol căruia Soreanu, se știe, i-a dat un așa de neașteptat relief — a rămas surprins cînd, mirat de intrarea extraordinară a artistului care înfățișa pe inspectorul de stat Prell din *Institutorii*, căută și citi în distribuție numele lui Soreanu. Era de nerecunoscut. Iar cei ce l-au admirat în *Institutorii* n-ar putea bănui că tot el trăiește și-n Cantonistul din *Brîndușa*, sau în Kellermann, bietul Kellermann din *Heideibergul de altădată*. Și tot Soreanu e avocatul neînduplecat din *Falimentul* ? Dar între toate aceste roluri și cel al lui Iulius Haeberlin din *Prostul*, cîtă deosebire ! Cîtă duioșie, ce frăgezime, ce durere sobră și, prin aceasta, atît de adîncă ! Aceasta e taina, lui Soreanu. El e totdeauna altul: o. nouă scăpărare de fulger a sufletului, care luminează o altă privesc din viață. Pentru aceasta, toate celelalte calități ale lui Soreanu : inteligența ascuțită, studiul pînă în cele mai mici amănunte pălesc în fața acestei puteri

oarbe, care e geniul. Dar priviți-i ochii aceia ciudați, cari răsfrîng atît de puternic lumina, că par de două ori mai mari, priviți-i fața, care, La cel mai mic zîmbet, se luminează, deodată, ca un glob electric și dă acea impresie covîrșitoare care te pătrunde, și veți simți îndată că-n dosul lor e o altă văpaie decît la ceilalți oameni.

Toate acestea fac din Soreanu un artist de geniu, care, dacă ar juca pe scene străine, ar fi și unul dintre vestiții artiști ai lumii.

...Și parcă-mi pare rău că trebuie să mă despart de această lume iubită, să amin pentru altă dată însemnările mele despre atîția artiști foarte talentați care ilustrează scena noastră de astăzi.

(19 10)

Februarie 1910

ÎNTÂIA DUMINECĂ

Intrăm în a treia lună a iernii, și zăpada nu s-a scoborît deasupra Bucureștiului. Orașul e hursuz, murdar, umed de ploaia mărunță, care se cerne de sus și care te pătrunde.

Trec prin Cișmigiu. Lacul își încrețește fața supt aripa vîntului rece. Lebedele albe trec cu aceeași seninătate ca-n nopțile calde și aromitoare de vară. A început să ploaie. Pe o bancă, o femeie cu ghete rupte, învelită într-un șal rupt care ascunde o legătură, privește în gol. Ocolesc grădina și o găsesc tot acolo, cu buzele mai învinețite de frig. Pe cine o fi așteptînd? Cine a părăsit-o? Din ce loc o fi gonit-o? Mă apropii să-i dau cîțiva bani; mi-i primește, plîngînd. Mă depărtez trist; în licărirea ochilor ei am văzut toată nefericirea sufletului urgisit. Plouă mai des. Picăturile reci îmi străbat hainele. De departe mai privesc spre banca pe care femeia a rămas încremenită, cu fața întoarsă spre golul dinspre care atîția așteaptă să le sosească norocul!

Dar eu știu că norocul nu vine, căci norocul, ca orișice drumet întîrziat, se îndreaptă spre fereastra care-l cheamă de departe cu lumina ei cea caldă.

Unde e mila omenească, mila care-ți smulge o lacrimă, care-ți înmoaie mînia, care-ți ușurează

sufletul, care-ți scoate cel de pe urmă ban să-l dai ființei nenorocite care cere o bucățică de pâine? De câte ori aud despre o nouă societate de ajutor, de atâtea ori surîd. Căci va veni o clipă, în vremile aceste de sălbatec egoism, când mila va ajunge un fel de bir pe care-l vor plăti bucuroși cu toții, din odaia lor, mulțumiți că așa pot să nu-și mai scoboare privirile spre o nenorocire. Vor da fără să știe cui, fără să știe pentru ce. Și astfel *mila oficială*, seacă, va înlocui odată, poate foarte curînd, în sufletul nostru, *mila omenească* pe care au avut-o cei dinainte.

De aceea, cînd vine o nenorocire grozavă, un cataclism, cînd pămîntul se deschide ca o gură lacomă să ne înghită, cînd apele năvălesc ca un potop, cînd natura ne pune deopotrivă în fața cumplitei nefericiri, nu trebuie să blestemăm, ci să ne scoborîm noi în noi înșine și să ne *reînnoim*, dacă ne mai stă în putință.

Pe această vreme jilavă nimeresc la cinematograful • nici nu se putea altfel. În fața publicului nerăbdător se desfășoară *Inundațiile din Paris*. Și astfel vedem aievea această dramă zguduitoare, care a rănit inima Franței.

V-ați gîndit vreodată ce tragice invențiuni sînt *gramofonul* și *cinematograful*? Ia închipuiți-vă luncînd toate aceste *filme* de astăzi pe dinaintea oamenilor ce vor trăi peste o sută de ani. Ce strîngere de inimă pentru acei cari vor privi trăind o lume care de mult se va fi topit în sînul pămîntului! Cu ce surprindere dureroasă poate vor asculta glasul lui Caruso, care le va cînta *Celeste Aida* — dd dincolo de mormînt!

Mereu cad picăturile reci. Sînt unsprezece ceasuri de noapte. La palatul regal e bal. Pe după perdelele ferestrelor înalte se strecoară raze piezișe de lumină. Umbre se ivesc și se șterg. Jos așteaptă cupelele, automobilele cu ochii lor stră-

lucitori. Pe trotuar privesc, în deșert, o grămadă de gură-cască. Trece o pereche. Femeia se oprește :
— Stai, să ne uităm puțin.

Bărbatul se grăbește :

— Lasă-mă ; mi-a intrat apa-n ghetе.

La poarta cealaltă un gardist se repede și strigă :

— Automobilul d-lui președinte al consiliului.

Un pungaș, cu șapca pe ceafă, țipă, maimuțărindu-l :

— Psst ! Și-al meu !

Cei dimprejur fac haz.

Iuțesc pasul. Un cal de la o trăsură a căzut și se zbate pe asfalt. O femeie trece grăbită. La o casă, sus, în lumina electricității, un polog roz înveselește fereastra. Și, în noaptea umedă, culoarea lui îmi încălzește sufletul, ca și gluma ștrengarului de adineoarea.

(19 10)

Fevmarie 1910

A DOUA DUMINECĂ

Îmi place să rătăcesc prin mahalalele cele mai depărtate ale târgurilor. Prefacerile cari schimbă într-atîta **centru** unui oraș își slăbesc din ce în ce înrăurirea cu cît îi mărești cercul, și la margini abia se simte. Trec ani după ani, cîte o jumătate de veac aproape, ca mahalalele să ia o altă înfățișare. Oamenii de pe aici sînt mai săraci, deci nevoiți să fie mai conservatori, iar **edilii** țin să lustruiască mai întăi ce cade mai repede supt ochi.

În privința aceasta, orașele noastre au o înfățișare deosebită. Le-aș asemăna cu simburile unei piersici: centrul, — miezul neted; mahalaua, — coaja cu zfoîrciturile ei.

Mahalalele Bucureștiului încă mai au din farmecul trecutului; în lungul lor, casele răsar mărunte, cu ceardacuri, cu zorele încolâtăcite pe ostrețe, cu umbrarul de vișă din care, toamna, strugurii atîrnă ademenitori, cu pitpalacul sau mierla tradițională, cu hanurile în ale căroră curți chervanele mai poposesc noaptea.

Și cît de ciudate, de hazlii răsar în mijlocul acestei lumi unele încercări de **modernizare!**

Rătăcind mai dăunăzi c-un prieten, ne-am trezit într-o mahala prin care nu mai călcasem. Prietenul, care cunoștea Bucureștiul bine, îmi vorbea despre obiceiurile caracteristice ale acestei părți a orașu-

lui în care s-au strîns să locuiască femeile pe care nefericirea le-a silit să împartă, pe bani, dezmierdările lor silite. Și la amîndoi ne-au venit în minte unele pagini ale lui Zola, în care marele scriitor francez arată, în trăsături puternice, priveliști din viața acestor ființi căzute. Și cum vorbeam, prietenul îmi apucă, repede, brațul și-mi strigă:

— Privește!

Îi urmăresc degetul întins spre firma unei prăvălii; citesc:

LA EMILE ZOLA

Magasin de coloniale

Ce potrivire între gîndul nostru și al aceluia care a pus să-i picteze, sus, chipul zbîrcit, cu privirile ascunse din dosul ochelarilor al scriitorului? E oare numai o întîmplare apropierea între viața acestei mahalale și numele celui mai vestit zugrăvitor al ei?... Și ne pare că din ochii încondeiați ai femeii care trece repede cu capul gol, c-un șal în spate, pe lîngă noi, s-a furișat o privire de înțelegere către chipul rece și scrutător de sus. Iar colo, din dosul ferestrei, la care seara a aprins cea dintăi lumină să bată în perdelele roșii, bănuim că pleoape obosite clipească deasupra unei pagini din **L'assommoir**'.

E o săptămînă de vagabondaj. Cîteodată te lovește un dor de ducă, dor de văzut lucruri noi, de-ntîlnit chipuri necunoscute, de observat **tabieturi** nebănuite; și pornești. Unde? încotro? A i văzut o dată, de două și chiar de trei ori aceeași piesă de teatru; și-oricum, te-ai săturat. Poate nu mai poți asculta cutare operetă care ți-a fermecat cu toate aceste copilăria. Te dor ochii de cinematograf. Ghicești, așa, prin instinct, că un oarecare conferențiar, care vorbește chiar în seara aceea, te-ar doborî ascultîndu-l.

— Atunci, prietene?

¹ *Bita* (fr.).

— Hai cu mine.

— Hai!

Un *Variete*. Ce e drept, lucrul e mai nou. Atît de nou, că nu mai țin minte de cînd nu mi-au zbîrnîit nervii mai grozav ca astă-seară. Ce urlate! Ce brațe agitate! Ce mișcări butucănoase!

— M-ai omorît, prietene!

— Aibi răbdare!

Și-am avut! Dar pînă să le vie rîndul, ce tortură! Ce vor fi căutînd acești doi tineri artiști în mijlocul frămîntului celui, în mijlocul urlatelor după pîine? Căci amîndoi sînt două adevărate talente.

Cel dintîi, Stavil, e un *diseur* francez. Foarte simpatic, cu priviri vii, nuanțează cu o deosebită inteligență, cîntă cu tot focul temperamentului pe care într-o largă măsură îl are. Te farmecă.

E deprinderea vieții de boem care-l strămută de pe scene mai mari, unde am auzit că a debutat, care-l împinge din mijlocul unei inteligente societăți de provincie, dintr-un oraș al nostru, unde am auzit c-a fost îmbrățișat cu căldură, pe cele cîteva scînduri ale localului acestuia?

Îmi amintesc de un tenor bun, pe care îl ascultasem, cu plăcere, cîntînd într-o trupă italiană; mai tîrziu l-am văzut într-un varieteu, strîncînd cu cheta!

Și-am cunoscut pe vestitul artist vienez Morisson, care, venind în Iași, s-a amoretat de viața patriarhală a bătrînului oraș și-a rămas săptămînl întregi oaspele lui, pierzînd toate angajamentele ce le avea.

Firi ciudate!

Al doilea e un artist român de un foarte mare talent: e Iulian.

Cine ați citit minunatele pagini ale maestrului Caragiale, în cari sînt zugrăvite, cu atîta măiestrie, unele chipuri din mahalaua bucureșteană, și vroți să le priviți trăind, mergeți de vedeți pe Iulian. Cu o neînchipuită putere de intuiție, cu o adîncime rară a sufletului, Iulian înfățișează, în carne și oase, pe mahalagioaica de București.

270,

Toată gama simțimentelor unei femei simple, dar inteligentă, șireată, voinicoasă, încrezută, veselă — în casă, în curtea cu păsări, la împletit, la cimitir, la *aeroplanul* „neamțului”, la horă — toată o găsești în felul cum o înfățișează Iulian. Ce minunat și-o arată jucînd la horă, legănîndu-se din șale, făcînd cu ochiul, împungînd cu vorba pe cele mai bătrîne, îmbiînd pe cele tinere, luînd din ce în ce mai mult suflet, ca să arate că încă-i „dînsa”. Și pe lîngă aceasta, cu ce talent literar își alcătuiește monoloagele, ce bine prinde situațiile.

Mi se spune că sînt artiști de la Teatrul Național cari se duc de-l privesc cu plăcere. Iar acum, în urmă, a fost chemat la serate, în lumea mare.

Și-mi pare bine cu adevărat, căci, în felul său, e un artist rar.

Și mă întreb: oare nu e vremea să se înjghebe și la noi „*cabaret artistique*”? Sînt atîția care-și tîrăsc talentul prin toate teatrele de varietăți. Și poate că publicul s-ar deprinde cu acest gen de artă ușoară.

Cîteodată citești un volum întreg, și tocmai la sfîrșit găsești o pagină admirabilă; zici: „Un capriciu al autorului”. Umbli zile, săptămîni întregi prin pustiu, pînă ce, în sfîrșit, dai de un mînunchi de arbori; gîndești: „O fantezie a naturii”. Rătăcești destul prin cotloanele orașelor, pînă ce întîlnești un Iulian sau un Stavil, și-ți șoptești: „O ciudățenie a soartei”.

Multe poți vedea cutreierînd. În cel mai ascuns colț al lumii poate e cea mai frumoasă nestimată. Mergeți și culegeți.

(19 10)

Martie 1910

A DOUA DUMINECĂ

[Fragment]

Pretutindeni: „De închiriat”. întreg'Bucureștiul e de-nchiriat : magazii, grădini, palate, cocioabe, maghernițe și chioșcuri ! Nu e loc pe pământ în care mutatul să-și arate mai grozav asprimea ca în capitala noastră. Așteptați numai cîteva zile, și veți vedea șiragurile de care și camioane cărăbănind, dintr-o mahala într-alta, dintr-un fund al tîrgului în celălalt fund, de la răsărit la apus, sute și mii de scaune, de oglinzi, de mese, de paturi, colivii și boarfe, triste și necăjite tovarășe ale vieții bieților oameni. Din pricina lor circulația străzilor e xmbîcsită, tramvaiele merg la pas, automobilele se izbesc cap în cap, trecătorii dau unii peste alții, iar caravanele cu caiabalîcuri înaintează încet, cumpănindu-se, jalnice, ca niște dricuri, prin noroiul străzilor. Și bieții stăpîni se află în treburi ! Îi vezi cînd înaintea, cînd în urma carelor : ici culegînd un sfeșnic de pe jos, colo tăbîrcind o legătură gata să cadă, dincolo punînd umărul să proptească cine știe ce lucru care se desfăcuse din robia frînghiilor slab înnodate.

Și de unde vin oamenii aceștia și-ncotro se duc ? Pășesc spre mai bine ? își tîrăsc pașii spre o locuință mai bună ? mai plină de soare ? mai largă și mai aerisită ? Nu. De multe ori ies dintr-o' vizuină ca să intre într-o hrubă umedă, murdară și întunecoasă, în care razelor soarelui le e frică să pătrun-

dă și-n care adierea primăverii nu se strecoară niciodată. În astfel de case trăiesc atîția oameni, supt astfel de acoperăminte iubesc, mor sau își petrec nopțile tîrzii, la flacăra unei luminări, muncind ca să-și poată plăti acest ticălos adăpost!

Căci în București, proprietarii, cei mai mulți, și-au făcut din închirierea caselor, care le aduc venituri cît niște moșii, o adevărată *carieră*. Au o deosebită artă să te primească, să te momească, să se facă moldoveni dacă ești moldovean, olteni dacă te-ai născut oltean, să-ți ciripească franțuzește dacă ești străin, să te *atrage* în cocioaba lui, să-ți deie „*cea mai bună locuință*”, pînă te vede mutat. Și-apoi! Apoi rămîne cu adevărat *proprietar*.

Iată, anul acesta și localul cafenelei „Kubler” e de-nchiriat. *Boemii* trebuie să-și caute alt cuib. Și era o atmosferă de intimitate în sala lungă, împrejurul meselor de marmoră neagră. Dintre toate cafenelele din București, cafeneaua „Kubler” e legată mai mult de viața artiștilor și scriitorilor noștri. Cum și-a deschis localul, dincolo, în Calea Victoriei, în colțul din fața aripii palatului regal, pe la 1898 mi se pare, repede a și ajuns locul de întîlnire al artiștilor și scriitorilor. Toate cenaclurile literare acolo își aveau sălașul, și multe reviste acolo și-au întocmit sumarele, seara, supt lumina lămpii, în preajma unui *șvarț*. *Papa Kubler*, un alsacian volnic, care a luat parte, ca inginer, după cît mi s-a spus, la construirea fortificațiilor dimprejurul Bucureștiului, își făcea des apariția și lua și el, ca un simplu vizitator, *șvarțul*, într-un colț, la o masă, de unde privea lumea. Acum doi ani *Papa Kubler* se desface de hotel — „Hotelul Imperial”, care ținea de cafenea — și-și mută cafeneaua în liniștita stradă a Academiei, unde își va închide ușile peste cîteva zile. Patronul va îngriji pe viitor de un hotel ce-l are la Sinaia. Dar *boemii*, ei, ce vor face?

. [. . . "]

(19 10)

CĂRȚILE DE CITIRE [I]

Din întâmplare găsesc una din cărțile pe rîndurile căreia au alergat ochii mei de copil. O carte e cel mai bun prieten, spune o zicătoare ; e ceva mai mult : o carte iubită e o rudă, e o soră scumpă a sufletului nostru. Așa mă uit la filele îngălbenite pe care le răsfoiesc, la chipurile șterse pe care le văd parcă prin ceața vremii ce s-a scurs. Găsesc însemnări pe de margini, cuvinte scrise încet, cu pază, cu literele întregi, înșirate ca niște mărgel. Potrivnic așteptărilor mele : iscălituri puține. Cîteva chipuri desemnate, vreo două-trei flori. Un țintar strivit din întâmplare între două *cimilituri*. Nici un colț rupt, — am iubit cartea aceasta, se vede c-am iubit-o. Apoi cîteva nume de prieteni, colegi de bancă : Dodou, Iarmaș... Ce s-or fi făcînd ?

A ! uite-o poezie :

Rămii sănătos, vecine...

Stai ! Închid cartea și spun pe de rost :

Rămii sănătos, vecine,

A zis lupul către cuc,

Aceste țări de rău pline

Le părăsesc și mă duc ;

Nu mai pot trăi aice

De cîni și...

Sînt ani, o viață-ntreagă de cînd nu mi-au mai scăpărat prin minte rîndurile aceste ! După 24 de

ani, le înșir ca atuncea, în fața chipului serios, înconjurat de cinstită barbă albă, al domnului Stăncescu, bătrînul director al școlii de băieți de pe ulița Patruzești de Sfinți din Iași.

Poeziile acestea simple, naive, care ne-au deprins mai întîi urechea cu ritmul versului, care ne-au trezit mai întîi priceperea, descoperindu-ne cîte un mic colț de viață, poeziile acestea pe cari dascăli puțin pretențioși, dar cu sufletul cald, ne învață să le silabisim, poeziile acestea ne-au rămas în sînge, ca și rugăciunile, pe temelia lor ne-am clădit alte și alte cunoștinți, și supt noianul acestora din urmă ele au rămas sfioase, uitate, pînă cînd întâmplarea le luminează, și le regăsim calde, săltărețe și ușoare, cum eram și noi atunci pe cînd le învățam.

Să încerc să fac vreo apropiere între acest vechi *Povățuitoriu* al marelui Ion Creangă și noile cărți de citire *confecționate* astăzi ? Nu. Mai deunăzi, răsfoind c-un prieten unul dintre aceste manuale de citire, am găsit cele mai groaznice bîguieli pe cari limba omenească le poate îngăima. Oare ce sînt frazele acele moarte, searbede, bătoase, ce sînt siluirile acele ale sufletului tînăr, ce sînt poeziile uscate ca iasca, fabricate, în adevăratul înțeles al cuvîntului, de către oameni cari cred că formularul ministerial îți aduce o dată cu el și talentul !

Dar abecedarul, povățuitorul la scriere și cetire, cum îl numea atît de bine Creangă, e *cartea sufletului* mai înainte de a fi aceea a minții. Povățuitorul ar trebui alcătuit de cei mai dăruți sufletește dintre profesori, de cei mai mari poeți și prozatori romîni ai vremii. În cărțișoarele acestea trebuie sinceritate, trebuie mai ales căldură. Sufletului tînăr căldură și îndemn voios îi trebuie. Pe ramura aceasta fragedă altoiți virtuțile cari vor rodi miine, nu lipiți bureții treptelor formale. Numai așa vor înțelege și copiii că, într-adevăr, cartea e un bun prieten, un sfătuitor înțelept, de care trebuie să ascuți.

S-ar părea ciudat, dar cred că pentru țara noastră e un adevăr ; nu atît felul cum s-a predat învățămîntul în școli, dar mai ales chipul sec, lipsit de orice înmlădiere, în care au fost scrise cărțile a înăbușit chemarea multor tineri pentru științe.

Un prieten mi-a arătat, acum cîteva zile, o carte rară. O carte de citire alcătuită anume pentru soldați. Autorul ei e marele Vasile Alecsandri, în unire cu un general. Am răsfoit-o. Dintre cărțile ostășești pe care le avem, neîndoios aceasta e cea mai bună. Înlocuindu-se unele părți privitoare la vechile regulamente și la armamentul de pe atunci, cartea aceasta ar aduce un adevărat folos oștirii.

Numai așa nu vom auzi, cum am auzit deunăzi, o companie în marș cîntînd :

*Colo-n grădiniță,
Supt bolta de viță etc.,*

cîntecul acesta care mai bine de-un an obsedează, ca un fel de pedeapsă a urechilor, țara noastră.

Să închei cu un paradox, sau poate c-un adevăr :

Dacă vrei să afli cît de temeinică e înaintarea unui popor, ia-i de-i cercetează abecedarele. Acolo vei găsi sămînța recoltelor trecute și-ți vei da seama astfel în ce pămînt vor germina cele viitoare.

(19 10)

IAȘUL ÎN IULIE 1910

Scrisoare către D. Anghel

În legănarea trenului care mă duce din Iași, mă gîndesc la tine, prietene, la admirabila ta carte *Fantome*, din ale căreia fragmente mi-ai citit cîteva și în care ai descris viața și înfățișarea capitalei Moldovei de acum 20—25 de ani.

Nu știu de cînd n-ai mai văzut orașul copilăriei noastre, eu însă l-am regăsit după o lipsă de 10 ani, scurtă vreme cînd te gîndești la noianul deceniilor cari se scurg, atît de lungă însă cînd îți dai seama de cîte schimbări se pot făptui nu numai în lumea dinafară, ci chiar în sufletul tău.

Așadar, te cred că ți-ar plăcea să știi înfățișarea Iașului de astăzi, și de aceea îți însemn aici impresiile sincere pe care le-am încercat, revăzîndu-l, impresiile ferite de orice floare stilistică, tocmai ca să îmbrace mai bine haina adevărului, haină care, știi bine, trebuie să-și aibă croiala strîns tăiată pe trupul unui fapt.

Am ajuns în Iași dimineața, cu trenul de Roman, acela care, intrînd în gară, îți perindează prin fata ferestrei vagonului întreaga mahala a Păcurariului, mahala pitorească, locuită de scapeți, stăpînii cailor frumoși, urmașii oarecum ai vestiților poștalionii mai bărbați, cari pe această uliță, în goană nebună, chiuiau și-și îndemnau caii spre Țara Muntenească,

Ajuns în gară, rămasă cum o știi, vederea mi se lovește, la ieșire, de un turn înalt și alb. E una dintre rioile clădiri menite să înfrumusețeze și să folosească lașului. Privindu-l, îmi închipui că e un observator astronomic !

Atîta doar mai lipsea acestui oraș „al culturii” românești ! Mă înșelasem. Crede-mă, dragul meu, sînt așa-zisele *antrepozite*, clădite și închise, de ce? Dumnezeu știe ! cocoțate și vîrîte în vederea tuturor, pentru că acolo unde faci puțin, cauți să amăgești, cu ce poți, ochii aceluia care vrea să cerceteze.

Mă grăbesc spre tramvaiul electric. Din toate părțile îl asaltează vro patruzeci de oameni. Or fi vreo cîteva vagoane? Nu! încăpem numai bine, nas la nas. Conducătorul blajin e cît se poate de primitor. Vechea ospitalitate a Moldovei noastre !

în Piața Unirii. Privesc minunat : știam că în Iași e pace. Și cînd colo : adevărate baricade, re-dute, bastioane. Mă uit îngrijat. Cineva mă lămu-rește : sînt lucrările pentru aducerea apei. Știi, prietene, apa despre care se vorbea și în copilăria noastră, nu cu atîta patimă, fiindcă pe atunci, spu-neau bătrînii, vinul era încă așa de bun și de ieftin în Moldova.

Dar să-ți vezi, prietene, colțul pitoresc din fața lui Petru Bacalu, să dai cu ochii de intrarea străzii Golia ! Case dărîmate, ziduri despuiate, cărămizi împrăștiate. Se clădește lașul din nou ? Antiriul acesta peticit mai poate fi făcut dintr-o bucată ? într-o sută de ani, de azi înainte, o să-l mai poată întregi cineva ?

Copiii copiilor noștri, numai ei vor putea răs-punde la întrebarea aceasta.

Un negustor mi se plînge că o să i se dărîme casa din pricina săpăturilor. își sprijină pereții cu pari și stîlpi de lemn.

— Cînd va înghiți pămîntul nămolul ăsta, cînd se va așterne asfaltul peste aceste răni deschise ?

Ciudat și negustorul ! Cum i-aș fi putut eu răs-punde la o asemenea întrebare copilărească ?

De-abia a doua zi mi-am dat seama că negu-itorul avea oarecum dreptate să-mi ceară și păre-rea mea. Fiind nevoit să trec cu trăsura printr-acea vestită stradă, în care mulți au primit plăcerile ief-tin și au scăpat de ele atît de scump, mi-am muș-cat limba pînă la sînge în niște hopuri groaznice, înecate de praf, cari mi-au amintit descrierea lașu-lui din 1844 a lui Mihail Kogălniceanu. La una din gropile aceste, birjarul, care era cît pe ce să cadă de pe capră, începu să blesteme, să-mi în-druga ceva. E vorba iar de apa de la Timișești. Ulița suferise operația pe care cecelealte vecine ale ei o încearcă acum.

Și întrebarea negușitorului îmi veni de astă dată în minte, cu un răspuns din parte-mi pe care nu-l dau aici.

E o arșiță ! La „Tufli” iau o înghețată cu un prieten, îmi amintesc vorbe, scene petrecute ici, lîngă mine. *Fantomile* tale prind să mă ademenească. Dar tresar; tocmai la vreme. Un muc de țigară îmi cade, tocmai de sus, pe farfurioară. Ridic capul : în balconul „Jockeyului-club” se plimbă cîțiva domni !

Dincolo de oleandrii cari și pe atunci înconjurau cofetăria — îți amintești ? — vreo trei cerșitoare îmi înfățișează pe bătrînele Parce, ^a plecare le miluiesc pe cîteșitrele. Să fiu sincer : pe una o *favorizez*, — îi dau mucul de țigară căzut din bal-con. Pare că a impresionat-o grozav. Le-aș fi dă-ruit și pe cecelealte cu cîte unul la fel, dar, mă știi, nu fumez. Și ca să aștept supt balcon pînă ce vor cădea alte două !...

Mi se spusese că-n Grădina Publică s-au făcut îmbunătățiri. Adevărat. S-a lărgit aleea principală, și prin mijlocul ei s-a așternut o peluză. în schimb s-a distrus admirabilul *parter* de flori din dreapta monumentului cum intri. în locul lor... o mulțime de movili de pămînt.

Nu cred să fie lucrările pentru aducerea apei L. E sărbătorire. Aleile forfotesc. Cîte chipuri cunoscutute ! Copilele de ieri acum sînt mame. Mă uit la ele. Atîtea amintiri îmi năvălesc în suflet! Tre-sar... iarăși la vreme. în trei părți ale grădinii răsar sunete de instrumente. Tot romanțios lașul ! E vreo *Pastorală* sau *Visul rezervistului* ? D-l Cirilo — simpaticul domn Cirilo, pe care mi-l amintesc cu chipiul puțin aplecat pe-o ureche, în uniforma albastră a dorobanților — conduce muzica comunală.

Restul grădinii e fără de alei îngrijite ; copacii, cari ne ascundeau așa de bine *poterile*, răriți... ca și mulți dintre prietenii pe cari nu-i voi mai vedea niciodată !

Copoul, șoseaua, tot atît de fermecătoare supt farmecul lunei.

Prin Păcurari. Neschimbat, neschimbată pînă și văpseaua parmaclîcurilor, pînă și petele caracteristice de rugină de pe ziduri ; aceleași locuri pustii, acoperite de spini, aceleași pitarii, aceleași circiune. La porți, aceleași chipuri spîne de scapeți. Numai cîteva case și-au închis pleoapele, ca și cînd le-ar fi rușine de anunțul de deasupra : „De vînzare”.

Moda cucoanelor mi se pare cam înapoiată : numai două-trei rochii „împiedecate”. în schimb, o *inovație* la... coșurile trăsurilor : birjarii le țin pe jumătate ridicate, de te acoper ca o streșină deasupra capului. Dacă n-o fi o măsură împotriva prafului, atunci de bună seamă e o... cochetărie.

Palatul administrativ se reclădește. Praful cărămizilor preface în purpură mantia de bronz a lui Ștefan cel Mare. Călare, cu mîna ridicată, voievodul nici gîndește la ceea ce se petrece în dosul lui. Mărețul gest de amenințare al buzduganului pare, în fiecare clipă, că ia ființă...

Tîrziu ; noaptea la 12 ceasuri, în Tîrgul-de-Sus, în fața *medeanului*. Un bețiv, clătînîndu-se, aprinde

niște artificii. Șerpișorii de foc varsă scînteii și, într-un pocnet, luminează piața, adunînd lumea. Vreo douăzeci de oameni privesc și rîd. Un ștregar dă bețivului brînci •, acesta cade în nas. Ne oprim : la lumina felinarului vedem cum i se scurge, celui căzut, sîngele din nas. Doi vardiști admiră fericiți acest spectacol gratuit care le mai scurtează posomoritele ceasuri ale veghei.

În Piața Unirii prietenii iau bere. Alt bețiv, un birjar, bate cu o biciușca într-o masă, dînd astfel, cum îl taie capul, semne de admirație pentru bătrînul care zice așa de frumos din nai. Cîteva sute de spectatori îl privesc cu multă bunăvoință. Chelnerii se roagă de bețiv ; melomanul, încăpățînat însă, scoate înainte exclamații de admirație din codriștea biciuștei sale atît de simțitoare. Masa sună ca o darabană și nu tocmai în cadența romanței lui Gounod.

Dormez, dormez, ma belle !

Distrații : cinematografe.

Ceea ce-am văzut în dosul unui local mare, la care se adună lume multă, întrece în murdărie tot ce mintea cea mai răuvoitoare ar putea născoci.

Și noi, cari, tocmai de la celalt capăt al țării, ne îngrijim de ivirea holerei lîngă Prut !

întorcîndu-mă spre casă, iubite prietene, mă ghiddeam la tot ce-a fost acest oraș, la tot ce-a dat, la ce nu i se dă și i s-ar putea da. Mă gîndeam că toți l-au părăsit, că, cu toate văicărelile cîtorva, lumea s-a deprins, cum te deprinzi cu un vuiet pe care de la o vreme nu-l mai auzi, că cei din el nu mai pot deosebi schimbarea petrecută zilnic, supt ochii lor, mă gîndeam, în sfîrșit, că n-a venit încă omul de energie și de inimă care, tăcînd și făcînd, să-i dea lașului ceea ce i se cuvine.

¹ Dormi, dormi, frumoasa mea ! (fr.)

Și cum gîndeam astfel, un vuiet prelung, un țipăt sfișietor de pasăre rănită mă face să tresar. Privesc. E un poștaș care trece ca o umbră, ducînd grăbit, pe bicicletă, o veste. Țipătul îl scosese el din sirena prin care dădea de veste întîrzițiilor să se ferească. Vaietul s-a pierdut, s-a stins ca un suspin. Iar eu, prietene, în sufletul meu l-am semuit c-un gemăt de durere, c-un gemăt adînc, venit din lumea fantomelor tale !

(19 10)

OMIDA. — „OMIDA LITERARĂ”

Luna mai. De sus, din creștetul bolții, un vâl alb de mireasă se lasă peste fire. E primăvara, vestitoarea rodniciei. Supt cireșii înfloriți, întins pe iarba umedă de fragedă ce-i, cu mîinile pernă supt cap, privesc la bogăția floarei albe, la ninsoarea petalelor ușoare. Din înalt, strecurîndu-se ca un șipot, curge lumina și-mi stîmpără setea privirii, închid ochii înlăcrămați și mă gîndesc...

Din dărnicia pămîntului acestuia atîtea răsar ! Dar ce podoabă mai mîndră ne zămislește țărîna, pentru cine mai bucuroasă își sfișie ea sînul, ca pentru trunchiul înalt al copacului uriaș ! Și cine anume își arată'pe lume mai din prisos dărnicia decît copacul ! El ne dă roadă, el ne înfășoară cu umbra lui, el n6 încălzește trupul, și tot ei ne strînge în brațele raclei lui, și-n îmbrățișarea lui dormim de veci. Leagăn și sicriu din el ne facem. Prieten și tovarăș scump și nedespărțit.

Așa gîndeam. Și cum stăteam cu ochii închiși, simții pe frunte o durere. Pun mîna și mă-nfior. Oomidă. Oomidă căzută din floarea aceasta îmbătătoare ? Mă uit la ea jos, o văd căzută pe iarbă lîngă mine. Ce legătură poate fi între petala străvezie, țesută din lumină parcă, și-ntre dihania aceasta lipicioasă, tîrîtoare ca un șarpe, fără să aibă mlădierea lui ; acoperită ca fiarele de peri, fără să aibă nici trupul, nici puterea lor ; plină de veninul usturător pe care-l lasă ori de ce s-ar atinge ?!

Ridic piciorul s-o nimicesc. Parcă înțelege : se-ncolătăcește. Și simt dinainte fiorul care o să mi-l dea strivirea trupului moale, lunecarea talpei pe suc verde și otrăvitor.

Și deodată parcă mi se face lumină dinaintea ochilor. S-ar părea cu neputință ; și, totuși, din hîzenia aceasta se naște cea mai încîntătoare vietate de pe pămînt.

Ce legătură poate fi între tîrîtoarea aceasta și petala suavă, mă întrebam ? Dar care poate fi legătura dintre ea și fluturele gingaș, dintre ea și floarea zburătoare, dintre ea și crîmpeiul acela de curcubeu prăfuit de soare și-nviețuit de zefir ! Și totuși e așa. Înălătur piciorul, rup o frunză, apuc cu ea omida și o arunc departe.

Și astfel vara va avea un fluture mai mult!...

De zăduful vieții ce bine te odihnești supt copacul bătrîn de veacuri, supt măslinul sfînt al înțelepciunii și-al frumosului. Ce bine te ocrotește și te povățuiește el. Fiecare braț al lui e o credință, fiecare ramură e o înțelepciune, fiecare frunză, un cuvînt !

Copac cu rădăcini în sufletul omenesc, cu suc hrănit din viață, copac al literaturii !

Nici tu însă nu poți scăpa, și tu trebuie să-ți împlinești soarta, și din bogăția frunzișului tău se va hrăni *omida*.

...Privește-l cum se pleacă, uite-l cum își îndoaie șira spinării. Ce asemănare poate fi între trunchiul tău, drept în lumina soarelui, și încovoierea lui ? Ce legătură între șopotul tainic al frunzișului tău și șisăitul suflat printre buzele lui uscate de setea invidiei ? Si rînjetul acela care țîșnește printre dinții stricați, ce se-mprăstie în barba rară ; și privirile acele șterse, din fața scofilcită ; și strîngerea aceea nervoasă, ca a unei strune ce se desprinde și se încolătăcește împrejurul ei, toate acestea ce legătură au cu tine ?...

Să ridici piciorul, să nimicești ? Dar fiorul acela al trupului strivit, dar veninul pe care-l împrăștii supt talpa ta ; dar... ah ! dar fluturele care poate, chiar dintr-o astfel de omidă, ieși cîndva în soare !

...Artistule, aruncă numai omida, departe de tine. Și-n sufletul tău curat nădăjduiește, da, nădăjduiește că, făcînd, ai lăsat poate un fluture mai mult pe lume !

(19 10)

„CHESTILE VITALE" ALE NEAMULUI!

ICOANE DIN VIAȚĂ
[Fragment]

Gînditi-vă cum se vor fi căutat unele boale mai înainte ca genialul Pasteur să descopere acele milioane de legiuni nevăzute cari duc un război atît de crîneen vieții omenești. Și, prin analogie, gînditi-vă și la felul cum sînt privite și să zicem *curarisite* atîtea boli sociale, boale cunoscute supt denumirea de: „chestia țărănească", „chestia sinodală", „analfabeții", „chestia culturală", — „chestiunile vitale", în sfîrșit, ale neamului nostru.

S-ar părea că-n dezlegarea acestora n-ar fi nevoie de *microscop*, cu alte cuvinte de o privire mai amănunțită, cu tot dinadinsul mai adîncă, fiindcă pricinile lor ar sta în afară, în văzul tuturor.

Ca privitor al lumii acesteia, pun deci la înde-mîna celor interesați cîteva icoane *adevărate* din viața de toate zilele, să zicem cîteva *culturi microbiene* din viața ascunsă ochilor deprinși să vadă numai de departe și în cuprinderi largi.

Într-un sat din Moldova, lîngă o apă. Nu demult. Unor bieți bătrîni le moare feciorul. Tatăl, ce să facă ? Cel dintîi gînd al lui, se înțelege, îi alergă către preotul satului. Se duce ; îl găsește acasă ; își scoate căciula, o învîrtește, o sucește, pînă ce-i vine graiul :

— Sărut mîna, sfinția-ta... mi-a murit feciorul!...
— Dumnezeu să-l ierte ! răspunde preotul.
— Păi... am vrea să-l îngropăm, după rînduiala creștinească, sfinția-ta...

— Bucuros. Faceți sicriul... Dar ce-mi dați ?
Țăranul iar sucește căciula, se-neacă ; ce să răspundă ?

— Păi... doar sufletul din noi, sfinția-ta, că altceva n-avem !...

— Atunci du-l și fără popă, zice preotul.
— Da' cum s-ar putea, sărut mîna, una ca asta ?... Că părinți din părinții noștri în legea asta s-o îngropat...

Dar sfinția-sa a rămas nestrămutat în hotărîre.

A doua zi iar a venit moșneagul.

— Ce-mi dați ? întreabă din nou preotul.

Și iar s-a dus țăranul. Și a venit și-a treia zi, disde-diminează. Sfinția-sa însă una știa. Atunci a plecat moșneagul. În sufletul lui numai Dumnezeu știe ce clocotea. Iar peste noapte i-a răsărit moșneagului și un gînd în cap. Și, repede, și-a prefăcut bătrînul gîndul în faptă. Cînd s-a trezit a doua zi dimineată sfinția-sa din somn și a ieșit pînă-n tindă, să vadă cum e vremea, a rămas încremenit în prag. Pe prispă sta singur, în sicriu, mortul, și-l aștepta. A alergat sfinția-sa la țărani :

— Hai, moșule, hai, mătușă, de-om îngropa mortul.

Dar țăranul a dat din cap, îndărătnic :

— Baiu, părinte, că doar de-amu îi datorința sfinției-tale să faci ce-i ști cu el.

Și dă-i ; și roagă-l. Țăranul, nici gînd.

— Apoi uite ce-i, zice sfinția-sa, văzînd că n-are încotro, voi da și vreo zece lei de parale, să aveți cu >œ să-i faceți comîndul. Da' hai de-om îngropa mortul.

— Apoi, se mai codește bătrînul, unde-s paralele ?

— Uite-le...

Și-așa au dus pe răposat la groapă.

...Și mă gîndesc la *anatele* pe care înaltpreasfinții și le-au trimis mai dăunăzi ; mă gîndesc la legea sinodală ; mă gîndesc la cei cari mai vor să sporească scaunele de episcopi. Dar la părintele Ion, fie-i țărîna ușoară, că a murit și el, săracul, și multe păcate grele a mai avut, la părintele Ion din satul acela din Moldova, și la alți atîția cîți vor mai fi ca el, cine s-o fi gîndind ?

În același sat. Se iau la ceartă doi oameni : unchiul și nepotul. Bătaia e gata. Nepotul, vînjos, pune mîna pe ciomag și-l stîlcește pe bătrîn, de-l lasă jos în nesimțire. Din bătaia aceasta, bătrînul, dus la spitalul „Sf. Spiridon” din Iași, se alege c-un picior tăiat. L-am văzut pe nefericitul schilod și i-am întrebat :

— Ei, și nu l-a durut inima pe nepotul dumitale cînd a văzut în ce stare te-a adus ?

îmi răspunde :

— Ehe ! conașule, cînd m-o văzut fără de-un picior, s-o fudulit la oameni și le-o spus : „Am făcut ce-ara făcut și i-am scos un bou din jug !”

„*I-a scos un bou din jug *” — l-a lăsat fără de-un picior !

Care altul decît Shakespeare ar fi găsit un cuvînt mai grozav, un cuvînt de ură mai înspăimîntătoare, ca acest țăran ?

[.]

Într-un *varieteu* din București. Pe scenă, un cîntăreț înșiră cuplete grosolane, cu cele mai murdare necuviințe. La o masă, o întreagă familie : tatăl, muma, trei fete și-un băiat de liceu. Fetele sînt în uniforma neagră, cu guleraș alb, de școală. După fiecare cuplet, tatăl, fericit, aplaudă și strigă : „*Bis *” Muma rîde cu poftă. Fetița cea mare, de vreo 13—14 ani, zîmbește șiret pe supt pălărie ; parcă ar zice părinților ei : „Și-ncă nu-nțelegeți voi toată

finețea poeziei, dar cum ați mai rîde dac-ați pricepe-o cum o pricep eu!” Băiatul de liceu șușotește la urechea surorii mijlocii. Fără de-ndoială, îi dă lămuriri.

...Cîte *circulări* trimite ministerul profesorilor și profesoarelor pentru elevi și eleve. Dar părinților cine să le deie *circulări*...

Atîtea lucruri mici, pe lîngă marile „chestiuni vitale” ale neamului, cine să le mai ieie în seamă!

(19 10)

ARTISTUL ȘI LUMEA DINAFARĂ

Citirea unei nuvele publicate de curînd m-a făcut iarăși să mă gîndesc la legătura dintre scriitor și lumea care-l înconjoară, la ceea ce el alege din ea și ce anume adaogă dînsul realității pentru înfăptuirea operei sale. Cunoșcînd mediul din care autorul nuvelei de mai sus a căutat să se inspire, am putut controla cu ușurință chipul în care faptele s-au răsfrînt în mintea lui și ce anume a crezut dînsul că trebuie adăogit lucrării pentru ca să-i dea o întregire.

Cu prilejul acesta m-am încredințat și mai mult că *rețetele* nu pot folosi decît în farmacie și în-deletnicirea culinară, că arta e în afară de orice siluire, că *intuiția*, puterea de a pătrunde și a des-coase viața, e singurul izvor al adevăratei arte. Intuiția nu e rețetă, ci un dar cu care Dumnezeu își miruiește alesul. Iată pe autorul nuvelei, așezat la masa lui de scris, vrînd să înfățișeze o priveliște a mizeriei. Intru acest scop își închipuie sau își amintește un pomelnic de datorii, cu țifre exacte, fiecărui creditor, îi adună pe acești din urmă la fe-reastră unui subsol mucegăit, înnoadă o ceartă de mahala între cei doi soți cărora vrea să le arate sărăcia, și din contrastul glasului pițigăiat al femeii dinăuntru și răgetele creditorilor dinafară scoate *efectul* mizeriei omenești ! Dar ce păcat că faptele și suferințele omenești nu se pot amesteca în por-țiunile în care se amestecă ouăle cu untul ca să iasă niște jumări bune. Căci realitatea nu poate fi

interesantă decît prin ea însăși ; transpusă, în toată cruditățile ei, fie pe-o pînză, fie într-o scriere lite-rară, realitatea rămîne înjosită tocmai fiindcă luînd-o de pe temelia ei firească o așezi pe o alta șubredă. Fotografia nu poate înlocui pictura, nici stenografia, literatura. N-ai avea atunci decît să porți la îndemînă un creion, să notezi orice con-vorbire ce ți s-ar părea interesantă și s-o așterni apoi pe hîrtie. Și să-ți închipui cu asta că ai desco-perit încă un colț al sufletului omenesc ! Dar arta *crează*; realitatea prinsă de ochiul unui artist e *din nou creată*, crudității ei i se adaogă căldura sufletului aceluia artist și, îmbrăcată numai în acest nou vestmînt, ea poate să aibă dreptul la o nouă viață, la o viață veșnică dacă vestmîntul îi va fi țesut mai luminos. Sufletul unui artist pătrunde realitatea, o desface apoi în toate adîncimile ei și i le colorează în culori suave, eterizate, deosebite de cele cari o acopereau în întîia ei ființare, cum raza de soare desface din picătura incoloră de apă cele șapte culori eterice ale curcubeului ceresc. Aceasta pentru ceea ce artistul alege din lumea înconjurătoare. Ce-i adaogă, ca să-i dea o între-gire ? îi adaogă cîte ceva din întregul capital de observație pe care ochiul lui, în chip inconștient, l-a cules din atingerea lui cu viața. Aceasta e lucra-re cu adevărat mintală, lucrarea neprevăzută, acesta e rîul al căruia curs îl știi, fără să poți bă-nui supt ce efect de lumină își va duce unde în clipa ce vine. Din acest capital de observație și experiență răsare partea cu adevărat personală a scriitorului, care-l și așază pe scara valorilor. E singurul capital după care nu trebuie să alergi, el se dă singur prins în capcană ochiului dumnezeiesc deschis deasupra lumii, ca să-i cucerească tainele.

Mai rămîne de ales forma în care să-ți îmbraci opera literară. În deosebire de pictură și arhitec-tură, cari trebuiesc neapărat să ție seamă de *pro-portii*, literatura e elastică, dînsa nu-ți dă un număr de cuvinte, sau o lungime de frază pentru o anume situație ; meșter să fii, poți mări sau scurta o de-

scriere, fără ca opera să sufere ceva. Trandafir sălbatec, cu patru petale, trandafir de seră, cu sute, nici gingăşia, nici eleganţa uneia nu e în dauna celeilalte. Dacă Maupassant, dintr-o singură pagină, îţi dă înfăţişarea furtunatecă a mării, cine poate bănuî că un Michelet îţi strecoară acelaşi fior în zeci de pagini? Şi ca să amintesc iarăşi despre nuvela de mai sus : nu un catastif de socoteli şi poliţe poate să-ţi arate mizeria cuiva, ci numai o singură rază de soare, eborită de pe fereastră, peste o treanţă de covor, aşternut pe nişte podele măcinate de vechime, poate să înfăţişeze mai bine sărăcia unei biete odăiţe ! Şi iarăşi, acelaşi colţ, văzut de ochiul unui maistru, poate lăsa câteva pagini de o rară frumuseţe.

...Dar dacă spinul se răsfată pe o tulpină tot atît de înaltă ca şi-a crinului, cine poate lua floarea unuia drept a *celuilalt* ?

(19 10)

Un articol al lui Faguet

SCHILODIREA LIMBII

Eminentul critic literar Emile Faguet a scris, zilele trecute, un articol în care arăta primejdia prin care trece limba franceză, atît de mult dispreţuită astăzi de către tinerele generaţii ale Franţei. Articolul lui Faguet a avut un mare răsunset, şi teama, care pînă mai ieri stătea înăbuşită în sufletul multora, se revărsă îndată prin articole şi destăinuiri cari, venite cum sînt din partea profesorilor de limba şi literatura franceză, au o deosebită însemnătate. Ziarul *Gil Bias* a deschis o anchetă, şi răspunsurile primite trebuie citite de toţi acei cari cred că limba unui popor e cea mai puternică pavăză a lui.

Dispreţul pe care tinerimea franceză îl arată literaturii clasice franceze, gustul bolnav care o apropie tot mai mult de literatura decadentă, aşa de în floare astăzi, dar atît de şubredă şi de falsă în chiar esenţa ei, cred că e pricina de căpetenie a înjosirii unei limbi universal cunoscute şi al cărei capital de cuvinte a putut da omenirii cele mai desăvîrşite capodopere literare. *Jargonul* despre care vorbeşte Faguet e însăşi limba aceea care, înlocuind valoarea cuvântului, îl preface, limba care, neputînd exprima cugetările bolnave şi nebuloase ale poezilor de duzină, e refăcută,

ajungînd supt condeiul lor o siluire, un fel de *esperanto*, pe care numai cîțiva adepți o pot înțelege. Firește că atunci, între operele lui Corneille, Racine, ale lui Moliere, ale unui Merimee și Flaubert, ba chiar între ale lui Baudelaire și Verlaine, acești mari premergători ai nimicniciei literare de astăzi, și scrierile sutelor de poeți și prozatori de astăzi e o adevărată prăpastie. Și cum opera clasică cere gîndire și o adîncă cunoaștere a limbii, în vreme ce proza de astăzi desfătează, iar versurile alintă frumos auzul, firește că spre aceste din urmă pagini ochii tinerimii vor alerga mai repede decît spre cele dintîi.

Dar limba e cea mai sfîntă moștenire a unui popor, ea e a tuturor și pentru toți din același neam.

Ea e intrupată, alcătuită, șlefuită în cursul a zeci de veacuri, răsărită din trebuințele, din durerile, din bucuriile și suferințele unui popor, și din întreg acest material cîțiva aleși culeg ce e mai trainic și mai bun, de îmbracă, în veșmîntul ei, opera literară.

Iată de ce, cînd cîțiva oameni rău îndrumați, cînd cîteva suflete bolnave și doritoare de forme noi, fie ele și goale, vin să împrăștie și să desfacă ceea ce ani după ani s-a adunat și s-a alcătuit, cu dreptul trebuie să se găsească cineva care să arate primejdia.

Și fiindcă într-o țară cu o literatură de sute de ani se discută cu atîta aprindere chestiunea schilodirii limbii, se cuvine să ne gîndim și la soarta limbii noastre, care, din fericire, în clipa de față curge într-un vad firesc. Luptele care s-au dat pentru curățirea limbii noastre, pentru ocrotirea ei împotriva latinizării, spre care căutau s-o împingă cîțiva rătăciți, sînt cunoscute. Acum avem o limbă literară a căreia șlefuire se face pe fiecare zi de către mănunchiul de scriitori contimporani. Primejdia însă stă în aceea că, printre acești scrii-

tori, caută să se strecoare elemente noi, o seamă de tineri adepți ai noului curent care bîntuie, în vremea de față, mai toate literaturile. Și, astfel, împotriva acelor cari vor să întemeieze o limbă literară, ca o urmare firească a limbii noastre strămoșești, îmbogățită firște cu un nou capital de cuvinte, cari au avut puterea să intre și să rămînă alături de cele băstinașe, vin alții cari vor să creeze, să inventeze cuvinte noi, sonore, dar fără sens — neologisme — care nu pot avea nici o înrudire cu limba noastră, sau arhaisme îmbrăcate într-o formă modernă, cuvinte pretențioase sau schiloade, a căror valoare nu poate fi prețuită decît de acei cari le dau un loc în scrierile lor caraghioase. Acesta e *jargonul*, care caută și la noi o *incetățenire*, de altfel, și-n cele mai multe cazuri, ca și creatorii lor [*sic*]; acesta e *jargonul*, care a pus pe gînduri și pe apărătorii limbii franceze. Pentru puținul bun pe care ni-l poate aduce o asemenea literatură, răul pe care-l poate propovădui e covîrșitor. Lasă că dacă o astfel de criză poate lovi o literatură bătrînă, ca cea franceză, la noi dînsa nu poate fi decît un reflex, o imitare cu atît mai primejdioasă cu cît e efectul unei limbi atît de cunoscută de noi, atît de citită în ce a produs dînsa mai searbăd și mai fără de preț. Vitrinele librăriilor noastre nu au de-ajuns rafturi ca să răsfețe, în lumina lămpilor lor, copertele atîtor și atîtor volume, hîrtie care, în litere frumos turnate, cuprinde cele mai grozave rătăciri literare. Dacă această literatură are sau nu o înrîurire asupra tinerelor generații de astăzi, o pot spune, mai bine ca oricine, directorii de reviste literare, cari primesc, pe fiecare zi, un noian de versuri scîlciate, lascive, scrise în cea mai netrebnică și înstrăinată limbă, versuri cari trec de-a dreptul din gentile de școală ale liceanilor în coșul primitiv al redacțiilor.

Totuși — și aici e partea cea tristă — într-â-numite cercuri, acest jargon capătă încuviințare, ba chiar o oarecare încurajare. Aceasta mă și face să îndemn pe toți să citească articolul lui Faguet și întreaga anchetă a ziarului parizian *Gil Bias*. Se vor încredința, fără de îndoială, de răul pe care unii *nechemați* îl pot face limbii, și prin urmare literaturii noastre.

(19 10)

DE LA ȘCHEIA, LA HÎRLĂU-MACSUT

În zorii zilei plecăm în trăsură din curțile Șcheii. Nimic nu e mai frumos ca un drum de țară în faptul dimineții, când roua încă nu-i sorbită de soare, când țarina e jilavă, când vitele de muncă, de-abia trezite, stau de rumegă, încremenite pe tăpșane. Atunci ciripitul ciocîrliei îți merge drept la inimă și simți, cu toate simțurile tale, că trăiești la țară.

Cînd ne dăm bine seama, Șcheia e rămasă mult în urmă, de-abia îi mai albesc zidurile, numai plopii se înalță parcă spre cer, să ne mai zărească.

O pădure de stejari tineri, subțiri, înfrunziți în tot lungul trunchiului lor, cu vîrfurile mlădioase, ca niște bice împodobite de nuntă, ne întovărășește o bună parte din cale. Cînd ne despărțim de dînsa, dăm de-a dreptul în pădurea Strungăi, și bolțile de verdeață ne fură lumina celor dintii raze de soare, care licăresc, colo, în depărtări, și se preling pe cărări, repezi, ca niște șopîrle cu solzi de aur.

Apoi băile Strunga, cu mormîntul, săpat numai de două zile, al stăpînului lor de pînă mai ieri. Și-n sfîrșit valea, valea largă și deschisă vînturilor, în cuprinsul căreia, în această dimineață frumoasă de vară, parcă clocote lumina. Și ochiul ne fuge departe, pînă în tîrgușorul alburii de departe, în fața căruia, ca o vorbă de bună sosire, o bisericuță mică stăpînește de sus, de unde-i șoseaua.

Tîrgul e Tîrgu-Frumos. L-am ajuns ! Frumos și nu prea. Sau poate o fi fost. Case mărunțele ; turn de pompieri ; o poliție cu acoperemîntul casei răvășit de ploii ; cîteva uliți măturate ; și, peste tot : pe garduri, fîntîni, pe stîlpii de telegraf, — benghiuri de var. Sîntem în vremurile mării-sale Holerei ! Toți se păzesc, toți îndeplinesc măsurile luate de ocîrmuire cum pot mai bine. Sfîntă e și frica de moarte. [...]

în tren. Spre Podul-Iloaiei. Alt tîrgușor ; alte căsuțe mărunțele ; alt turn de pompieri ; alte benghiuri de var. Nici mai urît, nici mai frumos ca Tîrgu-Frumos.

Și de aici, într-un tren pentru pitici, spre Cotnari, Hîrlău. Un chin ! Mi se părea că merg pe spatele unei broaște-țestoase. În cuștile cele de fier, care de-abia se legănau, mi-am amintit de altă linie liliputană, de Crasna-Vaslui.

Ținuturi cam goale, dealuri, gîturi de văi. Satele rare. Cînd ajungem la Cotnari, ne facem cruce. E nămiaza mare, cald. Din pămîntul pe aici uscat și pe drumul de țară ce duce spre dealuri se ridică praful în bătaia unui vînt ce începe să-și dezmorțescă aripile. Peste un sfert de ceas sîntem în Hîrlău !

Hîrlăul, da, e un tîrg frumos. Case mărunte, dar curate ; flori pe la ferestre ; uliți largi ; grădini cu arbori mari, cu straturi de flori. Și-n trupul tîrgului, înfipite cu tot dreptul pe care-l au, stăruind încă pe un pămînt care nu mai e al lor, cele două biserici cu ctitorii domnești își scaldă crucile în aer. „Sfîntul Dimitrie”, a lui Petru-Rareș, cu clopotnița cam dărăpănată, „Sfîntul Gheorghe”, a lui Ștefan cel Mare, nouă-nouță, cu smalțurile verzi și albastre, curată, ca pregătită pentru o mare sărbătoare. E restaurată de curînd. Înăuntru lucrul nu e gătit, mi se spune, căci pe sfinția-sa, care slujește la amîndouă, n-am unde-l găsi, să-mi cleie deslușiri. În dosul bisericii acesteia, un binevoitor îmi arată locul pe care Radu Mihnea a ridicat clădirile nimicite mai apoi de pîrjolul focului.

Peste tot cuprinsul Moldovei stau urmele vremurilor celor mari. Pînă mai anii din urmă, din piatra zidurilor vechi s-au bătut drumuri și s-au clădit case. Ce mai au de scăpat acuma ? [...]

Cu trăsura care ne-a adus de la gară în tîrg pornim spre Macsut, să vedem fabrica de sticlărie. Un drum rău, desfundat. Un sat lung de o parte și alta a șleaului : Pîrcovacii. În pădurile care acoper dealurile, birjarul, un român prostănac, ne spune că-s mai multe schituri : pe stînga, Sîngeapul ; pe dreapta, cel zis La lacuri.

Mă uit și văd cum pădurile încep să cadă supt dinții fierăștraielor. Dealurile rămîn chele. Cînd se vor dezgoli cu totul, și rostul sihăstriilor acestora se va sfîrși. Vor rămîne niște biete bisericiuți la care poate se vor duce pîrcovăcenii. Iar pustnicii vor pleca să găsească alte pustietăți. Secura și fierăștrăul alungă liniștea, omoară și poezia.¹

Macsutul ! Un șir de case răzlețe pînă departe, încolo, în pădure. Iarna trebuie să fie groaznic. O colonie întreagă de cehi, de polonezi, de nemți, meșteșugari ai acestei grozave îndeletniciri. Mergem pe rînd în toate încăperile largi. Împrejurul unor cazane uriașe, în care fierbe, la o temperatură de 2.000 de grade, amestecul care ne dă sticla, ființe omenești se mișcă, sorb prin tuburile lungi din aluatul acela clocotitor ; apoi îl suflă, umflîndu-și obrazul, ca pe o bășică de săpun, îl suflă mereu, din adîncul plămînilor, lungesc beșica, pe urmă o pun în tiparul care o strînge și-i dă forma trebuitoare. Din tipar, sticlele de lampă, paharele, garafele trec să se răcească în alt cup-tor... la 250 grade !

Ne uităm buimaci la toate, fețele acele rumenite de pîlpîirea flăcărilor, la toți ochii aceia înroșiți de arșiță, la frunțile brobonite de sudoare, la toți oamenii aceia, bătrîni, tineri și copii, cari își ciș-

¹ Păreră evident greșită, generată de patriarhalismul lui Emil Gîrleanu.

ligă pîinea cu cea mai groaznică și înspăimîntătoare muncă de pe fața pămîntului.

Da, oamenii aceștia au dreptul la mila orișicui, și dînșii nu o cer. închipuiți-vă ! Sînt fericiți ! în ziua cînd se întîmplă *un defect*, cum zic ei, la mașini, și fabrica nu umblă, e o adevărată jale în colonia aceasta de muncitori deprinși, din tată în fiu, cu munca aceasta. Ei sînt plătiți pe *bucăți*, și-n ziua aceea nu iese pîinea. Ei vor să lucreze. Focul le dă viața, și munca lor e mistuitoare ca și jăratecul. Și e o întrecere ! Sînt maiștri cari cîștigă cîte 800 lei pe lună...

Băutorule, care sorbi liniștit paharul tău cu bere, uită-te bine la el. Ce poveste duiosă ar ști dînsul să-ți spună !

Chefliule, care după o noapte de orgie, bînd șampania, îți spargi în țandări cupa, uită-te bine la sfărîmăturile acele, căci nu-ți poți închipui roadă cărei munci ai disprețuit pînă într-atîta !...

Și în celelalte încăperi : iată cum netezește sticla, gura paharelor, cum le desparte, căci unele ies din forme gemene, cap la cap ; cum le gravează, cum le imprimă, printr-o izbucnire de aburi, florile ; cu ce meșteșug, cu ce îndemînare le sapă literele. Și-n cele din urmă, cum le învelesc femeile în paie, să le împrăștie în tot cuprinsul țării.

Cîteva siluete zvelte, gingașe, de poloneze, blonde, cu ochii albaștri, mi-au rămas în minte...

La plecare, două fete se feresc să le zărim din trăsură. întorc capul ; eram sigur : se uită după noi. Și la Macsut femeia e aceeași !

Iarăși Pîrcovacii, iarăși Hîrlăul. Dar tren nu avem pînă a doua zi de dimineață. Să rămînem la otel ? La gîndul acesta ne cuprind florii. Birjarii evrei ne vād în încurcătură. Cer un preț mare. Nici tocmeala mea, nici vorba polițaiului nu poate tăia din preț. Sînt stăpîni ! Ș-apoi e și sîmbătă. Dăm cît ne cere și plecăm.

Amurgește. Curînd zărim curțile Cepleniții pe stingă, cu casele mari, cu ziduri groase, asemănă-

toare celor de la Șcheia. Pe dreapta-s Cotnarii, cu vestitul Deal-al-Mîndrului. Cotnarii, loc de închinare și de învățătură altădată, în vremi patriarhale, astăzi un ținut cu multe vie părăginite, cu biserica lui Despot, arsă, cu vestit renume, care tot mai stăruiește încă.

Caii, odihniți, merg voinicește. Țarinile se încheie una de alta ; tălăngile ia tîrlă sună ; cîinii ne hămăie ; cîte un ciobănaș stă tolănit pe iarba și se gîndește sau moțăie de somn.

Iarăși în Tîrgu-Frumos. Un alt birjar, un evreu glumeț, care, ca să nu se întoarcă singur, ia pe capră un dănciuc de vreo zece ani, ne duce numai într-o vorbă, cale de două-trei ceasuri, pînă la Șcheia, prin noaptea rece, prin întunecului căreia străbat, uneori, pîlpîirile vreunui foc din țarine, de ne luminează calea și parcă ne încălzește și pe noi.

E tîrziu. La Șcheia toți dorm. Singur Dudaș ne iese în cale, gudurîndu-se, scheunînd de bucurie.

(19 10)

CASA ȘI MORMÎNTUL
LUI VASILE ALECSANDRI

I
CASA

Trăsura de țară se oprește în satul Mircești, în fața unui parmaclîc vărut care îngrădește o grădină frumoasă. Pe o cărare umbroasă intrăm în grădina aceasta, un adevărat rai presărat cu flori, cu brazde de iarbă fragedă, umbrită de copaci bătrîni, de mesteacăn și brazi. Paseri albe, numai albe, înveselesc această grădină mănăstirească, în față, casa parcă stă și o privește.

O doamnă bătrînă, cu ochii vioi încă, păstrînd urmele unei adevărate frumuseți, ne iese înainte. E însăși doamna Alecsandri, soția ilustrului poet. Intrăm în casă cu un fior în suflet. Ni se spune, și îndată ne și dăm seama, că toate au rămas așa cum moartea poetului le-a lăsat. În cerdac, în stînga, mai este divanul pe care Alecsandri stătea, după masă, de vorbea cu prietenii săi, cu Costache Negri, Kogălniceanu și atîția alții. De pe divanul acesta ochiul lui se desfăta privind, în celalt colț al cerdacului, în dosul rețelei de sîrmă, poporul întreg de paseri cîntătoare care zburau în largul lor. Astăzi cușca a rămas goală, ca și cînd paserile ar fi zburat o dată cu sufletul poetului. Cum intri pe sală, în dreapta e odaia de biliard ; în mijloc, biliardul, dăruiat poetului de către vodă

Cuza, așteaptă, acoperit, umbra aceluia care nu se mai poate pleca să-i gonească bilele deasupra postavului verde.

În stînga e odaia de lucru a poetului. În fundul odăii, pe birou, stau la locul lor : călimara, condeiele, cuțitașul, pecetea, — atîtea lucrșoare cari au împărtășit cu Alecsandri ceasurile lui de muncă. Scaunul pe care sta, perdelele ferestrelor, tablourile, toate — curate, îngrijite — parcă au luat ceva din posomorala și mărăția vremii. Lîngă peretele din dreapta, într-un dulap cu geamuri, stau rînduite atîtea amintiri : cărți, cutii, fotografii. [...] în despărțitura de sus, o amintire ne ridică lacrimile în ochi. Nu îndrăznim să întoarcem capul. D-na Alecsandri ne-a prins însă privirea și ne șoptește : „Cununiile noastre !” Una lîngă alta, cele două cununii parcă sînt luate acuma de pe fruntea mirilor... Deasupra dulapului, planul unei vile, datorit unui arhitect, Montoreanu, mi se pare. Vila pe care Alecsandri plănua să și-o ridice. Deasupra ușii din fund, care dă în odaia de culcare, a căreia fereastră și astăzi a rămas oblonită cu vechiul ei oblon de lemn, un tablou, o stampă, asupra căreia d-na Alecsandri ne atrage atenția. Tabloul înfățișează un convoi de surghiuniți în Siberia. Convoiul e în popas, în mijlocul zăpezii, cazacii, cu cnuturile în mîini, fac numărătoare osîndiților. Dedesupt e scris : *Pohod na Sibir*. E tabloul din care s-a inspirat Alecsandri de a scris frumoasa și mișcătoare a lui poezie.

În odaia aceasta a cerut poetul să-i aducă patul cu cîteva zile înainte de a muri, și aici și-a dat sfîrșitul.

Alecsandri a stat în casa părintească, care e mai la deal, pînă în 1859. În 1860, poetul fiind trimis într-o misiune, d-na Alecsandri a zidit-o pe aceasta, în lipsa soțului său. Cînd s-a întors, i-a plăcut așa de mult, încît dînsul a locuit-o pînă la moarte...

Cu o rară duișie în vorbă, cu o limpezime neobișnuită, d-na Alecsandri ne povestește atîtea lu-

cruri, atîtea necazuri pe cari viața i le ținea pregătite. Dar sînt lucruri cari nu pot fi spuse, sau cari nu pot fi orișicînd spuse. Nerecunoștința oamenilor, oricari ar fi ei, nu e numai o boală a sufletului nostru, a fost de pe cînd lumea.

Numai sînt clipe cînd fierea ei îți înveninează sufletul, și atunci nu o mai poți răbda. Cu atît mai trist dacã cei ce-ar trebui scutiți de dînsa, aceia sînt înveninați mai grozav !...

II

MORMÎNTUL

Acei cari cred că deasupra sicriului în care zac rămășițele lui Vasile Alecsandri, marele nostru poet național, se înalță un uriaș monument de marmură de Labrador, un monument care să stăruiască deasupra groapei cîntărețului senin al cîmpiei noastre ca un semn de admirație a neamului pe care dînsul l-a iubit atîta, aceia se înșeală. Monumente avem de-ajuns în Bucureștii noștri, și ne-am deprins atîta cu ele, încît parcă am avea tot dreptul să ne întrebăm, mirați, de ce atunci cînd avem de unde arunca atîtea sume însemnate de bani pentru ca să turnăm în bronz atîtea chipuri neînsemnate, de ce oare deasupra cenușii marelui Vasile Alecsandri stă posomorită și aproape clătinîndu-se în bătaia vîntului *șandramaua* de scînduri, da, numai o șandrama de scînduri, pe care vremea, mai respectuoasă decît oamenii, a cruțat-o pe cît a putut? Căci dacã multe necazuri or fi lovit pe ilustra bătrînă care astăzi mai trăiește și care a fost soția lui Vasile Alecsandri, și dacã mijloacele nu i-au putut îngădui să facă mai mult decît ceea ce a făcut, mă întreb care e datoria unui neam de cinci milioane de oameni, care e datoria învățătorilor, a profe-

sorilor, a militarilor și a tuturor aceluia cari se fălesc cu un trecut pentru cimentarea căruia nimic n-au făcut, care e datoria lor dacã nu aceea de a respecta amintirea marelui om politic și scriitor, amintirea aceluia care a făcut, dimpreună cu alți cîțiva uriași ca și el, Unirea, care ne-a sprijinit interesele în străinătate, care a pus temelii teatrului și în mare parte a literaturii de astăzi, care a cîntat izbînda oștenilor noștri, care a strîns comoara de gîndire și simțire a poporului românesc? Nu cu o statuie aruncată pe piața unui oraș se preamărește amintirea unui om mare. Deasupra mormîntului lui Alecsandri trebuia să se înalțe pînă acum monumentul pe care România i-l datorește...

Dar cînd ni s-a deschis ușa șandramalei aceleia, am văzut, cu adîncă mulțumire, că aceea care în viață l-a iubit îl îngrijește și după moarte. Păreții de scînduri sînt acoperiți cu vâl negru. În mijloc, deasupra groapei, se înalță catafalcul, cu bustul poetului, cu cîteva coroane, cu decorația mării cruci a „Stelei Romîniei”. Printre coroanele acestea, e aceea a doamnei Elena, căreia odată poetul îi închinase culegerea de poezii populare. Cea din urmă coroană, și singura, e trimisă la 24 august, cînd s-a făcut un parastas pentru odihna sufletului celui adormit. În păretele din fund e portretul lui Vasile Alecsandri, tînăr, în picioare, de jur împrejur împodobit cu flori, niște pansele, presate de către soția poetului. Fotografia aceasta, rară, am mai văzut-o și la d. Maiorescu, cu o dedicație. Pe ceilalți păreți, tablouri vechi de familie : vornicul Alecsandri cu cei doi fii : poetul și colonelul ; iar într-altul, poetul cu tatăl, mama, surorile și fratele lui. O poezie trimisă, tot acum în urmă, doamna Alecsandri a încadrat-o și a pus-o pe catafalc. O iscălește un necunoscut. Un album nou de iscălituri îl începem cu numele nostru. Nu-i fir de colb, nu-i ață de păianjen, — o odaie îngrijită zi cu zi, ceas cu ceas, cu o adevărată pietate...

MIJLOCUL LUI DECEMVRE

S-a schimbat firea ! în decemvre nu mai fulgurește, ferestrele nu se mai smălțuiesc cu flori de gheață ; copacii nu-și mai întind brațele împodobite în promoroacă. Noroiul lui martie umple străzile ; copacii Cișmigiului plîng din ramurile lor umede ; cerul, îmbîcsit de nori cenușii, atîrnă greu, gata să se reverse într-o ploaie de toamnă. E tristă vremea, ca orice lucru nelalocul lui. Numai bucureștenii sînt veseli. Bărbații umblu în pardesiu ; doamnele, în jachete subțiri ; copiii, cu genunchii goi. Iar lebedele Cișmigiului, albe de parcă ne-ar face dor de zăpadă, plutesc alene pe lacul Cișmigiului, a cărui oglindă zadarnic mai așteaptă antreprenorul patinajului s-o vadă odată înghețată. Trăsurile aruncă raze de noroi în toate părțile, pățind rochiile și hainele cari umplu a doua zi fabricile spălătoriilor chimice. Căci și petele de noroi, ca multe altele, se șterg ușor, și dacă mai lasă vreo urmă, apoi aceasta e numai pentru ochii îngăduitori cari știu unde a fost pata de la început.

Pe vremea aceasta tristă, automobilele înviează orașul. Semnalele lor, cari au de scop să-ți prevestească mai din vreme că vei fi călcat, aruncă zarva în public, trezesc energiile, mișcă picioarele celor mai reumatici. *Șoierii*, această nouă categorie de oameni — oameni incuși, fără simțul timpului și al spațiului, fără gîndul primejdiei — merg și ei, trebuie să recunoaștem, la moarte, ca vechii

gladiatori romani. Omoară, și, la rîndu-le, sînt omorîți. Bicicliștii sînt rari, e un sport învechit.

Pe sus, doar Vlaicu zboară, el supt cer, țigănușii mahalalelor Cotrocenilor urmărindu-l pe jos, dînd cu căciula în cîni de bucurie, fiindcă pînă la el n-ajung. Curse, nu. Bătăi cu flori, nu. Altfel de bătăi, cîte vreți. Circiumele gem, acum, în preajma alegerilor. În fața *Clubului democrat*, două manifestații au scos de prin bîrlogurile lor pe toți agenții. Se pregătesc toți de *alegeri*. Unii vor să rămîie ; alții, să vie. Ori unii, ori alții au să-și vadă visul cu ochii. Pentru cîtă vreme ? O să vedeți. În cafelele, aceleași discuții. „Toți avem geniu ; în afară de noi, nu pot fi alții ; noi sîntem centrul lumii.”

Literatură ! Gazetele dau „fapte diverse : *omoruri, sinucideri, Stația B. M., Omul gol din Cișmigiu*”... Pe care, în treacăt fie zis, și autorul acestor rînduri a avut cîntea să-l vadă, nu la miezul nopții, cum au spus gazetele, ci la 8 ceasuri seara ! Gol ca Adam.

Bănuiesc că pricina e o Evă. Cofetăriile pline ; cinematografele, asemenea ; teatrele, la fel. La Național a răsărit *Luceafărul! Maman Colibri* ține seria la „Davila” ; opereta lui Grigoriu își pregătește premiera la Teatrul „Leon Popescu”. Și toate merg, se învîrtesc pe veșnicul fus al *actualității*.

Numai zăpada a ajuns legendară, ca feții-frumoși, ca Ileana Cosînzeana a lui Victor Eftimiu, ca Statul-Palmă-Barbă-Cot. Ori o fi crezînd și dînsa că e prea albă și neprihănită pentru mocirlosul pămînt !

(19 10)

DE LA REPETIȚIILE „LUCEAFĂRULUI”

Ce ciudată e scena într-o zi de repetiție. Tot fastul ei, tot farmecul ei mincinos, toată poleiala i se șterge în fața pînzelor văpsite grosolan, în fața stîncilor de carton, a cerurilor de mucava. Actorii, în hainele lor de toate zilele, își spun rolurile cu caietele în mîină, întrerup tiradele, fac o glumă, sau își aruncă înțâpături ; maestrul de scenă îi dojenește, le arată, îi întoarce să înceapă iarăși aceleași șiraguri monotone de cuvinte, pe care urechea nu mai vrea să ți le primească.

Impresia aceasta ciudată stăruie chiar la o repetiție generală, cînd decorurile sînt toate, sau mai toate pregătite, cînd artiștii joacă grimați și-n costume.

E repetiția generală a *Luceafărului* d-lui Delavrancea. Scena cuprinde decorul actului întîi, frumoasa poartă a cetății din Suceava. Sala e întunecată. Numai sus, în mijlocul cupolei, printre alăturile policandrului uriaș, ziua se zărește ca o dantelă. De-abia ne zărim unii pe alții : cîțiva scriitori, 2—3 critici în loja direcției : directorul general al teatrelor, d-l Eliade, și autorul, d-l Barbu Delavrancea.

Repetiția începe. De după zidurile de strajă, glasul plin de umor al lui Brezeanu răsare îngrijat. Marele artist se emoționează la repetiția generală ca și în seara *premierii*. Peste cîteva clipe intră în scenă maestrul Nottara, care joaca rolul lui Petru

Rareș și a pus și piesa în scenă. În mijlocul unei tirade, maestrul se oprește : „Da' nu sta așa țeapăn, măi băiete", dojenește pe unul. Și cuvintele aceste împart spusele lui Petru Rareș și ne fac să zîmbim.

În actul al II-lea e multă figurație. Maestrul Nottara e cu ochii în patru. Își spune rolul și, deodată, se repede într-un colț : „Ieși mai în față, așa". Și trage pe un figurant de mîneacă hainei ; și iar își reia cele ce trebuie să spuie mai departe. Din măreția vorbirii de odineoară, dojana cade ciudată, ne dă ca un duș rece celor cari ascultăm.

În actul al III-lea zgomotele luptei nu se deslușesc bine ; d-l Delavrancea e nervos. Se scoală în picioare, în lojă, și strigă : „Nu așa, nu așa ! Parcă e la alegeri ! Nu-i vorbă, și acolo sînt false strigătele, dar"...

Și scena începe din nou, și iar din nou. E neînchipuită puterea de muncă a maestrului Nottara.

După 30 de ani de scenă, a păstrat aceeași vioiciune, aceeași dragoste de ea. Iar marele său talent e veșnic învăluit cu o rară modestie, care face cinste unui artist ca dînsul.

D-l Delavrancea nu iartă nici o tărăgănare, nici o greșeală. Roagă pe artist să înceapă orice scenă ce i se pare cam tărăgănată.

Ieșim de la repetiție la 7 seara. Se începuse la 1 după prînz.

Observațiile d-lui Delavrancea au smuls un nou cuvînt de spirit lui Brezeanu. În actul al II-lea se aduce lui Petru Rareș capul italianului Gritti, tăiat, pe o tavă. În seara premierii, cum d-l Delavrancea arăta la toți părțile slabe ale interpretării, Brezeanu îi zice :

— Mi se pare, coane Barbule, că numai capul lui Gritti a fost bine după dumneata.

Cuvîntul a făcut mult haz.

Dar după repetiții lungi, piesa se joacă admirabil, și vin serile cu săli pline, de la galerie pînă la cel de pe urmă stal.

(19 10)

CÎTEVA „TAINE" DIN VIAȚA SCRITORILOR

Vreau să descoper cîteva *taine* din viața noastră. Prin aceasta folosesc și scriitorilor, și celor cari vor să știe cîte ceva despre ei.

Poetul Anghel îmi dă astăzi să citesc o hîrtie. De la cele dintîi rînduri am văzut că e vorba despre o *adresă* de la o societate de *lectură*, prin care, cu multă politeță, i se cereau volumele. Nu e înțîia pe care o primește Anghel, după cum nu e înțîia pe care o citesc eu. Nu cred să fie scriitor care să nu primească, săptămînal, cîte o asemenea rugă-minte.

Căci și aiurea, și la noi, trăiește legenda că scriitorii au biblioteci întregi cu... *operele* lor.

Și-or fi închipuind d-nii directori sau întemeietori de *case de cetire* că editorii noștri se grăbesc să ne puie la îndemîină cîteva sute de exemplare, să avem de dat.

Nu, domnilor, lucrul stă așa : Mai înainte editorii se mulțumeau să lege un exemplar în piele și să-l dea *maestrului*, la tipărirea ediției. Zic *maestrului*, fiindcă mă gîndesc la un Caragiale, la Vlahuță, la Coșbuc, nu la cei cîțiva tineri cari nu luau măcar exemplarul nici... nelegat. De o bucată de vreme s-a luat un obicei, fără voia editorilor, dar prin voința scriitorilor, să li se dea cîte 15—20 exemplare (sfătuiesc pe toți să ceară cîte 25) de fiecare ediție. Pe aceste 25 exemplare le așteaptă tocmai

25 de prieteni și colegi, așa că soarta lor e mai dinainte hotărâtă. De cumva autorul vrea să-și prezinte cartea la vreun premiu academic, atunci își plătește cele zece exemplare în plus. Tot așa e silit să-și plătească exemplarul de care are uneori nevoie. Dintre cei 40—50 scriitori ai noștri, aș pune rămășag că 35 nu-și au în bibliotecă volumele lor. E oarecum greu să-ți plătești munca, după ce ai plătit-o cu atâtea nopți de nedormire, cu atâtea jigniri... critice, cu atâtea ciorovăieli cu editorii.

Țin minte, pe când scriam la *Arhiva* d-lui A.D. Xenopol, că, zilnic, d-sa primea rugăminți să ofere cele 6 volume ale *Istoriei românilor*. Asta însemna nu mai puțin de 60 lei. Dar hazul era că chiar d-lui Xenopol îi lipsea volumul 2 sau 5 mi se pare, peste care nu mai putea da.

Și atunci, vă-ntreb, cum ar putea scriitorii satisface cererile caselor de citire ? Și nu e mai drept ca aceste case de citire să dea serbări sau șezători literare, cu al cărora produs să poată cumpăra cărțile ?

Mai deunăzi citeam, cu mirare, într-o foiță așazisă „literară”, o coloană întregă în care se vorbea cu ură împotriva scriitorilor cari se *îmbogățesc* cu traducerile. Dacă cei cari se îndeletnicesc cu scrisul, fie acest scris măcar ca cel din foița care mi-a căzut în mână, cred lucrul acesta, mă gândesc ce pot să creadă cititorii, publicul cititor căruia îi place să știe și câte ceva din viața scriitorilor.

Lucrul stă însă cu totul dimpotrivă. Dacă este vreo țară în care traducerile să fie mai prost răsplătite, apoi acea țară e a noastră. Sumedenia de traduceri de prin bibliotecile de popularizare e datorită în cea mai mare parte liceenilor, cari iau de traducere cite 50 lei, și-o dau și ei cum dă Dumnezeu. Editorul se ferește să cumpere o traducere de la un scriitor, căci acesta din urmă, înțelegând ce înseamnă a traduce, muncește la o carte câteva luni

de zile și nu-și poate da munca pe cei 50 de lei ai cutărui editor. Și fiindcă publicul cumpără *orice*, fără să-i pese dacă o carte e tradusă de cutare scriitor consacrat, sau de cutare băiețuș de dugheană, editorul tipărește ceea ce-l costă mai puțin. Dar chiar când prețul unei traduceri se ridică la peste 50 de lei, ca să ajungă la 500, iată cum stă proporția câștigului între traducător și editor. Cel ce iscălește aceste rînduri a tradus, în 4 luni de zile, romanul *Une vie*¹ a lui Maupassant. L-a dat pentru 500 de lei editurii „Minerva”, pe care tipăritul cărții și rabatul librarilor să fi costat cel mult 3.500 lei. E maxima cifră. A tipărit 3.000 exemplare a 2 lei, fac 6.000 de lei. Ediția s-a vîndut în 7 luni de zile. Editorul a câștigat, vra să zică, nu mai puțin de 2.500 lei în șapte luni de zile, fără nici o străduință, în vreme ce scriitorul, după 4 luni de cea mai încordată muncă, luase abia 500 lei !

Și „casele de citire” ne mai cer volume !

În alte țări *editorii* sînt și ei oameni de litere. E o plăcere să citești scrisorile trimise de către editori scriitorilor. Aceștia din urmă primeau sfaturi, îndreptări și chiar schimbări pe de-a-ntregul în operele lor de la cei dintîi. Oameni cinstiți, de gust, știau ce să cumpere, de la cine să ia lucrări, pe care tînar să-l primească și să-l ridice apoi.

Să vorbesc de editorii noștri ? în afară de d. Jean Socec, care, păstrînd tradiția bunului său părinte și fiind un om citit, știa cum și ce lucruri au dreptul la viață, nu cunosc editor cu care să poți sta de vorbă. Unii nu știu nici să iscălească, alții habar n-au de literatură : cumpără cărțile cum ar cumpăra o marfă. De mersul literaturii străine nici chip să le vorbești.

Nu mai departe acum o săptămîină, romanul marelui Fogazzaro, *Misterul poetului*, de peste 300 pagini, foarte bine tradus de către un cunoscut om de

¹ O *viață* (fr.).

litere n-a găsit editor nici chiar atunci cînd, ca să facă o încercare, traducătorul lăsase manuscrisul pentru - n-o să credeți - pentru .20 (douăzeci) de lei!

Si acum o taină adevărată. Cîțiva scriitori s-au hotărîts^mpă odată cu această nedemna^exploatare și își vor tipări cărțile pe socoteala lor.

(19 10)

CASA LUI ION CREANGĂ

în sfîrșit ! Casa lui Ion Creangă va fi reparată și ținută de către comuna Iași, ca o amintire din vremurile cînd Eminescu și cu Creangă îmbogățeau literatura romînească scriind pagini nepieritoare.

Cerusem lucrul acesta și prin revista *Făt-Frumos*, care apărea în Bîrlad. Sfătuiam comuna să cumpere casa — pe care fosta tovarășă a lui Ion Creangă cerea vreo cîteva sute de lei mi se pare — să facă în ea un *Muzeu Creangă*, din lucrurile cari mai rămăseseră de pe urma scriitorului, iar ca *custode* al casei să fie numit, la fiecare 3 sau 4 ani, cîte un student silitor si corect de la Facultatea de litere.

D. Nicolae Gane, actualmente primar al Iașului și cunoscut povestitor al literaturii noastre, ca fost prieten al lui Creangă, a crezut că trebuie păstrată, și pentru cei cad vor veni pe urma noastră, căsuța din mahalaua Țicăului no. 4, „*bojdeuca*”, cum o numea Creangă, în care unul dintre cei mai mari scriitori ai noștri și-a petrecut zilele.

într-o hudiță gloduroasă, în care mai să-ți rămîie ghetetele cînd treci prin ea, în mocirla drumului, în hudița numită a Țicăului, la no. 4, printre rînduri de copaci, în fund, e o căsuță, care încă de acum 10 ani, cînd am fost la dînsa, se măcina cu încetul, dărăpănîndu-și acoperămîntul de șindrila, prin care ploaia începea să străbată. Peretii, coșcoviți, hren-tuiți, din vălătuci, cădeau la pămînt, podelele putrezite lăsau țarina să se împrăștie prin casă, și

cele cîteva lucruri rămase, posomorite, parcă se pregăteau și ele să-și ia rămas bun de la lumea aceasta. Cu glas potolit, dar cu o rară istețime și cu un mare farmec la povestit, tovarășa lui Creangă îmi spunea prin cîte neazuri a trecut, cîte i se pregătesc, cîte griji îi năvălesc în suflet cînd privește casa povestitorului năruindu-se. Nici un ajutor, nici o vorbă bună de la nimeni.

Cîteodată, vreun admirator al povestitorului, dacă mai venea și acela, în loc să aducă ceva, ducea cu el cîte o carte sau cîte vreun manuscript, pe care tovarășa lui Creangă i-l dăruia cu toată inima.

Mai rămăsese în casă o ladă cu cărți, cercetate de către d-l Gh. Teodorescu-Kirileanu, un dulap pentru cărți dăruit povestitorului de către Eminescu, cîteva tablouri, un portret în ulei, o fotografie a scriitorului — într-o familie, la Slănic — și frumosul tablou al „Junimii”, în care Creangă e atît de bine. Printre curiozități : un cot, făcut și încrestat de Creangă, o oală în care fierbea vinul, o lopățică cu care... se scărpinga pe spate și alte cîteva lucrușoare, păstrate de către aceea care îl îngrijise atîția ani.

Casa, cu două odăiți în dreapta și în stînga unei săliți, are un cerdac în dos, de după parmaclicul căruia Creangă și cu Eminescu priveau pînă departe, spre malurile verzi și rotunzite ale dricului...

Scriitorii datoresc recunoștință respectatului lor înaintaș d. Nicolae Gane pentru fapta aleasă pe care a făcut-o păstrînd casa neîntrecutului povestitor Ion Creangă.

(1 9 1 G)

CINEMATOGRAFELE

Pe la d-voastră sînt ? Aici sînt sute.

Serile, după masă, așa cum îți aștepți șvarțul, așa aștepți ceasul de cinematograf. E o *modă* priincioasă, o modă care, dacă a început să tiranisească ca toate celelalte, are cel puțin darul să-ți folosească întrucîtva. Cîți dintre noi ar fi avut prilejul să călătorească prin atîtea tărîmuri depărtate, printr-atîtea țări, unele cu soare veșnic, altele cu zăpezi veșnice ; cîți dintre noi puteau să vadă, la doi pași, pe regele Emanuel al Portugaliei, pe d-l Fallieres al Franței, pe *kaizerul* Germaniei ? Care dintre noi a bănuț, fie măcar acum 10 ani de zile în urmă, că vor sta frumos pe scaun și vor privi la o groaznică vînătoare de leopardi, în ținuturile Nilului egiptean ? Dacă s-ar trezi un străbunic al nostru și, fără nici o pregătire, l-ai duce în fața unei pînze de cinematograf, ar cădea mort de surprindere. Căci invenția cinematografului e într-adevăr miraculoasă. Închipuiți-vă ce va fi peste 150 de ani, cînd nici o ființă din cele care în clipa aceasta trăiesc nu va mai fi pe pămînt ; ce va fi cînd întîmplări din zilele noastre se vor perinda pe pînză, cînd popoarele își vor vedea dramele prin care strămoșii lor au trecut, cînd își vor vedea împărații și regii vorbind, mișcîndu-se, înviind astfel, de dincolo de mormînt, o lume care odată avusese un rost supt lumina soarelui. Impresia aceasta adaică, impresie care peste 10 ani va fi covîrșitoare, am avut-o cînd am văzut la cinematograf pe eroicul

Chavez zburînd încă peste Alpi, cînd de o lună ră-mășițele trupului lui sfărîmat începuseră a se topi, ca să reintre iarăși în neantul din care prinseseră ființă.

Tot astfel vor răsuna glasurile închise în gramo-foanele pivniței marelui operă din Paris, gramofone cari vor fi puse în mișcare peste 100 de ani, făcînd astfel pe morți să învieze.

Și glasul lui Tamagno, sau al lui Carusso va ri-dica lacrimi în ochii celor cari le vor asculta, în-fiorați.

(19 11)

CĂRȚILE DE CITIRE [II]

Într-un articol trecut vorbisem despre chipul în care sînt alcătuite abecedarele. Arătasem felul în care alcătuitoarii lor știu să de dea copiilor și în-cheiasem arătînd că din fiecare *abecedar* autorul trebuie să facă un *povățuitor*, un povățuitor cu su-fletul cald, cu avînt, cu îndemn la viața peste al căreia prag copiii fac cel dintii pas.

Cele ce scrisesem pentru abecedar s-ar potrivi și pentru cărțile de citire. Acei care alcătuiesc ase-menea cărți trebuie, după părerea mea, să fie ei înșiși adînc eunoiscători ai literaturii noastre în cele mai mici amănunțimi ale ei, să știe ce anume să ia din fiecare autor, ce are eil mai caracteristic în fe-lul său de a iscrie își ce e merit din opera lui să treacă în cărțile de școală.

Nici nu mai rămîne vorbă că întipărirea pe care cele dintii bucăți literare ne-o lasă în minte e ne-ștearsă. Îmi aduc cu cea mai vie plăcere aminte de paginile pe cari d. Drăghici, profesor pe atunci la Școala Militară din Iași, ni le citea în clasă. De atunci cunosc scrierile lui Caragiale, Delavrancea, "Wahuță, ale lui Creangă, Slavici, poeziile lui Emi-nescu și Coișbuc.

Sînt pagini, comparații, strofe cari și azi le pot spune pe dinafară, deși de învățat nu le-am învățat niciodată pe de rost, ci numai le ascultam. D. Dră-ghici ni le citea admirabil, ipe alese, ne incinta. Așa

se face că din clasele acele au ieșit ofițeri cu însușiri deosebite, printre cari Jean Bart e astăzi un nume atât de cunoscut. *Nu* știu cum vor fi fost privite lecțiile de limba română ale dlui Drăghici de către conducătorii școlii, dar știu cât ne-au folosit nouă tuturor și cu cită (nerăbdare așteptam ora de limba romană.

Căci așa de mare înrăurire are literatura, când e bine aleasă și cu căldură împărtășită, asupra sufletului omenesc!

De aceea și cărțile de citire trebuie să aibă, cu foarte multă pricepere alcătuite.

Poate pentru aceasta își d. Haret s-a adresat prin „Casa școlilor” la un număr de scriitori, cari au primit însărcinarea să alcătuiască unele cărți de citire pentru licee. Faptul acesta are o îndoită însemnătate: întâi, că cei chemați să deie tiparul acestor cărți au și cunoștințele, își isimțul cerut pentru asemenea lucrări; al doilea, „Casa școlilor” vine și în ajutorul scriitorilor, pe cari nimeni până acum n-a vroia să-i întrebuințeze acolo unde puteau și neapărat trebuiau să fie întrebuințați.

Și, ca să sfârșesc, câteva cuvinte pentru autorii de cărți de citire. Firește, nu cred isă fie scriitor care să nu îngăduie ca din scrisul său să i se puie câte ceva în cărțile de citire, pentru folosul tinerimii. Dar «cred că e și o datorie de bun-simț ca atunci când (iai din opera cuiva pagini întregi, isă-i faci măcar cunoscut, printr-o carte poștală, ce anume ai luat, ca să știe. Iată pe cutare profesor din Ardeal, care ia dintr-un volum 8 nuvele și mu trimite un rând de încunoștințare autorului.

Dar ce e mai de neînțeles: același domn profesor ardelean *prelucrează* bucățile pentru școlarii de clasele primare, oînd ele n-au fost scrise pentru ei, și face schimbări în opera autorului, înjosindu-i valoarea literară. îngăduit e aceasta? Sau poate fi îngăduit să ciunțești o nuvelă și să-i adăogi o ilus-

tratie care schimbă ou totul înțelesul povestirii cum a făcut cutare autor de abecedare?

Sfătuiesc pe scriitori să-și apere scrisul, aducînd m marginile bunei-cuviințe și a bunei priceperi pe avea **** ^ i n s u s e : c d r e P * « r i ce nu le pot

(19 11)

FAPTUL DIVERS

Veți fi auzit de multe ori cum unii critici aruncă asupra unor scriitori învinuirea că nu au dat în cutare pagină a lor decît un „*simplu fapt divers*”. Prin aceasta, criticul vrea să arate că scriitorul a /plăsmuit numai o întîmplare obișnuită, o întîmplare comună, una dintre sutele pe care orașele mari le dăruiește, zilnic, gazetelor locale. Căci faptul divers e o născocire a gazetarilor. Faptul divers e rubrica în care reporterii înșiră, ipe (fugă, cu o singură anulare a condeiului în călimară, cutare omor, cutare sinucidere, cutare dramă familială. Trei rînduri : „In strada X, domnul Y, prinzîndu-și soția în flagrant-delict cu domnul Z, i-a ucis pe amîndoi cu cîte un foc de revolver”. Acesta e un fapt divers. E un fapt divers sinuciderea bieteii fetițe, moartă în fața trenului, «supt roțile balaurului de fier, în vestita stație B.M. E un fapt divers sinuciderea cutărui sculptor cunoscut, dintr-o pricină de dragoste. E un fapt divers «împușcarea amantului vinovat de cătră femeia deznădăjduită, într-un vestit local de petrecere. Toate aceste sînt (fapte diverse, pe cari poliția le împărtășește din două cuvinte reporterilor, în clipa din urmă, cînd gazeta e în mașină, și cînd, peste un ceas, (foaia trebuie împărțită în cele patru colțuri ale țării. Reporterul le scrie grăbit și aleargă după altele. *Faptul* e ceea ce s-a întîmplat, deosebirea dintre ele, *diversitatea* lor, a (botezat o nouă coloană în gazetărie.

A ! dar cînd ai sta să cercetezi, să adîncești aceste fapte diverse, să le afli în tot ânțelesul și în toată adîncimea lor, isă străbați își să dezvelești toată forma sufletească a eroului unei asemenea întîmplări, atunci vei vedea că, ceea ce e înregistrat ca un biet „fapt divers”, e însăși viața, însăși taina ei. Căci ce e existența aceasta dacă mu o înlănțuire de *fapte diverse*, o înlănțuire de întîmplări, cari, toate la un loc, alcătuiesc iromanul unui om ? Nu e fapt divers care să nu poată da prilejul unei capodopere, unei nuvele sau unui iroman care să închege pentru veșnicie una din fețele lumii aceștia.

Firește că, supt condeiul reporterului, orice dramă rămîne supt rubrica „faptelor diverse”, dar aceeași întîmplare, căzută supt lumina unui adevărat talent, poate da prilejul unei lucrări de seamă.

Nu e ușor lucru să înalți, ca Maupassant, spre pildă, întîmplările „*banale*” la adevărate lucrări de artă. Dar tot pe atîta de greu e și să-ți dai seama cînd o asemenea lucrare a izbutit să se ridice deasupra paginilor obișnuite, și dintr-un simplu *fapt divers* să facă un fapt veșnic adevărat. Și Maupassant a fost învinuit că-n stil *polițienesc*, în stil de *proces-verbale* dă în paginile lui simple *fapte diverse*. Dar părirea acestor critici a irămas doar ea un *fapt divers*, iar opera lui Maupassant, una dintre operele cele mai adînci ale literaturii franceze.

De aceea, cînd unii critici învinovătesc pe scriitori c-au dat simple fapte diverse, ar trebui să cerceteze bine dacă (învinuirea lor e dreaptă și dacă nu cumva dintr-o simplă obișnuință — nu vreau să zic *nepricepere* — aruncă un cuvînt care, dacă poate părea sec, poate să cuprindă totuși înlăuntru lui miezul unui adevăr adînc.

(19 11)

IANCU BREZEANU

Cine n-a auzit și cine nu-l cunoaște pe Iancu Brezeanu ! De atîția ani de cînd ilustrează scena Teatrului National, nu cared isă fie om mai cult care să nu-l fi văzut măcar într-unui din multele roluri create de el, creațiuni cari i-au și adus .celebritatea.

Dar nu de Brezeanu ca artist vreau să vorbesc într-acesit articol — s-au scris atîtea despre talentul său — ci despre *omul* Brezeanu, despre ironistul și spiritualul Brezeanu vreau să înșir cîteva rînduri. Acei cari i-au văzut pe scenă, nu toți l-au cunoscut și îndeaproape, nu toți au avut prilejul și plăcerea să stea de vorbă iou el, la un pahar de vin, la un *șpriț*, să-i asculte mes'eeatu! izvor de povestiri, al căroa erou, mai în toate, e chiar el.

Grăsuliu ; potrivit de stat; deschis la față ; tuns militărește ; purtând ochelari, din dosul căroa ochii negri strălucesc de istețime ; cu gura larg tăiată ; cu buzele cărnoase, care se întind într-un zîmbet ce se leagă, totdeauna, ciu o privire ascuțită a ochilor, dînd astfel o trăsătură (caracteristică (mimicei sale ; așa e artistul nenea ilanou, vestitul Brezeanu.

După cîteva șprițuri, nenea Iancu Brezeanu povestește. Vorbește încet, potolit, pînă cînd firul întîmpilării ajunge la culme, și-atunci glasul puternic al artistului se ridică, icoanele, comparațiile curg, pitorești, uneori pipărate, cîteodată prea pipărate, totdeauna însă pline de humor, humor pe care gestul și mimica artistului îl completează într-un chip atît de fericit. Atunci rîsul izbucnește în hohote,

numai menea Iancu rămîne serios, încheind cu vre-una din acele fraze tipice cari alcătuiesc un fel de punctuație a povestirilor lui.

Povestirile lui Brezeanu sînt (întâmplări din viața lui, cuvinte de duh pe care dînsul le-a spus în cutare sau cutare împrejurare, cuvinte rămase celebre, dar cari au o deosebită culoare atunci cînd le istorisește chiar el. Brezeanu, ca mai toți artiștii cari ilustrează scena, artele sau literale noastre, a avut un trecut furtunos, un trecut de greutăți, de care artistul își aduce totdeauna aminte și-l reamintește cu un fel de duioșie, singura parte duioasă din povestirile lui.

Era tînăr pe atunci Brezeanu, tînăr și încrezător — două însușiri care îți dau puterea să înfrunți cu bărbăție viața. Și, totuși, (într-o zi, foamea îl chinuia pe tînărul și încrezătorul Brezeanu mai iabraș ca oricînd. Era într-o amiază ; în birturi, lumea mînca, birjarii mîncau prânzul lor pe capra trăsुरii, castangiul din colț mînca și el, toată lumea mînca, un miros de fleică bîntuia strada, cu toată ploaia ce cădea de sus. Numai Brezeanu, tînărul și încrezătorul Brezeanu, trecea primtr-a doua zi de post cumplit. Oprit în ploaia care se înteteșise, pe marginea trotuarului, Brezeanu se uita în 'gol. Și deodată ochii lui zăresc ceva. Șuvoiul de apă murdară, care se scurgea pe lîngă trotuar, aducea, rostogolind, ca pe o pradă, un măr mușcat. Și imușeătura, urma dinților care avuseseră fericirea să guste din fructul acela, mări pană la durere foamea bietului fiămînd. Privind în toate părțile, să nu-l vadă cineva, Brezeanu pîmdi mărul și, cînd trecu prin fața lui, îl prinse din șuvoiul murdar ! „A fost cel mai bun prînz din viața mea !" (încheie artistul cînd povestește prietenilor această duioasă întâmplare dim tinerețea sa.

Dar mu întârzie mult artistul cu întâmplări care întristează.

Așa, odată, i se făcuse lui nenea Iancu dor de un chef. Bucureștiul, cît e el de București, tot își seacă

uneori izvoarele. Te dăprinzi cu vinul lui; prietenii se posomorăse. Ce-i de făcut? Se suie deci nenea Iancu-n tren! Vine conductorul:

— Biletul!

Nenea Iancu răspunde:

—• N-arn bilet!

— Atunci ite dau jos la Chitila.

— Păi aoolo și merg!

L-a dat jos la Chitila. Brezeanu rămîne pe peron. Funcționarii igării erau prin birouri. Cum să-i scoată nenea Iancu din fbîrlog! Odată începe a striga:

— Ce caută vagonul acela pe linie? Ha?

Au năvălit toți de prin ibirouri, l-au văzut, au rîs și s-a încins, neică,* un chef în dosul gării, cu tot personalul stației. „Cum dracu s-a făcut, că ne-am trezit într-un fort”, se miră la sfîrșitul povestirii nenea Iancu, și mai poruncește-un șpriț.

Nenea Iancu Brezeanu locuiește în Pasajul Roman, scara no. 7. Odată, după o petrecere ca aceea, cade nenea Iancu într-un somn de celea întărite și pecetluite. Numai așa, pe la zece dimineața, aleargă toți speriați și țipînd la dînsul, să-l scoale!

— Scoală, lanoule, că-i foc!

— Ce foc? răspunde nenea Iancu buimac de somn.

— Foc, arde pasajul!

— La ce scară?

— La seara no. 9.

— Păi atunci ce-mi ibați capul!

ȘI nenea Iancu se-mtoaroe pe cealaltă parte.

Odată, profesorul Tutuc, un ibun matematician, îl întîlnește pe Brezeanu «la un *aperitif*.

— Nene Iancule, sînt vesel.

— De ce, *Tutucă*?

— Mi-am pus o carte la Academie, s-o premieze,

— **Ei?**

— Cum ei? Am să iau 5.000 de lei.

— Ce, ești singur?

— Ba nu, sînt și alții; dar...

— Cari mai sînt?

— Uite lista!

Și Tutuc întinde lista lucrărilor depuse spre premiere lui nene Iancu.

Își potrivește nenea Iancu ochelarii, citește, recitește lista, apoi se uită la Tutuc și-i dă cu tifla:

— Na! *bou-bovis* ce ești!

— De ce, nene Iancule?

—• Păi cum crezi tu, mă, cio să-ți premieze cartea ta, cînd ăsta, cum îl cheamă? și-a pus-o pe-a lui: despre *Circeagul oilor*. ăsta ia premiul, mă!

Și-ntr-adevăr, *Circeagul oilor* a luat premiul!

Vorbise nenea Iancu într-un ceas sfînt!

Dar cîte m-a pățit și m-a făcut menea Iancu! Dar cum tot pe mine m-a rugat să-i sariu viața — a și-nceput să-mi însenine amintirile — aveți „puțin-tică răbdare”, c-o să vă mai spun!

(19 11)

VORBE DE SPIRIT, FAPTE HAZLII

Din viitoarea vieții artiștilor și-a scriitorilor, din frământul vieții actoricești, sînt atîtea prilejuri să culegi multe vorbe de dvih, fapte hazlii, atît de caracteristice pentru cunoașterea personalității unui artist. Cîteva din aceste întîmplări își vorbe le-am înșirat altă dată în aceste coloane ; acum mai adaog unele pentru cei cari, mai tîrziu, 'vor căuta să ântrepească figura unora dintre scriitorii și artiștii de astăzi.

Poetul Cincinat Pavelesou e un izvor nesecat de vorbe spirituale. Veșnic cu sufletul tînăr, veșnic scăpărător în cuvinte, cine ar putea ține minte epigramele, cuvintele sclipitoare prin cari dînsul, din orice convorbire, ar putea face o pagină literară ? I-ar trebui am secretar, veșnic cu creionul în mîină, să însemne. Dacă ansă Cincinat e crud și neînduplecat față de un protivnic pe care-l doboară dintr-o vorbă, tot pe atît de dulce, de ifin și delicat e față de acela căruia vrea să-i arate dragostea sau admirația lui.

Așa, un cunoscut critic scrie un foarte frumos articol asupra poetului. Peste două4rei zile, criticul întâlnește pe Cincinat și se miră de chipul amar cu care poetul îi iese în cale.

— Ce ai, maestre ? îl întreabă criticul, îngrijat.

— Ce să am ? Bine, dragă, m-ai distrus ! răspunde poetul.

— Ce fel de vorbă e asita ?

— Vezi bine ! Ai scris despre mine atît de frumos, încît toată lumea o să-ți laude talentul cu care ai scris articolul și nici n-o să se gîndească la mine !...

Peste alte două zile, pe stradă, criticul întâlnește iar pe poet. Poetul, serios, grăbit, de-abia-i răspunde ily salut și vrea să treacă mai departe. Criticul îl oprește :

— Bine, maestre, dă^mi măcar mîna !,..

— Sînt foarte ocupat ! răspunde poetul.

—• Cu ce anume ?

—• E atît de frumos articolul tău, că de trei zile mă căznesc să-l învăț pe dinafară. La revedere, mai am sfîrșitul, și-l știu pe de-a-ntregul.

Și atâta de serios, maestrul pornește, grăbit, înainte.

Un caz de psihologie. Tînărul își foarte talentatul poet Eftimiu e și un cunoscător al sufletului omenesc. Așa, dăunăzi, la repetiția generală a poemului său *Inșiră-te mărgărite*, repetiție în care artiștii trebuiau să joace în costume, una dintre interprete, o talentată și simpatică interpretă, vine și spune poetului că, fiind răcită, nu poate pune costumul. Fierește, ar fi fost o știrbire a înfățișării estetice a poemului. •Atunci poetul, curtenitor, dă brațul artistei, o duce pînă la cortină și, arătîndu-i deschizătura prin care artiștii pot privi în sală, îi spune :

— Ia uite ce sală frumoasă.

Artistă privește și deodată exclamă :

— Vai, trebuie să mă îmbrac numaidecît !

Și zicînd acestea, dă fuga spre cabină.

Sala era plină, mai în întregime, cu domnișoare : studente de la Litere și elevele de lla Conservator.

Poetul nimerise bine : în fața atâtor perechi de ochi femeiești, cum ar fi răbdat o femeie să nu-și arate costumul !

Alta. La reprezentarea unei piese, la care cei cîțiva privitori din sală strigau cu îndărătnicie :

„Aurul I”, Eftimiu ne șoptește : „Să vedeți : dacă iese cumva autorul, o să înceapă isă strige : «Public! Public!»”

Două dimtr-ale autistului Iancu Brezeanu.

După premiera pieselor *De ziua mamei* și *Înșiră-te mărgărite*, ne adunaserăm cu toții la o petrecere prietenească. Mihail-Sadovearru sosise chiar în seara aceea și era printre noi. Am vorbit de toate și, firește, în treacăt, și despre cazul artistei Razăm de (la Iași. într-un tîrziu, iată și pe menea Ianou^Brezeanu ! Se apropie, ia un scaun, se așază Mngă^ Sadoveaniu și, cînd vine chelnerul de-l întrebă ce să-i aducă, nenea Iancu se uită pe supt ochelari la directorul teatrului din Iași și răspunde :

— O halbă... da' vezi una mai... *barozană!*

Debuturile lui Brezeanu au avut muțite părți hazlii. Mai zilele trecute me-a istorisit urna. Cică juca Brezeanu um rol mai mic într-o piesă, i-am uitat numele... mi se pare Cei *trei mușchetari*. în actul al doilea, cuim în scenă erau cei trei eroi ai piesei, Brezeanu privea pe crăpătura ușii jocul celor trei artiști. Tocmai în clipa aceea, directorul de scenă, d. Gusty, treoîmd pe acolo și auzind o *replică*, își aduse aminte că la replica aceea trebuia să intre nu știu ce personaj în acțiune. Și văzîndu4 pe Brezeanu pe la spate și crezînd că-i replicantul, îi face o dată vînt în scenă :

— Da' haide, intră ! Ce aștepti ?

Și, fără de veste, se trezește Brezeanu în scenă, între cei trei artiști îmimărmuriți! Credeți că sa zăpăcit ? (Nu ! A prins cu urechea de la sufler și-a spus întreaga parte a replicantului, care, cu adevărat, întărziase. Și, așa, a scăpat piesa.

— Ce-ai zis, nene lancule, îl întrebaram noi, după ce-ai scăpat de năduful ăsta ?

Nenea, Iancu își potrive ochelarii :

— Ce să zic ? Mi-am zis că, dacă făceam repetiție, (greșeam!

(i 9 i i)

UN RUG URIAȘ

Sînt lucruri pe care, dacă mu'le-ai văzut, mu'ți le poți închipui. Marea, cu frămîntatul valurilor ei; mumții, cu virfurile și prăpăstiile lor; (ghețarii, cu veșmicile lor mantii de troiane • eîmpiile năvălitate de pieptul apelor scăpate din zăgazuri; pădurile sau tîrgurile în flăcări, noaptea — sînt priveliști pe cari mintea omenească nu le poate alcătui dacă ochilor nu le-a fost dat să le vază. Cel ce n-a văzut oceanul, oricît și-ar închipui nemărginirea lui, va rămîne cutremurat îm fața noianului de văi și dealuri călătoare ce parcă izvorăsc din zare, să se sfarme de țărmurile stîncioase. Și orioît de groaznic și-ar înfățișa igîmdul priveliștea unei păduri în flăcări, ai încremeni de spaimă cînd întâmplarea te-ar aduce s-o vezi cu adevărat!

La aceste mă gîndeam cînd, în noaptea de 29 ianuarie, priveam la groaznicul foc ce nimicea magazinul *Luviu*. Erau acolo sute, mii de oameni cari priveau, înmărmuriți, cît de ușor flăcările pot preface îm scrum o muncă încordată de ani întregi, cît de ușor se poate zădărnici fericirea unei ființi care, ou o clipă mai nainte, privindu-și avuția, se credea poate fericită.

^ in noaptea rece, limbile de foc încinseseră zidurile. Ca niște șerpi uriași ieșeau pe ferestre, se îmoalătăceau pe pereți, se îmbrățișau și iar se desfăceau, se răsuceau mai aprige, apoi drepte, ca și cîmd s-ar fi sprijinit în coadă, se înălțau drept în aer, șfuietîmd și vărsînd scîmtei, ca balaurii dim poveste.

Apoi cîte o toană de -vînt prindea să sufle ; flăcările se plecau în aer, fluturînd ca nişte drapele sfâşiate, băteau zidurile negre, se împreunau, căutau iar să se ridice, rumenind pînă departe largul bolţii, înroşind noaptea, azvârlind umbre fantastice, înfăţişînd astfel un colţ înfricoşător de iad.

Dar cînd vîntul se potolea, cînd pălălaiele aţipite parcă intrau iarăşi înapoi, între ziduri, atunci, din » dosul ferestrelor răsăreau «luminat şi strălucite săli de bal, în care umbre ciudate păreau că lunecă într-un galop nebun. Şi, deodată, ca nişte artiştii prin care se sărbătorea sosirea cuiva, bucăţi întregi de flăcări se desfăceau şi se ridicau în aer, pîlpîind ca nişte candelor romane, stingîndu-se tocmai sus, în înalt, ştergîndu-se astfel din faţa ochilor uimiţi.

Şi-n sfîrşit, cînd vîntul şi focul socotiră că se hărţuiseră de-ajuns, cînd igîndiră că unul pe altul trebuie să se dovedească, atunci se încleştară într-o luptă groaznică, şi lupta lor se ascunse într-un viscol de scînteii, din sînul căruia răzbătea, pînă la noi, vuietul prăbuşirilor şi al nimicirii.

În clădirea aceasta, pe eaire flăcările au mistuit-o, la al III4ea cat, *Societatea Scriitorilor Romîni* îşi avea cuibul. Umblaserăm prin toată ţara, [...] să putem înfiripa acel mic şi neînsemnat avut, care pentru noi însă era nepreţuit, lîntîiaşi dată, după ani, după decenii de scris romînesc, scriitorii se apropiaseră între ei, şi într-un gînd alcătuiserăm un loc al nostru, un loc de întîlnire, de sfătuire. Din eiş-tigul şezătorilor cumpăraserăm mobile ; aveam o bibliotecă ; prietenii pictori ne dăruiseră multe şi frumoase tablouri. Şi oînd igindeam să cimentăm şi mai puternic începutul acesta, iată că, într-o clipă, flăcările nimicesc totul, tot, fără putinţă să scăpăm ceva !

Am stat îndelung în noaptea /îngheţată şi-am privit îndărătnic cele patru ferestre, care pînă tîrziu, pînă Joarte tîrziu, au rămas întunecate. Se părea că flăcările, care nimiciseră fără cruţare avuţii de milioane, se opriseră sfioase la pragul unor încăperi a căror bogăţie era şi ea o scînteie, o scînteie de

nădejde pe care poezii o poartă mereu în sufletul lor ! Am stat îndelung în noaptea rece şi-am privit neîntrerupt la cele patru ferestre întunecate, pînă cînd, la cea din capăt, geamurile se luminau ca nişte rubine. Era fereastra de la odaia poetului şi prietenului meu Anghel, fereastra de la odaia în care de multe ori am pus atîtea la cale, fereastra odăii care cuprindea atîtea lucruri de preţ — cărţi rare şi tablouri, amintiri de familie şi manuscrise, care se topeau toate într-o clipă, într-o clipă cînd poate că stăpînul, prietenul lor, se gîndea de departe, cu drag şi duioşie, la ele ! Apoi rubinele celorlalte iferestre se luminau şi ele şi, pe rînd, comorile unor bieţi visători se prăbuşiră în scrum, se topiră în noianul celorlalte comori, amestecîndu-se delaolaltă, — făşii de mătase cu făşii de suflet!

(19 11)

CE A FĂCUT SOCIETATEA SCRITORILOR ROMÎNI. CE TREBUIA SĂ FACĂ

Cînd, în ziua de 4 septembrie 1909, ne-am văzut strînși în sala liceului „Lazăr” din București, nu ne venea să credem. Vra să zică, ne puteam aduna, puteam înlătura neînțelegerile, puteam potoli ambițiile, puteam, în sfîrșit, alcătui un tot, o societate, care să aibă un scop, spre îndeplinirea căruia ne legam să luptăm cu toții. A fost o clipă de adevărat avînt sufletesc, avînt pe care nu-l atinsese întru nimic nici chiar acele jigniri adînci cari ne veniseră de la unii oameni căroră le ceruserăm sprijinul. De fapt, sprijin n-am avut din partea nimăru; tot ce-am făcut am făcut prin înseși puterile noastre. Firește, nimeni nu poate spune că Societatea Scriitorilor Romîni n-ar fi fost bine să cuprindă pe toți scriitorii romîni în viață astăzi. Bătrîni și tineri, unii lîngă alții, așa ar fi trebuit să apară cea dintîi alcătuire a societății. Decît sînt simțiminte peste cari nici unii, nici alții nu pot trece, sînt prejudecăți, sînt atîtea lucruri cari despart pe oameni între dînșii. Scriitorii sînt și ei oameni, ca toți ceilalți, ba cu o impresionabilitate mai ascuțită, mai lesne de trezit. Totuși, faptul însemnat era acela, că cea mai mare parte dintre scriitori primise să bioreze într-un gînd, să meargă spre același țel.

Cum însă societatea nu se putea bizui, bănește, la început, decît pe cotizațiile membrilor (10 lei taxa de înscriere și 2 lei lunar), n-am avut puțința unei întreprinderi mai largi, cum, spre pildă : o edi-

tură, scoaterea unei reviste etc. ci ne-am hotărît să «ținem o serie de șezători prin țară, [...] pentru strîngerea de fonduri. S-au strîns puține, dar din puținul acela am făcut un local al nostru, în care ne puteam întîlni. (Dacă folosul material n-a fost cine știe ce, de pe urma șezătorilor acestora, cel moral a fost covîrșitor. Prin șezători am răspîndit în cercuri mai largi scrisul romînesc, am încheiat o legătură între publicul cetitor și scriitori [...]

^Prin înitfîurirea unora dintre membri, societatea a căpătat apoi, pentru toți membrii ei, intrarea gratuită în Teatrul Național. Pînă atuncea Teatrul Național nu era deschis decît pentru o anumită presă, decît unor anumiți traducători. Directorii, cari se perindaseră, nu dădeau nici o însemnătate literaturii dramatice romîne, așa că d. Pompiliu Eliade a fost cel dintîi director care, primind cererea Societății Scriitorilor Romîni, a apropiat pe scriitori de teatru, dînd astfel puțința unei înfloritoare literaturi dramatice.

Aceste izbînzi morale nu sînt încă în măsură să cimenteze societatea. Pe viitor au rămas de făcut multe și cît mai «grabnice lucruri, dintre cari, cel dintîi, trebuie să fie recunoașterea societății de „*persoană morală*”. Astfel, societatea, care astăzi e reaunoscută *indirect* prin Legea teatrelor, în care se vorbește despre Societatea Scriitorilor Romîni, să fie și de *fapt* recunoscută de către Parlament. Pentru îndeplinirea acestui scop, îndată după deschiderea *corpurilor legiuitoare*, comitetul societății trebuie să stăruiască pe lîngă cei în drept.

O dată recunoscută ^societatea de *persoană morală*, comitetul va avea îndatorirea să convoace *adunarea generală* a societății, dar noul comitet ales să vegheze neînterupt la plata cotizațiilor lunare și la istrîngerea de fonduri, pentru ca societatea să poată funcționa.

Una dintre îndatoririle noului comitet, și eu o cred ca pe cea mai de căpetenie — deși statutul în ființă azi trece ușor peste acest lucru — e regularea raporturilor dintre *scriitori* și *editori* și chiar înfiin-

tarea urnei *edituri*, care să curme o dată pentru totdeauna nedemna exploatare la care simt supuși scriitorii din partea caselor de editură.

Apoi, la mind ar veni : regularea raporturilor dintre societatea noastră și cele corespunzătoare străine, în ce privește traducerea ; deslușirea afacerii cu „*Casa artiștilor*”, astăzi în stăpînirea d-lui Pătrașcu, lăsîndu-i-se d-sale proprietatea, dacă, într-adevăr, după cum pretinde, e numai casa d-sale, sau revendicînd-o, dacă lucrurile se vor dezlega astfel ^ și alte cîteva măsuri de interes material al societății, cari însă nu pot lua ființă decît după îndeplinirea celor de mai sus.

Numai așa, și *trebuie să fie așa*, societatea va putea păși ou izbîndă înainte.

(19 11)

IOAN AL. BRĂTESCU-VOINEȘTI

Nu-l văzusem niciodată. Îi citisem însă volumul și aveam pentru el un fel de cult. Admirația pe care i-o purtam o împărtășeau și alții, și, așa, într-o zi de mai, mi se pare, sînt acum șase ani, și dimpreună cu poetul D. Nanu și nuvelistul Virgil Cioflec, ne suim în tren, să mergem, — unde ? la Tîrgoviște, să vedem pe Brătescu-Voinești. Ajungem. Nu-l găsim acasă. Era la tribunal. Parcă mă vād în sala rece și tristă a tribunalului, parcă-l vād pe scriitor, rezimat într-un cot de balustradă, vorbind potolit, obosit mi se părea, vorbind tribunalului în afacerea unor contestații de înscriere în listele electorale, dacă nu mă-nșel. Nu știu ce-a spus, vorbea și foarte încet, dar ceea ce mă lovise pe mine, care nu-l mai văzusem, era deosebirea dintre vorba lui potolită, blîndă, obosită poate, și linia aspră a profilului său : fruntea în afară, nasul întors deasupra mustății mărunte, gura scurt tăiată, tras la față, — din asemănarea pe care unii oameni o au cu animalele sau cu paserile ; ceva de vultur.

Deosebirea aceasta m-a lovit și mai puternic cînd, după ședință, scriitorul ne-a zărit, ne-a luat și ne-a dus acasă la el, o casă frumoasă, boierească, așezată într-o poziție minunată, în preajma zăvoaielor și Mănăstirii Dealului. Ne-a arătat curtea, grădina, cușca căprioarei lui, Bișeta, dîndu-ne deslușiri cu glasul său cel cald, — căldura care se află la fiecare pagină a cărților lui. Apoi

în sala largă, împrejurul unei mese, am vorbit îndelung despre toate, mai ales despre literatură, și-ndeosebi despre Alphonse Daudet, marele scriitor francez pentru care nuvelistul are un adevărat cult. Atunci l-am și auzit citind pentru întâia oară o nuveletă de Daudet, cu farmecul acela deosebit cu care Brătescu-Voinești te prinde să-l ascuți fie când povestește ceva, fie când citește.

Toate aceste îmi treceau repezi prin minte ieri, când, într-o odaie de la „Splendid Hotel” din București, Brătescu ne citea — lui Goga, Herz și mie — cele de pe urmă pagini scrise de el, o *Predoslovenie*, *prefața* pe care o va pune în fruntea volumului său nou de nuvele. „Predoslovenia” sînt pagini „Pro domo” *, în care nuvelistul, cu o amară ironie, dar și cu o rară duiosie la urmă, arată soarta și menirea scrisului nostru. Dacă prin acest scris poți strecura măcar o clipă de mulțumire în casa unui om necăjit, ești răzbunat cu toate jignirile și nedreptățile pe care viața ți le pregătește.

E o nouă capodoperă, pe care scriitorul o adaogă la comoara volumelor sale.

Și-am simțit o adevărată îmbătăre sufletească, o adevărată fericire când, sfîrșind de cetit *prefața* aceasta, scriitorul ne vorbi avîntat, plin de încredere și de putere în vederea noilor sale lucrări, printre care și-un roman.

Intre scriitorii de astăzi nu e unul mai artist, mai desăvîrșit artist ca Brătescu-Voinești, și după maestrul Caragiale, dînsul e acela care prinde intimi loc. De aceea vestea pe care o dau, întruparea altor noi opere ale sale, trebuie să fie un prilej de bucurie pentru toți.

(19 11)

* *Pro domo* — expresie latină care înseamnă pledoarie în favoarea cauzei personale.

GH. ORLEANU

Ziarele au vestit la vreme, prin cîteva rînduri răzlețe, moartea poetului Gh. Orleanu. În învălmășagul luptelor politice, în răstimpul cărora scriitorul și-a dat obștescul sfîrșit, moartea lui n-a mișcat decît sufletele cîtorva prieteni, oameni răzleți, cum fusese și dînsul, oameni cari nu iau și nici n-au la ce lua parte în frămîntul sterpelor lupte de ambiții personale, ambiții politice, cari mîină cu biciul lor atîtea suflete spre largă arenă a *arivismului*.

L-am cunoscut pe Gh. Orleanu de pe vremea când, în Bîrlad, scoteam revista *Făt-Frumos*. Am intrat în legături de prietenie cu el prin mijlocirea poetului D. Nanu, tovarășul meu de muncă la acea revistă, care cunoștea de mult încă pe Orleanu. M-a mișcat interesul pe care Orleanu l-a arătat revistei, ajutînd-o în multe rînduri, și în curînd am fost prieteni buni.

Era un om mărunt de stat, plin în trup, cu fața rotundă și pală, o paloare deosebită, ca a paiului, cu mustața scurtă, cu ochii negri și sticloși, cu fruntea largă, și mai lărgită prin lipsa desăvîrșită a părului. Era nervos, și vorba lui, care se încălzea cu încetul, și între prieteni numai, părea unui străin aspră. Foarte deștept, foarte cult, nu îngăduia convorbiri decît la foarte puțini.

Cunoștea pînă-n toate amănunțimile ei limba franceză, și o vorbea cu desăvîrșită eleganță.

Citise aproape întreaga literatură franceză, și frumusețea ei îi stăpînea cu totul sufletul. Din comoara acestei literaturi, dînsul a dat cîteva traduceri, căci literatura romînească n-a avut un traducător mai iscusit ca Gh. Orleanu. În colaborare cu prietenul său D. Nanu, Orleanu a tradus *Pour la Courronne* a lui François Copee (*Pentru sceptru*), iar singur a tradus *Pinea păcatului*, mai bine zis a localizat lucrarea aceasta din provençală, și-acum în urmă traducea *Cid* al lui Corneille; a publicat din *Cid* 2 acte în *Convorbiri critice*, iar restul nu știu de va fi ajuns să-l închege în limba romînească.

Dar în afară de traduceri, Orleanu a scris multe poezii, unele foarte frumoase, poezii al căror manuscris l-am păstrat vreme îndelungată și care manuscris, astăzi, se află în posesiunea d-lui Mihail Dragomirescu. Activitatea literară a lui Gh. Orleanu e începută de mult încă, de pe vremea cînd, la o gazetă necunoscută din Focșani — oraș în împrejurimile căruia familia Orleanu își avea proprietățile — publica nuvele sub pseudonimul *Gheorghe de la Odobasca*, numele moșiei lui. De un spirit viu, era un fin epigramist, un convorbitor scînteietor, și printre hîrțiile mele păstrez epigramele și strofele scrise la întîmplare, între două feluri de mîncare, în serile cînd cinam cu el. Dar activitatea literară a lui Orleanu ar fi fost încununată de o mare și desăvîrșită izbîndă, care l-ar fi ridicat dintr-o dată în fruntea scriitorilor de astăzi, dacă ar fi avut vremea să săvîrșească drama istorică la care scria de mult și din care n-a apucat să publice decît vreo cîteva fragmente. Părți din *Voichița Radului* — așa se numea drama — ni le-a cetit, și vor fi altele poate pe cari le cunoștea numai dînsul și care trebuie să fi rămas printre hîrțiile lui. Mîhnirea lui cea mai mare tocmai aceasta a fost: neputința să-și închege opera în care-și pusese toate nădejtile lui literare.

Gh. Orleanu a fost magistrat în orașul Galați, unde a și locuit pînă în ultimul timp. Acolo, în

portul acela, Orleanu a fost în legătură — prin familia și situația lui — cu lumea diplomatică, cu lumea aceea în mijlocul căreia limba romînească se aude atît de rar. Cu toate acestea, Orleanu n-a fost cîtuși de puțin înrîurit, și am cunoscut puțini oameni care să vorbească și să scrie o romînească mai frumoasă, mai curată.

Tocmai lumea aceasta îi strecurase în suflet, în vremea din urmă, dorința de a lua parte la luptele politice. L-am auzit și vorbind, acum trei ani, în sala „Dacia”, la o întrunire a partidului conservator. Dar Orleanu nu era croit pentru luptă, cu atît mai puțin pentru politică.

Orleanu și-a păstrat pînă în ultimele lui clipe sufletul lui de artist. În scrisorile către prietenii lui nu vorbea decît despre părerea lui de rău că nu lăsa după el o activitate mai largă literară.

L-am văzut acum un an, slab, descurajat, istovit. Boala îl măcinase cu încetul; călătoriile prin străinătate, în tovărășia devotatei lui soții, nu-i putuseră șterge din fața ochilor lui spăimîntați viziunea sfîrșitului apropiat. O operație grozavă, în sanatorul doctorului Doyen din Paris, îi prelungește agonia. Se întoarce în țară. Răul îl urmărește însă, îl pîronește din nou, și, pentru cea din urmă oară, repede ca o vedenie, l-am văzut fugînd parcă, în automobil, între fratele și soția lui, la gară, să plece în Elveția. Nu m-a văzut, se uita departe, cu priviri ce zăreau parcă dincolo de mormînt. O altă operație, încă o agonie. Și în Bruxelles, orașul în care-și petrecuse o parte din tinerețe, se stinge, departe de țara pe care știa că n-are s-o mai revadă niciodată. Cea de pe urmă dorință i-a fost să-i fie trupul ars. Și în crematoriu de la Mainz, trupul lui s-a prefăcut într-un pumn de cenușe, pe care o urnă funerară îl va aduce în țară.

(19 11)

A. D. XENOPOL

Eram pe atuncea elev al Școalei Militare din Iași. Sînt nouăsprezece ani de zile în urmă. într-o bună zi primim poruncă, cîteșipatru clasele, să ne ducem în *aulă*, să ascultăm o conferință. Peste puțin, un om mărunțel, cărunț, ras, cu favoriți, rumen la față, pășind mărunț, clipind repede din ochi, zîmbind binevoitor, trece printre noi, să-și ia locul de pe catedră. în ziua aceea am ascultat înțîia conferință a d-lui A. D. Xenopol. Ne preda principii de filozofie.

Apoi, ceasurile cînd trebuia să vie profesorul erau adevărate clipe de sărbătoare. îl ascultau elevii cu nesațiu ; toți erau numai urechi. Vorbea potolit, colorat, cu exemple luate din viața de toate zilele, cu pilde care ne erau la îndemîină și le puteam înțelege mai din plin. A fost o adevărată mîhnire cînd, într-o zi, am aflat că o trăsură izbise pe ilustrul cugetător, rînindu-l, cînd trecea strada. Mai tîrziu, mi-a spus învîțatul că această întîmplare i-a prilejuit-o următorul fapt : prins de interesul unui capitol din marea sa lucrare *Principiile fundamentale ale istoriei*, era cu gîndul numai la cartea ce avea să apară, și nu luase în seamă nici cînd trecea, nici pe unde trecea în clipa aceea.

După un răstimp de trei ani, în care îmi urmașem cursurile la școlile superioare militare din București, împrejurările răpă apropiu iar de d-l

A. D. Xenopol. Scriind un articol — înțfiul meu articol — un prieten îl duce istoricului; d-sa vrea să mă cunoască. Din anul acela am început colaborarea la *Arhiva* din Iași, și peste un an, în disponibilitate fiind, rămîn ca secretar al d-lui Xenopol. Atunci istoricul sfîrșise de scris volumul I din *Domnia lui Cuza-vodă*, și acum lucra la al II-lea volum.

Cu o mare putere de muncă, stăruind ceasuri întregi în cercetări prin toată ziaristica vremii, prin maldărul de documente, hîrtii și scrisori împărăștiate peste tot, scriind într-una în larga și frumoasa bibliotecă din locuința sa, în strada Unirii din Iași, așa îl văd. Mi[^]l amintesc la biroul său, învălit într-un tartan vîrgat, scriind și ștergînd mereu, lipind notițe, împfetcind manuscrisul, croindu-i aripi, cozi, vîrgîndu-l, prefăcîndu-l într-un adevărat instrument de tortură pentru bietul zețar. Un scris întunecat, ieroglifie, pe care singur nu-l mai poate citi uneori. în ziua în care am început să-i citesc manuscrisul, m-am crezut un adevărat meșter. Cînd scria vara, lăsa fereastră deschisă, și din hulubăria din mijlocul curții pietruite, un hulub roșcat, Roșea, venea de se plimba pe birou. Era o dulce prietenie între pasere și învățat.

Dar nu voi uita niciodată după-amiezile de odihnă petrecute în salonul cel mare, în ai căruia pereți spînzurase tablouri mari și frumoase. Stăteam de multe ori împreună, de ne uitam într-o oglindă venețiană care răsfrîngea pînza iubită a d-lui Xenopol : un lac elvețian supt ceață. Cleștarul oglindei trimitea și mai adînc priveliștea, apele albastre parcă voiau să mai soarbă din lumină mai înainte ca ceața, ce se cobora din munți, să le acopere. Și totul avea o înfățișare de adîncă poezie, un colț al firii care-ți odihnea sufletul. încet, *maestrul* se scula, apoi, de se ducea la pian. Și, spunînd versuri, le întovărășea în urmă, pe fie-

care-n parte, de muzica pe care singur o compusese.

Pour toujours, me dis-tu, le horit sur mon epaule.'

Un sonet al lui Fr. Copee. Toate compozițiile d-lui Xenopol au o duișie adîncă, duișie care, uneori, se preschimbă într-un strigăt de adevărată deznădejde, cum e ultima frază muzicală din compoziția aceasta, inspirată din sonetul poetului francez :

*Pourquoi le mot „toujours” sur tes levres
mortelles ?'*

Serile, pășind domol, ne plimbam supt aleile de tei ale Copoului.

Cunosc puține firi mai entuziaste, cu sufletul mai cald, mai larg deschis frumosului ca al d-lui Xenopol. De aceea a și sprijinit pe mulți în dibuirile lor, de aceea poate s-a și înșelat cu unii, căci închipuirea sa fierbinte adăoga totdeauna ceea ce lipsea unei lucrări, și așa i se părea întregă.

După alt răstimp de vreme, în care viața mi-a purtat pașii pe aiurea, iată, iar îl zăresc, tot așa de înflorit la față, cu o nouă scriere, gîndind la alte lucrări, la o a doua ediție a *Istoriei romînilor*, neobosit, cum îl lăsasem acum zece ani în urmă !

Și mă gîndesc, cu rușine parcă, la atîtea clipe de șovăire, pe care în unele împrejurări din viață le-am încercat.

(19 11)

¹ Pentru totdeauna, îmi spui tu, cu fruntea pe umărul meu (fr.).

² Pentru ce cuvîntul „întotdeauna” pe buzele tale muritoare ? (fr.)

SCRIITORII TINERI ȘI CARAGIALE

(Cuvîntarea d-lui Em. Gîrleanu la festivalul de la teatrul „Comoedia”)

Maestrul Caragiale, împlinind 60 de ani, Societatea Scriitorilor Romîni a vrut să serbeze această zi ca pe un adevărat eveniment cultural. Trebuie să ne arătăm adîncă noastră părere de rău că, oprit de boală, maestrul nu poate fi astăzi în mijlocul nostru. Prezența sa ar fi dat acestei aniversări înflăcărarea unei adevărate sărbători naționale. Totuși, sîntem fericiți că noi începem șirul acestor sărbătorit pe cari romîni le vor reînnoi din zecimi în zecimi de ani, întru cinstirea scriitorului care va trăi întotdeauna.

Ce să spunem despre Caragiale ? Sînt unii oameni pentru cari, de la o vreme, laudele sînt niște adevărate jigniri. După cum știm că la hotarul Moldovei stăruiește, uriaș și neclintit, Ceahlăul, după cum, ca să ni-l închipuim acum, nu mai avem nevoie să ne amintim de înălțimea lui, de suișurile și scoborișurile lui încîntătoare, de prăpăstiile lui amețitoare, de priveliștile fermecătoare pe care ochiul le poate cuprinde din vârful lui — atît de bine s-a încheat în mintea noastră numele acesta : *Ceahlăul* cu noțiunea grandiosului — tot astfel nu mai avem nevoie să ne gîndim la admirabilele *Schițe* și *Momente*, la capodoperele teatrului său,

îa minunatele povestiri, ci ne e de ajuns să pronunțăm acest nume : *Caragiale*, ca să ne închipuim muntele uriaș care străjuiește hotarul literaturii românești.

Nu-mi rămîne deci decît să mulțumesc d-lui director al teatrului „Comoedia”, care ne-a dat prilejul să sărbătorim, aici, aniversarea cununiei de aur a maestrului cu Nemurirea.

București, 29 ianuarie 1912

ION ANESTIN

(Cuvîntare citită cu prilejul reprezentației de retragere a marelui artist)

Sînt fericit că, supț direcția mea, Teatrul Național din Craiova a sărbătorit pe doi artiști : anul trecut am sărbătorit 25 de ani de scenă ai artistului Pândeles Nicolau, anul acesta luăm parte la o îndoită sărbătoare, căci glorificăm pe unul dintre cei mai mari artiști ai teatrului românesc și în același timp pe un artist care, după o carieră de 50 de ani, se retrage de pe scenă.

Nu voi face eu biografia lui Ion Anestin. Sînt oameni a căror viață vremea își ia sarcina să o încrusteze în mintea tuturor.

Cîți oameni, la sfîrșitul vieții lor, pot să se uite cu mîndrie în urmă și, mulțumiți, să-și poată zice : „Am îndeplinit ceva” ? Foarte puțini ! Dar și mai puțini sînt aceia cari, la isfîrșitul unei cariere de 50 de ani, ajungînd la vîrsta înțelepților, pot să-și privească roadele muncii lor și să le spuie tinerilor : „*Culegeți, eu am semănat !*”

Ion Anestin e unul dintre acești rari oameni ! Ce a fost Anestin pentru teatrul românesc ? Ce a făcut el pentru dînsul ? Dar a fost unul dintre cei cîțiva uriași cari i-au săpat temelie în pămîntul pietros, i-au așezat-o și apoi i-au ferit-o cu prețul atîtor jertfe, în așteptarea vremii cînd cei hărăziți de soartă erau chemați să ridice, pe această traianică temelie, lăcașul artei.

Ca să ajungi la numele lui Ion Anestin, trebuie să prenumeri pionii teatrului românesc, trebuie să rostești numele unui Costache Caragiale, unui Matei Millo, unui Pascaly.

Soarta a vrut ca Ion Anestin să aibă și fericirea să vadă cu ochii lui vremea de înflorire pregătită de către el și aceia cari astăzi nu mai sînt.

Mare și înduioșătoare sărbătoare ! Căci nimeni dintre d-voastră nu veți putea simți ceea ce sufletul marelui artist simte în aceste clipe. Să te legi prin ce ai tu mai sfînt în suflet, prin tot ce gîndești și visezi, să te legi de scîndurile aceste ale scenei pînă într-atîta încît să le însuflețești, încît să le dai fiorul vieții tale, să le prefaci, prin artă, în niște viori în care să răsune simțirea ta 50 de ani în șir, și apoi să fii nevoit să le părăsești ! Această tragedie numai sufletul artistului o poate înțelege.

Căci Ion Anestin a fost unul dintre acei unici artiști pe care nu rampa îi luminează, dar cari dau ei strălucire rampei.

În această sală vor fi mulți ale căror suflete să vibreze și ele de o înduioșare pe care n-au mai încercat-o. Vor fi mulți dintre domniile-voastre cari în tinerețe vor fi luat parte la izbînzile artistice ale tînărului Anestin. Vor fi mulți cari să-și amintească de ovațiile pe care artistul le-a smuls în această bătrînă casă a teatrului, martoră atîtor succese.

După cîțiva ani, vă întîlniți din nou, și-n privilegiile pe care le veți îndrepta spre artist se va strecura înrourare de lacrimi. Dar va străluci în ochii domniilor-voastre și-o rază de mulțumire, căci sărbătorirea marelui artist e și sărbătorirea d-voastră, a bătrînilor cari, sprijinindu-l pe el, ați sprijinit teatrul.

D-lor artiști, viața de muncă și talent a lui Ion Anestin e o carte deschisă. De pe foile acestei minunate cărți aș dori ca d-voastră, artiștii tineri, să învățați taina dragostei pentru arta d-voastră, pentru locașul înlăuntrul căruia îi urmați. De pe

foile acestei minunate cărți aș dori, d-lor artiști, să învățați ce e idealul, să înțelegeți ce puteri poate da el, cînd mereu îl întrezărește cineva la capătul muncii lui.

Iar d-ta, maestre Anestin, în această zi atît de mare din viața d-tale, gîndește-te că ești un om fericit.

Ești un om fericit, maestre Anestin, fiindcă la vîrsta aceasta de 70 de ani nu poți avea nici o remușcare. Ești un om fericit fiindcă, mare artist și mare om de muncă, ți-ai îndeplinit cu sfințenie datoria. Ești un om fericit fiindcă întreaga țară îți recunoaște aceasta. Adîncă părere de rău că părăsești scena îneac-o în această mare bucurie.

Și mai gîndește-te că ai fost vreme de 50 de ani, și vei fi și peste o sută, în istoria teatrului românesc : *marele* Ion Anestin.

(19 12)

CUM AU FOST ADUSE ÎN ȚARĂ RĂMĂȘIȚELE PĂMÎNTEȘTI ALE LUI CARAGIALE

O întâmplare din viața marelui scriitor

Vestea aducerii rămășițelor pămîntești ale lui Caragiale în țară a fost tot atît de fulgerătoare ca și aceea a morții lui. Într-o bună zi telegramele laconice ale ziarelor făcură cunoscut moartea scriitorului. Nimeni nu se aștepta; prietenii primiseră, 'cu cîteva zile mai înainte, scrisori; unii dintre ei se și pregăteau să plece la Berlin, să petreacă împreună cu marele prozator cîteva zile. Moartea venise repede, haină: familia, care-l credea dormind, mirată că la un ceas înaintat din zi scriitorul nu dăduse încă nici un semn că s-ar fi deșteptat, îl găsi căzut din pat, neînsuflețit. Prietenii cari se duceau să-l vadă trebuiră să-l petreacă pînă la locașul de odihnă veșnică.

Sicriul care închidea rămășițele marelui scriitor fu pus deocamdată într-un cavou, pînă la aducerea în țară, care trebuia să aibă loc tocmai peste cîteva luni. O întîie potrivire ironică a soartei pentru scriitorul care, poate îndemnat de o presimțire ascunsă, dorea în cele de pe urmă zile să se întoarcă mai repede între noi. Lunile trec unele după altele, ziarele încep să ceară aducerea corpului scriitorului în țară; lumea se deprinsese oarecum cu aceste cereri repetate, pînă cînd, într-o zi, la 18 noiembrie, o veste fulgerătoare se împărtășea, de ziare, publicului: rămășițele pămîntești ale lui Caragiale sosiseră în țară.

Nimeni, nici chiar guvernul, nici prietenii nu fuseseră pregătiți. O a doua potrivire ironică a soartei! Ziarele dădeau fel de fel de lămuriri: vagonul mortuar rătăcise două săptămîni pe liniile austriace, ajunsese în țară fără hîrțiile trebuitoare, pierdute și ele, poposise întîi în Predeal, apoi în vestita stație B. M. — nici nu se putea altfel — în sfîrșit, toți fiind curioși să știe ce-o fi cuprinzînd vagonul plumbuit, is-a cercetat și aflat că în el era sicriul celui mai mare scriitor al nostru, mort pe tărîmuri străine. Familia a dezmințit această odisee a vagonului mortuar. Dar nici nu se putea ca soarta să nu se răzbune și ea, măcar o dată, ticluind o poveste pe socoteala unui scriitor care o înfrinase pînă atunci, îngenunchind-o supt disprețul ironiei lui, clădind pe temelia ei atîtea povestiri minunate.

Cu aceste impresii m-am dus în seara zilei de duminică 19 noiembrie la gară, cînd, la ora 5, trebuia să se strămute rămășițele scriitorului la biserica Sf. Gheorghe...

...Peronul pustiu; în capătul de sus al gării, în fața comisariatului, un vagon roșu, lung, cu ușa plumbuită, cu inscripția *Breslau* pe ea, stă singur, părăsit de mașina care-l adusese. În fața lui, nimeni. Călătorii, grăbiți, trec spre cealaltă parte a gării, spre trenurile care aveau să-i ducă încotro îi dusesse gîndul mai dinainte. Peste cîteva clipe mă întîlnesc cu patru ziariști și trei admiratori ai scriitorului, veniți, ca și mine, la această tristă slujbă. Ora 5 trecuse. Zăresc, și cred că sînt veniți în același scop, cîțiva domni cu pălării înalte. Mă înșelasem: întovărășeau o pereche care pleca în călătorie de nuntă. Atunci mi-am amintit în ce împrejurări, acum trei ani, promisem pe maestru la gară, la sosirea lui din Berlin. Cînd se scoborîse din tren, unul dintre noi îi întinse un buchet de flori.

„Ce, sînt primadonă, mă?!“ zise maestrul, apoi, vesel, cu scînteia aceea tăioasă care veșnic îi juca

supt ochelari, luă buchetul și, cum tocmai se potrivise ca un publicist să plece, în acea clipă, în călătoria de nuntă, maestrul se duse și, sprinten, dădu buchetul soției publicistului. Ce deosebire și, cu toate aceste, câtă potrivire de împrejurări !

Minutarele se apropie de ora șase. Ne luăm, ziaristii și prietenii, după dricarul grăbit, care ne spusese că mai era de plată încă ceva : vagonul trecuse pare-se de pe o linie pe alta, formalitățile trebuiau îndeplinite în sfârșit! Un funcționar scurt, gros, tipul funcționarului care-ți dă totdeauna să înțelegi că ți-ar mai putea pune încă o piedică numai să vrea, dă voie să se deschidă ușa vagonului. Doi oameni o zgâlțâie din răspuțeri, plumbul se ține tare, hotărâsc, în sfârșit, să taie sîrma plumbului, ușa e trasă la o parte, și în mijlocul vagonului se deslușește sicriul, mare cât un sarcofag, acoperit de florile veștede ale coroanelor, flori de care maestrul nu mai putuse scăpa de data aceasta. Ne descoperim, fără să șoptim un cuvînt. În fața fiului marelui scriitor, un preot face o rugăciune scurtă, după care zece oameni de-abia pot scoate și purta pînă la carul funebru sicriul lui Caragiale.

Seara se lăsase umedă. O ceață deasă împînzise totul. Se aprind făcliile, care aruncă dîre roșii de lumină pe trotuarul plin de apă. Doi soldați vorbiră la spatele meu.

— Cine-i ?

— Caragiale, scriitor român !

Și carul pornește încet. După el, un singur om, artistul Iancu Brezeanu de la Teatrul Național. Văzîndu-l cum pășește, încet, după dricul marelui maestru, mi s-a părut că din ființa lui Brezeanu se desfac alte umbre, care mergeau și dînsele îndurerate : umbrele lui *Ion*, lui *Ipîngescu*, a *Catin-datului*, umbra *Cetățeanului turmentat*, — copii și dînșii ai sufletului genialului Caragiale.

20 noiembrie 1912

GR. M. ALECSANDRESCU

Cu prilejul centenarului său

Vremea orînduiește toate. Ea răstoarnă sau înalță, adaogă sau scade, căci în tîpsia cumpenei ei stă dreptatea cum stă curcubeul în picătura de apă, așteptînd raza de soare ca să-l răsfețe privirilor tuturor. Atîtor gloriei vremea le-a surpat temelia, prăbușindu-le în noianul uitării, dar nu. o dată numai tot dînsa a destrămat vâlul uitării și-a scos, în bătaia luminii celei mai strălucitoare, chipul unui necunoscut, mai bine zis al unui nedreptățit.

Aceste gânduri se îmbulzesc astăzi în mintea mea cînd văd pregătirile ce se fac pentru sărbătorirea a o sută de ani de la nașterea lui Gr. M. Alecsandrescu. Căci acest mare poet a fost și el un nedreptățit, cum sînt mulți alții în cartea neamului nostru.

Trebuie să avem o mare mîngîiere însă, noi, < generația de astăzi, căci sîntem generația *recunoașterilor*, generația care poate privi înălțarea, la locul lor, a acelor chipuri mărețe pe cari fie nepăsarea, fie ura, fie nepriceperea le acoperise de uitare.

Generația de astăzi a văzut ridicîndu-se, în bronz, chipul luminos al lui vodă Cuza, domnitorul de care, pînă mai ieri, le era multora frică să vorbească ; noi am privit înălțîndu-se statua aceluia neclintit caracter, Costache Negri. [...]

Lui Gr. M. Alecsandrescu, dacă nu i se ridică o statuă, cum ar trebui să aibă, i se sărbătorește centenarul, recunoscându-i-se astfel locul care trebuie să-l aibă în literatura românească, locul care trebuie să-l ție în conștiința neamului nostru.

Gr. M. Alecsandrescu s-a născut în Tîrgoviște, în orașul care a dat pe Cîrlova și Eliade. Trecutul vorbise, prin ruinile lui, sufletului lui Alecsandrescu, întocmai cum șoptise și lui Cîrlova. Alecsandrescu are b tinerețe tristă, dar deznădejdea nu-l infringe, și astfel dînsul e cei dintîi poet și singurul în literatura noastră care, disprețuindu-și durerea, în care trăiește „ca-n elementul său”, vibrează pentru durerea și binele celorlalți oameni. Și prin aceste simțiminte a fost poetul mare, poetul care se înalță deasupra tuturor contemporanilor săi și, pășind decenii, vine de se așază lângă tovarășul său de glorie, în literatura noastră, Mihail Eminescu. Cu o cultură deosebită, care-i întărește gîndirea — cultură care, de altfel, în mai puțin talentul o aveau mai toți poeții contemporani lui: Al. Beldiman, Asachi, Conachi — cu o adîncime de simțire care-i smulge sufletului accente de o putere rămasă neîncercată pînă astăzi de nici un poet al nostru, cu o nespusă dragoste de țară și-n aceeași vreme de *omenire*, cu un simț al limbii pe care doar Costache Negruzzi îl are — deși mai tîrziu — cu o putere de observare neabănută, care-i dă putința să vadă și să biciuiască toate păcatele contemporanilor săi, Gr. M. Alecsandrescu este poate cea mai desăvîrșită figură literară a noastră. Trăind într-o vreme cînd gîndirea era cenzurată, cînd *rangul* putea să apese și să oprească orice avînt, Gr. M. Alecsandrescu are singurul noroc în viață, să placă și să se facă iubit de cîțiva oameni care-l iau supt ocrotirea lor și cari, sprijinindu-l, au slujit literaturii și culturii românești.

Căci de la Gr. M. Alecsandrescu ne-au rămas, ca de la nici un alt scriitor al nostru, în afară de M. Eminescu, ne-au rămas adevărate capodopere,

care dau o nespusă strălucire literaturii noastre. Ca fabulist, poate sta alături cu marele La Fontaine, prin fabulele *Boul și vișelul* *Toporul și pădurea*. Ca avînt sufletesc, ca simț al limbii, numai Eminescu îl ajunge și-l și întrece, dar cu cîți ani mai tîrziu, după cîtă frămîntare a acestui aluat sfînt care e limba unui popor.

Căci pînă la Eminescu și de atunci încoace, nimeni nu a dat o strofă mai desăvîrșită, nimeni nu a putut îndeplini o mai fericită îmbinare de cuvinte, ca să exprime o idee, ca Gr. Alecsandrescu :

*Ale turnurilor umbre peste unde stau culcate,
Către țărnul din potrivă se întind, se prelungesc,
Ș-ale valurilor mîndre generații spumegate
Zidul vechi al mănăstirii în cadență îl izbesc.*

Nu se poate o împreunare mai minunată de cuvinte — îmbinare care arată veșnica perindare a valurilor în albia unui rîu — ca versul din strofa „5” careia frumusețe ne face să nu băgăm de seamă cele două neologisme care s-ar părea, prin felul cum sînt așezate, că-s încetățenite de un veac în limba noastră.

Cu cîți ani mai tîrziu, Eminescu ne dă iarăși, printr-o asemenea împreunare de cuvinte, pe care numai geniul limbii o poate înfăptui, priveliștea nemărginită și pustie a mării :

*Lună, tu, stăpîna mării, pe a lumii boltă luneci
Și gîndurilor dînd viață, suferințele întuneci.
Mii pustiuri scînteiază sub lumina ta fecioară
Și cîți codri-ascund în umbră strălucire de izvoară!*

*Peste cîte mii de valuri stăpînirea ta străbate,
Cînd plutești pe mișcătoarea mărilor singurătate.*

Lipsit de noroc, urmărit de soartă, Gr. M. Alecsandrescu e lovit de o crudă boală, care, vreme de

25 de ani, îl țintuiește în patul suferinții. Vreme de 25 de ani poetul trăiește în suferință, pe care de cu vreme încă o presimțire ascunsă îl face s-o numească „elementul său”. Glasul care vibrase pentru soarta tuturor amuțește, inima nu-i mai poate bate pentru „simțiri deosebite”, făclia minții de-abia mai pîlpîie. În acest răstimp de vreme poetul e uitat, ca și opera lui. După ani de suferință, în care de-abia își mai aduc cîțiva aminte, într-o odăiță din Pasagiul Român de azi, unde cîțiva tineri se duc să-l vadă la întoarcerea lor de la învățătură, din Paris, Gr. M. Alecsandrescu moare, cu patru ani înainte de Mihail Eminescu.

De-abia la 1893, Ion Ghica, prietenul din tinerețe, îi adună poeziile într-un volum. Lumina se face. Vremea îndeplinește actul de dreptate față de marele poet.

(19 13)

ÎNMORMÎNTAREA LUI I. L. CARAGIALE

În biserica S-tul Gheorghe din București, în aceeași biserică în care au stat și rămășițele lui Mihail Eminescu, s-au odihnit, patrii zile, și cele ale marelui Caragiale. „S-au odihnit” sînt cuvinte potrivite cînd ne gîndim la odiseea sicriului care purta, spre țară, trupul neînsuflețit al nemuritorului scriitor.

În biserica S-tul Gheorghe, și prin fața catafalcului, s-au perindat mii de oameni. Coroane și jerbe de flori au acoperit sicriul, panglici cu fel de fel de închinări : „marelui orator”, „marelui pedagog” — maestrului care n-a fost decît un genial scriitor. Statul a ținut să-i facă „funeralii naționale”. Poate din această dorință rămășițele scriitorului au stat atîtea luni de zile într-un cavou din Berlin, ca la urmă să fie aduse și înmormîntate în mijlocul unei indiferenți explicabile prin faptul că „înmormîntarea națională” era numai o formalitate pe care „autoritatea” trebuia să o îndeplinească. „Funeraliile naționale” nu s-au observat decît prin aceea că în biserică a vorbit d-l Tache Ionescu, din partea guvernului. Celelalte discursuri, ale d-lor : Mihail Dragomirescu, din partea Universității, Mihail Sadoveanu, din partea „cele mai tinere generații de scriitori”, cum a spus d-sa, Barbu Delavrancea, din partea prietenilor, Procopiu, din acea a presei, și-al d-lui Al. Davila, din partea Teatrului Național din București, toate aceste discursuri nu erau numaidecît caracteristica unor „funeralii naționale”.

Pentru acest din urmă fel de înmormântare mai ple-
dau felinarele îndoliate și aprinse. Altfel, pe o zi
umedă și ploioasă, prin băltoace de apă, fără nici
o orinduală a cortegiului — delegațiile nu se mai
vedeau, împrăștiate de noianul de copii și gură-
cască care urmau dricul — înmormântarea marelui
Caragiale n-a avut nimic deosebit de oricare altă
înmormântare care se strecoară zilnic pe străzile
capitalei. N-a fost nici pe departe ceea ce fusese
înmormântarea artistului Petre Liciu, la care a luat
parte întreg Bucureștiul neoficial.

Dacă ne gândim bine, nici nu putea să fie altfel :
Caragiale, care a urît atît oficialitatea, nu putea
să aibă o izbutită înmormântare oficială.

Mai duios decît toate aceste forme era chipul în-
durerat al unui prieten, care plîngea într-un colț
întunecat al bisericii. Acest om sluiise marelui
scriitor să creeze unul dintre nemuritoarele lui per-
sonaje din *Scrisoarea pierdută*. Plîngea, necunoscu-
tul, în colțul lui întunecos, și lacrimile lui erau sin-
gura înfățișare a durerii adevărate.

(19 13)

MORMÎNT UITAT

în cimitirele mici de sat, sau în cimitirele mari
ale orașelor, mormintele scriitorilor noștri stau în
paragina uitării. Dacă din dărnicia pămîntului vor
fi crescut pe ele flori sălbatice, sau cîte un copac
le va fi umbrit cu frunzișul lui, acelea sînt mor-
mintele luate supt ocrotirea soartei.

Pe mormîntul lui Traian Demetrescu nu e încă
nici o cruce. Pînă mai dăunăzi cel al marelui po-
vestitor Ion Creangă n-a avut-o. în țărîna supt care
se odihnește Ioan Eliade Rădulescu scurmă găi-
nele. Din mormîntul lui Anton Pann a rămas numai
piatra, știrbită de vreme ; și cine știe ce va fi așter-
nut timpul și uitarea peste acoperămîntul de pă-
mînt supt care se odihnesc rămășițele atîtor scriitori
ai noștri. Rar se întîmplă ca mîna pioasă a unei soții
nemîngîiate să aștearnă lăvicer de romănite lîngă
marmura albă în care e săpat numele scriitorului.
Așa e mormîntul neuitatului prieten și tovarăș Ioan
Adam, în cimitirul din Constanța, în preajma va-
lurilor zbuciumate ale mării.

Ar fi de folos o cercetare amănunțită în această
privință. Mormîntul genialului și nefericitului Emi-
nescu a avut o soartă mai bună decît a poetului
chiar. Mîni pioase îl îngrijesc ; necunoscute îi
aduc flori ; odată am găsit buchete de viorele, pre-
sărate așa, pe țarină, încît să alcătuiască cuvîntul:
Veronica.

La aceasta m-am gîndit în ziua cînd, călăuzit de
un prieten la mănăstirea Văratăcului din ținutul

Neamțului, m-am oprit lângă grilajul de fier al unui mormînt uitat, un monument c-un înger și-o cruce care a început să se macine de viscole și ploii.

Mormîntul uitat e al Veronicăi Miele, dulcea dragoste a lui Eminescu. O coroană veche, într-o cutie ruginită, va fi fost pusă de către fiicele scriitoarei. Pe monument, nici un nume, nici o altă însemnare. Cineva a scris cu creionul : *Veronica*. Scrisul de-abia se mai deslușește. Din țărîna îngrădită, ca și cînd ar fi alt pămînt decît cel dimprejur, din care răsare, verde și deasă, iarba ca un covor, au crescut urzici și cucută, ca un simbol al zdruncinatei și turburatei vieți a scriitoarei ce se odihnește dedesupt. Lîngă zidul alb al bisericii Sfîntului Ioan, încunjurat de grădinițele înecate de flori ale căsuțelor călugărești, curate ca un pahar, ce trist și singur stă mormîntul acesta, către care nici un gînd duios nu mai purcede, deasupra căruia nici o mîină pioasă nu mai seamănă o floare. Călugărițele trec nepăsătoare pe lîngă locul acesta ; unele mi-au și spus că nu-l îngrijesc fiindcă „*răposata n-a lăsat doar nimic mănăstirii*”. Supt ochii mei, călugărița de rînd în ziua aceea cu orînduirea în biserică și-a lăsat papucii pe brîul de piatră care înconjoară groapa. Oaspeții de vară ai mănăstirii, cei vechi și-au deprins cu locul acesta, cei noi nici nu-l știu măcar.

La întoarcere ne-am oprit la casa în care a murit Veronica. Călugărița care-a găzduit-o trăiește, o cheamă Fevronia Sîrboaica ; vorbariță și cu o puternică ținare de minte, ne duce în odaia joasă, întunecoasă, în care s-a săvîrșit din viață scriitoarea.

În același loc a rămas icoana, patul, cele cîteva tablouri, lada de Brașov. Nimic nu s-a schimbat — nu dintr-un simțimînt de pietate către amintirea scriitoarei, cît din obișnuința de a lăsa totul așa cum a fost la început.

„Aci a zăcut o noapte și-o zi ! Aici, pe fereastră, erau fel de fel de șipuri cu doctorii. Toți doctorii, de aici și de la Neamț, au căutat-o. Degeaba ! Lume de pe lume a venit s-o vadă. În seara aceea i-au

venit o mulțime de prieteni și prietene, au cîntat, au petrecut și, după ce-au plecat, tocmai mă pregăteam de utrenie, cînd fiica ei vine de mă strigă : «Vină, măicuță, că moare mama !» Am alergat, am găsit-o înțepenită pe pat. Am vrut să-i dau lapte, l-am găsit vărsat ! Cine îl vărsase ? Poate luase prea mult dintr-o doctorie ! Mereu mi se plînsese zilele acele : «Ei, măicuțo, sînt tare mîhnită : am avut și eu un ibovnic și mi-a murit !» A stat așa, nemișcată, pînă a doua noapte, pe la utrenie, și a murit ! Lume de pe lume a venit s-o vadă. Doctorii toți de la Bălățești și Neamț se mirau cum de-a murit așa !...”

Și maica Fevronia ne spunea toate acestea repede, fără să obosească, — un învălmășag de amintiri, din care se deslușea totuși o *taină*, o taină care a încheiat o viață nefericită !

Cu cel dintîi prilej pe care l-am avut, am rugat pe Î.P.S. Mitropolitul Pimen al Moldovei să poruncească și să se curețe de buruieni mormîntul scriitoarei. Î.P.S. s-a dus de-a văzut singur mormîntul, și a doua zi am găsit țărîna curățită de urzici și cucută.

Societății Scriitorilor Romîni îi rămîne datoria să puie pe mormînt o placă de bronz, pe care să fie săpate numele scriitoarei, data nașterii și a morții ei.

(19 13)

ROTAȚIA ÎN TEATRU

Anul acesta, pentru întâia dată, s-a făcut un schimb de trupe între două Teatre Naționale : acele ale teatrelor din Craiova și Iași. Cu începere de la 10 ianuarie, și pentru un răstimp de o lună, trupa teatrului din Iași va juca la Craiova și cea din Craiova la Iași. Propunerea a venit din partea direcției din Craiova, și d. Mihail Sadoveanu, directorul teatrului din Iași, a primit-o cu bucurie. S-a alcătuit un repertoriu, din repertoriile celor 3 ani din urmă, întocmit astfel ca o trupă să nu joace din piesele avute pe afiș de trupa locală, și reprezentațiile au început, primite fiind cu multă bunăvoință de publicul obișnuit să meargă la teatru.

Este într-această înnoire vreun folos ? Cîștigă publicul și societățile dramatice din această rotație a trupelor ? Fără de-ndoială că da. Publicul, prin faptul noutății lucrului ; artistul, că încearcă emoții deosebite de acele pe care le are în orașul în care joacă în fața acelorși spectatori de douăzeci de ani de zile.

În adevăr, dacă ne-am gândi bine de ce Teatrele Naționale de provincie încasează rețete serale atât de ridicole — unele care nu depășesc nici măcar suta de lei, cînd bugetul zilnic e de 400 — am vedea că una din pricini, dacă nu cea mai însemnată, e și aceea că publicul s-a prea deprins cu jacul acelorși artiști pe cari îi vedje de douăzeci și cinci de ani pe scenă, încît le știe mai dinainte și gesturile și mișcărilor, și intonațiile, pînă ce la urma 'urmei

dispare orice deosebire de rol, iar personajul X sau Y din cutare piesă e sadea artistul X sau Y, care nu mai izbutește decît prin indulgență să smulgă cele cîteva aplauze răzlețe. Dar nu numai pe scenă ; dar într-un oraș mic ca Iași sau Craiova, artistul e văzut la birt, pe stradă, în cafenea, mai ales în cafenea — îl cunoști ca om, împrejurările poate te și leagă de el — uneori făcîndu-ți-l displăcut. Și-atunci degeaba te mai încerci să întrupezi pe Karl din *Hoții* sau mai știi eu ce personaj : pentru mulți dintre spectatori ești tot Xenocrat Georgescu, să zicem, "care i-ai lovit la pungă cu un bilet de beneficiu la o piesă la care ei poate n-ar fi venit din propriul lor îndemn. Căci pînă mai ieri, pînă la admirabila lege a d-lui Pompiliu Eliade, soarta artiștilor Teatrelor Naționale din provincie era dintre cele mai triste, soartă ce-i silea să alerge la unele mijloace pe care legea azi le oprește tocmai fiindcă le dă mijloacele de trai.

Așa fiind, o schimbare de scenă folosește și artistului în mare parte, și publicului pe deplin. E una din puținele scăderi, după părerea noastră, a Legii teatrelor că-n ea nu s-a prevăzut această rotație, despre care vorbise mai înainte, mi se pare, artistul pensionar al teatrului din Iași, d. Pechea Alexandrescu. Fără de-ndoială e o scăpare din vedere care ar trebui îndreptată cu cel dintîi prilej. Deocamdată această schimbare ar privi numai teatrele din Iași și Craiova, iar mai pe urmă ar veni și rîndul teatrului din București să ia parte la acest cadrul artistic spre folosul scenei romînești. Dacă, în sfîrșit — vom discuta această propunere într-un articol viitor — din toate trupele celor trei teatre nu s-ar alcătui una singură, care, organizată în trei părți, ar juca, fiecare fracțiune la rîndul ei, pe scenele celor trei Teatre Naționale. Firește că, dacă cele două Teatre Naționale încearcă acum această înnoire pe socoteala bugetelor lor, pe viitor ar trebui ca statul să intervie cu mijloace mai puternice în ajutorul lor, dîndu-le puțința să-și înfăptuiască sarcina fără nici o șovăire.

Care vor fi rezultatele materiale ale acestei rotații? Se va vedea la sfârșit; dar tot atunci se va vedea și de ce public iubitor de teatru se bucură cele două mari orașe ale țării.

Deocamdată să mi se dea voie să bag de seamă cât de neînsemnate par la noi mișcările artistice. Nu mai încapă vorbă, e un eveniment artistic această schimbare de trupe. Ar putea interesa și pe iubitorii de teatru, și chiar... pe criticii teatrali, care ar trebui să discute faptul. Ei bine, nici un ziar din București n-a scris un rând. Ba mi se pare, o notiță în *Dimineața*, dată din Iași. Nu vorbesc de ziarele locale, care sau prea laudă sau prea nedreptățesc, dar de marele ziare care au coloane speciale pentru *artă și literatură*, coloane umplute însă cu toate amănunțimile sinuciderilor. De altfel, trupele din Iași și Craiova nu se prea bucură de favoarea presei bucureștene, care întotdeauna a scris despre ele în necunoștință de cauză, sau cu resentimentul *băiețașului*, critic teatral și corispondent la vreun ziar din capitală. Deși aici nu era vorba nici de persoana directorilor, nici de aceea a artiștilor, ci de o propunere pusă în aplicare, care privește îndeaproape soarta celor două Teatre Naționale din provincie.

(19 14)

PE POTECALE CEAHLĂULUI

Ne scoală, dis-de-diminează, toaca, această trîm-biță sfîntă de chemare a mănăstirilor. Sunetul ei se pierde și iar răsună străbătător, cînd potolit, cînd repede, într-un șir de note armonioase, cari umplu mănăstirea ca lăuntrul unei viori, împrăștiind o muzică, ce întîrzie prin coridoare și chilii ca un zumzet prelung. Și din hăurile munților vin răspunsuri, cari mai apropiate, cari mai depărtate, altele stinse, ca și cum schituri nenumărate ar răspunde lăcașului stăpîn.

Ieșim în cerdac. Dimineața e rece, deși razele soarelui străbat ici-colea, ca niște undrele de aur. Ceahlăul își tivește, fumurii, crestele pe cer; cu mijlocul încins într-un vâl des de ceață, pare că-și strînge șalele stîncose într-un briu de lînă. Codrul stă încremenit, ca și cînd ar fi și el de piatră. În liniștea adîncă se aude, departe, șuietul izvoarelor. Toaca a trezit călugării, dar și norodul de rîndunele, care se înalță ca un nor de pe acoperișul mănăstirii, apoi se împrăștie, o iau spre munți și deodată vin de cad ca niște săgeți în ograda mănăstirii, ciripind voioase, zburînd prin cerdacuri, atingînd pămîntul pieziș, arătîndu-și piepturile albe, încrucișîndu-se, părinți și pui, puzderii. Și, în jocul lor arzător, par miile de sunete însuflețite ce izvorăsc de supt clopotele ce au început să bată, prefăcînd întreg văzduhul într-un uriaș lăcaș de rugăciune.

Ușile chiliilor s-au deschis toate, călugării împînzesc ograda. Unii, bătrîni, încovoiați de șale, de-abia

pășesc, cu mătâniile în imîini, spre biserică ; alții cară apă cu ciubărul la bucătărie. Viața mănăstirească și-a luat drumul ei obișnuit. Pe ușile larg deschise ale bisericii izvorăsc cîntecele sfinte. Slujba a început.

Pictorul ne îmbie să ne spălăm la cișmea. El, care face baie în Bistrița la 4 ceasuri de dimineață, de-abia așteaptă să dea ochi cu apa înghețată. Ne hotărîm în sfîrșit, și peste cîteva clipe ne întoarcem cu fața vînată și tremurînd. Izvorul cișmelii, care vine tocmai din adîncurile Ceahlăului, ne-a tăiat obrazul, ca și cîind am fi stat cîu capul în zăpadă.

Dar nu e vreme de pierdut, trebuie să urcăm muntele. Ne pregătim în pripă, ne luăm toieglele, și-n sacuri ceapă, cartofi fierți și mămăligă, pe cari îi legăm de oblîncurile șelei căluțului de munte pe care îl luăm cu noi, și, dimpreună cu călăuza, călugărul Veniamin Boacăș, care cunoaște bine Ceahlăul, și pe care ni4 pune la îndemîna starețul, pornim, tăind pieptiș dealul Durăului. În vîrf ne oprim o Clipă. Privim spre Măgura-Grențieșului, cu codrul de brad și plaiurile lui, și spre Piciorul-Poienilor, care înconjoară Durăul, rămas bine în urmă, ca o cunună verde. Pe tăpșane pasc, risipite, vitele mănăstirii și ale oamenilor din sat. Talanga răsună ușor, și sunetul acestei mici scoici de alamă ne revarsă în suflet o mulțumire nedeslușită, poezia locurilor liniștite și sălbatice, peste care natura e încă stăpîină, și oamenii umiliți slujitori ai ei. „Să pornim”, ne poruncește călăuza, și noi, smulși din visuri, ca niște soldați ascultători, plecăm mai departe. Am ajuns la poalele Ceahlăului. De acum e greu ! Cuviosul Veniamin își începe slujba, >— ne povestește legenda cuvioasei schivnice Mariana :

— în Poiana, uitați-vă colo, ne arată el, în locul acela care se cheamă „în fund ia Darabani”, a fost mai întîi o mănăstioară, un schit. Să fie de atunci ca vreo două sute de ani. Din ce pricină, cine ar putea ști, călugărițele s-au împrăștiat care încotro. Că unele s-or fi dus pe la alte mănăstiri, că altele ar fi intrat iar în lume, Domnul știe. S-or fi dus,

că pe aici e firea aprigă. Iarna cad troienile de umplu văgăunele, potecile se pierd supt omeți, izvoarele îngheață, și lupii or fi venit pînă la ușa chiliilor. Numai o călugăriță, o chema Mariana, a rămas statornică lăcașului ei de rugăciune. A rămas singurică în pustietatea asta, neajutorată de nimeni. Și s-a făcut schivnică, se hrănea cu ierburi și rădăcini. S-a rugat pînă la adînci bătrînețe, pînă ce Domnul s-a îndurat de i-o ridicat sufletul la el. Mănăstirea s-a dărăpănat încetul cu încetul, și azi, pe locul ei, e codrul bătrîn de brad...

Călăuza se oprește o clipă, apoi adaogă cu sfială parcă :

— în unele nopți de vară, pe la utrenie, sfînta Mariana se ivește, într-o rază de lumină, și aprinde o candelă, la piciorul unui brad, crescut pe locul unde fusese altarul mănăstirii. Călugării bătrîni din Durau au văzut lumina candelii. Vezi, numai la cei bătrîni li-i dat darul ista, și aproape de moartea lor. Cînd dînșii zăresc candela în codru, strălucind ca un luceafăr, noaptea, cînd merg la utrenie, știu că li se apropie ceasul și se pun zi și noapte pe rugăciuni, ca să le fie primit sufletul în mîinile Domnului !...

Privim cu toții la locul care înviețuiește o legendă, al cărei sîmbure de adevăr înfățișează sufletul omenesc, cu tăria și ascunsurile lui nepătrunse.

Sîntem în preajma codrului de brad. De mult încă simțim suflarea vîntului care s-a pornit ; înfundat în codru, îi dă glas. Se pare murmurul unei mulțimi depărtate : se aud gemete, suspine și, uneori, șuier prelungite, ce se sfîrșesc într-un vaiet dureros. E orga uriașă a Ceahlăului.

Intrăm supt hruba verde croită de cetinile brazilor. Ferăstraiele n-au ocolit nici codrul Ceahlăului. Au început să-i taie poalele.

Mă gîndesc la lăcomia omenească ! Ceahlăul, care e al unui om nespus de bogat, putea fi ocolit de distrugere. Ce-i dreptul, vîrfurile sînt puse la adăpost; norocul lor, se spune că sînt văgăunice

nepătrunse, în care își au vizuinele lor urșii, pentru cari proprietarul 'moșiei vine dintr-adins din străinătate, însoțit de numeroși prieteni, să-i vîneze. Nimeni altul n-are dreptul să-și trimită glonțul în trupul acestor îmblănite sălbăticiuni, și orice stricăciune ar aduce ele locuitorilor, e pe dată răsplătită, tocmai ca să împiedice vînătoarea.

Începem să urcăm din greu. Lucru neprevăzut : la o cotitură a potecii, o bancă, de pe care sare o veveriță speriată. Se vede că mai mult aceste șugubețe dihanii ale codrului se folosesc de ea. Pe dreapta și pe stînga încep adîncimile cari curînd se prefac în adevărate prăpăstii, în fundul cărora gîlgîie izvoare. Un fag uriaș ne taie drumul. A căzut, trăsnet, rupînd cu ramurile lui puternice, în prăbușire, brazii de primprejur. Cari scormonesc mereu în trunchiul lui, ce se cerne într-un fel de făină gălbuie, în care mișună fel de fel de gîndăcei. Doctorul întinde mîna și primește îndată un musafir. Un gîndac verde, cu aripile tari și strălucitoare, „gîndac de turbă”, cum îi zice călăuza. Dar se vede că prinde repede de seamă că palma doctorului nu-i trunchiul copacului și-și ia, c-un bîziit, zborul. Ne uităm la fagul doborît, la această podoabă căzută a pădurii, și mie îmi pare rău, ca după un om care în viață a trăit și s-a ridicat și a ocrotit pe alții. De-abia putem să ne descurcăm dintre ramurile lui ; ne strecurăm printre ele și, supt pașii noștri, crengile lui uscate se sfarmă fărîmi ca sticla. Călăuza are mult de lucru pînă își trece calul, care se ferește și el pe cît ce poate. Pe cît înaintăm, poteca e mai cotită, codrul mai nepătruns. La fiecare pas dăm acum peste putregaiuri care încurcă suișul, făcîndu-l mai greu. Pe buzele prăpăstiilor, brazi prăbușiți, sfîșiți de furtuni, stau spînzurați în gol, numai de cîte o ramură vînjoasă, înfiptă între stînci ; din trunchiurile lor răsar acum buruieni, și veverițele fac pe ramurile lor gimnastică deasupra hăului groaznic care nu le înspăimîntă. Învălmășagul de crengi, de ierburi, de liane, de

trunchiuri căzute de zeci de ani îți dă închipuirea adevăratei sălbăticiuni.

Ajungem la „Fîntîna Măcărescului”, o gașcă de bîrne acoperite de mii de iscălituri. Înăuntru și-n față, prin altă gură, curge o apă rece ca gheața. E făcută acum vreo 60 de ani de către prefectul de pe atunci, Vasilică Măcărescu, ne spune călăuza. Ne oprim de bem, lacomi, însetați, binecuvîntînd amintirea conului Vasilică Măcărescu. Dar nu înțirziem, se apropie amiaza. Umblăm de cîteva ceasuri. Nu trece mult, și întîlnim alt șgheab, prin care se strecoară o șuviță albă-albăstruie de apă, care se pierde apoi, prelingîndu-se într-o prăpastie.

— Asta-i și mai bună apă, tot așa de bună ca la „Fîntîna rece” de pe Ceahlău ! ne spune călugărul.

Nimic nu te ispitește mai mult ca un izvor, mai ales un izvor neașteptat. Oricît de săturat ai fi, tot bei și dintr-însul. Și iată-ne pe toți cu paharele întinse. Dar n-o putem bea decît sorbind-o în înghițituri rare, atît e de rece. După ce beau, îmi arunc ochii, din întîmplare, spre căluț. Cu gîtul întins, clipind din ochii în cari privirea îi joacă ape-ape, mă face să-i citesc în ei o dorință: îi e sete, — dincolo îl uitasem. Le spun tovarășilor. Căpitanul îi scoate repede căpăstrul, pictorul, care are mai multă milă de dobitoace decît de oameni, ne muștră că am fost nesimțitori, uitînd că de data asta nu el și-a adus întîi aminte, și doctorul îl trage, susmuțînd, de urechi ; eu îl poetizez, privindu-l cum bea cu nesațiu din apa limpede, strînsă în cupa lespezilor de la piciorul izvorului. Ce-i dreptul, poetizarea mai îi slujește mai puțin acuma decît ajutorul pe care i l-au dat tovarășii.

— Ce zici, cuvioșia-ta, îi spun călăuzii, de rîncare poți răbda, dar de sete, nu !

— De sete, nu ! îmi răspunde ; apoi își ia de seamă și adaogă filozoficește : Dar tot e bine să ai de-amîndouă !...

De-acum urcăm de-a dreptul coasta Ceahlăului. Nu mai putem de oboseală. Dar, în sfîrșit, ajungem pe cea dintîi înălțime, în poiană la „Fîntînele”, și

ne oprim în popas. Priveliştea ce se desfăşoară de aici e uimitoare. Încolo, cât şii cu ochii, se desfăşoară munţii Ardealului : Pleşul, Highişul. În fund, rămaşi în urmă, aburii, se văd munţii Bistriţei, Pietrosul, Roşia, Grenţieşul, ale căror vîrfuri se iţesc unii peste umerii bătrîni ai celorlalţi ; parcă ar fi pornit cu toţii spre Ceahlău şi, la un semn al uriaşului, ar fi. încremenit acolo. Spre dreapta de tot, munţii îngenunchează şi, deasupra lor, cerul se întinde ca o mare limpede, albastră, bătînd în vio-riu, pe luciul căreia nouri rotunzi, rumeniţi de soare, par insule plutitoare, acoperite de trandafiri.

Cu greu ne smulgem acestei privelişti fermecătoare, să urcăm spre Panaghia.

(19 14)

A. BALTAZAR

L-am cunoscut acum patru ani, la el acasă, unde mă dusesem cu poetul D. Nanu, să-i văd atelierul. M-a impresionat faţa lui ciudată, cu obrazii ce se cunoşteau că-s afundaţi chiar supt barba neagră, deasă, ce-i năvălea chipul din toate părţile, pînă supt ochii din cari sclipea o scînteiere ciudată. M-a prins însă repede glasul lui cald, care îşi scutura, arareori, potolirea cea tristă, ca să se înflăcăreze cînd vorbea despre arta lui. Din ziua aceea chiar am înţeles că era un fanatic, un schivnic slujitor al îndeletnicirii pe drumul căreia pornise cu o îndrăzneală pe care poate că o presimţire ascunsă i-o hrănea. Atunci Baltazar îşi făurea cele dintîi vise, atunci îşi înjgheba cele dintîi planuri, aşa că în ziua aceea, în atelierul lui, n-am putut vedea decît semnele acestor îndemnuri cari-i muceau sufletul. Dar nu trecuseră nici două luni cînd m-am dus pentru a doua oară să-l văd.

L-am găsit în mijlocul atelierului, cam nemulţumit că-i curmam lucrul ; dar cu acelaşi glas potolit îmi zise : „Priveşte”. M-am uitat de jur împrejurul meu. Şi am rămas înmărmurit. Pînzele se acoperiseră : peisaje, portrete, flori, artă decorativă se aşternuseră ca printr-o minune — munca a trei artişti, încheată de unul singur. M-am apropiat, m-am uitat îndeaproape ; erau unele trăsături de maestru, dovezi de un netăgăduit talent ; dar, peste tot, se cunoştea graba, încordarea pe care pictorul o pusese. L-am sfătuit să nu se obosească prea mult. El nu mi-a răspuns nimica, dar scînteia din

ochii lui a sclipit tainic, dîndu-mi să înțeleg că odihna nu era partea lui.

Pînză lîngă pînză, carton lîngă carton, cu o stăruință nemaiauzită, cu o dorință neînfrînată spre mai mult și mai ales spre mai mare, Baîtzar și-a încheiat opera de tranziție, în perioada căreia alți artiști întîrziază ani ! Și i-am văzut cea dintîi expoziție. N-am să-i uit privirea cu care m-a întîmpinat, în sala Ateneului, în ziua cînd, îmbrăcat în negru, ca de sărbătoare, își aștepta vizitatorii. Scînteia din ochi i se aprinsese ca o flacără în care se mistuia mîndria și mulțumirea. Și bucuria lui mi-a trecut-o, repede, și mie, și amîndoi am luat rînd pe rînd tablourile ce le expunea. Ținea cu deosebire la pînzele mari ; aproape nici nu scotea unele schițe și peisagii mai mici, cari însă dădeau măsura marelui său talent. Țin minte o admirabilă schiță luată la Țigănești, și alte cîteva, cari au și fost remarcate de către critica ce s-a ținut, oarecum, la o parte în fața neașteptatei îndrăzneli a tînarului pictor.

Expoziția nu i-a adus ceea ce artistul aștepta, și dacă acest lucru l-a mîhnit grozav, i-a dat în schimb noi puteri pentru o viitoare luptă, o grozavă luptă purtată împotriva greutăților vieții, o luptă eroică, vedem astăzi, cînd știm că înfrunța și o boală pe care o ascundea, dar care în cele din urmă l-a înfrînt. Muncit de dorul de a-și face loc cu orice chip, locul care i se cuvenea în pictura noastră de astăzi, a început unele lucrări mai mari, altele mai amănunțite, prin care să întroneze arta decorativă națională. Lucrînd, cercetînd mereu, ajunge să se încredințeze că numai expozițiile anuale nu-i ajungeau pentru a-și impune felul lui de a înțelege și face arta, și, într-o bună zi, citim cu surprindere cel dintîi articol despre artă, pe care-l publică într-o revistă. Foarte inteligent, cu un deosebit simț pentru tot ce atingea frumosul, și-n literatură Baîtzar se arată dintr-o dată ca un foarte bun scriitor.

Fire combativă, de la articolele generale asupra artei trece la critica personală ; și-n altă revistă,

sub un pseudonim, pe care noi, prietenii, i i-am păstrat ca o taină pînă la moartea lui, începe să judece opera colegilor. Și de îndată se face un critic temut.

Și totuși i se părea că activitatea lui poate avea un cîmp și mai larg. Din studiile ce le făcuse asupra artei bizantine, capătă cunoștinți întinse, și vrea să le aplice. Stăruie și capătă zugrăvirea unei biserici — biserica din Oșetari, mi se pare. De aci încolo viața începe să-i surîdă. Ministerul îl trimite la mănăstirea Horez, să studieze frescurile de acolo ; *Buletinul monumentelor istorice* îi deschide coloanele. Pictorul cîștigă ; se gîndește să-și mărească atelierul ; și-l mărește ; își înnoiește casa părintească, după planurile lui ; ziua muncește, aleargă ; noaptea, la lampă, desemnează ; dis-de-diminează se scoală și scrie.

Și toate acestea în patru ani ! Cu trei zile înainte de a muri, l-am întîlnit. Era mîhnit de boala părintelui său. Cînd să ne despărțim, îmi desfăcu un număr din *Buletin*, pe care-l avea în buzunar, și-mi arătă ultimul lui articol.

Cînd am aflat în seara zilei de-a treia că a murit, n-am vrut să cred cu nici un chip. Numai cînd l-am văzut întins în sicriu, cu pleoapele lăsate peste scînteia ochilor lui adormiți, cu mîinile nemișcate peste pieptul în care inima bolnavă tresărise pentru cea din urmă dată, numai atunci am crezut că Baîtzar s-a dus. Vai, prietene scump, cîte vieți credeai că-s ascunse în pieptul cela ; cît de uriaș te socoteai în fața vieții, de-o înfruntau așa ?

L-am dus la cimitir într-o zi caldă de toamnă : părinții și cîțiva prieteni. Și cînd l-am văzut pentru cea din urmă dată, cînd am auzit apoi huruitul țărînei pe capacul sicriului, care-l închidea pentru totdeauna, m-am gîndit la atîtea vise, cari se-nchideau o dată cu el !

Și m-am despărțit de mormîntul lui ca de un loc de liniște, în care un prieten, în sfîrșit, se odihnea !

(Privești din țară, schițe, însemnări, 1915)

SOREANU

Potrivit de statură, sprinten ; o față rotundă, ai căreia mușchi se pun în mișcare la cea mai slabă schimbare sufletească, dînd o înfățișare surprinzător de neașteptată măștii, o față care la cel mai ușor zîmbet se luminează deodată, ca un glob electric ; niște ochi ciudați, cari răsfrîng atît de puternic lumina, că par de două ori mai mari decît sînt, — acesta-i Soreanu.

În afară de maestrul Nottara, care e mai presus de orice laudă, și printre marii artiști pe cari îi are astăzi scena Teatrului Național, Soreanu ține un loc deosebit prin felul său de a fi, prin darurile pe care Dumnezeu le strecoară în mintea și sufletul unor oameni ca o răscumpărare a atîtor scăderi și cusururi ce sălășluiesc în mintea și sufletul celorlalți. Căci darul deosebit cu care e înzestrat Soreanu e acel care îi dă mijlocul să creeze, e puterea oarbă care izbucnește în afară, cum izbucnește seva în alcătuirii de petale și lumină. Aceasta e taina care-l face pe Soreanu să fie totdeauna altul, care-l schimbă pînă într-atîta, încît nici să-l poți măcar bănuși cînd ți se înfățișează ochilor într-o nouă creație. El e totdeauna altul : o nouă scăpărare de fulger, care luminează o altă priveliște din viață.

Acestui dar alăturîndu-i-se toate celelalte — dragostea pe care Soreanu o are pentru arta sa, pu-

terea lui de muncă, inteligența sa ascuțită, studierea pînă în cele mai mici amănunte — fac din el un artist de geniu, un mare artist, care ar străluci, pe orcare scenă din lume.

Așa fiind, te miri cînd afli cîtă vreme acest mare talent a stat în umbră, cîtă vreme a jucat roluri de mîna a treia, cîtă vreme a fost neîntrebuințat, ca să mă slujesc de acest cuvînt atît de grosolan cînd e vorba despre artă. Cazul lui Soreanu, care astăzi e așa de iubit și de prețuit, ne arată încă o dată că talentul nu poate fi înăbușit, că el se ridică deasupra și împotriva tuturor împrejurărilor cari s-ar uni să-l doboare.

Acei cari de patru sau cinci stagioni se duc regulat la reprezentațiile Teatrului Național vor fi rămas surprinși de diversitatea rolurilor pe care Soreanu le-a interpretat. Gîndiți-vă la figura admirabilă, pînă-ntr-atît de covîrșitoare, că te urmărește mereu, a inspectorului de stat Prell din *Institutorii* și puneți-o în fața chipului gingaș al lui Iulius Haebler din *Prostul*. Cîtă deosebire între sufletul aspru al celui dintîi și frăgezimea celui de-al doilea. S-ar zice că nici nu s-ar putea îmbina aceste două feluri de înțelegeri în sufletul aceluiași om. Iar cine l-a văzut în avocatul neînduplecat din *Falimentul* nici nu l-ar putea bănuși că tot dînsul trăiește în Cantonistul din *Brindușa*, în Kellermann, bietul Kellermann din *Heidelbergul de altădată*. Și cine poate uita tipul prințului de Chabran din *Modelul* cînd numai singura lui intrare, din actul al II-lea, ridică un murmur de admirație în întreaga sală. Căci îndată ce Soreanu pășește în scenă se vede că *cineva* intră an acțiune. Și iată-l că, acum în urmă, printr-o schimbare care îi e caracteristică, iată-l că dă ființă contelui din *Punctul negru*, se căturei aceștia de conte care-și poartă atît de bine haina și-și mînuiește atît de prost ideile. Și că, printr-o altă săritură și mai neașteptată, intrupează

pe Corbea, ostașul sfios și viteaz, cu sufletul închis, dar atât de cald, din *Luceafărul* d-lui Delavrancea.

Tinerii cari au suit de curînd scena, să-l urmărească pe Soreanu ; dînsul le înseamnă o cale pe care nu-i ușor să mergi, dar care duce la glorie. Pînă acum mi se pare că singurul care calcă pe urmele marelui artist de la Teatrul Național e artistul Ion Manolescu, cel mai talentat din compania d-lui Davila.

(Priveliști din țară, schițe, însemnări, 1915)

COMPTURILE SCRITORILOR

S-a discutat mult. în vremea din urmă asupra „încasărilor” pe cari scriitorii noștri le fac pe bucățile sau volumele date revistelor sau caselor de editură spre publicare. Au fost cuvinte aspre aruncate în sarcina nuveliștilor noștri, și astăzi chiar acest război continuă din partea acelor cari duc grija „industrializării” literaturii romînești.

în țara noastră, e drept, nu s-a știut pînă mai dăunăzi de „onorarii” pentru literatură, și faptul că, deodată, scriitorii tineri au pretins ca munca să le fie răsplătită în bani, a adus și uimire, dar mai cu seamă și dispreț. S-a invocat tragica umbră a genialului Eminescu, care a murit cum a murit, s-a amestecat numele marelui Alecsandri, care a scris numai din prisosul sufletului și-aî simțirii lui, dar n-a vrut nimeni să judece că, dacă Eminescu n-a luat bani, e că n-a avut, sărmanul, de unde să-i ia, și că Alecsandri, dacă n-a cerut plată, e că nu i-a trebuit.

Dar știm mulți că moartea lui Eminescu e o rușine a vremii lui și că tocmai acest sfîrșit tragic al poetului a atras pe urma-i unele situații bune pentru alți scriitori de după dînsul, cu cari s-a căutat să se îndrepte greșala făcută la început. Și nu e mult de cînd talente mai mici, dar talente ale căror zori se ridicau frumoase, cum au fost acele ale lui Ștefan Petică, Manolache-Holda și Iuliu Săvescu, au apus fără de vreme, în prada celei mai

negre mizerii și-n mijlocul Bucureștiului înecat de avuții.

Cine mai poate azi susține că tocmai traiului acesta nemernic se datorește opera marelui Eminescu și că bogăția sau o viață mai îmbelșugată l-ar fi smuls cugetării și talentului lui, care ar îndrăzni oare să susție că o viață mai lipsită de grija zilei de mâine n-ar fi dat puțința celor trei tineri să scrie opere de valoare, cari să prindă un loc însemnat în literatura noastră? Iar dacă astăzi se mai găsesc, totuși, oameni cari să creadă că menirea unui scriitor e să se adîncească în vraful registrelor unei cancelarii, e că în țara noastră nu s-a găsit încă un om de inimă și de caracter, un Kogălniceanu, care să arate ce înseamnă o literatură, care să ieie pe scriitori sub ocrotirea lui și, dezrobindu-i, să taie, cel dintîi, drumul către marea și adevărata noastră literatură. Scriitorii tineri, cîtiva dintre ei, n-au mai așteptat pe acest om providențial și, îndrăzneți, s-au dezrobit singuri, — dar prin cîte jertfe! Nu ei le vor arăta; va veni ziua cînd, după dînșii, în istoria literaturii romînești un critic nepărtinitor o va face. Atunci s-au și început prevestirile : „talentele se vînd” ; „talentele scad” ; „literatura se comercializează”. Talentele nu se „vînd”, își cer numai dreptul la viață. Talentele adevărate nu „scad”, ci numai acele cari, în orice împrejurări altele, ar fi scăzut. Talentele nu se „comercializează”, ci produc, comercializarea rămînînd pe seama acelora cari nu erau chemare să însemne ceva și nu aveau puterea să prindă un loc în literatură. Dacă, în urma atîtor prefaceri ale vieții, se face își o selecție, cu atît mai bine.

Dar împotriva scriitorilor tineri s-au ridicat mai ales acei cari întîiași dată vedeau ce înseamnă munca, ce înseamnă o credință, ce înseamnă, mai ales, stăruința. Cît de departe sîntem astăzi de vremile cînd cutare poet își înjgheba cercuri și atenee cari să-i subvenționeze și să-i admire singura

poezie, pe care o scria într-un an și-o trîmbița apoi în cele patru colțuri ale țării ! Schimbarea a fost prea repede și prea vădită ca să nu ridice furtuni împotriva-i.

Și pentru că e vorba de comercializare, care e scriitorul mare străin care să nu-și vîndă, ba să-și precupețească opera ? Să ni se arate un singur nume. Și acum, ca încheiere, iată pe marele Maupassant, cel mai mare nuvelist al lumii, plecînd dintr-o foarte modestă situație, vecină cu sărăcia, la cele mai mari avuții pe cari un scriitor le-a putut strînge. Întrucît bogăția i-a scăzut talentul ? Ba, dimpotrivă : poate că numai datorită ei n-a fost bîruit de boală cu doi, trei ani mai nainte, deci n-a păgubit literatura franceză de cîteva capodopere : *Pierre et Jean, Sur l'eau, Fort comme la mort, La vie errante* și alte cîteva scrise pe cînd îngrozitoarea boală își făcuse prevestirile. Iar de felul cum Maupassant se mîndrea că e atît de bine plătit și atît de „comercializat”, dau în traducere o notiță scrisă de el însuși și trimisă unui editor, să se slujească de ea într-un proces împotriva unui tribunal american care declarase că Maupassant e un scriitor puțin cunoscut și prost plătit. Notița e adresată editorului Jacob și e publicată de către contele Lombroso.

„Domnul Guy de Maupassant e cel dintîi scriitor francez care a făcut să renască în țară gustul pentru povestire și nuvelă.

El a publicat mai întîi în jurnale, apoi în volume, făcînd astfel din istorisirile lui o colecțiune de 21 volume, vîndute în mijlocie în cîte 13.000 exemplare fiecare, după cum arată corupturile trimestriale ale editorilor.

Aceste povestiri i-au fost plătite de către jurnale și editori cu prețurile cele mai ridicate ce s-au dat vreodată în Franța (1 leu linia de roman, în jurnale, 500 lei orice nuvelă iscălită de el)."

¹ *Pierre și Jean, Pe apă, Tare ca moartea, Viața rătăcitoare* (fr.).

Urmează apoi titlurile volumelor, pe cari le încheie cu socoteala : „Deci, 169 mii volume de nuvele ; 180 mii volume'de romane ; 24 mii volume de călătorii ; 373 mii volume în total."

„*Ce comercializare!*" „*Ce reclamă!*" ne-ar spune unii. „*Și, cu toate acestea, cât de mare scriitor!*" i-am răspunde noi.

(*Priveliști din țară, schițe, însemnări, 1915j*)

MUNCA SCRITORULUI

S-au scris multe despre felul cum romancierii și nuvelistii își adună materialul trebuitor pentru încheierea operelor lor. Se cunoaște în multe amănunțimi chipul cum Zola culegea, din lumea pe care o observa, tot ceea ce credea că poate să caracterizeze tipurile sau situațiile romanelor lui, cum le clasifica, cum le trecea apoi pe *fișe* pe care le ținea la îndemână. Unii critici au făcut haz, alții i-au dat dreptate, și credem că dreptatea era cu aceștia din urmă. Zola nu era singurul asupra căruia se știe că-și avea *carnetul* lui. Alphonse Daudet își însemna și el tot ce credea de interes, iar Maupassant nu lăsa să-i treacă seara fără să-și noteze ceea ce observase ziua.

Lucrul e firesc. Atunci când, în fuga vieții, dai peste un lucru, peste un om, sau peste o întâmplare care ridică un capăt din vălul ce acoperă veșnicul adevăr, ești impresionat. Dar câte nu poate prinde ochiul unui observator în timpul unei aceleiași zile! Și ce memorie fenomenală i-ar trebui să ție toate minte, și mai ales să le aibă la îndemână atunci când are nevoie de ele. Căci scrisul e și el o îndeletnicire grea, care cere multă încordare, care cere observație, muncă, studiu, în afară de talentul care coordonează, care încheagă opera într-un mozaic, mai mult sau mai puțin perfect, după cum e și puterea (scriitorului).

Carnetele cu „însemnări" nu sînt dar numai o *cochetărie*, cum cred unii, nici o *pedanterie*, cum

ar înclina să creadă alții, ci e numai o față a activității scriitorilor.

Cine a avut ocazia să intre în secția de manuscrite ale Academiei Române și va fi avut curiozitatea să cerceteze manuscriptele unui Vasile Alecsandri, sau ale unui Mihail Eminescu, numai acela va înțelege ce muncă uriașă e aceea a unui artist conștient de arta lui, a unui artist îndrăgostit de *formă* și de *cuvnt*. În caietele lui Vasile Alecsandri, presărate cu acea mărunță și feminină scriere, sînt sute de comparații, sute de ziceri populare, de caracterizări, din culegerea cărora, alături, de multe ori, a scăpat frumusețea unui vers din una dintre poeziile lui. În textele și carnetele lui Mihail Eminescu sînt atîtea însemnări, atît noian de însemnări, unele din ele scrise cu răgazul trebuitor, altele aruncate în pripă, aproape nedescifrabile, citibile numai pentru ochii lui, care astăzi nu mai ard, că rămîi uimit, sfios și umilit în fața unei munci din care a răsărit cea mai caldă și mai frumoasă manifestare a cugetării românești. Pe acei cari își scriu versurile pe negîndite, pe cîte un colț de masă, pe acei cari cred că poezia e desfătarea minții între două partide de biliarde, pe aceia i-aș duce bucuros să le arăt acele vrafuri de hîrtie, pe care poetul le scria *numai* pentru dînsul, pe care le menea nimicirii, și cari sînt materialul enorm pe care geniul lui s-a sprijinit de ne-a dat încheigate acele capodopere prin care poezia noastră poate trăi alături de poezia marilor literaturi ale lumii. Dar nu numai Alecsandri și Eminescu înțelegeau că îndeletnicirea scrisului cere muncă, observație și studiu, ci și mulți alți premergători ai noștri. Iată un simplu literat, care nu ne-a dat decît vreo cîteva poezii, unele studii și cugetări de folclor, Miron Pompiliu. Din întîmplare găsesc două dintre carnetele lui, cari-l arată ca pe un muncitor conștiincios al scrisului. În aceste două carnete sînt nenumărate observații asupra oamenilor, asupra țăranilor transilvăneni, prin ale căror ținuturi a călătorit, asupra cutărui profesor sau elev de-al lui, asupra

felului cum unul vorbește și altul umblă. Cîte nu sînt în carnetele acestui scriitor ! Cînd le citești, din foile lor răsar atîtea ființi, că-ți pare rău că Miron Pompiliu, care era un eminent om de litere, n-a avut și talentul să închege într-o nuvelă sau măcar într-o schiță cutare însemnare a lui.

Pîna mai dăunăzi am cercetat corespondența marelui Ion Creangă. Puține scrisori, mai ales cărți poștale, dar cîte însemnări ! În tren, la hotel, în clasă, pe stradă, Creangă scotea hîrtia ce găsea prin buzunare și însemna ce i se părea lui mai caracteristic. Așa, cunoscuta lui imputare ironică la adresa romînului : „*Romînului îi e greu pînă se apucă de treabă, că de lăsat îndata se lasă*” am găsit-o pe-o carte poștală ; și pe o alta am deslușit, cu greutate, ceea ce scrisese în fugă : „*Unde-s fete multe, adeseaori rămîne casa nemăturată*”, frază pe care mai tîrziu o întrebuițează și pe care acum a i-o sugerase cine știe ce încăpere neîngrijită și în care vor fi fost cîteva „codane” leneșe.

Dar cîți dintre cei cari citesc versurile lui Mihail Eminescu și povestirile lui Ion Creangă nu-și vor fi închipuind că r'îndurile acelea, cari le lunecă atît de ușor; pe supt ochi, au fost atît de ușor așternute pe hîrtie !

(*Priveliști din țară, schițe, însemnări, 1915*)

DIN VIAȚA SCRITORILOR NOȘTRI

Atîtea întîmplări vesele sau dureroase alcătuiesc mozaicul vieții 'omenești.; clipe luminoase și clipe sombre ; (astfel cade lumina sioareilui asupra noastră, cum pe un copac se răspîndesc razele soarelui, luminînd frunzele din vîrf, nepătrunzînd la cele din adîncu)l frunzișurilor lui.

Viața scriitorilor, mai mult decît a celorlalți oameni, e veșnic frămîntată de bucurii și dureri, bucuriile și durerile lor, bucuriile și durerile celorlalți.

În alte literaturi, alături de operele scriitorilor, prinde un loc însemnat și viața lor, povestită sau de ei, sau de biografi. în literatura noastră, afară de unele (însemnări grăbite, nu se ciunoaște genul *Memoriilor* și nici al biografiilor largi, stăruitor făcute. Nici (măcar partea anecdotică a vieții literaților nu o avem. Dintr-o anecdotă, dintr-o povestire poate să ise lămurească împrejurările în cari a trăit un om, legăturile tui cu societatea, prilejul care a aduis închegarea cutăred opere a lui.

Voi însemna, din cînd în cînd, crâmpeie din viața scriitorilor noștri, crâmpeie trăite, unele înfrumusețate poate' de închipuirea celor cari mi le-au povestit, întîmplări vesele și triste, cari pot întregi cunoașterea firii unora dintre scriitorii noștri.

Cîteva crâmpeie vesele :

Cei cari au scos vreodată reviste literare știu că abonații unei foi s-ar putea împărți în 2 clase : acei

cari plătesc abonamentul revistei din dragoste curată pentru literatură ; acei cari nu-l plătesc ; și, în sfîrșit, acei cari plătesc, ba, la rîndul lor, largesc cercul abonamentelor, nutrînd nădejdea că vor putea și dînșii pătrunde în rîndul colaboratorilor. Aceștia din urmă sînt mai nesuferiți decît cei din categoria a doua.

Îmi amintesc că, într-una din ședințele literare ale revistei *Arhiva* din Iași, a d-lui A. D. Xenopol, d-sa adusesse odată un studiu filozofic al nu știu cărui domn de prin Brăila, mi se pare. Potolît, cli-pînd repede din ochi, cum obișnuia d. Xenopol, începe să citească.

De la a treia foaie am simțit, cu toții, că nu mai putem înfrunta șuvoaiele de vorbe goale ale autorului.

Și, scurt, articolul a fost respins. Decît, vedeți, autorul-filozof avea cîntecul lui. Făcea parte din a treia categorie de abonați. Pe lîngă al său, mai trimitea, anual, alte patruzeci de abonamente plătite la o revistă romînească ! Ele erau o parte din temelia pe care se ridicau cele 12 numere ale *Arhivei* ieșane. Ce era de făcut ? A doua zi, dimineața, directorul revistei a întrerupt, pentru un ceas, *Domnia lui Cuza-vodă*, la care scria atunci, și a făcut articolul din nou, de la început și pînă la sfîrșit ; n-a păstrat decît... *titlul* ! Și studiul filozofic a apărut în cel dintîi număr al *Arhivei*. Directorul revistei era oarecum îngrijat să nu fi jignit cumva pe autor. O telegramă însă l-a liniștit : filozoful mulțumea pentru tipărirea studiului său ! și anunța alte zece abonamente noi !

Îleșea revista *Făt-Frumos* din Bîrlad. Nenumăratele greutăți prin care treceau nu deznădăjduiseră pe cei trei prieteni cari o scoteau. Numai că, atunci cînd nu se mai învoiau cu o tipografie, treceau, cu manuscripte cu tot, la cea de-a doua care era în tîrg, chit că peste două numere să vie din nou la cea dintîi. Tipografii se deprinseseră cu felul

acesta ciudat al scriitorilor și, resemnați când dinșii îi părăseau, îi așteptau bucuroși să se întoarcă.

Odată însă abonamentele nu prea curseseră ; câteva numere rămăseseră neplătite; tipograful, un bătrîn hazliu, tipărise pe cel din urmă, dar nu vroia să-l dea nici în ruptul capului.

— Ce e de făcut ? întreabă întâiul pe cel de-al doilea, la care alergase tocmai pentru ca să-i ceară sfatul.

— Ce să fie? Nu numai că tipograful nu dă revista, dar mi-a spus și-o necuviință groasă la adresa ta !

— Cum se poate ! se supără cel dintii.

Și, repede, la tipograf, să-i ceară socoteală :

— Cum ți-ai permis, d-le, să spui la adresa mea astfel de cuvinte ?!

Bătrînul, de după tejghea, își potrivește ochelarii, apoi, șiret :

— Vai de mine, se putea ? ! Am spus, dar nu la adresa dumneavoastră, la aceea a prietenului, dumneavoastră... dumnealui e vinovat!...

Ieșind împăcat de la tipografie, scriitorul tocmai se întâlnește cu-al treilea prieten.

— Ei? îl întreabă acesta.

•— Nimic ! Nu dă revista ! Ba ți-a trîntit și-o necuviință ! A spus că...

— Așa ?... Bine !

Și-al treilea colaborator năvălește, la rîndul lui, în tipografie.

— Cum ți-ai permis, d-le... începe să strige și dînsul, cum ți-ai permis...

Bătrînul își potrivește ochelarii, apoi, șiret :

— S-ar putea?... vai de mine ! La adresa d-tale ? S-ar putea, mă rog ? ! Eu am zis-o la adresa celui-lalt, a domnului...

Ieșind, împăcat, în stradă, al treilea colaborator caută pe ceilalți doi. îi găsește.

•— Ce mă, faci să țiip degeaba la moșneag ? bănuiește celui de-al doilea prieten. Apoi, îndreptîndu-se către cel dintii : Ție, la adresa ta mi-a spus că...

— Așa ! Auzi dumneata !

— Haidem cîteșitrei!

— Haidem !

Năvălesc cu toții în tipografie și, într-un glas :

— Cum ai îndrăznit, domnule, cum ți-ai permis...

Acum nu mai avea încotro, cîteșitrei colaboratorii îi stăteau în față, în carne și oase ; bătrînul îngălbenește, apoi, cu glas îngrijat :

— Stați, fraților... un om bătrîn ca mine...

Apoi, deodată, îi vine o idee. Repede scoate ochelarii și strigă ucenicilor :

— Ați împachetat revista ? Nu vedeți c-așteaptă domnii scriitori ?

...îi potolise : numărul revistei era scăpat.

E o plăcere s-ascuți pe tînărul și talentatul poet istorisindu-și viața.

Are numai 22 de ani, dar prin cîte aventuri, prin cîte întâmplări ciudate a trecut ! Și le spune cu un ifos, și le șlefuiește așa de frumos cu închipuirea lui, le colorează așa de deosebit cu căldura graiului lui, numai să-l ascultați, și o să vă prindă în mreaja povestirii.

Iată cea din urmă aventură galantă ce i s-a întîmplat :

— La Paris, începe el, am cunoscut multă, foarte multă lume, multe femei mai ales. Și modiste și marchize, pentru că, dragii mei, femeia la Paris e aceeași : doar rochia se deosebește. Așa, într-o zi am fost prezentat unei americane, unei milionare. Bărbatu-său, ca toți americanii, constructori de case cu 25 de caturi, era mai mult pe drumuri. Pe cîtă vreme în saloanele soției sale își dădeau întîlnire toți artiștii și scriitorii din Paris.

Firește, norocos cum sînt, am intrat repede în grațiile milionarei. Curioasă cum era, mă punea să-i povestesc despre „depărtata mea țară" ; ba mă ruga să-i traduc poeziile mele și chiar mă pofti să viu într-o seară să-i citesc cît mai multe. Dragii mei, i-am făcut vreo 20 de sonete, fiecare scris pe cîte o foaie de pergament, și într-o joi seara mă

duc cu ele în buzunarul redingotei, gata ca, după ce i le voi traduce în franțuzește, să i le las ca un dar din parte-mi. Distrată însă cum era, americana¹, cumpăraseră chiar pentru seara aceea o lojă la Caruso. Când mă vede, vrea să rămîie, dar eu o hotărâsc să meargă la operă, bineînțeles însă numai după ce i-am făgăduit c-o întovărășesc.

Am ascultat muzica frumoasă a lui *Othello* și, cînd să plecăm, la ieșire, vedem, surprinși, că ploua cu găleata. De la ușă pînă la automobil se întindea o adevărată baltă. Mă uit la piciorușul mic, în pantoful alb de mătase, al americanei. O văd și pe ea că privește împrejur, stingherită. Repede, fără nici o zăbavă, scot teancul de sonete din buzunar și i le aștern, unul cîte unul, să păsească, pînă la automobil, ca pe o punte a sufletului meu. La despărțire, milionara și-a apăsat mînușița pe buzele mele, pentru gestul meu de miliardar... de „rime”.

...Se *nori* e vero...¹ E un copil poetul. Dar ce viață, ce viață zbuciumată și de aventuri! O s-ajungă să creadă că a trăit-o cu adevărat!...

Cestălalt e singurul trubadur pe care l-a avut literatura noastră, după cum e și cel mai firi epigramist. Cu darul lui strălucit, cu sclipirea fulgerătoare a inspirației, poetul a semănat cu amîndouă mîinile, în bătăile vîntului, epigramele lui admirabile, încît astăzi ele fac parte din domeniul public.

E singurul poet, după Heredia al Franței, care să fie atît de cunoscut, fără să fi scos măcar un volum. Cunoscut și temut. Unele din epigramele lui au legendele lor, pe cari poetul le povestește, adevseori, prietenilor săi cu o neînchipuită bogăție și strălucire de amănunte.

* Iată pățania trubadurului cu una din poeziile lui, cari, din pricina... piperului ei, nu va putea nici odată vedea lumina tiparului, poezie pe care însă

¹ Prima parte a proverbului italian : *Se non e vero... e beri trovato*, care înseamnă : Dacă nu e adevărat, e bine spus.

foarte mulți o cunosc, ba chiar foarte mulți, cari trec drept oameni de spirit, și-o însușesc...

Intr-o noapte, demult, pe la vreo 2 ceasuri, la Paris, poetul, în tovărășia cîtorva prieteni, se întorcea acasă pe una din străzile Cartierului Latin, și cum mergeau voioși, înveseliți de spiritul caustic al trubadurului, care improviza epigrame d *la minute*, iată că trece pe lîngă dînșii o pereche. Un domn mai în vîrstă, cu o doamnă blondă, tînără și frumoasă.

— Strașnică franțuscă ! spune unul.

— Poete, se roagă un altul, ia improvizează o strofă acestei tinere necunoscute !

Poetul se execută numaidecît. Privind după silueta elegantă a femeii, și după aceea cam cocoșată a bărbatului, începe, cadențat, tare de să răsune strada, cum obișnuia în acest oraș străin, să improvizeze poezia, al cărei întîi vers sună astfel :

Iubita mea necunoscută !

Și celelalte versuri urmară repede, în hohotele de rîs ale prietenilor, hohote cari se curmară însă deodată, scurt, căci domnul soț al frumoasei necunoscute se întoarse și, cu bastonul ridicat, se repezi, strigînd în cea mai neaoșă limbă romînească :

— Măgarilor, porcilor... nu vă e rușine obrazului să vă fie...

Tinerii, surprinși, rușinați, se împrăștiară care încotro, ca potîrnichile...

Mai tîrziu s-a aflat : trubadurul avusese norocul să dea, la ceasul 2 din noapte, și-n sînul Parisului, peste singura pereche de romîni care venise atunci, cea să petreacă... în călătorie de nuntă.

(*Privești din țară, schițe, însemnări*, 1915)

SCRISORI

CĂTRE G. TUTOVEANU

I

12 oct. 1902

Iubite Tutovene,

Am primit *ironica* ta carte poștală. Ai avea dreptate, dar uite împrejurările. Nici pînă azi nu am primit broșura¹*, deși în comerț sînt puse de mult. Maestrul², care mi-a promis drama Ririei³, îmi scrie că peste vreo săptămînă o voi avea ; toate sînt de-a-ndoasele și nu mi-i în puțință să le scot la capăt. Un singur lucru am de făcut : să tac și să rabd. Cred însă că în curînd îți voi putea trimite 5 broșuri, *una ție, una lui Gorovei*, 3 împarte-le cui crezi. Una lui Antemireanu dacă crezi. Roagă pe Gorovei să facă o mică notiță în *Șezătoarea*. Scrie-mi în privința asta. Îți voi trimite un număr din *Arhiva* și Riria.

Pentru moment nu am luat nici o revistă străină, cînd va veni *La Revue* ** și-o trimit. îmi pare bine de articolul lui Vojen. E bine scris pe cît îmi aduc aminte.

Scrie-mi și tu mai des, căci mor de urît în Bîrladul ăsta ; cu Nanu nu m-am întîlnit, e invizibil după dt se pare și desigur puțin comunicativ, dacă luăm în considerație *portretul* din *Pagini**. Trimite-mi o poezie pentru *Arhiva*.

* Vezi notele la sfîrșitul scrisorilor.

**' *Revista* (fr.).

Am găsit o carte foarte prețioasă : aceea despre care vorbește Kirileanu și pe care am amintit-o și eu în studiul asupra lui Creangă, căci pe ea se află însemnarea lui Creangă : „*Această carte o am de la d-l M. Eminescu, eminentul scriitor și cel mai mare poet al rominiilor. L Cr.*”

Ce mai faci ? Ești bine ? Ce citești și ce scrii ? Scrie-mi te rog mai des dacă nu vrei să auzi că am murit de spleen.

Te sărut frățește și te opresc de a mai face epigrame în proză pe cărți poștale... neilustrate.

Frate

Emilg ar

P.-S. Scuză-mi scrisoarea aceasta cam burghezească, dar sînt în niște momente de suprem dezgust. Nu știu ce am de o bucată de vreme, parcă m-aș tot duce, duce, departe, departe, să nu se mai vadă. Și cu cît mi-i odaia mai strimțată, cu atît mi se face dor de orizonturi mai largi. întotdeauna am luptat pentru aceea ce știam bine că nu o să ajung.

D-lui Tutoveanul
— *Institutor* —
Fălticeni

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S

11

26 oct. 1902

Iubite Tutovene,

Chiar azi ți-am trimis 3 broșuri de ale mele și una hărăzită de maestru ție. Ți-am trimis numai trei, pentru că mai nu am avut și eu. Una e a ta,

una a lui Gorovei și ultima lui Antemireanu pe care roagă-l să vorbească, dacă crede de cuviință, ceva despre dînsa. Zilele aceste am aflat că s-a deschis, relativ la broșura mea, o polemică în *Evenimentul*. Poate tu ai dat de ea. În acest caz trimite-mi numerele să le văd. Am fost 2 zile în Iași. Maestru îți va trimite o *Elviră* (nu în carne și oase, dar care tot îți va face plăcere). Ești un leneș ! Pentru ce nu ai trimis nimic la *Arhiva*, în numărul acesta ? Nu mai colaborează la *Pagini* ⁶ căci sînt grozav de compromise...

Ce mai faci ? Cu ce te ocupi ? Cînd ai de gînd să scoți al doilea volum ? Mi-i foarte dor de tine, stau ca un huhurez, singur, toată ziua. A propos de huhurez, ai cetit în unul din numerele *Universului literar* poezia lui Coșbuc *Castelanul* ? E una dintre cele mai frumoase, mai sugestive din literatură noastră, deși mi se pare că are ceva străin în ea. Oricum ar fi, chiar împrumutată, face cinste lui Coșbuc.

A apărut o nouă ediție a operelor lui Creangă (la Bîrlad încă nu), scoasă de Chendi, dar mi s-a spus că e cu totul stîlciată. Păcat ! Scot un studiu complet asupra lui Creangă, cu publicarea manuscrisurilor și a celor cîteva articole puțin cunoscute, aflate în *Curierul* lui Scipione Bădescu.

Scrie-mi cîte ceva. Ce face Cobuz ⁷ în Fălticeni ? Tu îl ai pe el, dar eu ? Nanu parcă stă în *turnul de fildes* — e neatingibil, nu l-am văzut, nu aud vorbindu-se de el — e o enigmă în sfîrșit viețuirea lui în vechea republică, Bîrîadul.

Cu *Arhiva* să „mai ai puținică răbdare”, o vei avea întregă. Roagă pe Gorovei să spuie ceva în *Șezătoarea* și să facă un apel din parte-mi la toți acei ce știu ceva despre I. Creangă. În cazul acest din urmă să anunțe redacția în scris cele știute de ei.

Aștept răspuns la această încâlciată scrisoare.

Te sărut cu frăție,

E mil g ar

De voi mai căpăta broșuri voi trimite una și
amicului tău, Sadoveanu.

Alecui cică-i redactor la Dorohoi!

Iată cum pier inteligentele în valurile politicii!

Gh. Tutoveanu
— Inștitutor —
Fălțiceni

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S ⁶—
XLVI

III

22 sept. 906

Iubite Tutovene,

La 1 oct. apare *Făt-Frumos*^s : ești declarat re-
dactor alături de noi. Deci pînă în 4 zile (patru
zile) de azi așteptăm poezia ta. Te rog răspunde-mi
imediat E. Girleanu — Berzei 80

Al tău,
E m. Girleanu
C o r n e i i u Moldovanu
D. Nanu
A. Mîndru

D. Valentin, *Corespondență literară, în Scrisul nostru*, I, nr. 1,
ianuarie 1929, p. 6.

IV

9/12 906

Dragă Tutoveanu,

Răspunde-mi dacă cele 2 strofe trimise p. *Făt-
Frumos* le dai pentru revista *Convorbiri* a lui
M. Dragomirescu. La dînsa colaborăm Nanu, Cor-
neliu¹⁰, Mîndru, Bassarabescu, Brătescu-Voinești,
eu, și din cînd în cînd și marele Caragiale. Răspun-

de-mi numaidecît, pe adresa str. Eroului 16. Scrie-i
în același timp și lui M. Dragomirescu: str. Gre-
mont ÎL

Al tău,

Em. Girleanu

D-lui Gh. Tutoveanu
Str. Parcului
Birlad

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S [^]
XLVI

V

Joi 26/11 909

Iubite prietene,

Făt-Frumos apare ; acum a venit ceasul.¹¹ Îl
ridicăm ca pe un drapel, în scopul *unirii* tuturor
scriitorilor. Te rog trimite îndată măcar 2 strofe,
dacă nu cel mai tîrziu pînă la 3 martie pentru
n-rul 2. Tu, care ai pornit de la început cu noi, tre-
buie să mergi, și să te scuturi puțin de politică,
să scrii mai mult, căci azi se citește enorm. Vor
da toți scriitorii din țară, căci toți îs plictisiți de
atîția directori. *Făt-Frumos* e al tuturor.

Cu bine, frate, și aștept.

Al tău prieten,

E m. Girleanu

Exp. Em. Girleanu
Str. Mihail Kogălniceanu 11

D-lui Gh. Tutoveanu
Inștitutor — om de litere
Birlad

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S ^{*2}—
XLVI

CĂTRE I. CIOCÎRLAN

31/1/1904

Iubite prietene,

Imediat ce am primit ep., am dat-o viitorului meu socru, d-l Voinescu, care cunoaște bine pe d-l Patriciu. Iată rezultatul.

1) D-l Patriciu întreabă dacă în județul tău este vreun loc vacant.

2) Dacă numirea ta n-ar scoate pe altul din slujbă.

3) Dacă, neputînd a-ți da un loc pe acolo, ai primi unul aici în județ, și dacă ai primi altăceva în locul celor cerute de tine.

Răspunde-mi *imediat* și cred că de astă dată mă voi putea la rîndu-mi achita de gentilețele ce mi-ai făcut pentru revistă. Am primit schița.

Te rog scrie-mi imediat și *deslușit*. In caz cînd trebuie să vii, îți voi telegrafia.

Cu bine Anul nou,
E m i I g a r

*D-lui I. Cioclan
învățător
Corn. Păunești
(prin Gara Pufești)
J. Putna*

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S ²⁵⁽¹⁻¹⁷⁾
III

Stimate și iubite domnule Ciocîrlan,

Te rog răspunde-mi dacă ai primit regulat revista noastră. Te rog nu ne uita și trimite-ne ceva spre publicare. Scoatem un număr festiv pentru Ștefan cel Mare, vom pune acolo schița sau nuvela ce ni vei trimite.

Cu dragoste te salutăm toți cei de la *Făt-Frumos*.

Al d-tale devotat,

E mi I g ar

Adresa : S.lt. Girleanu
Str. Veisa

*D-lui I. Ciocîrlan
— Învățător —
Păunești
prin Gara Pufești*

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S ²⁵⁽¹⁻¹⁷⁾
III

III

Iubite d-le Ciocîrlan,

V-am scris cîteva cărți poștale, dar n-am primit răspuns. Nu cumva nu le-ați căpătat? Am văzut azi ceva în *Sămănătorul*, de d-ta, nu ai vrea să ne dai și nouă ceva la *Făt-Frumos*? Ne-ai face o nemărginită mulțumire.

Cu sănătate,
E mi I g ar

22/5 [1904]

*D-lui I. Ciocîrlan
— Învățător —
Păunești
prin Gara Pufești
J. Putna*

Biblioteca Academiei R.P.R., mss, S ²⁵⁽¹⁻¹⁷⁾
III

27/5 904

Iubite d-le Ciocîrlan,

Mă mir că nu ați primit numerele revistei pe cari regulat vi le trimit. De altmintreli mi s-au plîns mai mulți și am și reclamat poșta, Vi le-am trimis din nou !

Atît eu cît și Nanu și Tutoveanu te rugăm trimite-ne ceva cît de mic, vreo legendă asupra lui Ștefan, căci îi păcat să nu fim la un loc într-un număr festiv al lui Ștefan cel Mare. Sînt sigur că nu te vei da la o parte și că ne vei trimite. Să trimiți pe adresa mea. Ce mai faci ? Ești mai bine ?

Scrie-ne și nouă mai mult despre d-ta. Revista noastră merge bine și e primită prin sate mar cu samă. Te așteptăm cu lucrarea în mijlocul nostru, sperînd că în curînd vei veni chiar d-ta pe aici.

Îți strângem mîna cu drag și rămînem

ai d-tale,

Emi Igar

*D-lui I. Ciocîrlan
— Învățător —
Păunești
prin Gara Pufești
(Putna)*

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S **25(1-17)**
III

Birlad, 4/XII 1904

Iubite prietene,

Scrisorile tale mă întristează întotdeauna. Prea îti faci idee rea de lume.

Te rog nu insista să scot din circulație listele, eu le am printre prieteni date, și în ele e specificat „pentru autorul volumului *Pe plai*”. Lumea te cunoaște, chiar acum mi-a spus unul că a strîns cîțiva lei. Te rog să mă crezi ca frate.

Îți expediez zilele aceste tot ce am strîns și-ți vor prinde bine. Pregătește ceva pentru Crăciun. Și te rog aibi încredere în mine.

Și eu am necazuri și vai de noi, pot zice.

Al d-tale cu totul,

Emi Igar

*D-lui Ion Ciocîrlan
— învățător —
Păunești
prin Gara Pufești
(J. Putna)*

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S **25(1-17)**
ÎII

VI

Dragă d-le Ciocîrlan,

Te rog trimite-mi de vrei o notiță biografică a d-tale cît și o fotografie, apoi o schiță să o publicăm într-un almanah literar care iese la Socec. Tentru schiță îți trimitem imediat 10 lei, e puțin, dar tot e bine. Ne trebuie neapărat și schița biografică (data nașterii, unde ai învățat, cum ai debutat, unde și ce ai tipărit pînă acum) — cît și fotografia. Nu vrei să dai „Bibliotecii Romînești” Socec o *Antologie* din bucățile d-tale ? (10—12.)

Pentru 100 pagini, a 30 *bani*, și numai pentru o ediție de 5.000 expL, 120 lei. Cu condiția să reînnoiești angajamentul la cel puțin 3 ediții.

Răspunde-mi neapărat pînă luni, pe adresa *Em. Girleanu, Calea Plevnei 83, București.*

Cu frăție,

Em. Girleanu

[Data poștei : 29 octombrie 1908]

*D-lui Ion Ciocîrlan
Învățător
Corn. Păunești
prin Puiești
J. Putna*

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S 25(1-17)
Ttl

CĂTRE CORNELIU MOLDOVANU

26/9 904

Iubite Corneliu,

Cu marșurile și inspecțiile mele, de-abia astăzi am timp să te întreb ce faci ? Ai primit cele 6 numere ? Mîne îți voi expedia revista. Gîndește-te la noi și-mi trimite o poezie pentru no. 14.

Te îmbrățișez.
Al tău,

E mi I g ar

Roagă pe Iosif¹² să nu ne uite.

*D-iiu Corneliu Moldovanu
Calea Moșilor 142
București*

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. 20.777

II

23/11 904

Dragă Corneliu,

Mi-a părut f. rău că înainte de plecare nu te-am putut vedea. Au fost niște afaceri neprevăzute și

26*

403

cam rele pentru mine, care m-au oprit de a-mi lua ziua bună de la Sadoveanu și Beldiceanu¹³. Te rog du-te și mă scuză; eu le-am scris chiar în dimineața cînd am sosit în Birlad cauzele pentru care n-ani putut a-i vedea a doua zi.

Trimite-mi poezia.

Rămîn al tău,

E m i I q a r

Nu fi leneș și scrie-mi îndată dacă ai fost la Sadoveanu.

*D-lui Corneliu Moldovanu
Calea Moșilor 142
București*

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. 20.778

III

12.XII.1912

Dragă Corneliu,

Te rog dă poezia d-lui Făgețel pentru no. 1. al *Ramurilor* în care am și eu o nuvelă¹⁴. (O conduc eu revista cu d-l Făgețel.) Îți dă 25 lei. Pentru moment nu putem mai mult. Cu bine,

al tău,

E m i I

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. 20.779

IV

13/XII 1912, Craiova

Dragă Corneliu,

Te rog spune-mi cam în ce fel trebuie să fac „privirea generală asupra lit. de la Gr. M. Alexan-

drescu" încoace. Eu o scriu în 2 zile și ți-o trimit
Au mai plecat mulți din societate¹⁵?

Cu bine
al tău

E m i I g a î

*Exp. Emil Girleanu
Craiova*

*D-lui Corneliu Moldovanu
Str. S-tul Ionică 17
București*

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. 25.582

CĂTRE N. IORGA

I

Birlad, 8 februarie 1906

Respectate d-le Iorga,

Pentru că verbal n-am îndrăznit, sau am făcut-o în chip stîngaci (aşa mi-i felul) invitarea la nunta mea, îmi iau din nou avîntul, îndemnat de suflet, şi vă rog să veniţi la celebrarea cununiei mele, care va avea loc duminică seara în casele d-nei şi d-lui avocat Cristescu, care mă cunună. Ar fi să îndrăznesc prea mult dacă aş arăta neţărmurita bucurie ce ar avea-o viitoarea mea soţie în cazul cînd s-ar putea să veniţi cu d-na Iorga.

Dacă aţi veni dimineaţă, aţi putea în acelaşi timp vedea şi toate documentele locot. Duca, pe care l-aş ruga să vi le puie la dispoziţie.

Rugîndu-vă să mă iertaţi, dacă prin aceasta aş fi cerut prea mult de la d-voastră ce mi-aţi dat atîtea semne de afecţiune, vă rog, domnule Iorga, să primiţi încredinţarea celui, mai deplin devotament.

Em, Girleanu

I. E. Torouţiu, *Studii şi documente literare*, vol. VII, p. 395

II

*28 octombrie 1906,
Bucureşti*

Multrespectate domnule Iorga,

Exemplarele au fost uitate la „Minerva” din neglijenţa lor; afară de aceasta, de fiecare număr se dau 20 exemplare pentru biblioteci şi 29 lucrătorilor. Lucru ce m-a făcut să le spun să scoată cîte 3.000 de fiecare număr, pentru a se ajunge.

Acum să-mi daţi voie să vă scriu cele următoare :

De multe ori mi-aţi spus că după silinţa mea voi fi răsplătit, că dacă *N.R.*¹⁶ va merge bine, eu voi primi ca leafă o sumă mai mare. De la început aţi văzut însă că pentru revistă mi-am pus tot interesul, iar pentru leafa mea am fost cu totul dezinteresat, orice s-ar zice şi oricîte insinuări răuvoitoare se vor strecura la urechea d-voastră, vă rog să fiţi încredinţat că revista merge mai bine decît d-voastră v-aţi aşteptat. Afară de prima sumă pe care aţi pus-o la început în joc, tot s-a plătit din încasări, — lucru ce alte reviste şi ziare nu-l cunosc. Eu însă am răbdat multe neazuri, multe griji, fără să vă spun şi fără să fiu întrebat de d-voastră. Am suferit chiar şi unele atingeri pe care iarăşi le-am trecut cu vederea. Desigur că nu pentru cei 120 lei, ci pentru d-voastră.

Astăzi n-am casă, nevasta mea o să nască, o să am copil, am chiar unul, şi eu sînt silit să-mi fac buget cu 120 lei. (Desigur nu vi le spun ca să vă arunc doar în sarcină grijile mele, ci ca să mă vedeţi luptînd cinstit, ca funcţionarul d-voastră, nu ca *tovarăş*, cum mi-aţi spus odată, n-am îndrăzneala să o spun nici ca *prieten*, cum mi-aţi scris de multe ori — pentru că la toţi v-aţi plîns de neglijenţa mea — am îndurat multe.) Acum însă e iarnă, sînt multe greutăţi. M-aţi întrebat mai ieri ce aţi putea face pentru mine. Să faceţi, domnule

Iorga, ceea ce ați făcut pentru atîția străini care nu au muncit alături de d-voastră. Să cereți, dacă credeți că eu merit, să cereți 480 lei, din cei 5.000 făgăduiți de d-l Știrbei, și aceste 6 luni din urmă să mă plătiți cu 200 lunar ; 480 lei orișicînd ni i-ar pune d-l Știrbei în folosul revistei. Atunci cu 200 lei, voi scăpa de multe nevoi și voi putea în adevăr să mă consacru numai revistei. Atunci desigur, acordîndu-mi încrederea care astăzi nu o aveți, aș putea face abonați printre prietenii și camarazii mei. Așa, dimineața sînt la revistă, iar după prînz trebuie să alerg să caut parale, — ca să pot trăi. Asta ați putea-o face pentru mine. Dacă credeți însă că cer prea mult, nu luați în seamă cele ce v-am scris. Eu am învățat, în viața mea de ofițer, să înțeleg fără să discut.

Vă rog, primiți încredințarea devotamentului meu,

Em. Girleanu

I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, vol. VII, p. 398

CĂTRE MIHAIL DRAGOMIRESCU

I

10 noiembrie 1906

Multresipeotate d-le Dragomirescu,

De vreo trei zile am căpătat, din răceală, o inflamație la ficat, lucru care mă împiedică și-mi ia bucuria să vă pot asculta diseară. Cred că zilele aceste mă voi face bine, și atunci nu voi mai lipsi în nici o vinere. Sprijinit pe bunăvoință ce-mi arătați, alătur și 2 schițe *senine* pentru *Albina*. Au fost publicate în cele dintâi numere, cu totul uitate, și-n 300 exempl. numai tipărite a lui *Făt-Frumos*. Le-am refăcut și cred, veți vedea și d-tră dacă nu mă înșel, că fac pentru o revistă cu scopul *Albinei*. Vă mai rog să stăruiți ca să pot da lunar cite 2 bucați ; puținul ce mi se va da va fi de ajuns pentru mine, care n-am prea avut norocul să fiu plătit de vreo revistă.

Muițumindu-vă pentru deosebitul interes ce știu că-mi purtați, vă rog să rămâneți încredințat de respectuoasa mea admirație.

Al d-tră devotat,

Em. Girleanu

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{38(1-65)}{VI}$

II

31/12 1906

Respectate d4e Dragomirescu,

Vă scrisesem ieri un bilet, pe care nu știu de vi l-a dus -comisionarul, și despre care n-am avut prilejul să vă vorbesc eu personal. Vă spuneam că pînă mine dimineață trebuie să trimit, prin mandat, d-lui N. Iorga, 121,25 bani, /suma ce d^sa mi-a dat-o pentru suplimente de muncă, dar pe care acum o ține ca un fel de clenci pentru a avea cu ce să mă atace. Vă rugasem dacă puteți lua dș la Steinberg 200 lei, mi-ați fi dat să am își eu ceva, și imediat ce plătea d-l Bianu cei 300 lei, ați fi ânajpoiati banii.

Dacă puteți face atceist lucru v-aș rămânea foarte îndatorat. Eu aș ruga pe d4 Bianu să vă deie d-tră banii pentru Creangă, în cazul cînd ați accepta, rămînînd să mai iau eu 100.

Primiți vă rog încredințarea devotamentului și respectului meu,

Em. Girleanu

38(1-65)

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S —

III

9/1 907

Iubite d-le Dragomirescu,

V-am scris cîteva rînduri de la tipografie, dar m-am gîndit pe urmă că trebuia să mai adaog ceva. O să vă rog ca orice sumar veți hotărî mine dimineață, în el să fie și : *Corneliu*, *Mîndru* și *Dragoslav*, cari, tineri cum sînt, de-abia așteaptă să-și vadă o bucată publicată. A nu-i pune ar fi să-i descurajați,

și eu îi cunosc bine cum sînt, de la *Făt-Frumos* ; apoi ei sînt acei cari vor fi totdeauna alături de d-tră. Tot așa, să nu lipsească *Cronica* d-tră, pentru care aleargă toți să cumpere revista. Dacă e nevoie de scos ceva, scoateți *nuvela mea*, eu am mai multă putere de răbdare.

Primiți, d-le Dragomirescu, încredințarea respectuoasei mele admirații.

Em. Girleanu

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{38(1-65)}{VI}$

IV

București 16/4 907

Respectate domnule Dragomirescu,

Ceea ce vă scriu bineînțeles că niciodată nu v-aș spune-o singur, căci așa sînt eu. M-ați ajutat prea mult pană acum, ca să mai pot să vă cer ceva, cu toate aceste așa-s împrejurările că nu pot face altfel. Mi-ați împrumutat 330 lei, a căror poliță v-o trimit acum. Dar suma aceasta nu mă poate scoate din grozava situație în care sînt. Vă rog dar să judecați dacă au oarecare bun-simț cele ce vă scriu, și dacă au, răspundeți-mi, dacă nu, ca și cînd n-ați fi primit această scrisoare.

tfn afaceri omull trebuie să fie corect. Și ce-i dreptul m-aș simți jignit dacă ân schimbul celor ce vă cer, nu v-aș asigura cu ceva, eu poate mor, mine. Am o sumă de cărți românești, cu autografe de ale lui Alecsandri, Creangă, Miron Pompiliu, Veronica Miele, Filimon, broșuri, jurnale și cu deosebire colecții de reviste, care la un loc fac cel puțin 3.000 de lei. Vi le-aș da cu un inventar ca să le păstrați, pe lîngă polița mea, și să-mi mai împrumutați 400 (patru sute) lei, pe cari Maori și-ar lua angajamentul ca pînă în 6 luni să vi le restituie. Bineînțeles polița aș iscăli-o eu. Mai am de dat la

casă, n-am haine, trebuie să dau o rată la niște mobile, și să mă mut.

În cazul când această nouă cerere, după cum ar fi și dreptul, v-ar stînjeni, vă rog -considerați-o ca nepriimită. Cărțile vi le-aș trimite, în cazul când vroiți, cu Dragoslav într-o trăsură.

Al dumneavoastră devotat,

E m. Girleanu

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S 38(1-65)
VI

V

19/5 907

Stimate d-le Dragomirescu,

Cumnatul meu are de plătit taxa de 30 lei, de înscriere, pînă azi la 2, după care dată va fi exclus. Socru-meu îi scrie că tocmai peste 3 zile, pe luni-marți îi trimite. Vă rog dați d-tră, și cum vine mandatul vi-l trimit d-tră. Trimiteți banii de vroii prin acest comisionar. Eu vin la 2/-3.

Cu devotament, al d-tră,

Em. Girleanu

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S 38(1-65)
VI

VI

25/7 907

Stimate d-le Dragomirescu,

Cu revista am avut multe necazuri¹⁷, dintre care cel mai mare a fost că nici un vînzător n-a vrut să o ieie decît în 60 de bani (40 cîștigul lor). La urma urmei le-am dat-o, judecînd că numărul acesta avea

nevoie de mulți cititori. V-aș fi scris, dar unde? Azi am întîia veste de la d-tră. Dragoslav mi-a scris fără să-mi spuie unde sînteți. Necaz am avut și cu hîrtia, care nu se dase încă la tipografie. *Ieri mi s-a adus tot restul*. În librării și chioșcuri (în București) o au de luni. Librăriile și o parte din abonați au primit-o. Azi dăm restul.

Scrisorile d-tră care mi s-au adus mie (una recomandată de la Caragiale), precum și revistele vi le voi trimite recomandate.

Stimate d-le Dragomirescu, să-mi dați voie să vă vorbesc și despre necazurile mele. Iată ce e: eu nu mai vreau supt nici un chip să mai iau nimic de la *Convorbiri*, însă voi rămîne credincios lor *atîta vreme cît vor apare, ca redactor, secretar și colaborator*. Banii ce mi i-ați împrumutat o să vi se înapoieze fam prin octombrie, deși o parte din ei, dacă credeți, v-aș ruga să o scădeți treptat, evaluînd d-tră munca și colaborarea mea pe viitor la revistă, după cum veți crede de cuviință.

Ca să pot trăi, aș vrea să scot înainte pe *Făt-Frumos*, aici în București. O revistă mică, de două ori pe lună, nu va aduce nici un rău cred *Conv.*, mai cu seamă că noi *cu toții* vom rămînea și la *Convorbiri* — vă rog să credeți și vă dair cuvîntul *meu de onoare* pentru aceasta.

Vreau însă să-mi dați și d-tră părerea și să-mi soriți cît mai curînd în această privință.

De la *Albina* nici pînă azi nu mi-au venit cei 40 lei, se vede cîtă trecere am pe acolo. De altfel în curînd le voi arăta că și eu pot avea un Dumnezeu, căci îs hotărît să mă duc lîngă Tache Ionescu¹⁸. Altceva n-am de făcut. Cu talentul mori prea bine de foame...¹⁹

Vă trimit 2 numere din revistă. Vă rog să arătați deosebitelile mele respecte d-nei. D-tră primiți încredințarea devotamentului meu respectuos,

E m. Girleanu

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S 38(1-65)
VI

VII

8/12 907

Iubite d-le Dragomirescu,

Tată, aseară am stat până la 3 noaptea și am alcătuit volumul pentru Kalenderu. Sînt șapte bucăți inedite (două nepublicate chiar : *Un răspuns* și *La S-ta Paraschiva*), trei altele îs din volumele mele... 300 de lei vor fi făcînd ele, și de va mai trebui voi mai adăoga încă una, două, deși cred că și așa e prea mult poate pentru 100 de pagini.

Deși m-am culcat la trei, totuși m-am sculat dimineață și-am revăzut nuvela ce vreau să v-o citesc deseară pentru numărul acesta al *Convorbirilor*.

Azi v-aș fi putut trimite și începutul *Istoriei literaturii populare*²⁰, dar mai am încă ceva de adăogat.

Am scris despre cronicari, cu citații, și cei dintâi scriitori ai veacului al 19-lea, dînd multe citații mai cu seamă din Gh. Lazăr, care are admirabile *cugetări* într-o limbă rară. D-tră trebuie să-i spuneți d-lui Popescu că nu e glumă să citești fiecare autor în întregime și să scoți ceea ce se poate da la îndemînă oamenilor către care e îndreptată cartea. Așa, din Asachi am citit o zi întreagă ca să scot 3 poezii, mult mai frumoase decît ale lui Ion Văcărescu²¹ și pe care o să vi le citesc deseară, dimpreună cu *cugetările* lui Lazăr.

Acum mai vine și o parte personală, veșnica tînguire a bieților scriitori. Iubite d-le Dragomirescu, să vă dau hîrtia la mînă și căutați-mi cei 350 lei. Dacă diseară mi-ați putea da măcar cincizeci din ei, și restul **pană** luni, m-ați scăpa din cea „mai neagră” mizerie, cum zice Cincinat²². Și cel puțin mizeria lui e mizerie de „salon” ; dar a mea, cu lăptăreasa, băcanul, găzarul, care mi-au dat *ultimatum* pană mîine dimineață ! Proprietăreasa, **pană** luni. Fiți fără grijă, vă pun tot manuscrisul la dispoziție, căci eu cred că în vacanța de Crăciun să

gătesc și tot restul cărții. Totul e materialul, apoi îl legi ca într-o poveste.

Eu nu cred să fie un scriitor care să muncească mai mult și care să fie mai prost răsplătit ca mine. Și asta pentru că nu vreau să fac politică. Și n-am să fac ! Scriitorul are o altă menire.²³ Și dacă n-ar fi primprejurul meu ceilalți, eu nu m-aș gîndi nici la mîneare. Așa e biata Rodică ; ce știe dînsa de artă ! Ea cere „papă” — a început să spuie — și trebuie să-i dau. De aceea fac și volum pentru „Steaua”²⁴ ! Doar mi s-a lumina și *steaua* mea.

Cu cele mai deosebite respecte doamnei, rămî-nînd al d-tră devotat,

E m. Girleanu

București

38(1-65)

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S — — —

VIII

Luni 10/12 907

Multiubite d-le Dragomirescu,

Nuvela — pe care am refăcut-o cu totul și cred că va fi tot ca *Punga* — o dau mîne dimineață.

Deocamdată mă grăbesc să vă trimit o parte din materialul și însemnările ce le-am adunat pentru *Istoria populară a literaturii*.

Ieri am alergat toată vremea și n-am putut veni singur.

Iubite d-le Dragomirescu, vă rog arătați felul meu de lucru aceluși binevoitor ce vrea să-mi deie banii. Eu adun materialul, lucrul cel mai greu, pentru fiecare bucată mi-au trebuit zile întregi, căci am citit

autorul complet, ca să scot ce e mai la îndemînă cititorului către care adresez cartea. Toate citațiile vor fi luate ca și aceste de pre edițiile prime, unde limba e mai curată. Aici am material cu totul inedit : Gh. *Lazăr, Asachi, Stamati, Budai-Deleanu, Necrologul lui Ștefan*, care nu figurează în nici o altă carte de literatură. Cum completez mater. pînă la Costache Negruți [*sic*], scriu începutul ca o povestire. Părți chiar am scrise, rămîne să le leg. In vacanța Crăciunului dau cel puțin 6 coaie. Lucrarea va fi mare, și cred că mi se va plăti cum se cuvine

Acum vă rog să puneți toată căldura pentru colaboratorul d-tră Girleanu și să-i scoateți pană mîne banii, că mă dau afară din casă, și nu am nici cinci bani.

Eu o să trec pe la d-tră diseară pe la 6—7.

Cu cel mai adînc devotament,

E m. G î r l e a n u

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S ³⁸⁽¹⁻⁶⁵⁾
VI

IX

Miercuri 13/2 1908

Stimate domnule Dragomirescu,

Am primit 10 lei și vă mulțumesc, — și pentru că singur ați spus să hotărîm cît să ne dați pe lună, eu vă rog să-mi dați 50 lei și să scădeți din datorie numai 100. în schimbul acestor plăți, eu voi da la fiecare număr cîte o nuvelă *nepublicată*, voi face corecturi și cîte o cronică informativă. Luna asta am luat 10 lei, mai rămîn 40, din care v-aș rămînea foarte îndatorat dacă mîne dimineață, joi, îmi veți mai da 20 sau 15, deoarece diseară îmi vine socrul

meu, și nu am nici un ban. Mi-i trimiteți ou Dragoslav, la 12 ore la „Minerva”²⁵. Sau astă-seară acasă, ar fi și mai bine, pe la orele 9.

Revista e foarte întîrziată²⁶, și cred că dacă tabla de materii pe anul trecut va intra tot în cele 2½ coaie, va indispune mult pe abonați. Hîrtia de la Steinberg, deși am telefonat de 4 ori, nu s-a trimis. Formele copertei sînt în mașini, care așteaptă.

Primiți încredințarea respectului meu,

Al d-tră,

Em. Girleanu

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S ³³⁽¹⁻⁶⁵⁾
VI

X

18 noi 1908

Multiubite d-le Dragomirescu,

Acum primesc o telegramă că sosește diseară soția mea. Vă rog foarte mult, pentru că tot la 1 iulie revista intră îți vacanție, în care timp nu voi fi plătit, dați-mi neapărat cei 50 lei pe iulie. Vă dau cuvîntul meu de onoare că numărul acesta veți avea nuvela cea mare *In liniștea unei nopți de mai*²⁷ și că pînă la 1 iulie vă voi da cîte o bucată. Poate că „Minerva” să-mi deie banii de scriți lui Filip. Dacă nu mi-i dați, rămîn într-o stare vecină cu despera-rea, căci n-am la cine apela.

Cu devotament,
al d-tră,

Em. Girleanu

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S ³⁸⁽¹⁻⁶⁵⁾
VI

[iară dată]

întii, ca să fie cineva societară trebuie să aibă loc. În prezent nu e un singur loc liber. Iar înaintea d-rei Nebunelii — care în foaia personală are absențe și alte fapte pe care ți le voi spune verbal — sînt artiștii: d-na *Lucreția Radovici*, cu 19 ani de teatru, d-l *Fotino* și soții *Braborescu*, care duc teatrul pe umeri, și acestora nu le pot prevedea locul nici în 3 ani de azi înainte, deoarece nu pot scoate, sau nu va putea scoate cel ce va fi, la pensie, pe nimeni înainte de 3 ani, iar bătrîni, așa ca să moară și să le facă loc, — nu vād.

În ce privește leafa, artiștii mei sînt plătiți toți pană «azi. la curent, alții au luat și din iulie, și dacă uneori se întîrzie lefurile, datoriile sau ratele, e că acest teatru are datorii enorme, acumulate de 20 de ani, cărora eu trebuie să le fac față. Cine se plîng sînt niște canalii.

Pe d-na Malcoci a șters-o din buget ministerul. Cu toate aceste i-am luat eu asupra-mi, de milă, o datorie de 100 lei, și i-am făgăduit să o reangajez la 1 septembrie. Cred că am făcut destul atunci cînd mie mi s-a tăiat din leafă 2.000 lei, și societarilor cîte 500.

Vezi, dragă d-le Dragomirescu, cît de ingrătă e slujba de director de teatru. Dacă d-ta ca prieten crezi cele ce mi le scrii despre mine, ce trebuie să creadă străinii! De aceea sînt amărît de-ajuns. Am făcut o tristă experiență care-mi va da puțința să scriu un folositor memoriu asupra activității mele la teatru...

Nicăiri ca aici n-am văzut politicianismul mai meschin, oamenii mai cinici. Ce sufăr ca director nu-ți poți închipui — acuma mai răsufli !

Al d-tale devotat,

Em. Girleanu

P.-S. Mîne plec cu Batalionul I vînători. Decît să mori bolnav, mai bine de glonț, de va fi.

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S — —
38 f 1-65)

Stimate d-le Dragomirescu,

V-am căutat aseară și v-am așteptat azi la tipografie. Vroiam să vă spun că ieri am mîncat cu Cincinat, că e al nostru trup și suflet. Ne dă abonați foarte mulți, crede că și o subvenție de la minister și un bilet de liber parcurs pe căile ferate, p. abonamente. Deoarece dă un mare sprijin material, am convenit, *bineînțeleas numai în cazul cînd d-tră aprobați*, ca să i se puie numele de *prim-redactor*, supt al d-tră, iar pe ultima pagină jos (ca la *Sămănătorul*) *coproprietari* M. D. și Cincin. P. Eu unul, cum îl vād om de talent și de caracter, sînt cu totul pentru acest lucru, mai cu seamă că el aduce atîtea abonamente revistei, ba spunea că și donațiile unor amici ai lui.

Vi le spun toate aceste pentru că eu nu pot să vin decît diseară la 9, dimpreună cu el. În cazul cînd vroiiți, îi spuneți că ați convenit. Ovid³² îi face într-adevăr marenmare curte, dar ieri Cincin. a fost toată ziua cu noi (eu și Nanu), așa că celalt nu l-a putut vedea.

Al d-tră devotat,

Em. Girleanu

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S ^11^)
VI

CĂTRE I. V. SOCEC

[Fragment]

Miercuri il/II 909

Multrespectate domnule Socec,

îmi iau permisiunea să vă scriu fiindcă prin acest mijloc nu vă răpesc prea mult din ocupațiile dnră, și al doilea, puteți judeca mai liniștit asupra celor ce cred că, în calitate de secretar al „Bibliotecii Românești”, sînt dator să vi le fac cunoscut.

Încep prin a vă spune că, deși cu mare părere de rău, nu pot primi onoarea de a fi administratorul ziarului *La Roumanie*. Aceasta fiindcă m-am gîndit că tocmai pentru o gazetă cu un tiraj mic, franceză, pentru o gazetă de luptă ar trebui să-mi jertfesc toată cariera mea de scriitor, căci drept „carieră” iau ocupația mea de literat. Pentru dînsa mi-am jertfit și cariera militară, spre al căreia scop muncisem 7 ani în școlile militare. A lua postul de administrator, și a-l neglija, e în afară de caracterul și convingerile mele.

Vă pot însă recomanda pe un băiat de o foarte bună și cinstită familie, un băiat care știe perfect franțuzește, care-i muncitor și are legături cu lumea mare, adică tocmai publicul căruia se adresează *La Roumanie*. Acesta e *Adolf Hertz* (Dinu Ramură), care e pe lîngă aceste și un eminent literat.

D-tră veți aprecia.

Cu deosebită stimă, al d-tră,

Em. Girleanu

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. 17.069

CĂTRE SIMION MEHEDIŢI

31/3 1911

Respectate domnule Mehedinți,

Pentru această, cea din urmă oară, vă rog să-mi mai iscăliți polița pentru restul de 200 lei pe care-l mai amîn, deoarece cu boala soției mele, am cheltuit tot ce aveam.

Nu știu dacă nu s-ar mai putea face ceva pentru mine. Văd că pe d-l I. Scurtu l-a pus bibliotecar la Statul-Major cu 450 lei lunar ; pe d-l Nerva Hodoș, bibliotecar la Cameră, cu vreo 500. Numai mie nu s-a găsit nimeni să-mi dea ceva ! Poate că dacă ați stărui s-ar putea să mă puie subdirector, aici, la teatru. Se poate crea acest post, care, după cîte aud, de-l va crea, iar să-l dea d-lui Mircea Demetriad, prietenul lui Caion³³ ! Mai este un post, nou creat, de referendar la Casa Școalelor. V-aș ruga să interveniți, dacă credeți de cuviință.

Primiți vă rog d-le Mehedinți, încredințarea simțimentelor mele de respect.

Em. Girleanu
Berzei 17

I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, vol. IX, p. 155

II

TEATRUL NAȚIONAL. *Craiova, 1 septembrie 1911*
CRAIOVA
Cabinetul Directorului

Respectate domnule Caragiale,

Aș dori, din tot sufletul, să pot anunța în reper-
torul meu :

„Săptămîna Caragiale”

Aș juca, în abonament, cu prețuri deosebite, în-
treg teatrul dumneavoastră.

Luni. Conferință despre teatrul Caragiale.
Noaptea furtunoasă

Miercuri. Conul Leonida față cu reacțiunea
D-ale carnavalului

Joi. O scrisoare pierdută

Si mbătă. 1 April. Năpasta

Dacă doriți o altă succedare a pieselor voi face
întocmai. Le voi monta din nou.

V-aș rămîne îndatorat dacă, printr-un cuvînt,
mi-ați da autorizația d-tră.

Primiți, domnule Caragiale, încredințarea simți-
mintelor de respect și adîncă admirație ce vă
păstrez,

*E m. Girleanu*³⁴

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S **51(1-11)**

III

TEATRUL NAȚIONAL
CRAIOVA
Cabinetul Directorului

12 septembrie 1911
Craiova

Multrespectate domnule Caragiale,

Am primit cu mare bucurie scrisoarea d-tră. Promesc toate condițiile. Înainte de întâia reprezentație veți primi suma ce ați hotărât. Deschid stagiunea la 8 oct., pe la 15 noiembrie voi începe să joc piesele d-tră.

Cu cel mai adânc respect și cu nețărmurită admirație,

al d-tră,

E m. Girleanu

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{51(1-11)}{LV}$

IV

TEATRUL NAȚIONAL
CRAIOVA
Cabinetul Directorului

2 noiembrie 1911

Multrespectate domnule Caragiale,

Am fost bolnav și necăjit. Știți ce e lumea actricească ! Dar, mai ales, publicul craiovean. Vă trimit o scrisoare, alăturată, prin care vă confirm învoiala. Vă expediez această sumă cel mai târziu la 20 decembrie. Prima reprezentație o dau la 25 decembrie. Voi da în șir, sărbătorile, piesele d-tră, și o întregă săptămână în ianuar. Suma o veți primi dar între 1—20 decembrie c.

Aș fi prea fericit, dacă, abătându-vă prin țară, ați veni și la reprezentațiile pieselor d-tră. Le voi da o strălucire deosebită, și voi forma din reprezentarea

lor un eveniment cultural, cerînd ministerului reducerea prețului pe C,F. pentru cei cari vor dori să asiste din întreaga Oltenie.

Primiți vă rog încredințarea celor mai adînci simțiminte de respect și admirație,

Al d-tră supus,

Em. Girleanu

P.-S. Vă mulțumesc din suflet pentru telegramă.

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{51(1-11)}{Li V}$

V

TEATRUL NAȚIONAL
CRAIOVA
Cabinetul Directorului

2 noiembrie 1911

Multstimate domnule Caragiale,

Ca urmare scrisoarei prin care vă ceream îngăduirea să vă jucăm piesele d-tră, vă răspundem afirmîndu-vă că primim :

1) Să respectăm integritatea materială a textului respectiv, edițiile anterioare a textului „Minerva”.

2) Să vă plătim, în schimb, ca drept de autor, deodată, pentru toate eventualele reprezentațiuni, și înainte de chiar prima reprezentațiune, 2.000 (două mii) lei, sumă pe care vă vom expedia-o în mărci.germane, la adresa d-tră.

3) Că nu vom juca piesele d-tră (octombrie-mai inclusiv) în orașele Iași și București.

Em. Girleanu
Directorul Teatrului Național
din Craiova*

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S $\frac{51(1-11)}{\sim}$

TEATRUL NAȚIONAL
CRAIOVA
Cabinetul Directorului

25 aprilie 1912, Craiova

Multrespectate maestre,

Fii atât de bun și iscălește chitanța alăturată — pe timbru — pentru cei 2.000 lei. Trebuie să o alăturăm la actele justificative.

Cu cel mai adânc respect și cu nețărmurită admirație,

rămân devotat,

Em. Girleanu™

Biblioteca Academiei R.P.R., mss. S

51 (I-11)

LV

NOTE LA SCRISORI

1. Este vorba de studiul lui Em. Girleanu *Ion Creangă*, publicat în revista ieșeană *Arhiva* nr. 7—8 din iulie-august 1902 și apărută apoi în broșură aparte în același an.
2. A. D. Xenopol.
3. Riria, pseudonimul sub care soția lui A. D. Xenopol a publicat diferite lucrări literare. Drama amintită de Em. Girleanu este intitulată *Elvira*, apărută în 1902.
4. Revista *Pagini alese*, care apărea la Bîrlad.
5. Drama *Elvira* de Riria (vezi și nota 3).
6. *Pagini alese*:
7. M. S. Cobuz, pseudonimul din tinerețe al lui Mihail Sadoveanu.
8. Venind la București, Em. Girleanu a făcut neconținute eforturi pentru a tipări din nou revista *Făt-Frumos*, de astă dată în capitală. Em. Girleanu intenționa să conlucreze cu toți foștii redactori și colaboratori ai revistei din perioada ei bîrlădeană și de aceea scrisoarea adresată lui G. Tutoveanu era semnată și de Corneliu Moldovanu, D. Nanu și A. Mîndru.
9. Neavînd posibilități să editeze din nou revista *Făt-Frumos*, Em. Girleanu se alătură, la sfîrșitul anului 1906, profesorului universitar Mihail Dragomirescu, a cărui revistă intitulată mai întîi *Convorbiri* și apoi *Convorbiri critice* a apărut în ianuarie 1907.
10. Corneliu Moldovanu.
11. într-adevăr, abia la 1 martie 1909, Em. Girleanu reușește să tipărească din nou revista *Făt-Frumos*, la București, dar numai în trei numere.
12. St. O. Iosif.

13. N. N. Beidiceanu.
14. Nuvela *Vrabia*, apărută în *Ramuri*, rir. i, 1 ianuarie' 1913, p. 4.
15. Este vorba de Societatea Scriitorilor Români, înființată în 1908, prin strădaniile depuse în primiri rînd de Em. Gîrleanu. În anii următori, în cadrul acestei societăți s-au produs unele disensiuni, la care se referă scriitorul în această scrisoare.
16. Revista *Neamul românesc*, apărută sub conducerea lui N. Iorga, în 1906, în redacția căreia a lucrat și Em. Gîrleanu, ca un adevărat salahor, lipind pînă și cele cîteva mii de benzi cu numele abonaților.
17. Em. Gîrleanu se referă la revista *Convorbiri critice*, în redacția căreia a lucrat ca secretar.
18. Politician burghez.
19. Em. Gîrleanu detesta pe acei care voiau să se impună în literatură prin protecții și aranjamente politice de culise. Totodată acuza și strîmbele alcătuirii ale societății din acea vreme, în care scriitorii de talent, neaserviți intereselor meschine ale politicienilor burghezi, erau sortiți să aibă o grea și dureroasă existență.
20. În 1907, Em. Gîrleanu a început să pregătească o lucrare de popularizare intitulată *Istoria populară a literaturii românești, povestită pentru popor*. Lucrarea, rămasă neterminată, se află astăzi în manuscris la Biblioteca Academiei R.P.R. Manuscrisul poartă numărul 2.070. Este un caiet cartonat, de format mic, alcătuit din 131 foi volante, lipite la legătorie. Foile, scrise numai pe recto, sînt de dimensiuni diferite, veline și dictando, de calitate deosebită. Comentariile scriitorului sînt scrise cu aceleași caractere și aproape cu aceeași cerneală, ceea ce dovedește că au fost așternute pe hîrtie într-un interval de timp relativ scurt. Citatele și fragmentele din operele scriitorilor au fost copiate și strînse într-o perioadă de timp mai îndelungată, în mod izolat, aceasta fiind dovedită de varietatea scrisului și a cernelei, de dimensiunile și calitatea hîrtiei, precum și de faptul că fiecare citat sau fragment se află pe o foaie separată sau pe un grup de foi de sine stătătoare.

Pe copertă e scris : *Istoria populară a literaturii românești, povestită pentru popor de Em. Gîrleanu*. De asemenea, se află cifra 1, ceea ce arată că lucrarea era proiectată în mai multe volume. Sumar nu are, probabil datorită faptului că nu era terminată, șirul scriitorilor oprindu-se la I. Eliade Rădulescu,

Lucrarea lui Em. Gîrleanu se deschide cu *Cîteva cuvinte asupra celor ce au să urmeze în această carte*, în care sînt expuse ideile care l-au călăuzit pe scriitor în alcătuirea ei. Manuscrisul are două capitole mari : 1. *Cronicarii* și 2. *Începuturile literaturii*. Em. Gîrleanu reia istoria literaturii noastre, de la cei mai importanți cronicari. Datele biografice și documentare sînt extrem de reduse. Sînt subliniate mai mult semnificația și valoarea fiecărui scriitor și fiecărei opere. Tendința generală a lucrării este mai mult de a iniția, de a fixa în linii mari cursul dezvoltării literaturii noastre ; fără să aibă pretenția unei istorii literare întemeiate pe criterii științifice, confirmă calitățile de povestitor ale lui Gîrleanu și preocupările lui cetățenești. Scrisă „*pentru popor*”, pentru oamenii simpli, cu intenția de a sădi în inimile lor lumina culturii și dragostea pentru clasici, lucrarea excelează prin stilul ei cald, plin de simplitate și naturalețe, prin forma clară, vie și curgătoare, criteriul expunerii fiind cel al povestirii populare.

În capitolul *începuturile literaturii*, apariția literaturii artistice la noi este prezentată într-o formă extrem de sugestivă și de atrăgătoare, scriitorul făcînd apel la însăși sensibilitatea și experiența de viață a cititorului simplu.

După o sintetică și edificatoare introducere, Em. Gîrleanu trece la prezentarea primilor noștri stihuitori, poezii Văcărești. Deosebit de important este însă faptul că Em. Gîrleanu a știut să sesizeze cît se poate de adevărat semnificația poezilor Văcărești. Arătînd că aceștia făceau parte din tagma boierilor și că „*puteau să-și petreacă viața cum ațîia alții și-au scurs-o în petreceri iară nici un folos*”, Gîrleanu subliniază : „*Văcărești! însă și-au iubit neamul, pămîntul, limba*”, citînd ca mărturie în sprijinul afirmațiilor sale *Testamentul literar* al lui Ienăchiță Văcărescu.

Patriotismul primilor făuritori de literatură românească este scos în relief întotdeauna, în cuvinte calde, cum face, de pildă, cînd vorbește despre *însemnarea de călătorie* a lui Dinicu Golescu : „*Cu cîtă dragoste ne spune că s-a gîndit la țara lui,*

că spre dînsa, în fața frumuseților firii din țările străine, spre țara iu'i și-a întors «ochii minții»".

Din toată lucrarea reiese cu limpezime faptul că Em. Gîrleanu era înzestrat cu un fin spirit de observație, cu un serios bagaj de cunoștințe, că era capabil să se orienteze în ierarhia valorilor. Fragmentele reproduse din operele clasicilor sînt edificatoare în acest sens. De pildă, din opera lui I. Eliade Rădulescu reproduce numai *Zburătorul*, însoțindu-l de acest scurt comentariu: „*Ca poet, Eliade se înalță printr-o singură poezie de o frumusețe rară, care-l consfințește și care îl arată într-o lurrină mai frumoasă decît pe mulți dintre scriitorii începători ai noștri...*”

21. Iancu Văcărescu.

22. Cincinat Pavelescu.

23. Nu trebuie să vedem în aceste afirmații ale lui Emil Gîrleanu o atitudine de nepăsare și de izolare față de frămîntările și problemele majore ale societății în care trăia. Scriitorul înțelegea să muncească și să trăiască cinstit, fără să se ploconească în fața cutărui sau cutărui politician burghez. Emil Gîrleanu dezaproba pe acei scriitori care, stăpîniți de dorința de a parveni, adoptau o atitudine adulatoare, slugnică față de reprezentanții claselor posedante.

24. Colecția „Steaua” a unei edituri particulare, cu scopuri pur comerciale.

25. Editura și tipografia „Minerva”.

26. E vorba de *Convorbiri critice*.

27. Nuvela a apărut cu titlul *într-o noapte de mai*, în *Convorbiri critice*, nr. 13 din 1 iulie 1908, și nr. 14—18 din 15 iulie — 1 septembrie 1908.

28. Volumul *într-o noapte de mai*, apărut în 1908, în care figurează, într-adevăr, nuvelele *Punga* și *Furnica*.

29. Comedia în trei acte *Cometa*, scrisă în colaborare de St. O. Iosif și Dimitrie Anghel, apărută în 1908.

30. Volumul lui Em. Gîrleanu *1877 — schițe din război*, apărut în 1908.

31. Cunoscutul scriitor clasic rus A. P. Cehov.

32. Ovid Densusianu, directorul revistei *Viața nouă*, apărută între anii 1910 și 1925.

redactat următorul răspuns :

„Teatrul Național din Craiova

Liber a juca și numai pe scena lui, în timpul stagiunii 1911—1912 oct.-mai incl. toate piesele,— oriunde (afară Iași-București), cum va crede de cuviință.

Condițiile autorului :

Respectul textului integral din punct de vedere material, edițiile anterioare «Minervei».

2.000 lei plătiți înainte — expediați în m. germane la adresa autorului : Schon. etc.”.

în acea perioadă I. L. Caragiale locuia în Schoneberg bei Berlin, Innsbruckerstrasse 1.

35. Reprezentațiile Teatrului Național din Craiova au întîrziat, și atunci Em. Gîrleanu nu a putut trimite lui I. L. Caragiale suma promisă. Dramaturgul, supărat, crezînd că a căzut victimă unei farse, trimite această telegramă, a cărei cîrnă se află pe scrisoarea primită de la Em. Gîrleanu :

„Directorului Teatrului Craiova

Ultima oară rog răspundeți. Aminteri, reclam Ministerului, Direcției Generale, eventual justiției.

Caragiale

13/26 ianuarie dimineața”

36. Primind suma promisă de Em. Gîrleanu, I. L. Caragiale trimite această telegramă de răspuns :

„Gîrleanu

Teatru Craiova

Primit. Mulțumesc. Urez sănătate mai bună decît toate.

Caragiale”

r

BIBLIOGRAFIE ȘI INDICI

BIBLIOGRAFIE

I. POEZIE, SCHIȚE ȘI NUVELE

1. în periodice

- Iubitei* [poezie] — „Arhiva” (Iași), an. XI, nr. 7—8, iulie-august 1900, p. 353.
- Epigrame (Unei doamne, Unui amic, D-lui B., Părerii mele asupra polemicii d-lui B. cu d. C, Lui H. Spencer, Unui amic)* — „Arhiva” (Iași), an. XI, n-rele 9 și 10, septembrie-octombrie 1900, p. 448.
- Deznădejde* (poezie, după Paul Verlaine) — „Arhiva” (Iași), an. XI, n-rele 9—10, septembrie-octombrie 1900, p. 450.
- Epigrame (Unei cintărețe, Statuiei lui Ștefan cel Mare, Statuielor lui Miron Costin și Asachi, Tramvaiului electric, Unui ofițer pensionar, Unui anatomist, Poețiilor, Notațiunei liniare)* — „Arhiva” (Iași), an. XI, n-rele 11—12, noiembrie-decembrie 1900, p. 544.
- Dragul mamei* — „Arhiva” (Iași), an. XI, n-rele 11—12, noiembrie-decembrie 1900, p. 546.
- Dreptate cerească* — „Arhiva” (Iași), an. XII, n-rele 1—2, ianuarie-februarie 1901, p. 48.
- Mama Catrina* — „Arhiva” (Iași), an. XII, n-rele 3—4, martie-aprilie 1901, p. 132.
- Epigrame (Cu regret... d-nului Ureche, Lui Radu Rosetti, Maestrului Caragiale cu ocazia jubileului)* — „Arhiva” (Iași), an. XII, n-rele 3—4, martie-aprilie 1901, p. 145.
- Mihai* —* „Arhiva” (Iași), an. XII, n-rele 7—8, iulie-august 1901, p. 332.
- Pe malul Șiretului* — „Făt-Frumos”, an. I, nr. 4, 1 mai 1904, p. 58.

Reprodusă în „Albina”, an. X, nr. 29, 15 aprilie 1907, p. 772. (*Odată!* 1907.)

Din trecut — „Făt-Frumos”, an. I, nr. 9, 15 iulie 1904, p. 134.

Puii — „Făt-Frumos”, an. I, nr. 12, 1 septembrie 1904, p. 189. Reprodusă, sub titlul *Puișorii*, în „Albina”, an. X, nr. 18, 28 ianuarie 1907, p. 457. (*Cea dintâi durere*, 1907, cu titlul *Puișorii*.)

Boierul Furtună — „Sămănătorul”, an. III, nr. 37, 12 septembrie 1904, p. 585. (*Bătrînii — schițe din viața boierilor moldoveni*, 1905.)

Conul Iordache Iovu — „Făt-Frumos”, an. I, nr. 13, 1 octombrie 1904, p. 199. (*Bătrînii — schițe din viața boierilor moldoveni*, 1905.)

Sineturile conului Gheorghieș — „Făt-Frumos”, an. I, nr. 14, 15 octombrie 1904, p. 213. (*Bătrînii — schițe din viața boierilor moldoveni*, 1905.)

O întâmplare — „Făt-Frumos”, an. I, nr. 16, 30 noiembrie 1904, p. 250, continuată în n-rele 17—18, 31 decembrie 1904 — 15 ianuarie 1905, p. 263. (*Bătrînii — schițe din viața boierilor moldoveni*, 1905.)

Alte vremuri !... — „Sămănătorul”, an. IV, nr. 2, 9 ianuarie 1905, p. 17. (*Bătrînii — schițe din viața boierilor moldoveni*, 1905.)

Intr-o duminică — „Sămănătorul”, an. IV, nr. 7, 13 februarie 1905, p. 106. (*Bătrînii — schițe din viața boierilor moldoveni*, 1905.)

O zi ca altele — „Făt-Frumos”, an. I, nr. 19, 15 februarie 1905, p. 294. (*Bătrînii — schițe din viața boierilor moldoveni*, 1905.)

De sărbători — „Sămănătorul”, an. IV, nr. 21, 22 mai 1905, p. 350. (*Bătrînii — schițe din viața boierilor moldoveni*, 1905.)

Sufletul nu-mbătrînește — „Făt-Frumos”, an. I, nr. 20, 4 iunie 1905, p. 316. (*Bătrînii — schițe din viața boierilor moldoveni*, 1905.)

Un sfîrșit — „Făt-Frumos”, an. I, n-rele 21—22, 15 iunie 1905, p. 333. (*Bătrînii — schițe din viața boierilor moldoveni*, 1905.)

Boierul Iorgu Buhtea — „Sămănătorul”, an. IV, nr. 26, 26 iunie 1905, p. 444, continuată în nr. 27, 3 iulie 1905, p. 466, și în nr. 28, 10 iulie 1905, p. 485. (*Bătrînii — schițe din viața boierilor moldoveni*, 1905.)

Suflet de femeie — „Făt-Frumos”, an. I, n-rele 23—24, 1 iulie 1905, p. 352. (*Bătrînii — schițe din viața boierilor moldoveni*, 1905.)

Franț — „Făt-Frumos”, an. II, nr. 1, 1 septembrie 1905, p. 6. (*Bătrînii — schițe din viața boierilor moldoveni*, 1905.)

Înșelat — „Făt-Frumos”, an. II, nr. 2, 15 septembrie 1905, p. 24. (*Odată!*, 1907.)

Întîmplarea — „Făt-Frumos”, an. II, nr. 4, 15 octombrie 1905, p. 69. (*Cea dintâi durere*, 1907.)

Furtuna — „Făt-Frumos”, an. II, nr. 6, 15 noiembrie 1905, p. 103. Reprodusă în „Albina”, an. X, n-rele 45—46, 5—12 august 1907, p. 1.171. (*Odată!*, 1907.)

Odată! — „Făt-Frumos”, an. II, nr. 8—9, 1 ianuarie 1906, p. 156. Reprodusă în „Albina”, an. X, nr. 20, 11 februarie 1907, p. 512. (*Odată!*, 1907.)

Frați — „Sămănătorul”, an. V, nr. 23, 4 iunie 1906, p. 446. (*Cea dintâi durere*, 1907.)

Negustorul Meremet — „Convorbiri literare”, an. XL, n-rele 6—8, iunie-august 1906, p. 641. (*Cea dintâi durere*, 1907.)

Uitat — „Sămănătorul”, an. V, nr. 27, 2 iulie 1906, p. 528. (*Cea dintâi durere*, 1907.)

Tată — „Sămănătorul”, an. V, nr. 31, 30 iulie 1906, p. 604. (*Cea dintâi durere*, 1907.)

Patima — „Sămănătorul”, an. V, nr. 35, 27 august 1906, p. 685. (*Cea dintâi durere*, 1907.)

Cea dintâi durere — „Sămănătorul”, an. V, nr. 38, 17 septembrie 1906, p. 744. (*Cea dintâi durere*, 1907.)

În ajunul Crăciunului — „Albina”, an. X, nr. 10, 3 decembrie 1906, p. 261. (*Odată!*, 1907.)

În ajunul Anului nou — „Calendarul Unirii” (Blaj), 1907, p. 116. (*Cea dintâi durere*, 1907.)

Vierul — „Calendarul Unirii” (Blaj), 1907, p. 121. (*Cea dintâi durere*, 1907.)

Moștenitorul — „Convorbiri critice”, an. I, nr. 1, 1 ianuarie 1907, p. 22. (*Cea dintâi durere*, 1907.)

- La vorbă, într-O seară de iarnă — „Albina”, an. X, n-rele 15—16, 7—14 ianuarie 1907, p. 386. (Cea dintâi durere, 1907.)
- Grușan — „Convorbiri critice”, an. I, nr. 3, 1 februarie 1907, p. 107. (Cea dintâi durere, 1907.)
- Înecatul — „Convorbiri critice”, an. I, nr. 4, 15 februarie 1907, p. 174. (Cea dintâi durere, 1907.)
- Ucigașul — „Convorbiri critice”, an. I, nr. 5, 1 martie 1907, p. 229. (Cea dintâi durere, 1907.)
- Altă dată! — „Albina”, an. X, nr. 24, 11 martie 1907, p. 626. (Odată!, 1907, cu titlul *Pe-atunci!*)
- Fămînd — „Convorbiri critice”, an. I, nr. 6, 15 martie 1907, p. 306. (Cea dintâi durere, 1907.)
- Locul tainic — „Convorbiri critice”, an. I, nr. 7, 1 aprilie 1907, p. 351. (Odată!, 1907.)
- Primăvară — „Convorbiri critice”, an. I, n-rele 8—10, 15 aprilie—15 mai 1907, p. 376. (Odată!, 1907.)
- Ochiul lui Turculeț — „Convorbiri critice”, an. I, n-rele 8—10, 15 aprilie—15 mai 1907, p. 450. (Cea dintâi durere, 1907.)
- Fugitul — „Albina”, an. X, nr. 34, 20 mai 1907, p. 894. (Cea dintâi durere, 1907.)
- Calul — „Convorbiri critice”, an. I, nr. 11, 1 iunie 1907, p. 501. (Odată!, 1907.)
- La moarte — „Revista politică și literară” (Blaj), an. I, nr. 9, mai 1907, p. 267. Reprodusă în „Convorbiri critice”, an. I, nr. 12, 15 iunie 1907, p. 561. (Cea dintâi durere, 1907.)
- Un suflet — „Convorbiri critice”, an. I, nr. 13, 1 iulie 1907, p. 582. (Odată!, 1907.)
- La cules de vii — „Albina”, an. X, n-rele 43—44, 22—29 iulie 1907, p. 1.136. (Odată!, 1907.)
- O amintire — „Viața literară și artistică”, an. I, nr. 31, 12 august 1907, p. 245. Reprodusă în „Convorbiri literare”, an. XLII, nr. 4, aprilie 1908, p. 399. (Odată!, 1907.)
- În clipa din urmă — „Viața literară și artistică”, an. I, nr. 33, 26 august 1907, p. 261. Reprodusă în „Seara”, an. I, nr. 59, 10 martie 1910, sub titlul *Comoara*. (*Visul lui Pilat*, [1915], sub titlul *Comoara*.)
- Bolnavii — „Convorbiri critice”, an. I, n-rele 14—17, 15 iulie—1 septembrie 1907, p. 673. (Odată!, 1907.)
- Vulturul — „Viața literară și artistică”, an. I, nr. 35, 9 septembrie 1907, p. 277. (*Amintiri și schițe*, 1910.)
- Viereasa — „Convorbiri critice”, an. I, nr. 18, 15 septembrie 1907, p. 724. (*Punga*, 1909, sub titlul *Doi moșnegi*.)
- Frunza — „Albina”, an. X, nr. 52, 23 septembrie 1907, p. 1.348. Reprodusă în „Viața literară și artistică”, an. I, nr. 47, 2 decembrie 1907, p. 373. (*Amintiri și schițe*, 1910.)
- Părăsită — „Viața literară și artistică”, an. I, nr. 38, 30 septembrie 1907, p. 301. (*Amintiri și schițe*, 1910.)
- Giza — „Albina”, an. XI, nr. 1, 7 octombrie 1907, p. 82. Reprodusă în „Convorbiri critice”, an. II, nr. 3, 1 februarie 1908, p. 117. (*Într-o noapte de mai*, 1908.)
- Ochii — „Viața literară și artistică”, an. I, nr. 39, 7 octombrie 1907, p. 309. (*Într-o noapte de mai*, 1908.)
- Un om de zahăr — „Convorbiri critice”, an. I, nr. 20, 15 octombrie 1907, p. 803. Reprodusă în ziarul „Lupta” (Ploiești), an. I, nr. 3, 6 ianuarie 1908, p. 2. (*Într-o noapte de mai*, 1908.)
- Colonelul — „Viața literară și artistică”, an. I, nr. 41, 21 octombrie 1907, p. 325. (*Cea dintâi durere*, ed. II, 1909.)
- O ceartă — „Convorbiri critice”, an. I, nr. 21, 1 noiembrie 1907, p. 830. Reprodusă în ziarul „Lupta” (Ploiești), an. I, nr. 4, 17 ianuarie 1908, și nr. 5, 31 ianuarie 1908, p. 2. (*Într-o noapte de mai*, 1908, sub titlul *Cearta*.)
- în „turneu” — „Viața literară și artistică”, an. I, nr. 43, 4 noiembrie 1907, p. 341. (*Într-o noapte de mai*, 1908.)
- O licitație — „Convorbiri critice”, an. I, nr. 22, 15 noiembrie 1907, p. 872. (*Într-o noapte de mai*, 1908.)
- Punga — „Convorbiri critice”, an. I, nr. 23, 1 decembrie 1907, p. 913. (*Într-o noapte de mai*, 1908.)
- într-un an — „Convorbiri critice”, an. I, nr. 24, 15 decembrie 1907, p. 958. (*Într-o noapte de mai*, 1908.)
- La Sfînta Paraschiva — „Viața literară și artistică”, an. I, nr. 50, 23 decembrie 1907, p. 397. (*Amintiri și schițe*, 1910.)
- Om milostiv — „Convorbiri critice”, an. II, nr. 4, 15 februarie 1908, p. 137. (*Într-o noapte de mai*, 1908.)
- Un aprețuitor al frumosului — „Convorbiri critice”, an. II, nr. 6, 15 martie 1908, p. 219. (*Cea dintâi durere*, ed. II, 1909.)
- Trei prieteni — „Convorbiri critice”, an. II, nr. 7, 1 aprilie 1908, p. 265. (*Trăi vedeni*, 1910, sub titlul *Trei vedeni*.)

în noaptea învierii — „Albina”, an. XI, n-rele 28—29, 13—2D aprilie 1908, p. 840.

întunerice — „Convorbiri critice”, an. II, nr. 8, 15 aprilie 1908, p. 298. (*Bătrâni — schițe din viața boierilor moldoveni*, ed. II, 1909.)

întiul fior — „Convorbiri critice”, an. II, nr. 9, 1 mai 1908, p. 354. (*Cea dintâi durere*, ed. II, 1909, sub titlul *Tre-sârirea*.)

întârziatul — „Convorbiri critice”, an. II, nr. 10, 15 mai 1908, p. 397. (*într-o noapte de mai*, 1908.)

Furnica — „Convorbiri critice”, an. II, nr. 11, 1 iunie 1908, p. 425. (*într-o noapte de mai*, 1908.)

Santinela — „Convorbiri critice”, an. II, nr. 12, 15 iunie 1908, p. 477. (*1877 — schițe din război*, 1908.)

într-o noapte de mai — „Convorbiri critice”, an. II, nr. 13, 1 iulie 1908, p. 505, continuată în n-rele 14—18, 15 iulie—1 septembrie 1908, p. 574. (*într-o noapte de mai*, 1908.)

în anume clipe — „Convorbiri critice”, an. II, nr. 13, 1 iulie 1908, p. 534. (*Nucul lui Odobac*, 1910, sub titlul *în unele clipe*.)

Prizonierul — „Convorbiri critice”, an. II, nr. 19, 1 octombrie 1908, p. 597. (*1877 — schițe din război*, 1908.)

Fetița mamei — „Convorbiri critice”, an. III, nr. 2, 25 februarie 1909, p. 81. (*Nucul lui Odobac*, 1910.)

Domnul Seneca — „Făt-Frumos”, an. III, nr. 1, 1 martie 1909, p. 2. (*Nucul lui Odobac*, 1910.)

Cucoșul — „Făt-Frumos”, an. III, nr. 2, 15 martie 1909, p. 46. (*Din lumea celor cari nu cuvîntă*, 1910.)

Nucul lui Odobac — „Convorbiri critice”, an. III, nr. 3, 25 martie 1909, p. 181. (*Nucul lui Odobac*, 1910.)

Gîndăcelul — „Făt-Frumos”, an. III, nr. 3, 1 aprilie 1909, p. 73. (*Din lumea celor cari nu cuvîntă*, 1910.)

Hambarul — „Convorbiri critice”, an. III, nr. 25 mai 1909, p. 342. (*Nucul lui Odobac*, 1910.)

Musculiță — „Lucaefărul”, an. VIII, nr. 11, 1 iunie 1909, p. 243. (*Din lumea celor cari nu cuvîntă*, -1910.)

Tovarășul — „Lucaefărul”, an. VIII, nr. 11, 1 iunie 1909, p. 243. (*Din lumea celor cari nu cuvîntă*, 1910.)

Hoinar — „Convorbiri literare”, an. XLIII, nr. 7, iulie 1909, p. 728. Reprodusă în „Romanul” (Arad), an. I, nr. 49, 2 martie 1911, p. 6. (*Din lumea celor cari nu cuvîntă*, 1910.)

Cît un fir de neghină — „Convorbiri literare”, an. XLIII, nr. 8, august 1909, p. 809. (*Din lumea celor cari nu cuvîntă*, 1910.)

Petrecere — „Convorbiri critice”, an. III, nr. 10, 25 octombrie 1909, p. 637. (*Nucul lui Odobac*, 1910.)

Oratorul — „Lucaefărul”, an. VIII, nr. 23, 1 decembrie 1909, p. 519. (*Nucul lui Odobac*, 1910.)

Pe Bistrița, la vale (Casa Irinucăi) — „Lucaefărul”, an. VIII, nr. 24, 16 decembrie 1909, p. 555. Reprodusă în „Seara”, an. I, 1 iunie 1910, p. 1. (*Privești din țară, schițe, însemnări*, 1915.)

Luptătorii — „Convorbiri literare”, an. XLIV, nr. 1, ianuarie 1910, p. 27. (*Din lumea celor cari nu cuvîntă*, 1910.)

O convorbire — „Falanga literară și artistică”, an. I, nr. 1, 10 ianuarie 1910, p. 2. (*Trei vedenii*, 1910.)

într-un cimitir — „Lucaefărul”, an. IX, nr. 2, 16 ianuarie 1910, p. 41. (*Trei vederii*, 1910.)

Un moldovan — „Falanga literară și artistică”, an. I, nr. 2, 17 ianuarie 1910, p. 2. (*Trei vedenii*, 1910.)

Arhiva plășii Turia — „Falanga literară și artistică”, an. I, nr. 3, 24 ianuarie 1910, p. 1. (*Trei vedenii*, 1910.)

O patulă — „Convorbiri critice”, an. IV, nr. 1, 25 ianuarie 1910, p. 9. (*Trei vedenii*, 1910.)

Trandafirul — „Falanga literară și artistică”, an. I, nr. 4, 31 ianuarie 1910, p. 2. (*Din lumea celor cari nu cuvîntă*, 1910.)

Domnul maior — „Convorbiri literare”, an. XLIV, nr. 2, februarie 1910, p. 199. (*Trei vedenii*, 1910.)

Scrisoare găsită — „Falanga literară și artistică”, an. I, nr. 5, 7 februarie 1910, p. 2. (*Visul lui Pilat*, 1915, sub titlul *Scrisoarea pierdută*.)

Filozoful — „Lucaefărul”, an. IX, nr. 4, 16 februarie 1910, p. 91. (*Din lumea celor cari nu cuvîntă*, 1910.)

Singuratecii — „Lucaefărul”, an. IX, nr. 4, 16 februarie 1910, p. 91. (*Din lumea celor cari nu cuvîntă*, 1910.)

în pragul Ceahlăului — „Falanga literară și artistică”, an. I, nr. 7, 21 februarie 1910, p. 3.

- Judecător* — „Falanga literară și artistică”, an. I, nr. 8, 28 februarie 1910, p. 1. (*Trei vedenii*, 1910.)
- Darul lui Dumnezeu* — „Universul”, an. XXVIII, nr. 94, 6 aprilie 1910, p. 1. (*Trei vedenii*, 1910.)
- De pe cruce* — „Universul”, an. XXVIII, nr. 106, 18 aprilie 1910, p. 1. (*Trei vedenii*, 1910.)
- Într-un colț de biserică* — „Universul”, an. XXVIII, nr. 122, 7 mai 1910, p. 1. (*Din lumea celor cari nu cuvîntă*, 1910.)
- Călătoare* — „Universul”, an. XXVIII, nr. 122, 7 mai 1910, p. 1. Reprodusă în „Ramuri” (Craiova), an. VI, nr. 2, 17 octombrie 1910, p. 17. (*Din lumea celor cari nu cuvîntă*, 1910.)
- Din viața noastră* — „Universul”, an. XXVIII, nr. 130, 15 mai 1910, p. 1. (*Trei vedenii*, 1910.)
- Visul lui Pilat* — „Universul”, an. XXVIII, nr. 157, 11 iunie 1910, p. 1. Reprodusă în „Tribuna” (Arad), an. XV, nr. 129, 14 iunie 1911, p. 1, sub titlul *Visul*. (*Visul lui Pilat*, [1915].)
- După asemănarea lor* — „Convorbiri critice”, an. IV, nr. 6, 25 iunie 1910, p. 355. (*Din lumea celor cari nu cuvîntă*, 1910.)
- Cioc! cioc! cioc!* — „Convorbiri critice”, an. IV, nr. 6, 25 iunie 1910, p. 356. (*Din lumea celor cari nu cuvîntă*, 1910.)
- Voinicul!* — „Convorbiri critice”, an. IV, nr. 6, 25 iunie 1910, p. 357. (*Din lumea celor cari nu cuvîntă*, 1910.)
- Mai sus!* — „Universul”, an. XXVIII, nr. 175, 29 iunie 1910, p. 1. (*Din lumea celor cari nu cuvîntă*, 1910.)
- Cîntărețul!* — „Universul”, an. XXVIII, nr. 175, 29 iunie 1910, p. 1. (*Din lumea celor cari nu cuvîntă*, 1910.)
- Sorșas* — „Lucefărul”, an. IX, n-rele 15—16, 1—16 august, 1910, p. 376. (*Visul lui Pilat*, [1915].)
- Floarea lacrimilor* — „Lucefărul”, an. IX, nr. 17, 1 septembrie 1910, p. 406. (*Din lumea celor cari nu cuvîntă*, 1910.)
- Sărăcuțul* — „Lucefărul”, an. IX, nr. 18, 16 septembrie 1910, p. 442. (*Din lumea celor cari nu cuvîntă*, 1910.)
- O rază* — „Ramuri” (Craiova), an. VI, nr. 1, 10 octombrie 1910, p. 8. (*Din lumea celor cari nu cuvîntă*, 1910.)
- Ca soarele /...* — „Lucefărul”, an. IX, nr. 20, 16 octombrie 1910, p. 495. (*Din lumea celor cari nu cuvîntă*, 1910.)
- O lacrimă pe-o geană* — „Ramuri” (Craiova), an. VI, nr. 4, 31 octombrie 1910, p. 53. (*O lacrimă pe-o geană*, 1915.)
- Grivei* — „Tribuna” (Arad), an. XIV, nr. 234, 31 octombrie 1910, p. 1. (*Din lumea celor cari nu cuvîntă*, 1910.)
- Cioplitorul* — „Convorbiri literare”, an. XLIV, nr. 9, noiembrie 1910, p. 965. (*O lacrimă pe-o geană*, 1915.)
- Toamnă /...* — „Tribuna” (Arad), an. XIV, nr. 226, 3 noiembrie 1910, p. 1.
- Cînd stăpînul nu-i acasă* — „Tribuna” (Arad), an. XIV, nr. 239, 6 noiembrie 1910, p. 1. (*Din lumea celor cari nu cuvîntă*, 1910.)
- De vorbă...* — „Tribuna” (Arad), an. XIV, nr. 243, 12 noiembrie 1910, p. 1. (*Visul lui Pilat*, [1915].)
- Un volum de capodopere* — „Ramuri” (Craiova), an. VI, nr. 6, 14 noiembrie 1910, p. 86. (*Visul lui Pilat*, [1915].)
- Culegătoarea de rouă* — „Ramuri” (Craiova), an. VI, nr. 8, 28 noiembrie 1910, p. 113. (*O lacrimă pe-o geană*, 1915.)
- Lux/...* — „Universul”, an. XXVIII, nr. 331, 2 decembrie 1910, p. 1. (*Visul lui Pilat*, [1915].)
- Corbii* — „Tribuna” (Arad), an. XIV, nr. 249, 2 decembrie 1910, p. 1.
- Pisălogul* — „Universul”, an. XXVIII, nr. 354, 25 decembrie 1910, p. 1. (*Visul lui Pilat*, [1915].)
- Obiceiurile de sărbători* — „Tribuna” (Arad), an. XIV, nr. 280, 25 decembrie 1910, p. 16. (*O lacrimă pe-o geană*, 1915.)
- Urna* — „Convorbiri critice”, an. IV, nr. 12, 15 decembrie 1910, p. 747. (*Visul lui Pilat*, [1915].)
- In odăița ei* — „Convorbiri literare”, an. XLV, nr. 1, ianuarie 1911, p. 4. (*Visul lui Pilat*, [1915].)
- Rodica. Poveste de Anul nou* — „Universul”, an. XXIX, nr. 2, 2 ianuarie 1911, p. 1. (*Visul lui Pilat*, [1915].)
- Nenorocosul* — „Universul”, an. XXIX, nr. 10, 11 ianuarie 1911, p. 1. (*Visul lui Pilat*, [1915].)
- Tilharul* — „Romînul” (Arad), an. I, nr. 15, 20 ianuarie 1911, p. 2. (*O lacrimă pe-o geană*, 1915.)
- Contrabandistul* — „Revista idealistă”, an. IX, nr. 2, februarie 1911, p. 65.
- Scaitul* — „Lucefărul”, an. X, nr. 3, 1 februarie 1911, p. 58. (*Visul lui Pilat*, [1915].)
- Ursuzul* — „Romînul” (Arad), an. I, nr. 35, 13 februarie 1911, p. 1. (*Visul lui Pilat*, [1915].)
- Singură sub cer* — „Lucefărul”, an. X, nr. 4, 16 februarie 1911, p. 92. (*Visul lui Pilat*, [1915].)

Meșterul de oglinzi — „Universul”, an. XXIX, nr. 54, 25 februarie 1911, p. 1. (*Visul lui Pilat*, [1915].)

Intre copii — „Ramuri” (Craiova), an. VI, nr. 16, 15 martie 1911, p. 269. (*Visul M Pilat*, [1915].)

Făgăduința — „Tribuna” (Arad), an. XV, nr. 65, 20 martie 1911, p. 2. (*Visul lui Pilat*, [1915].)

De pe cînd luceferi... — „Tribuna” (Arad), an. XV, nr. 81, 10 aprilie 1911, p. 25. (*O lacrimă pe-o geană*, 1915.)

Beizadeaua — „Luceafărul”, an. X, nr. 8, 16 aprilie 1911, p. 177.

Statua — „Romînul” (Arad), an. I, nr. 85, 17 aprilie 1911, p. 2.

Benghiul — „Romînul” (Arad), an. I, nr. 85, 17 aprilie 1911, p. 2.

Automata! — „Universul”, an. XXIX, nr. 109, 24 aprilie 1911, p. 1.

Palavragiul — „Luceafărul”, an. X, nr. 9, 1 mai 1911, p. 202. (*Visul lui Pilat*, [1915].)

Secretul — „Luceafărul”, an. X, nr. 10, 16 mai 1911, p. 231. (*O lacrimă pe-o geană*, 1915.)

Calendarul — „Tribuna” (Arad), an. XV, nr. 108, 17 mai 1911, p. 3.

Ochii — „Tribuna” (Arad), an. XV, nr. 108, 17 mai 1911, p. 3.

Lampa — „Tribuna” (Arad), an. XV, nr. 112, 24 mai 1911, p. 2.

Oglinda — „Tribuna” (Arad), an. XV, nr. 112, 24 mai 1911, p. 2.

Scrinul — „Tribuna” (Arad), an. XV, nr. 112, 24 mai 1911, p. 2. (*Bucăți alese*, 1941.)

Iconostasul — „Tribuna” (Arad), an. XV, nr. 112, 24 mai 1911, p. 2.

Pentru o pasăre l... — „Luceafărul”, an. X, nr. 11, 1 iunie 1911, p. 257. (*O lacrimă pe-o geană*, 1915.)

„Viața e un vis !” — „Luceafărul”, an. X, nr. 13—14, 1—16 iulie 1911, p. 308. (*O lacrimă pe-o geană*, 1915.)

O Înmormîntare — „Flacăra”, an. I, nr. 19, 25 februarie 1912, p. 146. Reprodusă în „Almanahul Societății Scriitorilor Romîni” pe anul 1912, p. 89.

Viabia — „Ramuri” (Craiova), an. VIII, nr. 1, 1 ianuarie 1913, p. 4. (*O lacrimă pe-o geană*, 1915.)

Tanti Amalia — „Ramuri” (Craiova), an. VIII, nr. 2, 15 ianuarie 1913, p. 39. (*O lacrimă pe-o geană*, 1915.)

îbrahim — „Ramuri” (Craiova), an. VIII, nr. 3, 1 februarie 1913, p. 70. (*O lacrimă pe-o geană*, ed. II, 1926.)

Fereastră — „Ramuri” (Craiova), an. VIII, nr. 4, 15 februarie 1913, p. 103. (*O lacrimă pe-o geană*, 1915.)

In clopotnița biserică pustii — „Ramuri” (Craiova), an. VIII, nr. 6, 15 martie 1913, p. 172. (*O lacrimă pe-o geană*, ed. II, 1926.)

Așa, o poveste l... — „Luceafărul”, an. XII, nr. 10, 16 mai 1913, p. 310.

Sultan — „Proza” (Craiova), an. I, nr. 1, 1 februarie 1914, p. 4. Reprodusă în „Viața literară” (Craiova), an. I, nr. 1, 22 noiembrie 1914, p. 3. (*O lacrimă pe-o geană*, 1915.)

Geloși — „Proza” (Craiova), an. I, nr. 2, 15 februarie 1914, p. 22. (*O lacrimă pe-o geană*, 1915.)

Jilțul — „Proza” (Craiova), an. I, nr. 3, 1 martie 1914, p. 41.

De pe un carnet. Însemnări din zilele mobilizării — „Proza” (Craiova), an. I, nr. 3, 1 martie 1914, p. 44.

2. In volume

BĂTRÎNII — SCHIȚE DIN VIAȚA BOIERILOR MOLDOVENI, București, Minerva, 1905, 250 pagini. Cuprinde : *Bătrînii, Sineturile conului Gheorghieș, Suflet de femeie, Conul Iordache Iovu, Intr-o duminică, Alte vremuri!..., Franș, O întâmplare, Sufletul nu-mbătrînește, Un sfîrșit, Boierul Furtună, Nadișanca, O zi ca altele..., Amintire, Călăuza, De sărbători, Boierul Iorgu Buțtea.*

CEA DINTĂI DURERE, București, Minerva, 1907, 262 pagini. Ilustrații de A. Baïțazar. Cuprinde : *Cea dintăi durere, Ucigașul, Tată, Ochiul lui Turculeț, Vierul, In ajunul Anului nou, Întîmplare, Înecatul, La vorbă într-o seară de iarnă, Uitat, Cine a iubit-o!, Moștenitorul, Frați, Grușan, Flămînd, Patima, Părtașul, Fugitul, Puișorii, La moarte, Negustorul Meremet.*

ODATĂ! București, Alcalay, 1907, 123 pagini. Cuprinde : *Odată I, Pe-atunci, Din trecut, Calul, Primăvară, Înșelat, Furtuna, In ajunul Crăciunului, O amintire, Pe malul Șiretului, Locul tainic, La cules de v*ii. Un suflet, Bolnavii.*

- ÎNTR-O NOAPTE DE MAI, București, Socec, 1908, 219 pagini. Ilustrații de A. Satmary. Cuprinde: *Intr-o noapte de mai, O licitație, Cearta, Într-un an, In ajunul Crăciunului, OcMi, întârziatul, Un om de zahăr, Om milos-tiv, Furnica, Calul, Giza, Primăvara, Bolnavii, In „tur-neu”, Punga.*
- 1877 _ SCHIȚE DIN RĂZBOI, București, Socec, 1908, 103 pagini. Cu o notiță critică de M[ihail] D[ragomirescu]. Cuprinde : *Santinela, Un viteaz, Palma, Râniții, Prizonierul, Ticălosul, Cîteva zile din august 1877.*
- BĂTRÎNII — SCHIȚE DIN VIAȚA BOIERILOR MOLDOVENI, București, Socec, 1909, ediția a II-a întregită, 311 pagini. Cuprinde : *Bătrînii, Sineturile conului Gheorghieș, Su-flet de femeie, Conul Iordache Iovu, Furtuna, Intr-o duminică, Alte vremuri, Franț, O întâmplare, Suflitul nu-mbătrînește, Un sfîrșit, La vorbă într-o seară de iarnă, Boierul Furtună, Nadișanca, Intunerec, O zi ca altele, Amintire, Călăuza, De sărbători, Boierul Iorgu Buhtea, La cules de vii, Negustorul Meremet, La un urmaș.*
- CEA DINTĂI DURERE, București, Socec, 1909, ediția a II-a, 281 pagini. Cuprinde : *Cea dintăi durere, Ucigașul, Tată, Ochiul lui Turculeț, Vierul, In ajunul Anului nou, In-tîmplarea, Înecatul, Uitat, Un aprețuitor al frumosului, Cine a iubit-o !, Moștenitorul, Tresărirea, Frați, Grușan, Flămînd, Patima, Colonelul, Părtașul, Fugitul, Înșelat, Puișorii, Odată!, Pe-atunci, O amintire, Locul tainic, Pe malul Șiretului, La moarte, Un suflet.*
- PUNGA, București, Socec, 1909, 239 pagini. Cu un „cuvînt înainte” de Mihail Dragomirescu. Cuprinde : *Punga, Ochiul lui Turculeț, Franț, Bolnavii, Flămînd, O licitație, Vierul, Doi moșnegi, Suflet de femeie, Sineturile conu-lui Gheorghieș, Alte vremuri, Moștenitorul, Cearta, Fur-nica.*
- AMINTIRI ȘI SCHIȚE, București, C. Sfetea, 1910, 93 pagini. Cuprinde : *La Sfînta Paraschiva, Chipuri de demult, La boierul Cîndea, Mușunache, Calul, Giza, Părăsita, Vul-turul, Frunza, Puișorii, In ajunul Anului nou, La cules de vii.*
- DIN LUMEA CELOR CARI NU CUVÎNTĂ, București, Editura „Convorbirilor literare”, 1910, 141 pagini. Cuprinde:

Cît un fir de neghină, Gîndăcelul, Sărăcuțul, Călătoare, Musculiță, Într-un colț de biserică, Cîntărețul, Hoinar, în curtea mea, După asemănarea lor, Cioc ! cioc! cioc !, în fel de fel de fețe, Mai sus!, Nedespărțite, Pasere de noapte, Vulturul, Cucoșul, Ca soarele, Luptătorii, Mări-nimie, Singuratecii, Filozoful, Cînd stăpînul nu-i acasă, Grivei, Fricosul, Musafirul, Căprioara, Voinicul, Giza, Părăsita, Calul, Tovarășii, Trandafirul, Frunza, Floarea lacrimilor, O rază.

NLTCUL LUI ODOBAC, București, Minerva, 1910, 252 pagini. Cuprinde : *Nucul lui Odobac, Domnul Seneca, Demisia, Oratorul, în vinerea patimilor, Mîntuitorul, în unele clipe, Petrecere, Mormintele, Hambarul, Fetița mamei., Din lumea celor cari nu cuvîntă (Părăsita, Cucoșul? Gîndăcelul, Musculiță, Vulturul, Tovarășii, Cît un fir de neghină, Frunza, Hoinar, Musafirul, Luptătorii, Filozoful, Fricosul, Căprioara, Singuratecii).*

TREI VEDENII, București, Librăria nouă, ediția I și II, 1910, 126 pagini. Cuprinde : *Trei vedenii, Chipuri de demult, O convorbire, Arhiva plășii Turia; Din lumea celor cari nu cuvîntă (Trandafirul, Mărinimie), într-un cimitir, De pe cruce, Din viața noastră, Domnul maior, Judecător, O patrule, Un moldovan, La țanc!..., Tabloul, într-un colț de biserică, Călătoare!, Darul lui Dumnezeu.*

II. ARTICOLE

- Asupra „Castei-Diva”* [piesă de H. Lecca] — „Arhiva” (Iași), an. XI, n-rele 7—8, iulie-august 1900, p. 369.
- Asupra romanului „Fecioara”* [de Petru Vulcan] — „Arhiva” (Iași), an. XI, n-rele 9—10, septembrie-octombrie 1900, p. 451.
- Asupra romanului „Străbunii”* [de Ludovic Dauș] — „Arhiva” (Iași), an. XI, n-rele 11—12, noiembrie-decembrie 1900, p. 556.
- Rolul social al universităților* — „Arhiva” (Iași), nr. XI, n-rele 11—12, noiembrie-decembrie 1900, p. 559.
- Amintirile de călătorie ale d-lui A. D. Xenopol* — „Evenimen-tul” (Iași), an. VIII, nr. 279, 23 ianuarie 1901, p. 1.

Conferința d-lui Hogaș „Petrecerile ȋăranului” — „Evenimentul” (Iași), an. IX, nr. 5, 30 ianuarie 1901, p. 2.

„Gura lumii”, dramă în 4 acte de d. I. Găvănescul — „Arhiva” (Iași), an. XII, n-rele 1—2, ianuarie-februarie 1901, p. 62.

„L’Aiglon” — „Evenimentul” (Iași), an. IX, nr. 7, 1 februarie 1901, p. 1.

Banchetul lui Caragiale — „Evenimentul” (Iași), an. IX, nr. 29, 28 februarie 1901, p. 1.

Expoziția permanentă de pictură — „Evenimentul” (Iași), an. IX, nr. 39, 10 martie 1901, p. 2.

Țăranul ca soldat — „Arhiva” (Iași), an. XII, n-rele 3—4, martie-aprilie 1901, p. 121.

„Jurnal de bord, schițe marine și militare” de Jean Bart — „Arhiva” (Iași), an. XII, n-rele 7—8, iulie-august 1901, p. 363.

Sofia Hrisoscoleo — „Arhiva” (Iași), an. XIII, n-rele 1—2, ianuarie-februarie 1902, p. 67.

„Două Vieți” de Gordon — „Evenimentul” (Iași), an. X, nr. 2, 5 februarie 1902, p. 1.

Acrostihul lui Belăiman — „Arhiva” (Iași), an. XIII, n-rele 5—6, mai-iunie 1902, p. 278.

Ion Creangă — „Arhiva” (Iași), an. XIII, n-rele 7—8, iulie-august 1902, p. 311. Retipărită în broșură aparte, cu același titlu, în colecția revistei „Arhiva”, în 1902.

O prefață scrisă de M. Kogălniceanu — „Reînvierea” (Iași), an. I, nr. 1, decembrie 1903, p. 59.

Două scrieri — „Făt-Frumos”, an. I, nr. 1, 15 martie 1904, p. 7.

Asupra biografiei lui Ion Creangă — „Făt-Frumos”, an. I, nr. 1, 15 martie 1904, p. 11.

Note relative la manuscrisele și edițiile operelor lui Ion Creangă — „Făt-Frumos”, an. I, nr. 2, 1 aprilie 1904, p. 24.

Înstrăinații — „Făt-Frumos”, an. I, nr. 3, 15 aprilie 1904, p. 41.

Ion Creangă și Mihai Eminescu — „Făt-Frumos”, an. I, nr. 6, 1 iunie 1904, p. 82.

Ziua de 2 iulie 1904 — „Făt-Frumos”, an. I, n-rele 7—8, 15 iunie—1 iulie 1904, p. 113.

lașul în ziua de 2 iulie 1904 — „Făt-Frumos”, an. I, nr. 10, 1 august 1904, p. 151.

Cronica — „Făt-Frumos”, an. I, nr. 10, 1 august 1904, p. 157.

„Solare” de Iuliu Dragdmirescu — „Făt-Frumos”, an. I, nr. 11, 15 august 1904, p. 169.

„Păcate mărturisite” de N. Gane — „Făt-Frumos”, an. I, nr. 13, 1 octombrie 1904, p. 204.

„Dureri înăbușite” de M. Sadoveanu — „Făt-Frumos”, an. I, nr. 15, 15 noiembrie 1904, p. 233.

Însemnări (Moartea lui Ștefan Petică) — „Făt-Frumos”, an. I, nr. 15, 15 noiembrie 1904, p. 239.

Închinare lui Ion Creangă — „Făt-Frumos”, an. I, n-rele 17—18, 31 decembrie 1904 — 15 ianuarie 1905, p. 257.

Cronică — „Făt-Frumos”, an. I, n-rele 17—18, 31 decembrie 1904 — 15 ianuarie 1905, p. 284.

O nouă revistă („Viața nouă”) — „Făt-Frumos”, an. I, nr. 19, 15 februarie 1905, p. 301.

Cronică — „Făt-Frumos”, an. I, nr. 20, 4 iunie 1905, p. 321.

Cronică — „Făt-Frumos”, an. I, n-rele 21—22, 15 iunie 1905, p. 341.

Cronică — „Făt-Frumos”, an. I, n-rele 23—24, 1 iulie 1905, p. 367.

Cronică — „Făt-Frumos”, an. II, nr. 1, 1 septembrie 1905, p. 14.

Cronică — „Făt-Frumos”, an. II, nr. 3, 1 octombrie 1905, p. 49.

Cronică — „Făt-Frumos”, an. II, nr. 4, 15 octombrie 1905, p. 72.

Cronică — „Făt-Frumos”, an. II, nr. 6, 15 noiembrie 1905, p. 105.

Cronică — „Făt-Frumos”, an. II, nr. 7, 1 decembrie 1905, p. 130.

Cronică — „Făt-Frumos”, an. II, n-rele 8—9, 1 ianuarie 1906, p. 161.

Cronică — „Făt-Frumos”, an. II, n-rele 10—11, 1 februarie 1906, p. 195.

Veteranii — „Neamul românesc”, an. I, nr. 5, 25 mai 1906, p. 71.

Expoziția națională a tuturor românilor — „Neamul românesc”, an. I, nr. 23, 27 iulie 1906, p. 360.

Asupra calendarelor — „Viața literară și artistică”, an. II, nr. 2, 13 ianuarie 1908, p. 6.

Q nouă ediție a operelor lui Caragiale — „Convorbiri critice”, an. II, nr. 2, 15 ianuarie 1908, p. 93.

Două răspunsuri — „Convorbiri critice”, an. II, nr. 21, 1 noiembrie 1908, p. 702.

Către revista „Ramuri” din Craiova — „Convorbiri critice”, an. II, nr. 24, 15 decembrie 1908, p. 818.

Vodă Cuza și Mihail Kogălniceanu — „Convorbiri critice”, an. III, nr. 1, 25 ianuarie 1909, p. 33.

Cîteva cuvinte — „Făt-Frumos”, an. III, nr. 1, 1 martie 1909, p. 1.

Ion Creangă și Mihail Eminescu — „Lucaefărul”, an. VIII, nr. 13, 1 iulie 1909, p. 295.

Biserica veche din Broșterii — „Junimea literară”, an. VII, nr. 1, ianuarie 1910, p. 8.

Manuscrisele lui Ion Creangă — „Lucaefărul”, an. IX, nr. 1, 1 ianuarie 1910, p. 6.

O piesă de teatru a lui Ion Creangă — „Lucaefărul”, an. IX, nr. 1, 1 ianuarie 1910, p. 8.

Întăia duminică — „Falanga literară și artistică”, an. I, nr. 1, 10 ianuarie 1910, p. 5. (*Privești din țară — schițe, însemnări*, 1915.)

A doua duminică — „Falanga literară și artistică”, an. I, nr. 2, 17 ianuarie 1910, p. 5. (*Privești din țară — schițe, însemnări*, 1915.)

A treia duminică — „Falanga literară și artistică”, an. I, nr. 3, 24 ianuarie 1910, p. 5. (*Privești din țară — schițe, însemnări*, 1915, sub titlul *A doua duminică*.)

A patra duminică — „Falanga literară și artistică”, an. I, nr. 4, 31 ianuarie 1910, p. 6. (*Privești din țară — schițe, însemnări*, 1915, sub titlul *A treia duminică*.)

Întăia duminică — „Falanga literară și artistică”, an. I, nr. 5, 7 februarie 1910, p. 5. (*Privești din țară — schițe, însemnări*, 1915, sub titlul *A patra duminică*.)

Cuvintele spuse de d. Em. Gîrleanu cu prilejul inaugurării localului Societății Scriitorilor Romîni... — „Falanga literară și artistică”, an. I, nr. 6, 14 februarie 1910, p. 4.

A doua duminică — „Falanga literară și artistică”, an. I, nr. 6, 14 februarie 1910, p. 6. (*Privești din țară — schițe, însemnări*, 1915, sub titlul *A cincea duminică*.)

A treia duminică — „Falanga literară și artistică”, an. I, nr. 7, 21 februarie 1910, p. 6. (*Privești din țară — schițe, însemnări*, 1915, sub titlul *A șasea duminică*.)

A patra duminică — „Falanga literară și artistică”, an. I, nr. 8, 28 februarie 1910, p. 6.

Întăia duminică — „Falanga literară și artistică”, an. I, nr. 9, 7 martie 1910, p. 6. (*Privești din țară — schițe, însemnări*, 1915, sub titlul *A șaptesprezecea duminică*.)

A doua duminică — „Falanga literară și artistică”, an. I, nr. 10, 14 martie 1910, p. 2. (*Privești din țară — schițe, însemnări*, 1915, sub titlul *A șaptea duminică*.)

A treia duminică — „Falanga literară și artistică”, an. I, nr. 11, 21 martie 1910, p. 7. (*Privești din țară — schițe, însemnări*, 1915, sub titlul *A opta duminică*.)

A patra duminică — „Falanga literară și artistică”, an. I, nr. 12, 28 martie 1910, p. 6. (*Privești din țară — schițe, însemnări*, 1915, sub titlul *A patrusprezecea duminică*.)

Întăia duminică — „Falanga literară și artistică”, an. I, nr. 13, 4 aprilie 1910, p. 4.

A doua duminică — „Falanga literară și artistică”, an. I, nr. 14, 11 aprilie 1910, p. 3.

Un vechi locaș de închinare — „Seara”, an. I, nr. 91, 11 aprilie 1910, p. 1.

Însemnări — „Universul”, an. XXVIII, nr. 187, 11 iulie 1910, p. 1. (*Privești din țară — schițe, însemnări*, 1915, sub titlul *A noua duminică*.)

Cărțile de citire — „Universul”, an. XXVIII, nr. 216, 9 august 1910, p. 1. (*Privești din țară — schițe, însemnări*, 1915, sub titlul *A unsprezecea duminică*.)

lașul în iulie 1910 — „Universul”, an. XXVIII, nr. 220, 13 august 1910, p. 1. (*Privești din țară — schițe, însemnări*, 1915.)

Cuceritorii aerului. Inginerul Vlaicu — „Universul”, an. XXVIII, nr. 236, 29 august 1910, p. 1.

Holera. lașul și primejdia holerei — „Universul”, an. XXVIII, nr. 238, 31 august 1910, p. 1. (*Privești din țară — schițe, însemnări*, 1915, sub titlul *Holera*.)

„Vin turcîi” — „Universul”, an. XXVIII, nr. 245, 7 septembrie 1910, p. 1. (*Privești din țară — schițe, însemnări*, 1915, sub titlul *A zecea duminică*.)

Omida. „Omida literară” — „Universul”, an. XXVIII, nr. 259, 21 septembrie 1910, p. 1. (*Privești din țară — schițe, însemnări*, 1915, sub titlul *A optsprezecea duminică*.)

- „Chestiile vitale” ale neamului! Icoane din viață — „Universul”, an. XXVIII, nr. 266, 28 septembrie 1910, p. i.-f-Priveliști din țară — schițe, însemnări, 1915, sub titlul *A treisprezecea duminică.*)
- Artistul și lumea dinafară* — „Universul”, an. XXVIII, nr. 300; 1 noiembrie 1910, p. 1. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări*, 1915.)
- Ceea ce s-a mai spus* — „Universul”, an. XXVIII, nr. 306, 7 noiembrie 1910, p. 1. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări*, 1915.)
- Înapoi, spre clasicism* — „Universul”, an. XXVIII, nr. 315, 16 noiembrie 1910, p. 1. (*Priveliști din țară — schițe? însemnări*, 1915.)
- Un articol al lui Faguet. Schilodirea limbii* — „Universul”, an. XXVIII, nr. 318, 19 noiembrie 1910, p. 1. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări*, 1915, sub titlul *Schilodirea limbii.*)
- De la Șcheia, la Hirău-Macsut* — „Universul”, an. XXVIII, nr. 322, 23 noiembrie 1910, p. 1. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări*, 1915.)
- Tolstoi* — „Universul”, an. XXVIII, nr. 334, 5 decembrie 1910, p. 1. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări*, 1915.)
- Casa și mormântul lui Vasile Alecsandri (Casa)* — „Universul”, an. XXVIII, nr. 335, 6 decembrie 1910, p. 1. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări*, 1915, sub titlul *Casa lui Vasile Alecsandri.*)
- Casa și mormântul lui Vasile Alecsandri (Mormântul)* — „Universul”, an. XXVIII, nr. 337, 8 decembrie 1910, p. 1. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări*, 1915, sub titlul *Mormântul lui Vasile Alecsandri.*)
- Mijlocul lui decembrie* — „Tribuna” (Arad), an. XIV, nr. 227, 19 decembrie 1910, p. 1. (*Priveliști din țară — schițe? însemnări*, 1915.)
- Societatea Scriitorilor Români* — „Universul”, an. XXVIII, nr. 349, 20 decembrie 1910, p. 1. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări*, 1915.)
- De la repetițiile „Luceafărului”* — „Tribuna” (Arad), an. XIV, nr. 278, 23 decembrie 1910, p. 1. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări*, 1915.)
- Cîteva „taine” din viața scriitorilor* — „Universul”, an. XXVIII, nr. 352, 23 decembrie 1910, p. 1. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări*, 1915, sub titlul *Ciștișgul scriitorilor noștri.*)
- Casa lui Ion Creangă* — „Universul”, an. XXVIII, nr. 355, 28 decembrie 1910, p. 1. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări*, 1915.)
- Cinematografele* — „Tribuna” (Arad), an. XV, nr. 2, 4 ianuarie 1911, p. 1. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări*, 1915.)
- Cărțile de citire* — „Universul”, an. XXIX, nr. 3, 4 ianuarie 1911, p. 1.
- Un povestitor fantastic* — „Universul”, an. XXIX, nr. 7, 8 ianuarie 1911, p. 1. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări*, 1915.)
- Faptul divers* — „Tribuna” (Arad), an. XV, nr. 12, 16 ianuarie 1911, p. 2. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări*, 1915.)
- Recunoștința* — „Universul”, an. XXIX, nr. 17, 18 ianuarie 1911, p. 1. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări*, 1915.)
- Teatrale* — „Universul”, nr. XXIX, nr. 24, 26 ianuarie 1911, p. 1.
- Iancu Brezeanu* — „Romînul” (Arad), an. I, nr. 24, 30 ianuarie 1911, p. 1. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări*, 1915.)
- Un monument lui Anton Pann* — „Convorbiri literare”, an. XLV, nr. 2, februarie 1911, p. 218.
- Vorbe de spirit, fapte hazlii* — „Universul”, an. XXIX, nr. 37, 8 februarie 1911, p. 1. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări*, 1915.)
- Avutul Societății Scriitorilor Români nimic!* — „Romînul” (Arad), an. I, nr. 30, 8 februarie 1911, p. 1.
- Un rug uriaș* — „Universul”, an. XXIX, nr. 45, 16 februarie 1911, p. 1. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări*, 1915.)
- Ce a făcut Societatea Scriitorilor Români. Ce trebuia să facă* — „Romînul” (Arad), an. I, nr. 41, 20 februarie 1911, p. 1. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări*, 1915, sub titlul *Societatea Scriitorilor Români.*)
- Scriitorii români la Sibiu* — „Universul”, an. XXIX, nr. 58, 1 martie 1911, p. 1. (*Priveliști din țară — schițe, însemnări*, 1915, sub titlul *Șezătoare literară la Sibiu.*)

Ioan Al. Brătescu-Voinești — „Tribuna” (Arad), an. XV, nr. 57, 11 martie 1911, p. 1. (*Privești din țară — schițe, însemnări*, 1915.)

Cu prilejul șezătorii din Sibiu — „Tribuna” (Arad), an. XV, nr. 59, 13 martie 1911, p. 2. (*Privești din țară — schițe, însemnări*, 1915.)

Gh. Orleanu — „Romînul” (Arad), an. I, nr. 71, 29 martie 1911, p. 1. (*Privești din țară — schițe, însemnări*, 1915.)

Pentru un poet : D. Anghel — „Universul”, an. XXIX, nr. 94, 6 aprilie 1911, p. 1.

Un nou volum de „Poezii” — „Tribuna” (Arad), an. XV, nr. 80, 8 aprilie 1911, p. 1.

Șezătorile literare — „Romînul” (Arad), an. I, nr. 82, 14 aprilie 1911, p. 3.

Odiseea unei statui — „Tribuna” (Arad), an. XV, nr. 87, 21 aprilie 1911, p. 1. (*Privești din țară — schițe, însemnări*, 1915.)

Articolul d-lui A. D. Xenopol — „Tribuna” (Arad), an. XV, nr. 103, 11 mai 1911, p. 2.

A. D. Xenopol — „Tribuna” (Arad), an. XV, nr. 117, 29 mai 1911, p. 2.

Scriitorii tineri și Caragiale — „Flacăra”, an. I, nr. 16, 4 februarie 1912, p. 122.

La mormîntul lui Ion Adam — „Ramuri” (Craiova), an. VII, nr. 11, 1 iunie 1912, p. 317.

Ion Anestin — „Flacăra”, an. II, nr. 6, 24 noiembrie 1912, p. 43.

Cum au fost aduse în țară rămășițele pămîntești ale lui I. L. Caragiale — „Flacăra”, an. II, nr. 7, 1 decembrie 1912, p. 50.

Gr. M. Alexandrescu. Cu prilejul centenarului său — „Ramuri” (Craiova), an. VIII, nr. 1, 1 ianuarie 1913, p. 25. (*Privești din țară — schițe, însemnări*, 1915.)

Înmormîntarea lui I. L. Caragiale — „Ramuri” (Craiova), an. VIII, nr. 1, 1 ianuarie 1913, p. 27.

Bojdeuca lui Ion Creangă — „Ramuri” (Craiova), an. VIII, nr. 2, 15 ianuarie 1913, p. 62.

Raportul S.S.R. — „Ramuri” (Craiova), an. VIII, nr. 4, 15 februarie 1913, p. 124.

Mormînt uitat — „Ramuri” (Craiova), an. VIII, nr. 5, 1 martie 1913, p. 139. (*Privești din țară — schițe, însemnări*, 1915.)

Informații — „Ramuri” (Craiova), an. VIII, nr. 6, 15 martie 1913, p. 191.

Cu prilejul deschiderii stagiunii — „Rampa”, an. II, nr. 538, 15 octombrie 1913, p. 1.

Singur — „Proza” (Craiova), an. I, nr. 1, 1 februarie 1914, p. 1.

Asupra Societății Scriitorilor Romîni — „Proza” (Craiova), an. I, nr. 1, 1 februarie 1914, p. 2.

Rotapia în teatru — „Proza” (Craiova), an. I, nr. 1, 1 februarie 1914, p. 7.

Însemnări — „Proza” (Craiova), an. I, nr. 1, 1 februarie 1914, p. 8.

Cu prilejul comemorării morții lui Eminescu — „Proza” (Craiova), an. I, nr. 1, 1 februarie 1914, p. 12.

Vești — „Proza” (Craiova), an. I, nr. 1, 1 februarie 1914, p. 15.

Scrisoare domnului I. G. Duca — „Proza” (Craiova), an. I, nr. 2, 15 februarie 1914, p. 17.

Cînd s-a fondat Societatea Scriitorilor Romîni — „Proza” (Craiova), an. I, nr. 2, 15 februarie 1914, p. 19.

Domnul de Lorde „adaptează” — „Proza” (Craiova), an. I, nr. 2, 15 februarie 1914, p. 27.

Teatrul la sate — „Proza” (Craiova), an. I, nr. 2, 15 februarie 1914, p. 29.

Vești — „Proza” (Craiova), an. I, nr. 2, 15 februarie 1914, p. 31.

Trei comemorări triste — „Proza” (Craiova), an. I, nr. 3, 1 martie 1914, p. 33. (*Privești din țară — schițe, însemnări*, 1915.)

Pe potecile Ceahlăului — „Proza” (Craiova), an. I, nr. 3, 1 martie 1914, p. 34. (*Privești din țară — schițe, însemnări*, 1915.)

Cătărău-Cătărăi — „Proza” (Craiova), an. I, nr. 3, 1 martie 1914, p. 38.

Tango — „Proza” (Craiova), an. I, nr. 3, 1 martie 1914, p. 42.

Vești — „Proza” (Craiova), an. I, nr. 3, 1 martie 1914, p. 47.

Dragostea de patrie — „Capitala”, an. I, nr. 20, 12 august 1916, p. 232. (Publicat postum de către Marilena Gîrleanu, soția scriitorului.)

III. TRADUCERI ȘI PRELUCRĂRI

- Guy de Maupassant : *O viață*, roman, București, Minerva, 1908.
- Alphonse Daudet : *Sapho*, roman, București, Minerva, 1908 (în colaborare cu S. Th. Voinescu).
- Alphonse Daudet : *Nevestele artiștilor*, București, Socec, 1908.
- Brieux : *Brîndușa*, piesă în 3 acte (în repertoriul Teatrului Național).
- O. Mirbeau : *Portofoliul*, piesă într-un act (în repertoriul Teatrului Național).
- Descaves și Donnay : *Paseri călătoare*, piesă în 4 acte (în repertoriul Teatrului Național).
- Halima sau O mie și una de nopți*, traducere de Ioan Barac, revăzută și întregită de Em. Gîrleanu, București, Socec, 1908—1909.

IV. STUDII, EDIȚII ÎNGRIJITE ȘI PREFĂȚATE

- Ion Creangă*, extras din revista „Arhiva”, Iași, 1902, 32 pagini.
- Gr. Alexandrescu : *Poezii*, București, „Biblioteca pentru toți”, nr. 295—298, 1907.
- Mihail Kogălniceanu : *Iluzii pierdute*, București, Biblioteca românească Socec, nr. 28, 1908.
- V. Alecsandri : *Poezii populare*, București, Minerva, 1909.
- C. Negri : *Poezii, proză, scrisori*, București, Minerva, 1909.

V. VOLUME POSTUME

- VISUL LUI PILAT, București, Librăria nouă, [1915], 112 pagini. Cuprinde : *Visul lui Pilat, In odăița ei, Meșterul de oglinzi, Făgăduința, Ursuzul, Rodica, Intre copii, Un tablou, Singură sub cer!..., Urna, Scrisoarea pierdută, Sortaș, Comoara, De vorbă..., Scaiul, Palavragiul, Nenorocosul, Pisălogul, Lux!..., Un volum de capodopere.*

- O LACRIMA PE-O GEANA, București, Minerva, 1915, 269 pagini. Cuprinde : *O lacrimă pe-o geană, De pe cînd lu-ceferi..., Culegătoarea de rouă, Fericirea, Meșterul de oglinzi, Visul lui Pilat, De pe cruce, Cioplitorul, Vrabia, Tanti Amalia, In odăița ei, Comoara, Fereastra, Tilharul, Geloșii, Un volum de capodopere, Nenorocosul, Secretul, Lux !..., Pisălogul, Palavragiul, „Viața e un vis !”..., Sultan, Scrisoarea pierdută, De vorbă..., Pentru o pasăre !, Rodica, Mușunache, Recunoștința, La Sfînta Paraschiva, Obiceiurile de sărbători, Odinioară, la denii...*
- PRIVELIȘTI DIN ȚARĂ — SCHIȚE, ÎNSEMNĂRI, București, Casa Școalelor, 1915, 244 pagini. Cuprinde : *Din viața lui Gîrleanu. Priveliști din țară : Șcheia — Lunca din Mircești, Casa lui Vasile Alecsandri, Mormîntul lui Vasile Alecsandri, Casa lui Ion Creangă, Casa Irinucăi, Mormînt uitat, lașul în iulie 1910, De la Șcheia la Hîrlău-Macsut, Pe potecile Ceahlăului. Schițe : Tolstoi, Gr. M. Alexandrescu, Ioan Adam, Gh. Orleanu, A. Bă-tazar, Ioan Al. Brătescu-Voinești, Iancu Brezeanu, So-reanu, lașul de odinioară, Un rug uriaș, Recunoștința, Cinematografele, Artistul și lumea de afară, Holera, Moda la București, Ceea ce s-a mai spus, Mijlocul lui decembrie, 13 martie, Dreptul presei, Odiseea unei sta-tui, De la repetițiile „Lucașărului”, Faptul divers, Trei comemorări triste, Schilodirea limbii, înapoi spre clasi-cism, Un povestitor fantastic, Vorbe de spirit, fapte hazlii, Compturile scriitorului, Munca scriitorului, Cîști* gul scriitorilor noștri, Din viața scriitorilor noștri, So-cietatea Scriitorilor Romîni, întîia șezătoare literară, Șezătoare literară..., Șezătoare literară la Sibiu, Cu pri-lejul șezătorii la Sibiu. însemnări de duminică : întîia duminică, A doua duminică, A treia duminică, A patra duminică, A cincea duminică, A șasea duminică, A șap-tea duminică, A opta duminică, A noua duminică, A ze-cea duminică, A unsprezecea duminică, A douăsprezecea duminică, A treisprezecea duminică, A patrusprezecea duminică, A cincisprezecea duminică, A șasesprezecea duminică, A șaptesprezecea duminică, A optsprezecea duminică.*

- FETIȚA MAMEI, București, Alcalay, 1916, 32 pagini.

CULEGĂTOAREA DE ROUĂ, București, Editura „Luceafărul”, [1919], 31 pagini. Cuprinde : *Culegătoarea de rouă, O lacrimă pe-o geană, Fericirea, Cioplitorul.*

BĂTRÎNII — NUVELE DIN VIAȚA BOIERILOR MOLDOVENI, București, Universala-Alcalay, 1921, 158 pagini, ediția a III-a. Cuprinde : *Bătrînii, Sineturile conului Gheorghies, Suflet de femeie, Conul Iordache Iovu, Furtuna, într-o duminică, Alte vremuri, Franș, O întâmplare, Sufletul nu-mbătrînește, Un sfârșit, La vorbă într-o seară de iarnă, Boierul Furtună, Nadișanca, Întuneric, O zi ca altele, Amintiri.*

GÎZA — ICOANE CU TÎLC, București, H. Steinberg, [1921], 107 pagini. Cuprinde : *Gîza, Mai sus !, Voinicul, Călătore !..., Cînd stăpînul nu-i acasă!, Hoinar, Nedespărțite !..., Grivei, Musculiță, Cioc! cioc ! cioc!, Tovarășii, Sărăcuțul!..., în curtea mea, Luptătorii, Musafirul, Gîndăcelul, Mărinimie, Fricosul, Cîntărețul, Vulturul, Filozoful, Calul, Frunza, Ca soarele!..., Părăsită, Singurtecii, Căprioara, Cucoșul.*

DIN LUMEA CELOR CARI NU CUVÎNTĂ, București, „Viața romînească”, 1923, 136 pagini, ediția a II-a. Același sumar ca ediția din 1910.

DIN LUMEA CELOR CARI NU CUVÎNTĂ, București, Universala-Alcalay, [1923], 136 pagini, ediția a III-a. Același sumar ca ediția din 1910.

CEA DINTĂI DURERE, București, Universala-Alcalay, 1924, 204 pagini, ediția a III-a. Același sumar ca ediția a II-a din 1909.

NUCUL LUI ODOBAC, București, Universala-Alcalay, [1924], 235 pagini, ediția a II-a. Cuprinde : *Nucul lui Odobac, Domnul Seneca, Demisia, Oratorul, în vinerea patimilor, Mîntuitorul, în unele clipe, Petrecere, Mormintele, Furtuna, La vorbă într-o seară de iarnă, întuneric, La cules de vii, Negustorul Meremet, La un urmaș, Hambarul, Fetia mamei.*

ÎNTR-O NOAPTE DE MAI, București, Universala-Alcalay, 1925, 228 pagini, ediția a II-a. Cuprinde : *într-o noapte de mai, O licitație, Cearta, într-un an, în ajunul Crăciunului, Ochii, întîrziatul, Un om de zahăr, Om milostiv, Furnica, Primăvara !, Bolnavii, în „turneu”, Punga, Călăuza, De sărbători, Boierul Iorgu Buhtea.*

FURNICA, București, H. Steinberg, [1925], 106 pagini. Cuprinde : *Furnica, Nucul lui Odobac, Punga, Vrabia, Răniții.*

ÎNECATUL, București, H. Steinberg, [1925], 62 pagini. Cuprinde : *înecatul, Ucigașul, Oratorul, Un aprețuitor al frumosului, Darul lui Dumnezeu.*

NUVELE, București, Cartea Romînească, 1925, 30 pagini. Cuprinde : *Comoara, Culegătoarea de rouă, Fericirea, Rodica, Nenorocosul.*

PRIVELIȘTI DIN ȚARĂ, SCHIȚE, ÎNSEMNĂRI, București, Universala-Alcalay, 1925, 275 pagini, ediția a II-a. Același sumar ca ediția din 1915. Nota introductivă *Din viața lui Gîrleanu* este semnată de I. Chiru-Nanov.

O LACRIMĂ PE-O GEANĂ, București, Universala-Alcalay, 1926, 302 pagini, ediția a II-a. Cuprinde : *Vrabia, Tanti Amalia, în odăița ei, Comoara, Fereastra, Tilharul, Geleșii, Un volum de capodopere, Nenorocosul, Secretul, Lux !..., Pisălogul, Palavragiul, „Viața e un vis !”, Sultan, Ibrahim, Scrisoarea găsită, Recunoștința, La Sfînta Paraschiva, Obiceurile de sărbători, Odinioară, la denii..., în clopotnița bisericii pustii, Visul lui Pilat, De pe cruce, Cioplitorul, Meșterul de oglinzi, Fericirea, Culegătoarea de rouă, De pe cînd luceferi..., O lacrimă pe-o geană.*

DIN LUMEA CELOR CARI NU CUVÎNTĂ, București, Universala-Alcalay, 1927, 143 pagini, ediția a IV-a. La sumarul ediției din 1910 s-au adăugat, în final, schițele *De vorbă... și Singură sub cer.*

BĂTRÎNII — NUVELE DIN VIAȚA BOIERILOR MOLDOVENI, București, Universala-Alcalay, 1928, 157 pagini, ediția a IV-a. Același sumar ca ediția din 1921.

NUCUL LUI ODOBAC, București, Universala-Alcalay, [1933], 235 pagini, ediția a III-a. Același sumar ca ediția a II-a.

DIN LUMEA CELOR CARI NU CUVÎNTĂ, București, Universala-Alcalay, [1933], 143 pagini, ediția a V-a. Același sumar ca ediția a IV-a.

ODATĂ !, București, Universala-Alcalay, [1936], 102 pagini, ediția a II-a. Același sumar ca ediția din 1907.

- DIN LUMEA CELOR CARI NU CUVÎNTĂ, București, Universala-Alcalay, [1936], 144 pagini, ediția a VI-a. Același sumar ca ediția a IV-a.
- CEA DINTĂI DURERE, București, Universala-Alcalay, [1937], 208 pagini, ediția a IV-a. Același sumar ca ediția a II-a.
- DIN LUMEA CELOR CARI NU CUVÎNTĂ, București, Universala-Alcalay, [1937], 144 pagini, ediția a VII-a. Același sumar ca ediția a IV-a.
- DIN LUMEA CELOR CARI NU CUVÎNTĂ, București, Socec, [1940], 144 pagini. Același sumar ca ediția a IV-a.
- BUCĂȚI ALESE, Craiova, Scrisul românesc, [1941], 224 pagini. Ediție comentată de Gh. Vrabie. Cuprinde : *Sineturile conului Gheorghieș, Boierul Iorgu Butea, Suflet de femeie, La cules de vii, Grivei, Căprioara, Gîndăcelul, Rodica, Candela, Scrinul, Flămînd, In ajunul Anului nou, Punga, Răniții, Prizonierul, Cioplitorul, Culegătoarea de rouă, Gr. M. Alexandrescu, Asupra manuscriptelor lui I. Creangă, Munca scriitorului.*
- DIN LUMEA CELOR CARI NU CUVÎNTĂ, București, Socec, [1943], 144 pagini, ediția a IX-a. Același sumar ca ediția a IV-a.
- BĂTRÎNII — SCHIȚE DIN VIAȚA BOIERILOR MOLDOVENI, București, Socec, [1943], 164 pagini, ediția a V-a. Același sumar ca ediția a III-a.
- NUCUL LUI ODOBAC, București, Socec, [1944], 236 pagini, ediția a IV-a. Același sumar ca ediția a II-a.
- BUCĂȚI ALESE, Craiova, Scrisul românesc, [1945], 366 pagini, ediția a II-a, comentată de Gh. Vrabie. Cuprinde : *Sineturile conului Gheorghieș, Boierul Iorgu Butea, Nucul M Odobac, Suflet de femeie, La cules de vii, Grivei, Căprioara, Gîndăcelul, Fricosul, Musafirul, Luptătorii, Mărinimie, Singuraticii, Filozoful, Mai sus I, Nedespărțite !, Cioc! âioc! cioc!, Cîț un fir de neghină, Sărăcuțul, Călătoare!..., Cîntărețul, După asemănarea lor, In fel de fel de fețe, Pasere de noapte, Vulturul, Cuceșul, Ca soarele !..., Musculiță, Gîza, Calul, Tovarășii, Trandafirul, Frunza, De vorbă..., O rază, Singură sub cer !, Rodica, Candela, Scrinul, Flămînd, In ajunul Anului nou, Punga, Răniții, Fetița mamei, Prizonierul, Cioplitorul, Culegătoarea de rouă, Pe potecile Ceahlăului,*
- Gr. M. Alexandrescu, *Asupra manuscriptelor lui I. Creangă, Munca scriitorului, A șasesprezecea duminică, A optsprezecea duminică.*
- DIN LUMEA CELOR CARI NU CUVÎNTĂ, București, Socec, [1946], 144 pagini, ediția a X-a. Același sumar ca ediția a IV-a.
- DIN LUMEA CELOR CARI NU CUVÎNTĂ, București, Socec, [1946], 144 pagini, ediția a XI-a. Același sumar ca ediția a IV-a.
- SUFLET DE FEMEIE, București, Cartea Românească, [f. a.], 31 pagini. Cuprinde : *Suflet de femeie, Alte vremuri, O întîmplare, Conul Iordache Iovu.*
- NUVELE, București, Adevărul, [f. a.], 92 pagini. Cuprinde : *Punga, Ochiul lui Turculeț, Vierul, Negustorul Meremet, Oratorul, La un urmaș, Hambarul.*
- DIN LUMEA CELOR CARE NU CUVÎNTĂ, București, Editura Tineretului („Biblioteca școlară”), 1952, 44 pagini. Desene de V. Gresenco. Cuprinde : *In curtea mea, Cioc I cioc! cioc !, Mărinimie, Fricosul, Musafirul, Gîndăcelul, Căprioara, Voinicul, Gîza, Calul, Tovarășii, Frunza, O rază.*
- AZ OZ (CĂPRIOARA), București, Editura Tineretului, 1954, 16 pagini. Cuprinde : *Az oz (Căprioara), A 16 (Calul).*
- CĂPRIOARA, București, Editura Tineretului, 1954, 16 pagini. Cuprinde : *Căprioara, Calul.*
- CIOC ! CIOC ! CIOC !, București, Editura Tineretului, 1954, 16 pagini. Ilustrații de I. Olteș. Cuprinde : *Cioc! cioc! cioc!, Fricosul.*
- DIN LUMEA CELOR CARE NU CUVÎNTĂ, București, Editura Tineretului, 1955, 74 pagini. Ilustrații de Ioana Olteș. Cuprinde : *Gîndăcelul, Cîntărețul, Hoinar, In curtea mea, Cioc! cioc ! cioc I, Mărinimie, Fricosul, Musafirul, Căprioara, Voinicul, Gîza, Calul, Frunza, O rază, Tovarășii.*
- OPERE ALESE, București, E.S.P.L.A. („Biblioteca pentru toți”), 1955, 302 pagini. Ediție îngrijită și studiu introductiv de Ion Negoescu. Cuprinde : *Ochiul lui Turculeț, Vierul, In ajunul Anului nou, Înecatul, Moștenitorul, Frați, Puișorii, Santinela, Prizonierul, Om milostiv, Furnica, Primăvara !, Bolnavii, In „turneu”, Punga, Nucul lui Odo-*

bac, *Oratorul Arhiva plășii Turia, Cît un fir de neghină, Gîndăcelul, Sărăcuțul!, Călătoare!..., Musculiță, Hoinar, In curtea mea, Cioc! cioc I cioc!, Mai sus!, Nedespărțite!, Vulturul, Cucoșul, Luptătorii, Mărinimie, linguratecii, Cînd stăpînul nu-i acasă!, Grivei, Fricosul, Căprioara, Voinicul!, Părăsită, Calul, Tovarășii, Frunza, O raza, Meșterul de oglinzi, Scrisoarea găsită, Sortaș, Mușunache.*

PAGINI ALESE, București, Editura Tineretului („Biblioteca școlarăului”), 1956, 256 pagini. Ediție îngrijită și prefață de Virgiliu Ene. Cuprinde: *In ajutorul Anului nou, Inecatul, Moștenitorul, Frați, Puișorii, Santinela, Prizonierul, Om milostiv, In „turneu”, Punga, Nucul lui Odobac, Oratorul, Chipuri de demult, Cît un fir de neghină, Gîndăcelul, Sărăcuțul!, Călătoare!..., Musculiță, Cîntărețul, Hoinar, In curtea mea, Cioc! cioc! cioc!, Mai sus!, Nedespărțite!, Vulturul, Cucoșul, Luptătorii, Mărinimie, Singuratecii, Cînd stăpînul nu-i acasă!, Grivei, Fricosul, Musafîrul, Căprioara, Voinicul, Gîza, Părăsită, Calul, Tovarășii, Frunza, O rază, Comoara, Mușunache, Pe atunci, Pe potecile Ceahlăului.*

VOINICUL, București, Editura Tineretului, 1956, 34 pagini. Ilustrații de Ioana Olteș. Cuprinde: *Voinicul, In curtea mea, Cioc! cioc! cioc!, Fricosul, Căprioara, Calul*

AUSGEWAHLTE SCHRIFTEN (SCRIERI ALESE), București, Editura Tineretului, 1957, 220 pagini. Cu un cuvînt înainte de Virgiliu Ene. Traduceri în limba germană de Rudolf Lichtendorf. Cuprinde: *Am Silvesterabend (In ajutorul Anului nou), Der Ertrunkene (Înecatul), Der Erbe (Moștenitorul), Bruder (Frați), Die Jungen Schwäblein (Puișorii), Auf Patrouille (Santinela), Der Gefangene (Prizonierul), Ein Wohltäter (Om milostiv), Der Redner (Oratorul), Gestalten aus längstvergangener Zeit (Chipuri de demult), Nicht grosser als ein Kärnchen Spreu (Cît un fir de neghină), Das Käferchen (Gîndăcelul), Armes Kerlchen (Sărăcuțul), Auf der Wanderung (Călătoare!), Die kleine Fliege (Musculiță), Die Sangerin (Cîntărețul), Der Bummier (Hoinar), Immer hoher! (Mai sus!), Unzer-*

¹ **Indicăm între paranteze titlurile originale din volumele lui Em. Gîrleanu**

trennlich! (Nedespărțite), Der Adler (Vulturul), Der Hahn (Cucoșul), Die Kämpfer (Luptătorii), Grossmut (Mărinimie), Die Einsamen (Singuratecii), Wenn der Herr nicht zu Hause ist! (Cînd stăpînul nu-i acasă), Grivej (Grivei), Der Hasenfuss (Fricosul), Die Rehgeiss (Căprioara), Der Gast (Musafîrul), Die Fliege (Gîza), Verlassen (Părăsită), Die Gefährten (Tovarășii), Das Blatt (Frunza), Ein Sonnenstrahl (O rază), Schnuckelchen (Mușunache), Auf den Fussteigen des Ceahlău (Pe potecile Ceahlăului).

ELBESZFLESEK (POVESTIRI), București, Editura Tineretului, 1958, 260 pagini. Cu o prefață de Virgiliu Ene. Traduceri în limba maghiară de Jakob Erno și Beke Gyorgy. Cuprinde: *Oesztendo napján (în ajutorul Anului nou), A vizbefult (Înecatul), Az orokds (Moștenitorul), Fiverek (Frați), Madárfitokák (Puișorii), Járorben (Santinela), A fogoiy (Prizonierul), A lágyszivu ember (Om milostiv), „Turnen” (în „turneu”), Az erszeny (Punga), Odobac diofája (Nucul lui Odobac), A szonok (Oratorul), Hajdani arcok (Chipuri de demult), Akkorácska mint egy konkolyszem (Cît un fir de neghină), Egy kis seta (Gîndăcelul), Szegenyke (Sărăcuțul), A vándor (Călătoare), A legyecske (Musculiță), A hegedus (Cîntărețul), A cselcsap lepke (Hoinar), Az en undvarom (în curtea mea), Miert nines farka a harkálnak? (Cioc! cioc! cioc!), Meg magasabbra! (Mai sus!), Szerelmes pár (Nedespărțite), A sas (Vulturul), A kakas (Cucoșul), Bajvivák (Luptătorii), Nagylekiiseg (Mărinimie), Magányosok (Singuratecii), A sajt (Cînd stăpînul nu-i acasă), Lompos (Grivei), A gyáva (Fricosul), A vendeg (Musafîrul), Az 6z (Căprioara), Az eros bolha (Voinicul), A bogárka (Gîza), Arva magányban (Părăsită), A paripa (Calul), Társak (Tovarășii), A faievel (Frunza), A napsugár (O rază), A kincs (Comoara), Csopi (Mușunache), Egykor, regen! (Pe-atunci!), Csalho magaslatai felé (Pe potecile Ceahlăului).*

PAGINI ALESE, Editura Tineretului („Biblioteca școlarăului”), 1958, 258 pagini. Ediția a II-a, îngrijită și prefațată de Virgiliu Ene. Același sumar ca ediția din 1956.

CEA DINTĂI DURERE, București, E.S.P.L.A. („Biblioteca pentru toți”), 1959, 292 pagini. Ediție îngrijită de Virgiliu

Ene. Prefață de Teodor Vîrgolici. Cuprinde : *Cea dintâi durere, În ajunul Anului nou, înecatul, Cine a iubit-o I, Moștenitorul, Frați, Puișorii, Pe-atunci!, Santinela, Prizonierul, Om milostiv, Furnica, Primăvara I, Bolnavii, în „turneu”, Punga, Nucul lui Odobac, Oratorul, Fetița mamei, Amintiri, Chipuri de demult, Meșterul de oglinzi, Sortaș, Comoara, Gîndăcelul, Sărăcuțul I, Călătore !..., Musculiță, Cîntăreșul, Hoinar, în curtea mea, Cioc ! cioc I cioc J, Nedespărțite I, Vulturul, Cucoșul, Luptătorii, Singuratecii, Cînd stăpînul nu-i acasă !, Gri-vei, Fricosul, Musafirul, Căprioara, Voinicul!, Gîza, Părăsiță, Calul, Tovarășii, Frunza, O rază.*

CIOC ! CIOC ! CIOC !, București, Editura Tineretului, 1960, 32 pagini. Ilustrații de Al. Alexe. Cuprinde : *Cioc I cioc I cioc I, Căprioara, Gîza, Frunza.*

VI. SCRIERI DESPRE EMIL GIRLEANU

- Dimitrie Anghel : *Pe un volum al lui E. Gîrleanu*, în „Ramuri” (Craiova), an. VI, n-rele 13—14, 16 iunie 1911, p. 201.
- Tudor Arghezi : *Frunze negre*, în *Tablete de cronicar*, București, E.S.P.L.A., 1960, p. 60.
- Lena Maria Bevilacqua : *Emilio Gîrleanu nella vita e nelle opere*, Roma, Angelo Signorelli, 1939.
- D. Calancea : *Patruzeci de ani de la moartea Mi Emil Gîrleanu*, în „Scînteia”, an. XXII, nr. 3.015, 3 iulie 1954, p. 2.
- Virgil Caraivan : *Cînd a fost întemeiată Societatea Scriitorilor Romîni*, Bîrlad, Atelierele grafice „N. Peiu”, 1939.
- G. Călinescu : *Istoria literaturii romîne*, București, 1941, p. 562.
- G. Călinescu : *Material documentar (Emil Gîrleanu)*, în „Studii și cercetări de istorie literară și folclor”, an. III, 1954, p. 158.
- Ilarie Chendi : *Schițe de critică literară*, București, Cultura Națională, 1924, p. 64.
- Mihail Dragomirescu : *O carte de schițe*, în „Epoca”, an. XII, nr. 78, 22 martie 1906, p. 1.

Mihail Dragomirescu : *Sămănătorism, poporanism, criticism*, București, 1934, p. 154.

Virgiliu Ene : *Prefață la ediția Pagini alese*, București, Editura Tineretului, 1956.

C. Ș. Făgețel : *Din lumea celor cari nu cuvîntă*, în „Ramuri” (Craiova), an. VI, n-rele 13—14, 16 ianuarie 1911, p. 216.

C. Ș. Făgețel : *Emil Gîrleanu*, în „Ramuri” (Craiova), an. IX, n-rele 14—16, 15 iulie—15 august 1914, p. 227.

Gala Galaction : *Emilgar*, în *Oameni și gînduri din veacul meu*, București, E.S.P.L.A., 1955, p. 130.

C. Sp. Hasnaș : *Emil Gîrleanu*, în „Flacăra”, an. III, nr. 39, 12 iulie 1914, p. 327.

înv. : *Solemnitatea inaugurării stagiunii Teatrului Național din Craiova*, în „Adevărul”, an. XXIV, nr. 7.931, 11 octombrie 1911, p. 3.

Silvian Iosifescu : *Probleme privind studierea marxistă a unor curente literare*, în „Lupta de clasă”, an. XL, nr. 12, decembrie 1960, p. 70.

A. Mîndru : *Emil Gîrleanu*, în „Convorbiri literare”, an. XLVIII, n-rele 7—8, iulie—august 1914, p. 844.

Corneliu Moldovanu : *Emil Gîrleanu*, în „Flacăra”, an. III, nr. 39, 12 iulie 1914, p. 322.

Ion Negoescu : *Prefață la ediția Opere alese*, București, E.S.P.L.A. („Biblioteca pentru toți”), 1955.

Paul I. Papadopol : *Ce a scris Emil Gîrleanu*, în „Universul literar”, an. XLII, nr. 28, 11 iulie 1926, p. 4. Continuare în nr. 30, 25 iulie 1926, p. 13; nr. 32, 8 august 1926, p. 14; nr. 33, 5 august 1926, p. 15; nr. 34, 22 august 1926, p. 14; nr. 39, 26 septembrie 1926, p. 14; nr. 40, 3 octombrie 1926, p. 15.

Cincinat Pavelescu : *Lui Gîrleanu*, în „Flacăra”, an. IV, n-rele 1—2, 25 octombrie 1914, p. 2.

Perpessicius : *Emil Gîrleanu*, în „Calendarul Minervei” pe anul 1926, p. 73.

N. Pora : *Cafeneaua literară*, în „Răzeșul”, an. I, nr. 2, martie 1926, p. 68.

Al. Sahia : *Prietenia Iosii-Gîrleanu*, în „Vremea”, an. IV, nr. 204, 13 septembrie 1931, p. 4.

Vasile Savel : *Contimporanii*, Arad, Editura Librăriei Diece-zane, 1920, vol. I, p. 16,

- A1. Săndulescu : *La 40 de ani de la moartea lui Emil Gîrleanu*, în „Romînia liberă”, an. XII, nr. 3.030, 1 iulie 1954, p. 2.
- Pavel Săram : *Domnul Gîrleanu traducător*, în „Ramuri” (Craiova), an. IV, nr. 3, 1 februarie 1909, p. 155.
- Mihail Sebastian : *Emil Gîrleanu*, în „Universul literar”, an. XLIV, nr. 28, 8 iulie 1928, p. 446.
- Dan Simonescu : *1877 în literatură*, în „Iașul nou”, iulie 1952, p. 174.
- D. Tomescu : *Teatrul Național din Craiova*, în „Ramuri” (Craiova), an. VI, nr. 21, august 1911, p. 507.
- D. Tfomescu] : *Em. Gîrleanu judecat de „Liberahul” din Craiova*, în „Lumina”, an. I, nr. 11, 10 iulie 1914, p. 3
- I. E. Torouțiu : *Studii și documente literare*, București, Institutul de arte grafice „Bucovina”, 1936, vol. VII, p. 372.
- G. Tutoveanu : *Emil Gîrleanu*, în „Ramuri” (Craiova), an. IX, n-rele 14—16, 15 iulie—15 august 1914, p. 228.
- G. Tutoveanu : *Societatea Scriitorilor Romîni*, în „Scrisul nostru”, an. I, nr. 4, aprilie 1929, p. 1.
- G. Ursu : *Corespondență literară*, în „Scrisul nostru”, an. I, nr. 5, mai 1929, p. 6.
- G. Ursu : *Activitatea literară a lui Emil Gîrleanu la Bîrlad*, în „Revista vremii” (Galați), an. II, n-rele 11—12, 10 aprilie 1936, p. 17.
- D. Valentin : *Corespondență literară*, în „Scrisul nostru”, an. I, nr. 1, ianuarie 1929, p. 6.
- I. Valerian : *De vorbă cu d-1 Liviu Rebreanu*, în „Viața literară”, an. I, nr. 1, 20 februarie 1926, p. 2.
- E. Veroni : *Corespondență literară*, în „Scrisul nostru”, an. I, n-rele 6—7, iunie—iulie 1929, p. 7 ; continuare în an. II, n-rele 1—2, ianuarie—februarie 1930, p. 5.
- Tudor Vianu : *Arta prozatorilor romîni*, București, Editura Contemporană, 1941, p. 205.
- Teodor Vîrgolici : *Realismul în opera lui Emil Gîrleanu*, în „Studii și cercetări de istorie literară și folclor”, an. III, 1954, p. 75.
- Teodor Vîrgolici : *Un manuscris inedit al lui Emil Gîrleanu*, în „Gazeta literară”, an. I, nr. 10, 10 martie 1955, p. 2.
- Gh. Vrabie : *Bîriadul cultural*, București, 1938, p. 225.
- * * * : *De vorbă cu Marilena Gîrleanu*, în „Universul literar”, an. XLVII, nr. 40, 19 noiembrie 1938, p. 8.

INDICE DE NUME

(din articole, scrisori și note la scrisorii

- Adam Ion 359
- Alecsandri Vasile 276, 302, 303, 304, 305, 377, 382, 411
- Alexandrescu Gr. M. 353, 354, 355, 356, 404
- Alexandrescu Pechea 363
- Anestin Ion 347, 348, 349
- Anghel D'imitrie 277, 333, 432
- Antemireanu A. 393, 395
- Arceleanu (actor) 362
- Asachi Gh. 354, 414, 416
- Băitazar A. 371, 372, 373
- Bart Jean 253, 254, 255, 256, 320
- Bassarabescu I. A. 396
- Baudelaire Ch. 294
- Bădescu Scipione 395
- Bălănescu (actor) 261
- Beldiceanu N. N. 404, 430
- Beldiman Al. 354
- Bianu I. 410
- Boacăș Veniamin 366
- Braborescu (actor) 420
- Brătescu-Voinești I. Al. 337, 338, 396
- Brezeanu Iancu 309, 310, 324, 325, 326, 327, 330, 352
- Budai-Delearm I. 416
- Caion 423, 433
- Caragiale Costache 348

Caragiale I. L. 270, 311, 319, 338, 345, 346, 350, 352, 357, 358,
 396, 413, 424, 425, 426, 427, 433
 Carusso 266, 318, 388
 Cazaban Al. 418
 Cehov A. P. 419, 432
 Chavez 318
 Chendi Harie 395
 Ciocîrlan I. 398, 399, 400, 401, 402
 Cioflec Virgil 337
 Cirilo 280
 Cîrlova Vasile 354
 Cobuz M. S. (M. Sadoveanu) 395, 429
 Conachi Costache 354
 Constantinescu Mitru 262
 Copee Francois 340, 344
 Corneille Pierre 294, 340
 Coşbuc G. 311, 319, 395 ^ S
 Creangă Ion 257, 258, 259, ^ 315, 316, 1319) 359, 383, 394,
 ^ ^ ^ 1 8 > ^ , 429 V ^ ^ I J
 Cuza ^le^a^chV Ioan 303, 358

 Daudet Alphonse 338, 381
 Dauş Ludovic 250, 251, 252
 Davila Al. 357, 376
 Delavrancea Barbu Ştefănescu 309, 310, 319, 357, 376
 Demetrescu Traian 359
 Demetriad Mircea 262, 423
 Densusianu Ovid 421, 432
 Doyen (dr.) 341
 Dragomirescu Mihail 340, 357, 396, 397, 409, 411, 412, 413, 414,
 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 429
 Dragoslav I. 410, 412, 413, 417, 419
 Drăghici (profesor) 319, 320
 Dunăreanu N. 419

 Eftimiu Victor 308, 329, 330
 Eliade Pompiliu 309, 335, 363
 Eliade Rădulescu I. 354, 359, 431, 432
 Emanuel 317
 Eminescu Mihail 315, 316, 319, 354, 355, 356, 357, 359, 360, 377,
 378, 382, 383, 394

I Făgeţel C. S. 404
 | Faguet Emile 293, 296
 ! Fallieres 317
 Fevronia Sîrboaică 360, 361
 Filimon N. 411
 Flaubert G. 294
 Fogazzaro 313
 Fotino (actor) 420
 Fulda 263

 p
 f
 S
 | Gane N. 315, 316
 Georgescu Xenocrat 363
 Gheorghe de la Odobasca 340
 Ghica Ion 356
 Goga Octavian 338
 Golescu Dinicu 431
 Gorovei A. 393, 395
 Gounod Ch. 281
 Grigoriu (compozitor) 308
 Gusty P. 330

 Haret Spiru 320
 | Hasnaş (actor) 261
 Heredia 388
 \ Hertz Adolf (Dinu Ramură) 338, 422
 Hodoş Nerva 423

 | Ionescu Tache 357, 413
 ; Iorga N. 406, 407, 408, 410, 430
 . Iosif St. O. 403, 418, 429, 432
 | Iulian 270, 271

 f Jacob 379

 Kalenderu 414
 Kirileanu Gh. T. 316, 394
 Kogălniceanu Mihail 279, 302, 378

 La Fontaine 355
 Lazăr Gh. 414, 416
 Liciu Petre 358

Luchian (actor) 262
 Lumbroso 379

Maiorescu Titu 305
 Malcoci (actriță) 420
 Manolescu-Holda 377
 Manolescu Ion 262, 376
 Maupassant Guy de 253, 292, 313, 329, 379, 381
 Măcărescu Vasilică 369
 Mehedinți Simion 423
 Merimee P. 294
 Michelet J. 292
 Micle Veronica 360, 411
 Millo Matei 348
 Mîndru A. 396, 410, 429
 Moldovanu Corneliu 396, 403, 404, 406, 410, 429
 Moliere 294
 Montoreanu (arhitect) 303
 Morisson 270

Nanu Dimitrie 339, 340, 371, 377, 393, 395, 396, 400, 421, 429
 Nebunelii (actriță) 419, 420
 Negri Costache 302, 353
 Negruzzi V. 248
 Negruzzi Costache 354, 416
 Nicolau Pândeale 347
 Nottara C. 309, 310, 374

Orleanu Gh. 339, 340, 341

Pann Anton 359
 Pascaly M. 348
 Pasteur 286
 Patriciu 398
 Pavelescu Cincinat 328, 414, 421, 432
 Petică Ștefan 377
 Pimen, mitropolitul Moldovei 361
 Pompiliu Miron 382, 383, 411

Racine 294

Radovici Lucreția 420

Ramură Dinu (vezi Hertz Adolf)
 Rădulescu (actor) 262
 i- Rebreanu Liviu 424
 Riria 393, 429
 Romanescu Aristița 261
 Rozan (actriță) 330

l Sadoveanu Mihail 330, 357, 362, 396, 404, 429
 Satmary A. 258
 Săvescu Iuliu 377

!• Scurtu I. 423
 Shakespeare 288
 Slavici Ion 319
 Socec I. V. 313, 418, 422
 Soreanu 263, 264, 374, 375, 376
 Stamati C. 416
 Stavil 270, 271
 Stăncescu (profesor) 275
 Steinber 410, 417

ț Tamagno 318
 Toroușiu I. E. 406, 408, 423

l Turgheniev I. S. 419
 Tutoveanu G. 313, 394, 396, 397, 400, 429
 Tutuc (profesor) 326, 327

Valentin D. 396
 Văcărescu Iancu 414, 419, 432
 Văcărescu Ienăchiță 431
 Văcăreștii 431
 Verlaine Paul 294
 Vlahuță A. 311, 319
 Vlaicu Aurel 308

l Voinescu Th. 398
 i Vojen 393

J Vulcan Petru 245, 246, 247, 248, 249

l Zola Smile 269, 381
 Xenopol A. D. 312, 342, 343, 344, 385, 429

f

INDICELE ALFABETIC AL TITLURILOR

(din vol. I și II)

- A. Baïtazar II, 371
A. D. Xenopol II, 342
Artistul și lumea dinafară II, 290
Asupra romanului „Fecioara” II, 245
Asupra romanului „Străbunii” II, 250
Așa, o poveste II, 230
Automata II, 193
- Beizadeaua II, 186
Benghiul II, 191
Bolnavii I, 89
- Ca soarele !... II, 90
Calendarul II, 203
Calul II, 121
Casa Irinucăi II, 257
Casa lui Ion Creangă II, 315
Casa și mormîntul lui Vasile Alecsandri II, 302
Călătoare !... II, 54
Căprioara II, 111
Cărțile de citire [I] II, 274
Cărțile de citire [II] II, 319
Ce a făcut Societatea Scriitorilor Romîni. Ce trebuia să
facă II, 334
Cea dintăi durere I, 27
„Chestiile vitale” ale neamului ! Icoane din viață II, 286
Chipuri de demult I, 273

Cine a iubit-o I I, 136
Cinematografele II, 317
Cioc I Cioc ! Cioc ! II, 71
Cînd stăpînul nu-i acasă ! II, 101
Cîntărețul II, 59
Cît un fir de neghină II, 47
Cîteva „taine” din viața scriitorilor II, 311
Colonelul I, 109
Comoara II, 140
Corupturile scriitorilor II, 377
Contrabandistul II, 166
Cucoșul II, 87
Cum au fost aduse în țară rămășițele pămîntești ale lui
Caragiale II, 350

Darul lui Dumnezeu I, 263
De la repetițiile „Luceafărului” II, 309
De la Șcheia, la Hîrlău-Macsut II, 297
De pe cînd luceferi..., II, 184
De vorbă... II, 150
Demisia I, 282
Din trecut (Fragment) II, 135
Din viața noastră I, 268
Din viața scriitorilor noștri II, 384
Domnul maior I, 254
După asemănarea lor ! II, 68

Faptul divers II, 322
Făgăduința II, 181
Fereastra II, 224
Fetița mamei I, 183
Februarie 1910. întăia duminică II, 265
Februarie 1910. A doua duminică II, 268
Filozoful II, 99
Flămînd I, 68
Frați I, 12
Fricosul II, 107
Frunza II, 128
Furnica I, 171

Geloșii II, 232
Gh. Orleanu II, 339
Gîndăcelul II, 50
Gîza II, 115
Gr. M." Alecsandrescu. Cu prilejul centenarului său II, 353
Grușan I, 46
Grivei II, 104

Hoinar II, 61

Iancu Brezeanu II, 324
Ianuarie 1910. întăia duminică II, 259
Ianuarie 1910. A patra duminică II, 261
Iașul în iulie 1910. Scrisoare către D. Anghel II, 277
Ibrahim II, 216
Ioan A1. Brătescu-Voinești II, 337
Ion Anestin (Cuvîntare citită cu prilejul reprezentației de
retragere a marelui artist) II, 347

în ajunul Anului nou I, 37
în ajunul Crăciunului I, 32
în fel de fel de fețe... II, 74
în curtea mea II, 65
în „turneu” I, 114
încetul I, 55
înmormîntarea lui I. L. Caragiale II, 357
înșelat I, 6
într-un cimitir I, 238

Judecător I, 258
„Jurnal de bord, schițe marine și militare” de Jean Bart II, 253

La moarte I, 83
La țanc !... I, 289
Lampa II, 205
Locul tainic I, 74
Luptătorii II, 92
Lux!... II, 157

Mai sus I II, 78
Martie 1910. A doua duminică II, 272

Mărinimie II, 95
 Meșterul de oglinzi II, 178
 Mijlocul lui decemvre II, 307
 Mormînt uitat II, 359
 Moștenitorul I, 42
 Munca scriitorului II, 381
 Musafirul II, 109
 Musculiță II, 57
 Muțunache. Povestire pentru Margareta și Rodica I, 279

 Nedespărțite !... II, 80
 Nucul lui Odobac I, 203

O convorbire I, 232
 O patruleă I, 246
 O rază II, 131
 Ochii I, 100
 Ochiul lui Turculeț I, 78
 Om milostiv I, 150
 Omida. — „Omida literară” II, 283
 Oratorul I, 227

 Palavragiul II, 195
 Palma II, 20
 Pasere de noapte II, 82
 Patima I, 22
 Părăsită II, 118
 Părtașul I, 143
 Pe-atunci ! (Scrisoare) I, 64
 Pe malul Șiretului (însemnări) I, 147
 Pe ipotecile Ceahlăului II, 365
 Pisălogul II, 161
 Prizonierul II, 35
 Puișorii I, 3
 Punga I, 123

 Răniții II, 25
 Recunoștința. Poveste II, 239
 Rotația în teatru II, 362

\ Santinela II, 9
 [Sărăcuțul !... II, 52
I Scaiul II, 172
f Scriitorii tineri și Caragiale (Cuvîntarea d-lui Em. Gîrleanu
 la festivalul de la Teatrul „Comoedia”) II, 345
 Scrisoarea pierdută II, 145
 Secretul II, 200
 Singuratecii II, 97
f Soreanu II, 374
! Statua II, 189

) Tabloul I, 294
 Tanti Amalia II, 209
 Tată I, 16
 Toamnă !... II, 148
 \ Tovarășii II, 125
 Trei vedenii I, 164

 Ucigașul I, 60
 Un aprețuitor al frumosului I, 158
t Un articol al lui Faguet. Schilodirea limbii II, 293
 Un moldovan I, 241
j Un om de zahăr I, 105
f Un rug uriaș II, 331
J Un viteaz II, 16
 \ Un volum de capodopere II, 153
j Ursuzul II, 175

 \ „Viața e un vis !”... II, 206
 | Voinicul ! II, 113
 \ Vorbe de spirit, fapte hazlii II. 328
 • Vulturul II, 84

↑

TABLA ILUSTRĂȚILOR

Rodica, fiica lui Emil Gîrleanu	48-49
Coperta primei ediții a volumului <i>Din lumea celor cari nu cuvîntă</i> , 1910	112-113
Emil Gîrleanu (fotografie din anul 1910)	272-273
Facsimilul (scrisorii adresate de Emil Gîrleanu lui I. L. Caragiale, la 9 septembrie 1911 (la sfîrșit, însemnarea autografă a lui I. L. Caragiale)	424-425

C U P R I N S U L

1877 — SCHIȚE DIN RĂZBOI

Santina	9
Un viteaz	16
Palma	20
Răniții	25
Prizonierul	35

DIN LUMEA CELOR CARI NU CUVÎNTĂ

Cît un fir de neghină	47
Gîndăcelul	50
Sărăcuțul !	52
Călătoare !	54
Musculiță	57
Cîntărețul	59
Hoinar	61
în curtea mea	65
După asemănarea lor !	68
Cioc ! Cioc ! Cioc !	71
în fel de fel de fețe	74
Mai sus !	78
Nedespărțite !	80
Pasere de noapte	82
Vulturul	84
Cucoșul	87
Ca soarele !	90
Luptătorii	92
Mărinimie	95
Singuratecii	97

Filozoful	99
Cînd stăpînul nu-i acasă !	101
Grivei	104
Fricosul	107
Musafirul	109
Căprioara	111
Voinicul !	113
Gîza	115
Părăsită	118
Calul	121
Tovarășii	125
Frunza	128
O rază	131

**SCHIȚE ȘI NUVELE NEINCLUSE ÎN VOLUME
DE EMIL GÎRLEANU**

Din trecut (Fragment)	135
.Comoara	140
/Scrisoarea pierdută	145
Toamnă !	148
De vorbă	150
Un volum de capodopere	153
-Lux !	157
-Pisălogul	161
Contrabandistul	166
Scaiul	172
Ursuzul	175
Meșterul de oglinzi	178
Făgăduința	181
- De pe cînd luceferi	184
Beizadeaua	186
Statua	189
Benghiul	191
Automata	193
Palavragiul	195
Secretul	200
Calendarul	203
Lampa	205
„Viața e un vis !”	206
Tanti Amalia	209

Ibrahim	216
Fereastra	224
Așa, o poveste !...	230
Geloșii	232
Recunoștința. Poveste	239

**ÎNSEMNĂRI ȘI ARTICOLE NEINCLUSE ÎN VOLUME
DE EMIL GÎRLEANU**

Asupra romanului „Fecioara”	245
Asupra romanului „Străbunii”	250
„Jurnal de bord, schițe marine și militare” de Jean Bart	253
Casa Irinucai	257J
Ianuarie 1910. Întăia duminică [Fragment]	259
Ianuarie 1910. A patra duminică	261
Februarie 1910. Întăia duminică	265
Februarie 1910. A doua duminică	268
Martie 1910. A doua duminică [Fragment]	272
Cărțile de citire [I].	274
lașul în iulie 1910. Scrisoare către D. Anghel Omida. — „Omida literară”.	277
„Chestiile vitale” ale neamului! Icoane din viață [Fragment].	286
Artistul și lumea dinafară	290
Un articol al lui Faguet. Schilodirea limbii	293
De la Șcheia, la Hîrlău-Macsut	297
Casa și anonmîntul lui Vasile Alecsandri	302
Mijlocul lui decemvre	307
De la repetițiile „Luceafărului”	309
Cîteva „taine” din viața scriitorilor	311
Casa lui Ion Creangă	315
Cinematografele	317
Cărțile de citire [II].	319
Faptul divers	322
Iancu Brezeanu	324
Vorbe de spirit, fapte hazlii	328
Un rug uriaș	331
Ce a făcut Societatea Scriitorilor Romîni. Ce trebuia să facă	334
Ioan A.I. Brătescu-Voinești	337

Gh. Orleanu	339
A. D. Xenopol	342
Scriitorii tineri și Caragiale (Cuvântarea d-lui Em. Gîrleanu la festivalul de la Teatrul „Comoedia”).	345
Ion Anestin (Cuvântare citită cu prilejul re- prezentăției de retragere a marelui ar- tist).	347
Cum au fost aduse în țară rămășițele pă- mîntești ale lui Caragiale	350
Gr. M. Alecsandrescu. Cu prilejul centena- rului său.	353
înmormîntarea lui I. L. Caragiale	357
Mormînt uitat	359
Rotația în teatru.	362
Pe potecile Ceahlăului.	365
A. Baltazar.	371
Soreanu	374
Compturile scriitorilor.	377
Munca scriitorului.	381
Din viața scriitorilor noștri.	384

SCRISORI

Către G. Tutoveanu (I-V).	393
Către I. Ciocîrlan (I-VI).	398
Către Corneliu Moldovanu (MV)	403
Către N. Iorga (MI).	406
Către Mihail Dragomirescu (I-XIV)	409
Către I. V. Socec.	422
Către Simion Mehedinți.	423
Către I. L. Caragiale (I-VI)	424
<i>Note la scrisori.</i>	429
<i>Bibliografie</i>	437
<i>Indice de nume</i> (din articole, scrisori și note la scrisori)	469
<i>Indicele alfabetic al titlurilor</i> (din vol. I și II).	475
<i>Tabla ilustrațiilor.</i>	481